payel

yasımı tutacaksın

DOMINIQUE LAPIERRE-LARRY COLLINS

4. basım

L. COLLINS D. LAPIERRE

YAŞAMI TUTACAKSIN

payel

LARRY COLLINS

DOMINIQUE LAPIERRE

□

YASIMI TUTACAKSIN

PAYEL YAYINLARI : 29
Anlatı Dizisi 1

Kapak düzeni : A. Necmi

●

Kapak filmleri : Ebru Grafik

●

Kapak baskısı : Çetin Ofset

●

Dizgi - baskı : Hilâl Matbaası

●

Cilt : Numune Mücellithanesi

Dominique Lapierre ile Larry Collins *Paris brûle-t-il?* (Paris Yanıyor mu?) adlı eseri yazarlarken yaptıkları gibi gene aynı katı belgesel tekniği kullanarak ele aldıkları «El Cordobés»in portresi ile, tutkulu bir ulusun yaşamıyla tarihinin birbirine karıştığı geniş bir fresk çizmektedirler. *Yasımı Tutacaksın*, iki yıl süren titiz bir incelemenin ve yüzlerce mülâkatın ürünüdür. Anlatımındaki kapsam ve güç nedeniyle türünde bir şaheser sayılan bu kitap, daha şimdiden 20 dile çevrilmiş olup, bütün ülkelerde satış rekorları kırmıştır.

Yasımı Tutacaksın Dominique Lapierre ile Larry Collins'in birlikte yazdıkları ikinci kitaptır. 18 dile çevrilmiş ilk eserleri *Paris Yanıyor mu?* (E Yayınları) üç milyonluk üstün satışı ile edebiyat ve sinema dünyasında büyük başarılar elde etmiştir. 1971'de yazdıkları son eserleri *O Jérusalem*'de (Kudüs... Ey Kudüs) (E Yayınları) uzun süre çok satan kitaplar listesinde kalmıştır.

Bugün 44 yaşında olan Dominique Lapierre, on yıl *Paris-Match*'ta muhabirlik yaptı. Kore'de savaş muhabiri oldu. Sovyetler Birliği'ni serbestçe gezebilen ilk Fransız gazetecisidir. Afrika'da fil avından Brasilia kentinin yapımına dek çeşitli konularda röportajlar yaptı. Santa Maria gemisini kaçıran ünlü Portekizli asi Enrico Galvao ile ilk kez konuşan gazetecidir. 5 mayıs 1960'ta idamından önce Caryl Chessmann ile son konuşmayı yapan da gene kendisidir. *Yasımı Tutacaksın*, sekizinci kitabıdır.

Larry Collins 46 yıl önce Amerika'da West Hartford'da doğdu. Beş yıl süreyle Paris'te *Newsweek* adlı haftalık Amerikan dergisinin bürosunu yönetti. Daha önce Orta Doğu'da dört yıl kalmıştır. Burada kaldığı süre içinde *Newsweek*'in yöneticilerine göre, «bir ihtilâlin çıkabileceği ülkelerde bulunma konusunda uzmanlaşmıştır.» Dört yıl içinde on ülkede ihtilâl röportajı yaptı. Bunlar arasında tatilini geçirmek için gittiği Dominik Cumhuriyeti de vardır.

□ İÇİNDEKİLER

1. Madrid, bir mayıs sabahı 9
2. Palma del Rio'nun umutlu günleri 49
3. Madrid, bir mayıs akşamı, saat 6.20 105
4. Palma del Rio'nun dehşet günleri 131
5. Madrid, bir mayıs akşamı, saat 6.25 173
6. Palma del Riolu bir delikanlı 189
7. Madrid, bir mayıs akşamı, saat 6.30 249
8. Arz'ı Mevud'a doğru 265
9. Madrid, bir mayıs akşamı, saat 6.35 307
10. «Cesaretini bir demet çiçek gibi sunuyordum» 315
11. Madrid, bir mayıs akşamı, saat 6.40 345
12. Endülüs'te çılgın bir yaz 357
13. Madrid, bir mayıs akşamı, Gerçek An'ı 405

Sonuç 425

Teşekkürler 449

Eserin Özgün Adı: Ou tu Porteras mon deuil

●

Yayın hakkı (Copyright) : Yazarlar - ONK - Payel Yayınevi

●

Birinci Basım : Nisan 1972

●

İkinci Basım : Ocak 1973

●

Üçüncü Basım : Eylül 1973

●

Dördüncü Basım : Mart 1976

LARRY COLLINS
DOMINIQUE LAPIERRE

YASIMI TUTACAKSIN

Türkçesi
AYDA DÜZ

PAYEL YAYINEVİ
İstanbul

«Ağlama Angelita, bu akşam ya sana bir ev satın alacağım ya da yasımı tutacaksın.»

Manuel Benitez El Cordobés İspanya'nın vahşi boğalarıyla dövüşeceği ilk gün ablasına böyle demişti.

İspanya'nın güneyinde, Endülüs denen mağrûr ve aç topraklarda, sarp bir boğazla ikiye ayrılmış kayalıkların tepesinde çok eski bir kentin surları yükselir. Bu kentin adı Ronda'dır. Sakinlerinin sert yaradılışı ve kırlarının vahşi görünümü nedeniyle burası «kartal yuvası» diye anılır. Dünya denizlerinin, İspanyol kalyonlarının pruvaları önünde açıldığına tanık olan Altın Çağ'ın bitiminde, orada iki yüz yıl önce, geniş bir at meydanında bir yüreklilik okulu olan «Real Maestranza de Caballeria» *(Kraliyet Binicilik Derneği) tarafından garip oyunlar düzenlenmekteydi. Atlarının üstünde, Ronda'nın zengin beyzadeleri, «Maestranza» ya ait kumlukta, savaşın sevinç ve tehlikelerini sağlayan bir spora vermişlerdi kendilerini: Vahşi boğaları kılıçlıyorlardı.*

XVIII. yüzyılda, bu oyunlardan birinde bir boğa, atı ve binicisini yere devirdi. Hayvan boynuzlarıyla bahtsız beyza-

denin karnını deşmeye hazırlanıyordu. O sırada, bir marangoz, zavallının imdadına yetişti; geniş kenarlı şapkasını sallayarak hayvanın dikkatini o yana çekti ve kurbanından uzaklaştırdı. Bu yüreklilik örneği davranış, çılgın alkışlarla karşılanırken kalbi kıvançla kabaran marangoz, kendini yeniden boğanın boynuzlarının önüne attı, şapkasıyla onu bir süre daha oyaladı. Bu cüretli, fakat sönük kişinin adı Francisco Romero'ydu; ve bu başarısıyla yaya toromaşi başlamış oluyordu. Ronda'nın parlak güneşinde doğmak üzere yüzyıllar boyunca beklemiş olan bu sanat, insanın yarattığı en büyüleyici oyunlardan biri olacaktı.*

*Tarihin bu ilk matadoru** boğalarla otuz yıl güreşti. Zengin ve ünlü biri olarak öldüğünde korrida*** başlangıçtaki stilinden tamamiyle uzaklaşmış, zengin beyzadelerin eğlencesiyken popüler bir sanat olmuştu. Özellikle, Rondalı marangozun kavuştuğu ün ve servet gençlere yepyeni bir ufuk açmıştı. Bir buçuk yüzyıl içinde binlerce genç, yoksulluk ve açlıktan kurtulma umuduyla vahşi boğaların boynuzlarının dikildiği bu yolda yürümeye çalıştılar. Ne var ki, içlerinden pek az kişi emeline kavuşabildi; çoğu acı ve umutsuzluktan başka bir şey elde edemedi; üstelik dört yüzden fazla İspanyol gencinin hayatına maloldu.*

Bu kitap, bu gençlerden birinin bu yolda sürdürdüğü çetin ve uzun mücadeleyi anlatmaktadır.

---

* **Toromaşi** (la tauromachie) : Boğalarla mücadele sanatı.
** **Matador :** Boğa güreşinde boğayı öldürmekle görevli olan kişi.
*** **Korrida** (la corrida) Boğa güreşi.

1

MADRİD, BİR MAYIS SABAHI

«Ite, missa est: Haydi, âyin okundu.»

Nôtre - Dame de Covadonga kilisesinin papazı, Don Juan Espinosa Carmona, marttan ekime dek her perşembe ve pazar, ayrıca, Madrid'in, koruyucu azizi San İsidro'yu kutladığı mayısın son iki haftası içinde her gün tekrarladığı özel âyinle, duayı sürdürür.

Otuz yıldan beri bu böyle devam etmektedir. Papaz, kudas kabının üstündeki örtüyü kaldırır, içinden iki parça kutsanmış mayasız ekmek çıkartır, özel bir gümüş kaba koyar. Sonra dolaptan kutsanmış yağ dolu ufak bir şişe alıp bu kapla birlikte siyah deriden bir çantaya yerleştirir.

Don Juan çantayı kolunun altına alarak, sokağın aydınlığına çıkıyor. Saat sekiz. Madrid uyanıyor. Sola, kırmızı tuğladan mağribî stilinde inşa edilmiş kemerlere ulaşan caddeye sapıyor. Covadonga Bakiresi'ninki kadar eski ve İspanyol olan bir tapınak var burada: Madrid'in **Plaza de Toros**'u*.

Don Juan aynı zamanda bu arenanın papazıdır. Henüz genç bir ruhaniyken bu görev kendisine verildiğinde boğa güreşlerinin ne çetin bir mücadele olduğu hakkında

* Madrid'de boğa güreşlerinin yapıldığı yer.

bir bilgiye sahip değildi. Otuz yıl bu beton basamaklarda sayısız cüppe eskittikten sonra tutkulu bir **aficionados*** olmuştu.

Altın çerçeveli gözlüklerinin önünden geçen üç kuşak vahşî hayvan dövüşçüsü, korrida sanatını en yüce doruğuna ulaştırdı. Ama felâketsiz başarı düşünülemez. Don Juan'ın, **Plaza de Toros**'un basamaklarındaki varlığı trajik bir sembolden başka bir şey değildir. Bu otuz yıl içinde on iki kez Granada'nın kutsanmış zeytinyağı ve siyah deri çantadaki mayasız ekmek, ışıktan giysiler içindeki adamlar için son besin olmuştu**.

Sıcacık mayıs güneşinin altında arenalara doğru tez adımlarla ilerleyen Don Juan elini cebine daldırıp ufak maden parçasını yokluyor. Bu, az sonra siyah çantanın içindekileri çıkartıp mihrabına yerleştireceği Plaza'nın kilisesinin şefi sıfatıyla kendisine teslim edilen mühürdür. Onun yanında, bu mayıs sabahı her İspanyol'un sahip olmayı çılgınca arzuladığı giriş kartı bulunmaktadır. Üstündeki resmî mühür ve imza, on saat sonra, tüm İspanya'nın hazır bulunmak için can attığı güreşi seyretmesini sağlayacaktır. Bugün, bir genç yetim, boğa matadorluğu ünvanının kesinleşmesi için çetin bir sınav verecektir.***

İç Savaş'ın sürdüğü yıllar ve milyonlarca İspanyol'u yaslara bürüyen matador Manolete'nin ölümü dışında hiç

---

* Boğa güreşi meraklısı.

** Ölümden önceki son kutsama töreninde papaz belirli dualardan sonra ölmekte olan kişiye bu yağdan sürer ve ağzına mayasız ekmek verir. (Ç.N.)

*** Matadorlar iki kategori şeklinde sınıflandırılmıştır: **Novillos matadorları** üç yaşından aşağı boğalarla dövüşürler; **toros matadorları** ise daha büyüklerle. Birinci kategoriden ikinciye geçiş **alternativa** denen törenle olur. Bu, herhangi bir arenada yapılabilir, ama toromaşinin tapınağı, Madrid arenalarında «kesinleşmesi» şarttır.

bir olay İspanya'da bunca çılgın bir heyecan yaratmamıştı. **Fiesta brava** tarihinde hiç bir matador, Don Juan'ın bugün, öğleden sonra seyredeceği genç kadar tartışılmamış ve halkı böylesine taşkın bir heyecana sürüklememişti.

Beş yıl öncesine dek onun adını bilen sadece bir düzine hapishanenin arşiv memurlarıyla, doğduğu köyün jandarmalarıydı. Bugün ise ülkenin Caudillo'su General Francisco Franco'dan daha ünlü bir İspanyol'dur.

Adı Manuel Benitez, ama bütün dünya onu El Cordobés (Kordobalı) lakabıyla tanır. Bu 20 mayıs 1964'te yirmi sekiz yaşındadır.

Bu korrida sabahında bütün Madrid ayaktadır. Yaşlı papaz, Kastilya platosunun üstündeki o mağrur siteyi kuzeyden çevreleyen yüce tepelere, Sierre Guadarrama'ya doğru bakıyor. Bu platodan esen sıcak rüzgâr kente dolmakta, gözleri yakmaktadır. Don Juan koltuğunun altında taşıdığı çantayı bir an unutup havanın korrida için çok uygun olduğunu düşünüyor.

Otobüslerin iki yanındaki reklâmlarda, günün kahramanı kartondan bir şişe kaldırıyor ve öğütlüyor: «Cordobés şarabı içiniz.» İspanya'nın en ağır başlı gündelik gazetesi ABC, baş sayfasını Madrid'deki gazete satıcılarının sergilerini süsleyen Matadorun portresine ayırmış. İç sayfalarda şu satırlar göze çarpıyor: «El Cordobés arenaya her çıkışında yer yerinden oynar. Sakin boğa gölünü kudurmuş bir okyanusa çevirdi.» Az ötede bir yorumcu şunları ekliyor: «El Cordobés korridaya eski heyecanını geri getirdi. Bu gençten her şey beklenebilir.»

Roma meydanındaki gazete satıcısının yanında, yirmi yıldan beri piyango bileti satan, İç Savaş'ta gözlerini yitirmiş bir ihtiyar, o gün, «para hoy... bu akşam Cordobés'in şansı size uğur getirecek» diye bağırıyor. **Plaza de Toros**'a uzanan koskoca Alcala sokağı boyunca binaların gri ve kirli cepheleri çeşitli renklerle aydınlanmış. Bunlar ku-

şaktan kuşağa «resmî makamların izniyle tam saat on sekizde altı muhteşem boğa» vaat eden geleneksel afişlerdir. Üstlerine yapıştırılan «No hay billetes» (bilet kalmadı) yazısını gören papaz olağanüstü bir ayrıcalığa sahip olduğunu düşünüyor.

Tanık olduğu taşkınlık, başkentin tarihî ve popüler merkezi Puerta del Sol dolaylarında akıl almaz bir yoğunluğa ulaşmış. Orada, Madrid'in koruyucu azizi San İsidro'nun hizmetkâr olarak çalışmış olduğu mütevazi evin yakınında, Goya'nın ölümsüzlüğe kavuşturduğu Napoléon'un katliamlarına sahne olan sarayların arkasında, Calle Victoria denen daracık bir sokak vardır. İki yanında, güneşin çatlattığı antik pancurların kirli yeşilinin canlılık verdiği harap evler uzanır. Ancak, o sokağa, özel karakterini veren şey evlerinin bu görünümünden çok, her yanında hemen hissedilen kokusudur. İrili ufaklı bir yığın sefil meyhaneden fışkıran balık tavasının ekşi kokusunu, içinde yağların kızardığı tavalardan çıkan dumanları, kapıların üstündeki simsiyah borular dışarıya atar ve pencerelere yapıştırılan beyaz kâğıtlar, bu acayip lokantaların sunduklarını yemekleri ilân eder.

Ekşi koku ve lokantalar Calle Victoria'nın tek orijinallikleri değildir. Duvarlardaki boğa freskleri, afişleri ve fotoğrafları aynı tutkunun, insanları burada da birleştirdiğini hatırlatır. Bira, şarap, yağ ve sarmısaktan oluşan pis kokuların içinde toromaşinin esrarlı dünyasını çekip çevirenler, tükürüklere karışan talaşlara, izmaritlere ve karides kabuklarına basa basa iş çevirirler.

Birkaç söz, bir göz kırpması, hatta sadece tokalaşmayla varılan anlaşmalar milyonlarca pesetası, ün ve para budalası birkaç delikanlının yürekliliğini, onurunu pazarlık konusu eder. Bu dünyanın beyni, yani arenaların yönetim yeri olan Empresa de Madrid, bu sokakta 9 numaralı binanın ikinci katındadır.

Gürültülü bir kalabalık kaldırımları ve caddeyi doldurmuştur. Kanun, biletlerin yüzde onunun yani 2600 biletin korridanın yapılacağı gün satılmasını emretmektedir. Kalanı ise yani on biletten dokuzu haftalar önce, bir çırpıda satılmış ve böyle bir şey ilk kez görülmüştü. Yerler tek olarak satışa konmamış ve bunlar San İsidro şenliklerinin on altı biletlik abonmanlarını alabilenlerin eline geçmişti. Bu abonmanların her biri ufak bir servet demekti: en kötü yerin fiyatı bir işçinin üç aylık, en iyi yerinki ise bir yıllık ücretine bedeldi. Ve tarihte ilk kez, Madrid arenaları bütün bir ferianın biletlerini kapalı gişe satmayı başarmıştı. Bu sükseyi, El Cordobés'in iki korrida afişinde yer almasına borçluydular: Onun sayesinde gişeye 25.000.000 TL. girmişti.

Kalabalık, satışa çıkarılacak olan 2600 biletten birini bulabilmek umuduyla Calle Victoria'yı doldurmuştu. Akın, bir gece önce başlamıştı; Madrid'in bu eski ve yoksul mahallesini dolduran kalabalığın bir benzerine pek pek Londra'da taç giyme töreninin gecesinde rastlanabilirdi. Saat yirmi ikiye doğru, madenî düğmeli üniformalar giymiş çocuklar bu sokağa üşüşmüşlerdi. Madrid otellerinde çalışan bu çocuklar, bütün bir gece bekledikten sonra bir bilet elde edebildikleri takdirde bunu zengin turistlere satacaklardı. İşadamları, aristokratlar, generaller, hatta bakanlar uşaklarını, şoförlerini ya da emirerlerini yollamışlardı. Madrid'in yoksul tabakası, hizmetçiler, hırpani kılıklı satıcılar ve kadife pantolonlu işçiler de oradaydı. Korridayı büyük bir kazanç kaynağı haline getirmeye hazırlanan karaborsacılar **aficion** tutkusuyla bir araya gelmiş olan bu kalabalığa gözlerini dikmiş, bekleşiyorlardı.

Gece yarısına doğru polis, bu mahalleyi içine alan geniş bir kesime arabaların girmesini yasaklamak zorunda kaldı. Çığlık ve kavgaların yer yer yükseldiği bu hareketli kalabalığın bekleyişi tarihî San İsidro katedralinin çanları

saat dokuzu çalıncaya dek sürdü.

Santa Anna meydanındaki binalardan birinin ikinci katında bir adam kalabalığı hoşnutlukla seyrediyordu. Gri şık giysisi, titizce taranmış kırçıl saçları ve çerçevesiz gözlükleri adama, o yere yabancı bir görünüm vermekteydi. Bürosunun duvarlarına asılı birkaç ünlü korridanın sararmış afişleri ve Madrid halkının omuzlarda taşıdığı boğa güreşçilerinin eskimiş fotoğrafları bu adamın mesleği hakkında yeterli bir açıklamadır. Çekingen duruşunu görenler onun, **fiesta brava**'nın prenslerinden biri olduğunu imkânı yok tahmin edemezler. Adı İspanyol olmadığı gibi, toromaşiyle uzaktan yakından hiç bir ilgisi bulunmayan bir ırkdan gelmedir. Don Livinio Stuyck'un ataları, Kral V. Philippe tarafından İspanya'ya, Kraliyet halı sanayiini kurmak üzere davet edilmiş Flandrelı bir ailedendi. Escorial manastırındaki kraliyet daireleri, Prado Müzesi'nin salonları ve birçok İspanyol büyükleri Stuycklerin kuşaklar boyu dokudukları şaheserlere sahip olmakla övünürler. Genç Livinio da boya kokuları içinde doğup büyümüştü. Bir gün, fabrikanın arşivlerini gözden geçirirken korrida sahneleri işlenmiş halılarla karşılaştı. Bir kartonda da o devirde tanınmamış bir sanatçı olan Goya'nın bu halılara model olan eskizleri duruyordu. Livinio'nun boğalar dünyasıyla ilişkisi bundan ibaret kalmıştı. Fabrikanın başına geçmeden önce, bir ara hukuk öğrenimi yapmış ve Madrid barosuna yazılmıştı. Sonunda sahip olduğu bu iki meslekten hiç birini yapmayacaktı. Yazgı, Don Livinio Stuyck'e başka bir yol çizmişti.

1941 yılı, bir kış akşamı, iki arkadaşı ona, iflâs etmek üzere olan Las Ventas arenalarının yönetimini teklif etti. Hayvan kanlarının akıtılmasından hiç hoşlanmayan Stuyck, kabul etmeden önce uzun süre duraksadı. Korridanın nasıl çetrefilli bir iş olduğunu ve ne beklenmedik sonuçlara varabileceğini ilk gösterileri düzenlediği zaman

kestirdi. Hukukçulara özgü metotlu zekâsının yardımıyla Stuyck, boğa güreşlerindeki rastlantı payını azaltmayı, böylece insana ve hayvana güzel bir dövüş çıkarmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmeyi başardı. Başaramadığı da oluyordu. Ama çoğu zaman, onun sayesinde Madrid arenalarında büyüleyici bir rüzgâr esiyordu.

Kraliyet Halıcılık Sanayii'nin varisi, arenalarda saltanat kuralı çeyrek yüzyıl oluyordu. O güne dek 2.500 korrida düzenlemiş ve iki kuşak matadorlarının kılıçlarıyla can vermek üzere arenalara 15.000 boğa göndermişti. Manolete'yi Madrid'e o davet etmişti; iki akraba matador olan Luis Miguel Dominguin ve Antonio Ordonez'in 1959'daki patetik düellolarını düzenleyen ve böylece Hemingway'i İspanya'yı yeniden yazmaya sevkeden kendisiydi. Korrida sanatının dört mutlak hâkiminden biri Livinio Stuyck'dür. İspanyol **fiesta**'sının bu dört prensi, önemli sayılabilecek bütün arenaları kontrol etmekte, matadorları kaprislerince çekip çevirmektedirler. Onların emprezaryoları, yetiştiricileri, eleştiricileri ve **aficionado**'ları da gene bu dört kişidir.

Buna rağmen korrida son on yıl içinde az çok bir durgunluk devresi geçirmişti. O kadar ki, İspanya, **afición**'unu kaybetti diye bir söylenti yayılmıştı. Yeni eğlenceler ve yeni kahramanlar gençliği arenalardan uzaklaştırıyordu. Manolete'nin ölümünden bu yana hiç bir matador kitleleri peşinde sürükleyememiş ve gişeler «No hay billetes» (bilet kalmadı) yazısını çok ender asabilmişti.

Fiesta brava'yı iki etken kurtardı. Birincisi, korrida gösterilerini geniş halk kitlelerine yayan ve milyonlarca İspanyol'un kalbine yeni **afición** tohumları serpen televizyondur. İkincisi ise hemen hemen aynı zamanda ortaya çıkan karmakarışık saçlı, melek gülüşlü ve yürekli bir genç. Endülüs'ün ufak kasabası Palma del Rio'da doğan bu yoksul yetim **fiesta brava**'yı içinde bocaladığı uyuşukluktan

çok kısa bir sürede çekip kurtardı.

Genç matador sanatın kurallarını ve denge kanunlarını hiçe saymak suretiyle, bütün tutkuları zincirlerden boşaltan ve kayıtsız kalabilen kimseyi bırakmayan yepyeni bir stil getiriyordu. Tapılan ve nefret edilen, alkışlanan ve hakarete uğrayan El Cordobés, televizyon sayesinde o güne dek hiç bir matadora nasip olmayan ve görülmemiş bir kalabalığın arena gişelerine akını şeklinde beliren muazzam bir üne kavuştu.

Beş yıl önce, Las Ventas'ın parmaklıkları önünde Don Livinio, bir sabah, İspanya'nın müstakbel kahramanına rastlamıştı. Bu ilk karşılaşmada El Cordobés, emprezaryo da, «zayıf ve kirli suratlı endülüslü bir oğlan» anısı bırakmıştı. Parmaklıkları nasırlı elleriyle sıkarak, boğuk sesiyle ünlü organizatöre kendisine **una oportunidad** (bir şans) tanıması için yalvarmıştı. Bu sözcük her gün, arenalara her girip çıktığında, belki yüz defa ve sonsuz bir nakarat gibi çalınırdı kulaklarına. Ama Madrid arenaları **oportunidad** vermez. Sadece kendini kabul ettirmiş matadorlar ayak basabilirler oraya. Don Livinio, oğlana doğru dönüp bir **douro** (beş peseta) attığını hatırlıyor. Para yere düşer düşmez delikanlı aldığı gibi geriye fırlatmış ve öfkeyle: «Sadaka istemedim; bana, boğalarla güreşme şansı verin» diye haykırmıştı. Karşısındakinin şaşkınlığından yararlanan müstakbel El Cordobés, geniş bir kol hareketiyle arenayı baştanbaşa işaret ederek: «Bir gün, bu basamakları sayemde hıncahınç dolduracaksınız» demişti.

Beş yıl geçmiştir ve kehanet gerçekleşmektedir. Las Ventas, «kirli ve çökük yüzlü» gencin taba rengindeki altın giysilerinin önünde kapılarını açacaktır. Sadakası, bir gün, reddedilmiş olan kişi için bu gösteri, bir yıl boyunca bütün dehasını hasrettiği **feria**'nın en şanlı zaferi olacaktır.

El Cordobés'e korrida başına, yani yirmi dakika ölümle yarışmak ve iki boğayı öteki dünyaya yollamak için, bir

milyon peseta* ücret ödendiğini bütün Madrid biliyor. Bu kadar para, o güne dek hiç bir matadora verilmemiştir.

Livinio Stuyck'ün sevinç içinde dışarıyı seyrettiği binanın zemin katında, gişesini koruyan tahta pancurun arkasında bir adam, halkın gürültüsünü dinliyor: José Ramos. Otuz dört yıldanberi Las Ventas arenalarının resmî biletçisidir. Geride, bir masanın üstünde, az önce çift emniyetli çelik kasadan çıkardığı biletler duruyor. Bu 2600 bileti tek tek saymıştı. Gelgelelim bu işlemin ilk kez küçültücü bir yönü var: Hem gişe, hem büro görevi yapan minik odada bugün bir başkası da bulunmaktadır. Toromaşiyle hiç ilgisi olmayan biri. Polis Müdürlüğü, bilet satışını kontrol etsin diye göndermiş.

Biletler bir saat içinde kapış kapış satılıyor. Son biletten sonra pancur inince daracık Calle Victoria, Avrupa'nın en heyecanlı Borsası halini alıyor. En ucuz bir bilet için teklif edilen ücretler öyle başdöndürücü bir hızla yükseliyor ki, bir Amerikalının, Hilton'un kapıcısına ödediği astronomik sayıyı az zamanda geçiyor. Kapalı tribünde, ilk sırada bir bilet 1.500 frankı buluyor**. İberia şirketinin bir memuru bir bilete üç aylık maaşını veriyor. Seat fabrikasının işçilerinden biri on ikinci sırada bir yer için saatını teklif ediyor. Böylesine fedakârlıklara seve seve katlanılıyor ve bütün bunlar bir günlüğüne aficionados dünyasına katılabilmek için yapılıyor.

Bu dünyayı iki kutup paylaşıyor. Santa - Anna meydanındaki Alemana birahanesinin ağır başlı dekorunun içinde **aficion'un** aristokrasisi toplanmış. Orada, tutuculuğun bu tapınağında, köpüklü biraların ve karideslerin önünde ünlü matadorlar, zengin boğa yetiştiricileri, kalburüstü emprezaryolar, gazeteciler ve tanınmış yazarlar,

---

* Yaklaşık olarak iki yüz bin TL.

** Yaklaşık olarak 3750 TL.

kısacası toromaşi dünyasının yüceleri ve entellektüel peykleri toplanmışlar. Buranın kâhini, üç kuşak boğa güreşçisinin dostu ve sırdaşı olan altmışlık Ramon'dur. Toromaşide bile her türlü devrime düşman, geleneklerin savunucusu ve ayrıcalıklarına hırsla sarılmış bir adam. Kendisi de, çevresi de, hâkim oldukları dünyada rahatlarını bozabilecek her şeye karşı amansız bir düşmanlık besliyor. Eski İspanya'nın bu temsilcileri, kutsal saydıkları şeylere saygısız olan genç matadora ve getirdiği yeni havaya karşı ateş püskürüyorlar. El Cordobés, korridanın maceralı tarihi boyunca, her kuşakta görülen «geçici bir sirk maskarasından» başka bir şey değil, onlar için. «Matadorların ışıklı giysilerini sırtına geçirmeye cüret eden bir Beatle; halkın saflığını iğrenç bir şekilde istismar eden bir sapık» diyor ve «çok sürmez», diye kehanette bulunuyorlar, «maskaralıklarının ve haketmediği ünün kurbanı olacak.» El Cordobés'in unutulmanın acı uçurumuna yuvarlanması gün meselesi. Acımasız bir tahmin, ama gene de biletlerini kıvançla birbirlerine gösteriyorlar.

Bir kilometre ötede, Alcala sokağının kaldırımlarını dolduran aficionun öteki kutbuyla, Alemana birahanesindekiler arasında koca bir toplumsal uçurum var. Orada, Tropical adlı kahvehaneyle Sévilla metro istasyonunun kapısı arasında bir kadehçik şarabın önünde ya da kaynayan asfaltın üstünde **fiesta brava** kıpırdıyor. Korku denen virüsün arenalardan kovduğu boğa güreşçileri, bir boynuz darbesiyle meslek hayatları ta baştan sönen **banderillero'lar,*** yaşlı ve alkolik **pikador**'lar,** matadorsuz kalan kılıç taşıyıcıları, menacersiz kalan matadorlar, hayal kırıklıklarını anılarla avutmaya çalışıyor ve ışıklı akşam üstlerini yeniden kendilerine açacak olan mucizeyi bekliyorlar.

---

* **Banderillo** denen kurdelelerle süslü ufak mızrakları boğanın omuz başına batıran boğa güreşçisi.

Pikador: Boğa güreşinde boğaya kargıyla saldıran atlı.

Acı ve çoğu kez boş bir bekleyiş; bu çöküntüler için tek mucize, hayırsever bir dostun, hiç değilse o gün karınlarını doyurabilsinler diye ceplerine ara sıra usulca tıkıştırdığı bir yüz pesetaslık. Onlardan daha acıklı durumda olanlar da var: Yoksulluğun köylerden sürdüğü ve çılgın bir aficion'un onları bu yerlere attığı hırpani çocuklar. Sırtlarında taşıdıkları ufak giysi çıkınından ötürü maletillas diye anılan bu çocuklar yırtık bir gömlek ve yamalı bir pantolon giymiş olarak çoğu kez yalınayak gezerler; onlar da arenaların kumunu çiğneme hakkını dilenmeye gelmişler. Sonunda elde edebildikleri bir otobüs biletiyle, bir avuç pesetas. Bazen bir emprezaryo onlara ucra bir köy arenasında, hastanesiz, penisilinsiz, doktorsuz, buna karşılık bir papazın son kutsamayı yapmak üzere beklediği bir ölüm meydanında dövüşmek ve ölmek olanağını verir.

Bugün bu yoksulluk kaldırımında bambaşka bir kıpırtı var. Fiesta brava'nın bu kazazedeleri için Endülüslü yetimin başarısı kendi hayallerinin gerçekleşmesi demek olacak; onları daha bir cesaretle arenalara atılmaya kışkırtacak; onları, umutsuzluğa yenilmekten kurtaracak. Günün kahramanı da, beş yıl önce aynı aşağılanmalarla karşılaşmış, aynı umutlarla yaşamıştı. O da açlık çekmişti. Bahtsızlık onun da yoldaşı olmuştu. Bugün üne ulaşmış olmasına rağmen, onların kardeşiydi o.

Ancak, El Cordobés'in Madrid'deki kutsanmasının yarattığı heyecan başkentle sınırlanmış değildir. Salamanque'ın Mayor meydanının pembe kumtaşından kemerleri altında, Burgos katedralinin çevresindeki daracık sokaklarda, Malaga'daki bahçelerin tropikal bitkileri arasında, Barselona'nın gürültülü **ramblas**'larının üstünde, El Cordobés'i Las Ventas'a yükselten yol boyunca sıralanmış bir düzine irili ufaklı kentlerde, kısacası tüm İspanya'da konuşulan tek konu bu.

Bununla beraber, günün kahramanını en heyecanla ananlar Kordobalılar ve özellikle doğduğu kasaba Palma del Rio'nun sakinleri. Bir zamanlar, Batı'yı fethetmeye gelen Arap derebeylerinin parlak başkenti ve Seneca'nın vatanı Kordoba'da evlerin avluları ve kahvehaneler **fiesta** sevdasının gürültüleriyle dolu. Kent, 1947'de bir yaz akşamı Miura adlı boğanın boynuzlarıyla can veren sevgili evlâdı Manolete'nin tabutunu gözyaşlarıyla izlemişti. Kordoba'nın yoksul kenar mahalle evlerinde doğan matadorlar öyle çok ve öyle ünlü ki, korrida tarihi onların dehasıyla yoğrulmuş denebilir. İçlerinden özellikle dördü, Lagartijo, Guerrita, Bombita ve Manolete, yaşadıkları çağa öylesine hâkim olmuşlar ki, Endülüs onları azizler mertebesine çıkarmış ve adlarını, barok Santa - Maria kilisesinin çan kulesindeki taşa yazmış.

Kordoba, kasabalarından birinde doğan ve adını arenalarda taşıyan cahil köylüyü bugün aficion'unun tüm heyecanıyla selâmlıyor. Bu ad da, günün birinde o çan kulesine yazılacak. Halifelerin sitesiyle ilk ilişkisi, on yıl önce, serserilikten yattığı hapishanede başlayan El Cordobés için kaderin garip bir cilvesi bu.

El Cordobés'in doğduğu kasaba hiç görülmemiş bir sevinç ve kıvanç içinde çalkalanıyor. Mutlu bir rastlantıyla, Palma del Rio'nun **feria**'sı da bu tarihî günde başlıyor. Bugün 18.000 nüfuslu kasabada kimse işinin başına gitmedi. Fuar yerinde rengârenk tenteli çadırlar kurulmuş. Hırpani kılıklı bir yığın yumurcak, eski bir fonografın kakafonisine uyarak durmadan dönen atlı karıncayı istilâ etmiş. Yanında, ak sakallı bir kör, titrek sesiyle Arap derebeylerinin ve cariyelerinin öykülerini anlatan bir şarkı söylüyor. Bir göçebe arabasının kapısında, ihtiyar bir çingene kadını fal bakıyor ve çadırların önünde, volanlı giysiler giymiş genç kızlar kastanyetleri takmış, kendilerini bir flamengonun çılgın ritmine kaptırmış, dansediyorlar. Pal-

ma'da gürültü, kahkaha ve çılgınlık günü.

Bu şamatada, tek sessizlik vahası kilisenin loşluğu. Camdan süzülen bir güneş ışınının altında diz çökmüş dua eden papaz Don Carlos Sanchez, birden hafif bir ayak sesi duyuyor. Dönüp baktığında başına siyah şal sarmış bir siluetin, mihrabın sağında duran büyük cam fanusa doğru gittiğini görüyor. Fanusun içinde sırma işlemeli beyaz giysiler giydirilmiş, elinde gümüş bir asa tutan, başında safir ve yakutlarla süslü bir taç taşıyan bir taş bebek var. Palma del Rio'nun koruyucusu, Beyt ûl Lahm Bakiresi.

Rönesansın adı bilinmeyen sanatçılarından birinin eseri ve on beş kuşaktan beri kasaba sakinlerinin koruyucusu. Palmalılar uğradıkları felâket küçük olsun, büyük olsun ondan yardım dilerler. Hastalara sağlık versin, kadınları verimli kılsın, yağmur yağdırsın ya da kurak mevsimi ertelesin, bir çocuğu kurtarsın, bir düşmanı cezalandırsın ya da yeni doğmuş bir çocuğu, ölmek üzere olan bir hastayı iyi etsin diye onu sokaklarda dolaştırırlar. Bir akasya ağacının gövdesinden ustalıkla oyulmuş olan ayaklarının dibinde dua etmeye gelen siyahlı kadının ise özel bir yakarısı var. Angelita Benitez, kardeşini vahşî boğaların boynuzlarından uzaklaştırmak için bir ömür boyu mücadele etmişti.

Bugünkü şenlikler kendi yenilgisini ilân ediyor. Kaygıları içinde yapayalnız kalan Angelita, Palma Bakiresi'nden kardeşini korumasını dilemeye gelmiş. Birkaç saat sonra, El Cordobés'in bugünün şerefine armağan ettiği televizyonda onun, çağının matadorlarına üstünlüğünü kanıtlayacak olan güreşini seyredecek. Yaşamında ilk kez Angelita Benitez bir korrida görecek. Bugünün gelmemesi için kimse onun kadar mücadele etmemiştir. Ne yazık ki, acı yakarışlarından daha güçlü bir ses kardeşini başka ufuklara sürüklemiştir. İspanya kadar eski ve İspanyol olan bu ses, karşı gelinmez bir sestir.

Halk ruhunun bu en derin gösterisinin kökleri öyle derin ve yaygın ki, Olimpiyatlar eski Yunanistan için neyse, korridanın da İspanya için aynı şey olduğunu kabullenmek gerekir. Gaddarlığı, sahte romantizmi ve iğrenç ticarî dolapları bir yana, İspanyol ulusunun mağrur mirasıdır o. Ozanın yarattığı üçlem «Kan - vahşet - ölüm» tüm İspanya'yı anlatmaz, ama yaşamı, sürekli olarak ölümle karşı karşıya gelmek şeklinde anlayan bir ulusun belibaşlı karakterini tanımlar. Coğrafî durumuyla yalnızlığa mahkûm, kanlı savaşlarla tekrar tekrar fethedilmiş, inancı adına hakları katletmiş ve tüm kıtalarda zaferler kazanmış İspanya'nın ruhu, bu oluşum nedeniyle sert, mağrur ve ateşlidir. Hem Cervantes'in, hem Ignace de Loyola'nın, hem büyük keşiflerin, hem Engizisyonun anası, zorbalığın ve sevecenliğin, aşkın ve toleranssızlığın, sağduyunun ve gaddarlığın hüküm sürdüğü topraklar. Güneşli ve gölgeli «Sol y Sombra» arenaları bile doğasındaki bu aşırı karşıtlıkları paylaşıyor. Korrida gibi özü onur, yüreklilik ve ölüme dayanan bir tapınma, ancak bu topraklarda, Avrupa'nın öteki ülkelerine bunca yakın ve aynı zamanda bunca uzak olan İspanya'nın Arap, Yahudi ve Hıristiyan kanlarıyla yoğrulmuş topraklarında doğup yeşerebilirdi.

İspanyol erkeğinin yiğitliğini ve ölüm oyunlarına karşı duyduğu çılgın ihtiyacı, bir vakitler, ülkesinin **marisma**'larında başıboş koşan vahşî boğalar kadar hiç bir yaratık tatmin edemezdi. Erkekliğin, verimliliğin, yiğitliğin sembolü boğa, en eski çağlardan beri insanların tapındığı bir yaratık olmuştur. Akdeniz dolaylarında, Eski İran'a, Hindistan'a dek uzanan pek çok ülkede dinsel törenler esinlemiştir. Korridadan on bin yıl önce, tarihöncesi devirlerinde yaşayan insanlar, mağaralarının duvarlarına tasvirini çizmek suretiyle ona saygı göstermişlerdir. Daha sonraları bir yanda Hint halkı ona Sira tapınaklarında tapmaya gi-

derken, koca bedeni Girit saraylarının barölyeflerini süslemeye başladı. Sayısız putperest onu kurban edip tanrılarına törenle sundu, karşılığında ondan günahlarının affını; kendilerini kötülüklerden ve kötülüğün en büyüğü olan ölümden korumasını istedi. Bu kurbanları Romalılar arenalarındaki oyunlarla sürdürdüler; daha sonra Hıristiyanlık ondan esinlenmek suretiyle insanlığın kurtuluşu uğruna Peygamberini kurban verdi.

Kurtuluş, ancak kan dökmekle mümkündür ve İspanya bu gerçeği mistisizminin tüm tutkusuyla savunmuştur. Sağduyudan çok içgüdüsüyle dindar, inancının açıklanmasında ilkel, öteki dünya işleriyle sürekli olarak kaygılı İspanya, kurtuluş kurbanları için en elverişli topraktır. Otuz yüzyıllık kutsal geleneklerinden, yerel âdetlerinden ve putperestliğin anılarından sonra, Roma oyunlarını sürdürmüştü ve elbet sonunda, arenalarının kasvetli aydınlığında kan sungusuna yeni bir şekil verecekti.

«O ölümdü; ölümden başka bir şey değildi.» Lorca, boğanın kurban olmak için yaratılmış olduğunu, bu trajik sözlerle özetliyor. Ama boğanın, İspanyol arenalarındaki ölümü barbar bir oyunun son sahnesi değil, halkın bilinçsizce sunduğu cömertçe bir bağıştır. Ancak **Fiesta brava'**nın anlamını bütün derinliğiyle kavrayabilmek için korridanın bir spor, ya da bir sanat gösterisi, arenanın bir tiyatro sahnesi, boğanın da sahne takımlarından biri olmadığını anlamak gerekir. Arena, ateş gibi yanan kumunun, hayvanın kanını emmeye hazır beklediği bir tapınaktır. Boğa orada, tıpkı eski çağın kurbanları gibi, bütün seyirciler için ölür, onlarla birlikte kendi trajedisini oynar ve ölümüyle onları, kendi ölümlerinin sıkıntısından kurtarır. Kısacası boğaların bayramı, ölüm bayramıdır ve bu nedenledir ki, İspanyol ruhuyla bunca iyi kaynaşmıştır. Ama boğaları, halkının en derin erdemlerini ortaya çıkarmadan kurban etmek İspanyol'un doğasına aykırıdır. Cesaret ve

onurun kızı İspanya, hayvana, tüm vahşî gücüyle kendini koruma ayrıcalığını tanımadan edemezdi. Eski çağ kurbanlarına tehlike idesini katmakla geleneksel verileri altüst eden yeni bir nefes, yeni bir öz, bir yücelik kazandırdı. Mitolojideki boğaya, ölmeden önce, cellâdını öldürme şansı tanıdı. İspanyol gururuna yaraşan bu soylu davranış yüzyıllar sonunda en tanrısal mükemmelliklerin ve en aşağılık düşüşlerin kaynağı olacaktır.

Fiesta brava'nın panteonunda parlayan ilk ad öyle yüce ki, tarihe geçmiş. Yirmi yüzyıl öncesine gidelim, bir atlı, Cadix ve Sevilla'nın kumları üzerinde kılıcıyla boğaları kovalıyor, lejyonlarının sancağı Avrupa'da, Afrika'da ve Asya'da dalgalanıyor. Adı Jules César. On yedi yüzyıl sonraya, yoksul Rondalı Marangozun tarihî müdahalesine dek korrida, soylu sınıfın eğlencesi olmaktan öteye gitmiyor. Eskimiş hasır şapkasını sallayarak boğayı, eğerinden düşen atlıdan uzaklaştırmakla, o sönük kişi, kuşaktan kuşağa gelişecek mükemmel bir sanatın yaratıcısı oluyor. Bu adamın başarıları, İspanya tarihinin şerefli sayfalarında izler bırakmış ve hiç bir halk, kahramanlarını, İspanyol halkının matadorlarını kutsadığı kadar kutsamamıştır.

Yıllar boyunca toromaşi, bir yaz akşamının saydam ışığında doğduğu Ronda kasabasının sarp kayalıklarını aşamadı. Orada, başlangıçta anarşik bir dövüş olan korridayı, marangoz Romero'nun yetiştirmeleri kurallara bağladılar. Rondalı vahşî hayvan dövüşçüleri için bu gösterinin çeşitli aşamalarının en son amacı boğayı ölüme hazırlamaktı. Daha sonraları Sevilla'dan bir devrim rüzgârı esti. Sevilla okulu, her safha başlı başına bir sonuca ulaşmalıdır kanısını savunuyordu. Bugünkü düşüşe yol açan bu okul da büyük matadorlar verdi. Onlar sayesinde korrida, ilkel anlamından uzaklaştı; daha zarif ve daha az sert oldu. Kimse Sevilla'nın harika çocuğu Joselito'nun düzeyine yükselememiştir. Babası, ağabeyi, amcası matador olan Jose-

lito'nun iki yaşındaki bir fotoğrafı onun o yaşta eline kılıç aldığını kanıtlamaktadır. Boğanın boynuzlarıyla ilk olarak dokuz yaşında karşılaştı ve üç yıl sonra da babası, ağabeyi ve amcası gibi o da toromaşi dünyasına katıldı. On altıncı yaş gününü, altı boğayı kanlar içinde yere sererek kutladı Yirmi yaşında, tüm İspanya onu, **fiesta brava** tarihinin en olağanüstü dâhisi diye selâmlıyordu. Ölçülü ve ince bir zarafetin bütün hareketlerine hiç görülmemiş ölçüde klasik bir güzellik verdiği Joselito, Birinci Dünya Savaşı'nın toplarının savurduğu ilk bombalarla son bulacak bir dünyanın zarafet ve üslubunu sembolleştirmektedir. Tekniği öylesine içgüdüsel, sanatına hâkimiyeti öyle mutlaktı ki, tüm İspanya «hiç bir boğanın Joselito'yu devirmeyeceği»ne bahse girerdi. 16 mayıs 1920'de Toledo yakınlarında, Talavera de la Reina'da, Bailador adlı bir boğa, ölümsüz diye bilinen kahramanı ve onunla birlikte bir devrin imgesini öldürdü.

Göçen kahramanın yerini Sevilla'nın çingene mahallesinden, bir sokak satıcısının oğlu olan çirkin bir cüce aldı. Ufacık boyu ve inanılmayacak kadar sıska bedeni yüzünden korridanın kurallarında değişiklik yapmak zorundaydı. Boynuzların sivri uçlarıyla elbiseleri delik deşik olacak şekilde boğaya yaklaşarak dövüştüğünü gören halk, onu, sonu felâkete varacak korkusuyla vaktinden önce alkışlamaktaydı. Adı Juan Belmonte'ydi. Onu arenalara iten şey ailevî gelenek değildi. Zaptedilmez bir iradeyle şahlanarak yoksulluktan kurtulmuş, toromaşide devrim yaratmıştı. Joselito'nun klasik güzelliği ve inceliği göçüp giden bir devri yansıtıyordu. Trianalı bu yoksul delikanlının umutsuzca sebatkârlığı ise, adalete, özgürlüğe susamış ve toplumsal haklarını alma istemiyle şahlanmış bir İspanya'nın, tarihinin en korkunç sınavına, iç savaşa doğru sürüklenen bir İspanya'nın doğuşuna rastlar. İç Savaş'ı izleyen yıllarda, servete ve üne ulaşan Juan Belmonte'nin Sevilla'daki malikânesine çekilmesinden sonra —matador

orda, altmış beş yaşında intihar edecektir— arenalarda bir üçüncü kahramanın yükseldiği görüldü. Manolete'nin siyah, hüzünlü gözleri vardı; kemikli yüzü ebedî bir melânkoli maskesi içinde donmuştu sanki. Hareketlerinde ölçülü ve derin bir güzellik vardı. «Hüzünlü şövalye» diye anılan Manolete'nin saltanatı yedi yıl sürdü. Bu yıllar İspanya için açlık, yalnızlık ve umutsuzluklarla dolu bir devir oldu. Boğa güreşleri, halkın, çektiği acıların yankılarını bulduğu kasvetli antik trajedilerden farksızdı. Ve boğanın biri 1947'de Manolete'yi öldürdüğünde İspanya da onunla birlikte öldüğünü hissetti.

Göğünde birkaç yıldız parladıysa da, **fiesta brava** Manolete'den sonra on üç yıl sürecek bir geceye gömüldü. Şimdi ise Endülüslü yetimin izinde aniden uyanıyor ve bu mayıs akşamında yapılacak korrida tüm ihtirasları zincirlerinden boşandırıyordu. Yeni kahramanı El Cordobés, yeni İspanya'nın sembolüydü. Manolete'nin ölümüne ağlayan İspanya ile Austinlerinin, Volkswagenlerinin, Renaultlarının direksiyonuna geçip bu ülkeyi istilâ eden, yalnızlığına böylece son veren ve ulusal tarihinde görülmemiş bir devrimin tohumlarını saçan 14 milyon turistin İspanya'sı arasında koca bir uçurum var. Televizyonun, Amerikan yardımının akıttığı dolarların, ekonomik değişimlerin, sanayileşmenin, kitle halinde göçlerin, Kastilya'nın kıraç topraklarında yükselen gökdelenlerin, Jimenez'in romanslarına konu olan eşek koşulu arabalarının ezgili gıcırtılarının, yerlerini motorların homurtusuna terkettiği İspanya. Daha düne dek ıssız olan kıyıları boyunca deniz sporları istasyonlarının mantarlar gibi bittiği, Brodway, Soho, Pigalle gibi, kutsal şeylere karşı saygısız adlar taşıyan barların türediği İspanya.

Ama bu mayıs akşamı her şeyden önce yaşamaya susamış gençliğin İspanya'sıdır. Geçmişteki dramlara sırtını çeviren, bugünden yakından yeni kuşak, tutkularla yıp-

ranmış bir toplumsal yapının temellerini sarsıyor. Böylesine bir değişimi gerçekleştirmesi için on yıl yetti. Genç İspanyol bilucin ve Bardot'nun bikinisini giyiyor. Beatles gibi saç uzatıyor. Çiklet çiğniyor, Skooter'e biniyor, Jerk dansı yapıyor, Sartre okuyor ve büyüklerinin cinsel tabularını reddediyor. Daha az göze batmakla birlikte, bu değişim, düşünsel alanda da aynı derecede köklü. Bilgisizlik siyasetine başkaldıran gençler derneklerde ya da üniversitelerde toplumsal ve siyasal eylemleri kışkırtıyorlar.

Bir yıl önce, olağanüstü bir olay olmuştu. Yaşam koşullarına karşı gösteri yapan Asturias maden ve maden sanayii işçileri, Franco İspanya'sında yasak olan bir silahı kullandılar. Grev ilân ettiler ve genç papazlar polisin cobuna da, piskoposun aforozuna da aldırmayıp onları desteklediler. Katalonya ve Kastilya da benzeri olaylara sahne oldu; öte yandan Endülüs'de, ekmekle yetinemeyeceklerini ve yetiştirdikleri ürünlerden pay istediklerini söyleyerek gösteriler yapan köylüleri polisler dipçik darbeleriyle durdurdular. Yirmi beş yüzyıllık esaretten ve yirmi beş yıllık diktatörlükten sonra İspanyol halkı, içinde yaşamış olduğu uyuşukluktan uyanıyor ve bu uyanmayla insanın mutluluğa ve daha iyi yaşam koşullarına olan ebedî özlemini dile getiriyordu. Bununla beraber, bugünün kahramanının elde ettiği ün bu uyanışın ne kadar yavaş olduğuna bir kanıttır. El Cordobés'in izlediği çetin yol, amansız bir toplumsal yapının kıskacında kıvranan İspanya'da yoksul tabakanın servete ve özgürlüğe kavuşabilmesi için tek açık kapıdır. Toplumsal koşullarının zulmünden kurtulabilmek için açık olan bu tek yolu izlemeye cesaret edebilen ve bu çetin yolculukta yaşamını kader terazisinin öteki kefesine koyabilen bu Palmalı baldırıçıplak, kendi başarısıyla, milyonlarca İspanyol'un yoksunluklarını siliyor. Düşlerinin canlı sembolü olan Cordobés'in ünü, onların da ünüdür. Ve zaferinin binlerce kıvılcımı, bu ilkbahar akşa-

mında o yoksul kitleyi aydınlatıyor.

Bu saatte, matador, Madrid'in en sakin ve lüks otellerinden Wellington'daki odasında uzanmış yatıyor. Az ötede oluşan kaynaşmaya kayıtsız bir saflıkla, korridaya altı saat kala çocuk gibi derin derin uyuyor.

Matadorun dinlendiği otelin holünde iki adam kaygılı bir ifadeyle ve tez adımlarla ilerliyorlar. Biri zayıf ve kuru. Adı Pepin Garrido. Öteki, Paco Ruiz; kısa boylu ve tıknaz. Asansörcü José onları saygıyla selâmlıyor ve dördüncü katın düğmesine basıyor. El Cordobés'in bu iki banderillero'sunu tanımıştır. Adamlar, Las Ventas arenalarından geliyorlar. Bugünkü güreşlerin üç matadoru arasında paylaşılacak olan altı boğadan hangilerinin kime düşeceği konusunda çekilen kurada hazır bulunmuşlardır. Yüzleri, alınan sonuç nedeniyle sıkıntılı ve kaygılı.

Notre - Dame de Covadonga kilisesinin çanları öğleyi çaldığında, göbekli bir adam, peşinde polisler olduğu halde **corral**'a hâkim olan sahanlıkta görünmüştü. Adamlarının gazeteci, foto muhabiri ve halkın arasında açtıkları yoldan ilerleyip balkonun önünde durmuştu. Üç metre aşağıda sıcak gübre kokusu yükselen, etrafı kapalı bir avluda Sevillalı boğa yetiştiricisi Benitez y Cubero'nun sürüsünden sağlanan altı kara boğa kaygısızca geviş getiriyorlardı.

Hayvanları inceleyişinden, ziyaretçinin, bu işin ustası olduğu anlaşılıyordu. Gerçekten o, korridaya başkanlık yapacak ve gösteri süresince İspanyol devletini temsil edecek olan Mariano de Quiros'du. Yanındaki polislere dönerek, **sorteo**'yu (kura çekimi) başlatacak olan geleneksel cümleyi söyledi: **«Que pasan los toros»** (Boğaları içeriye alın). Bu sözler üzerine banderillerolar **corral**'ın üstündeki balkona yaklaştılar. El Cordobés'in adamları, Pepin Garrido ve Paco Ruiz, günün afişini paylaşan iki matadorun Pedrés ve Palmeno'nun temsilcileriyle birlikteydiler. Banderillerolar hayvanları görünce irkildiler. Yıllardan beri

bu törene defalarca katılmışlar, ama böylesine geniş ve kalkık boynuzlara, böylesine kısa ve kaslı boyunlara, kısacası böylesine güçlü ve tehlikeli hayvanlara rastlamamışlardı. Paco ve Pepin bu boğaları seçenin kendi efendileri olduğunu biliyorlardı. Üç hafta önce menacerine, yetiştirici Benitez y Cubero'ya gidip «orda bulunan en güzel ve en iri altı boğayı» seçmesini emretmişti. Madrid halkına büyük boğalardan korkmadığını göstermek istiyordu.

Şimdi bu hayvanları, avantajları ve sakıncaları eşit olacak biçimde üç çift halinde ayırmak gibi güç bir işle karşı karşıya bulunan başkan ve Banderillerolar uzun zaman çekiştikten sonra nihayet anlaşabildiler.

Başı aşağıda olduğu için kılıç batırması oldukça kolay olan 64 numaralı boğayla, boynuzları çok açık olduğu için bedeni sıyırırcasına geçişleri çok tehlikeli olan 34 numaralı bir çift, ötekilerden daha ağır olan 23 numaralıyla boynuzlarının sivri uçları geriye dönük 17'nin ikinci çift olmasına karar verildi. Geriye 25'le 77 kalıyordu. Heybet, boynuz uzunluğu ve ağırlık yönünden en güzelleriydi bunlar. En çetin ve tehlikeli dövüşü de onların çıkaracakları kesindi. Pueblo gazetesinin toromaşi konusundaki sözcüsü Gonzalo Carvajal, bu hayvanları uzun uzun inceledikten sonra elindeki deftere bir şeyler yazdı. Basit bir kehanetten ibaretti bu yazdıkları: «25 ya da 77 matadorunu öldürecek.»

Başkan, her çiftin numaralarını ayrı kâğıtlara yazarak bunları büktü ve adamlardan birinin hasır şapkasının içine attı. Kendi şapkasını da üstüne kapattıktan sonra bir süre salladı. O günkü güreşle boğa matadorluğu kesinleşecek olan Pedrés'in temsilcisi elini sokup bu kâğıtlardan birini çekti. En eski matadorun temsilcisi sıfatıyla ilk çekme hakkı ona düşüyordu. Sinirli parmaklarıyla telâş içinde açtı ve okudu: 23 ve 17. Sıra Palmeno'nun temsilcisine gelmişti. O da 64 ve 34'ü çektiğini ilân edince, son kâ-

ğıt, Paco Ruiz'in elinden kayıp düştü.

Şimdi kaderin bu darbesini efendilerine duyurmak gibi zor bir görevle karşı karşıyaydılar. Bu akşam, Endülüslü yetimin uzun ve çetin yolu, gazetecinin, matadorunu öldüreceklerini yazdığı iki kara boğanın korkunç boynuzlarının önünden geçecekti.

O sırada, Wellington otelinin ufak bir salonunda resmî olmayan ama aynı şekilde geleneksel bir tören daha yapılıyordu. Sadaka dağıtan bir Arap derebeyinin küçümseyici ve gururlu tavırlarıyla, El Cordobés'in eniştesi Juan Antonio Insua cebinden çıkarttığı kalın zarfları, çevresini kuşatan ziyaretçilere dağıtıyordu. Bu adamların hepsi de gazeteciydi. Başka ülkelerde «rüşvet» denen bu geleneğin adı, korridanın renkli lisanında «basını hazırlama»dır. Her zarfın içine iki korrida bileti ve bir deste kâğıt para konmuştu. Her destenin kalınlığı, adamın temsil ettiği gazetenin önemiyle doğru orantılıydı. Madrid'in günlük gazetelerinin muhabirleri, Cordobés'in ününe uygun düşmeyen bir gösteri çıkarması halinde hoşgörülü davranmanın ücreti olarak 450 ilâ 1000 Fransız frangı almayı umabilirlerdi.*

Boğa güreşçisinin mışıl mışıl uyuduğu odaya bitişik salonda ufak tefek bir adam sessiz bir faaliyet içindedir. Üstlendiği görev onu, El Cordobés'in çevresinin en önemli kişisi yapmıştır. Eskiden Kordoba mezbahasında celep olan Paco Fernandez bugün **mozo de espada,** yani kılıç taşıyıcısıdır.

Paco, büyük bir deri bavuldan, efendisinin bu olağanüstü korrida için seçtiği taba renkli, sırma işlemeli ışıklı giysisini çıkarıyor. Cordobés'in lüks giysi dolabındaki on iki kostümden en gösterişlisi bu. Renkler de, en sevdikleri.

---

* Yaklaşık olarak 1250 ilâ 2500 TL.

Kostümü bir koltuğa titizce yayıyor. Sonra, Peygamberin tasviri işlenmiş şatafatlı pelerini çıkarıyor. Bunu, sarı ve pembe perkalden üç dövüş pelerinini ve kırmızı serj kumaştan üç muleta'yı* gözden geçiriyor. Sonra sıra, o güne dek en az bin boğayı bir darbeyle yere yıkan Toledo çeliğinden yapılma kılıçların bileylenmesine geliyor. Bu iş de bitince, Paco Fernandez bir bardak portakal suyuna köpürtücü bir pastil atıyor. Bu Redozan adlı vitaminli, hafif bir uyarıcı ilâçtır. Korrida günü matadorlara, bir felâkete uğramaları halinde cerrahların işi kolaylaşsın diye bu içkiden ve iki yumurtadan başka yiyecek verilmez. Ama bir boğanın korkunç öfkesinin karşısında tek yardımın ancak Tanrı'dan gelebileceğini sadık hizmetkâr Paco herkesten iyi bilir. Bu nedenledir ki, koşup dua törenleriyle ilgili eşyaları komodinin üzerine yerleştiriyor. El Cordobés, otelden çıkmadan önce orda diz çöküp dua edecek. Aziz Rafael ve Beyt ûl Lahm Bakire'sinin tasvirlerinin önüne bir de mum yerleştiriyor; bunu, matador yakacak ve mum onun yokluğunda yanık kalacak. Şimdi, kılıç taşıyıcının yapacağı son bir şey var: Banyoya ılık su doldurmak ve tıraş makinesine yeni bir bıçak yerleştirmek. Birkaç dakika sonra odaya girecek ve bir matador için, korrida gününü başlatan törensel sözleri tekrarlayacak: «ya es la hora matador», vakit geldi, matador!

Hizmetkâr hoşnut. Kendisine düşen işlerin başarıyla üstesinden gelmiş; hele biri için canla başla çalışmış: 424 numaraya giden koridor, İspanya'nın dört tarafından kahramanı selâmlamak için sabah erkenden koşan bir kalabalıkla hınca hınç dolmuştu. Ağızları purolu yaşlı aficionadolar, yabancı foto muhabirleri, gazeteciler, radyo ve televizyon muhabirleri, uzak ve yakın akraba, gerçek ve sah-

---

* **Muleta:** Matadorun, boğayı öldürmeden önce iyice yormak için kullandığı kırmızı kumaş parçası.

te dostlar, meslekdaşlar, menacerler, emprezaryolar, fotoğraf imzalatmak için gelen cicili bicili kızlar, macera arayan genç kadınlar, kısacası rahatsız etmekten çekinmeyen bir yığın istekçi 424 numaralı kapıya dayanmışlardı. Paco, kale gibi, kapının önünde durmuş, gülümsemesinin bütün tatlılığıyla ve pazularının bütün sertliğiyle girmelerini önlemişti.

Paco, yandaki odadan bir gitarın ezgilerini duyuyor. Az sonra bozuk bir ses, avazı çıktığı kadar şarkı söylemeye başlıyor:

Yoksullar içinde yaşayıp yoksullık gördüm,
Hiç ağlamadım...
Para benim neyime.
Yalnızım, kalbim kan ağlıyor.

Saat üç. Dünyanın en zengin matadoru uyanmıştır.

Bayrakların dalgalandığı ve 26.000 Madridlinin El Cordobés'i alkışlamaya hazırlandığı o saatte, arenanın az ötesinde **fiesta brava**'nın bir başka evlâdı mutsuz ve yalnızdır.

Yüzü acıdan ve kaygıdan kasılmış olarak Toreros kliniğinin ameliyat masasına uzanmış yatan genç Robustiano Fernandez ışık ve ün festivalinin, az önce uyanan adamın temsil ettiği muhteşem görünümünün ters yüzünün sembolüdür. O da Madrid arenalarında bayrakların kendisi için dalgalanacağını, adının büyüsüyle arenaların dolup taşacağını, kent ve kasabalardaki binlerce afişin, onun «saat altıda, altı boğayla randevusunu» ilân edeceklerini hayal etmişti. O da poz poz resimlerinin, gazetelerin birinci sayfalarında yer alacağını ve uykusuna titizlikle göz kulak olacak bir kılıç taşıyıcıya sahip olacağını hayal etmişti.

Bu düşler sonsuzca yokolmuştur artık. Kâbuslar içinde Robustiano Fernandez beyazlar giymiş birtakım insanların kendisine doğru eğilmiş olduklarını farkediyor. Kenar bir taşra arenasının banderillero'su, yoksulluklarla dolu yaşantısının son umudu olan uzun bir yolculuktan, bir «plaza de mala muerte», kötü ölümlü meydandan oraya getirilmişti. Bir boğanın boynuzlarıyla oyluk kemiği üzerindeki atardamar yırtılmıştı ve o anda sol bacağı ameliyat masasının üzerinde kesilmiş olarak duruyordu.

Ambülans niyetine bindiği köhne, ufak bir furgonun içinde Robustiano Fernandez büzülüp yatmış ve memleketi Estrémadura'dan oraya on iki saatte tanımsız işkenceler içinde taşınmıştı. Damı, kızgın güneşte cayır cayır yanan arabanın içi öylesine sıcaktı ve öylesine pis kokuyordu ki, şoför, zavallı banderilleronun karısı Angeles'in inip yolun kenarına kusabilmesi için zaman zaman durmak zorunda kalmıştı.

Fernandez'in korkunç işkenceleri dört gün önce Madrid'in koruyucu azizi San Isidro'nun anısının muhteşem bir **feria**'yla kutlandığı gün başlamıştı. O gün, İspanya'nın öte ucunda kıraç bir düzlüğün ortasında, bembeyaz bir köy de San Isidro'yu kutluyordu. Burda ünlü Toromaşik gösteriler yapılmazdı; ama her yıl vatandaşlarına bir korrida seyrettirmek, Belediye Başkanı Entrin Bajo için sonsuz bir kıvançtı. Bu köy korridaları kadar tehlikeli bir gösteri daha düşünülemez. Bunlar, heybetli, yaşlı ve çoğu kez kusurlu boğalarla, derme çatma arenalarda yapılır; halkı şamatacı ve toromaşi terbiyesinden yoksundur, üstelik yerlerde oturulduğundan her hareket boğanın dikkatini çekme tehlikesi gösterir. Öyle ki, böyle bir ölüm yarışına ancak **fiesta brava**'da dikiş tutturamayan bahtsızlar katılma cesaretini gösterirler. Yoksul bir işkembecinin oğlu olan Robustiano Fernandez bunlardan biriydi. Yıllarca Badajoz arenalarının kapılarını aşındırdıktan sonra işi es-

kiciliğe dökmüş, bir el arabası alıp «hurda madenler! hurda madenler alıyorum!» diye bağıra bağıra, köy köy dolaşmaya başlamıştı.

Ona «Hurdacı Çocuk» diye ad takmışlardı, ama o gene de hayallerinden vazgeçmemiş, bu kez, Estramadura'nın yolunu tutmuştu. Bir pazar, bir köyde, bu hayalleri gerçekleşti. Pulları dökülmüş eski bir boğa güreşçisi kıyafeti tedarik eden «Hurdacı Çocuk», o gün rahatsız olduğu için gelemeyen bir banderilleronun yerini aldı. Ustaca çıkışlarını alkışlayan olmadı ama gene de, o gün, gelecek için bitmez tükenmez umutlar uyandı içinde. Emindi, bir gün kader onu hurda demirlerden ve kıraç toprakların yoksulluğundan kurtaracak, matadorların kral sayıldıkları kentlerin kapısını açacaktı.

O 15 mayıs gününde, Entrin Bajo'nun meydanında üç kez boğayı, pelerinin kıvrımlarının içine çekti. Halkın **Olé**'lerinden sarhoş olarak hayvanı karşıdan kışkırtmaktan çekinmedi ve kumaşı dördüncü kez hayvana doğru fırlattı. Tam boğa kendini pelerinin içine atacaktı ki, seyircilerden birinin bir hareketi dikkatini çekti ve boynuzlarının yönünü değiştirdi. Bahtsız banderillero neye uğradığını bilemeden baldırlarında korkunç bir yanma duydu ve yere, tozların içine yuvarlandı. Az sonra gözlerini açtığında kendini, komşu evlerden birinin mutfağındaki sete sırtüstü uzanmış olarak buldu. Dirseklerinin üzerine abanıp doğrulunca, yarasından kesik kesik kan fışkırdığını gördü. Odayı kan götürüyordu. Yaşlı bir kadın üzerine eğilmiş, çarşaftan yırttığı bir bantla baldırını sıkmaya çalışıyordu.

Badajoz hastanesine dek otuz kilometrelik bozuk ve tozlu yolu, hurda bir taksiyle katederken Fernandez'in alevler içinde yanan kafasında hep aynı görüntü vardı. On yedi yıldanberi bütün boğa güreşçileri bu görüntünün kâbusu içinde yaşamaktaydılar; bu görüntü, böyle bir yara-

dan bütün kanı boşalarak Linares'de ölen devrinin en büyük matadoru Manolete'ninkiydi.

Badajoz hastanesinin nöbetçi doktoru yarayı muayene ettikten sonra, banderilleronun papazdan başka kimseden yardım umamayacağını söyledi. Sonra da görevini yapmış olmak için atardamarı dikmeye başladı. Dört gün geçtiği ve dört kilo kan aldığı halde Robustiano Fernandez hâlâ ölmüyordu. Ama kangren ayağı sarmış ve bedene yayılmaya başlamıştı. Bunun üzerine hayırsever bir arkadaşı onun, Madrid'e, uzman hekimlerin harikalar yarattıkları özel kliniğe götürülmesi için Citroen marka arabasını yaralıya tahsis etti.

Şimdi, sayıkladığı halde Robustiano Fernandez, beyazlı adamların konuştuklarını anlıyor. Ayağını kesecekleri besbelli. Bunu duyunca, «Hurdacı Çocuk» gücünü toplayıp korkunç bir çığlık atıyor. İki kızının hayali gözünün önünde canlanıyor ve karısının boğalardan vazgeçmesini yakaran sesini, başka bir dünyadan geliyormuşçasına duyuyor. Korkunç bir umutsuzluğa kapılıyor. Ailenin ekmek parası demek olan içi hurda madenle dolu köhne el arabasını Estramadura'nın yollarında bu sakat haliyle nasıl sürer? Yirmi üç yaşında, tek ayakla yaşamak ölümden de beterdir.

Operatör, ayağını kurtarması için yakaran genç, sağlıklı adamın yanaklarından yaşlar aktığını görüyor. Hıçkırıkları arasında banderillero kendisine doğru eğilen bir yüz görüyor. Doktor Maximo de la Torre ömrünü, boynuzlar tarafından delik deşik olan bacakları kurtarmakla geçirmiştir. Bu operasyon biter bitmez Las Ventas arenalarına koşacak ve El Cordobés'in korridası için tedbirlerini alacak. Doktor de la Torre'ninki garip bir ihtisas. Torotraumatoloji mütehassısıdır. Bu unvana Madrid arenalarının ve Toreros kliniğinin baş operatörü olması nedeniyle sahiptir. Robustiano Fernandez'in acısını bu elli yaşındaki adam

kadar kimse anlayamaz. Bacağını keseceği adamı bayıltmadan önce ona avutucu birkaç söz söylemek istiyor. «Ağlama, oğlum» diyor ve benderilleronun elini tutup kendi bacağına doğru çekiyor. «Tut» diye ekliyor.

Doktorun da ayağı takmadır. Babacan bir gülümsemeyle devam ediyor: «İnan bana, iki ayak üzerinde yürümek bir lükstür.»*

Kliniğin on metre ilerisinde, operatörlerin harikalar yaratmalarına olanak veren kâşifin anıtı dikilmiş. Boğa güreşçileri, ömründe bir korrida bile seyretmemiş olmakla beraber dehası sayesinde binlerce boğa güreşçisinin hayatını kurtarmış olan o yabancıya tapınmalı bir minnettarlık beslemektedirler. Şimşirlerle çevrili bir çimenliğin ortasında taştan bir boğa güreşçisi, montera'sını, kravatlı, gözlüklü, bir elinde defne dalı ötekinde bir kitap tutan, penisilinin mucidi Sir Alexander Fleming'in heykelinin bulunduğu mermer kaideye doğru uzatmaktadır.

Saat dört. Kalabalık arenalara doluyor. Yoğun gruplar metronun, meydanın iki yanındaki Centas ve Carmen kapılarından fışkırıyorlar. Aficionadoların bu öncü grubu, arenanın güneşli basamaklarını dolduracak olan yoksul ve şamatacı halk takımıdır. Karşıda Alcala Sokağı, denizde kaybolmak üzere akan bir ırmak gibi, ikinci grubu taşıyor. Bunlar, arabaları, görülmemiş bir trafik tıkanıklığında çivilenip kalmış gibi sıralanmış bekleyen gölge tarafının müşterileri. Kapıların önünü seyyar satıcılar doldurmuş. Bir yandan da karaborsacılar, bir İspanyol köylü ailesini bir yıl rahatça geçindirmeye yetecek kadar para istedikleri son biletlerini satmaya bakıyorlar. İç Savaş'ın kalıntıları, kolu, bacağı kesik, ya da kör bir yığın sakat

* Doktor de la Torre bacağını 17 Ocak 1939'da Cumhuriyetçilerin ordusunda doktorken Ebre cephesinde yitirmişti.

bu hengâmeye seslerini katmışlar. Piyango bileti, şeker, karamelâ, çiklet, sigara satıyorlar. İki peseta veren, altı boğadan her birinin ölümü anında bir tanesini yakmak üzere altı sigara satın alabilir. Gölge tarafındaki kapıları tutan satıcılar değişik: Oraları havana puroları satanlar doldurmuş. Ama bugün çok ayrıcalıklı bir gün olduğu için çeşitler de artmış. Bir yığın sakat, yaşlı kadın ve çocuk, az sonra etiyle kemiğiyle karşılarına çıkacak olan kişinin çocuksu yüzüyle süslü kartpostallar, kumaş bebekler, anahtarlıklar, kastanyetler, çakılar, flamalar, şemsiyeler satıyor.

Bununla beraber, basamakları doldurmaya başlayan kalabalık tedirginlik içinde. Öğleden beri Madridlilerin gözleri gökte; Kastilya platosunun tepelerini saran kara bulutlara kaygıyla bakıyorlar. Ve işte, aradan birkaç saat geçmeden kıyameti andıran bir karanlık basıyor ve koca yağmur damlaları toprağı dövmeye başlıyor.

Ön camlardaki suları savuran silicilerin gerisinden dışarıyı seyredenler arasında, o anda Madrid'in en kaygılı kişisi, korridanın organizatörü de var. Dolayısıyla sorumlusu bulunduğu trafik sıkışıklığının esiri olmuş, korrida yapılabilecek mi acaba, diye kara kara düşünüyor Don Livinio Stuyck. Matadorlar, öldürmek için ücret aldıkları boğadan daha çok rüzgâr ve yağmurdan korkarlar. Rüzgâr muletayı öteye beriye savurup insanın bedenini boğanın boynuzlarına karşı tehlikeli bir şekilde açar. Yağmur ise arenayı kaygan hale getirir. Tehlike o kadar büyüktür ki, kurallar, boğa güreşçilerine, doğal âfetlerin meydana gelmesi halinde güreşi erteleme hakkını tanımıştır. Ancak, kanun, korridanın iptal edilmesi halinde bilet paralarının iadesini emrettiğinden, bugün, bu hakkın kullanılması, biletlerin çoğu karaborsada satıldığından ötürü halkın bir milyon Fransız Frangı yitirmesi demektir. Bunu düşündükçe Stuyck soğuk terler döküyor.

Arabası Las Ventas'a varır varmaz soluğu pistte alıyor. Bir an, basamakların üstünde kımıldayan şemsiye bulutunu seyrediyor. Ve korrida iptal edildi dendiği takdirde kopacak kıyameti gözlerinin önüne getiriyor. «Las Ventas'ı ateşe verirler» diye düşünüyor. Orta halli Madridlinin bugün orada bulunmak için ne büyük fedakârlıklara katlandığını ve her birinin karaborsacılara ufak birer servet ödediğini biliyor. Don Livinio, memurların hayretle açılan gözleri önünde çömeliyor, yerden bir avuç kum alıp, ıslak ve yapışkan tanelerin parmaklarının arasından kayıp düşmesini seyrediyor. Sonra bakışlarını göğe kaldırıp dua etmeye başlıyor. «San Isidro, diye yakarıyor. Bulutları dağıt. Madrid'e güneş gönder.» Yakarıya korkunç bir gökgürlemesi cevap veriyor ve yağmur sağanağa dönüşüyor.

Elektronik mucize sayesinde ülkenin üçte ikisi bu göksel öfkeyi seyredebilecek. Palma del Riolu köylünün bu ünlü korridasını izlemek için 20 milyon İspanyol televizyon ekranlarının önünde toplanmşıtır. Bu sayı, korrida seyircisinin yüz yıllık toplamından fazladır.

Madrid bugüne dek böyle bir görünüme bürünmüş değildi. Atom bombası patlatılacağı haber verildiğinde şehrin boşalmasını konu alan filmlerdeki gibi, mağazalar kepenkleri çekmiş, seyyar satıcılar tezgâhlarını katlamış, sinemalar kapılarını kapatmıştı. Dilenciler bile kaldırımları terketmişlerdi. Sokak ve caddelerde tek tük arabaya rastlanıyor ve onlar da garajlara koşuyorlardı. Bütün Madrid televizyonların önüne yığılmıştı. Saat beş buçuk. Televizyonu bulunan kahvehane ve barlarda, gösteriyi seyretmek için bir sandalye yüz pesetaya kiralanmıştı. Zengin semtlerde, Serrano ve Garcia de Paredes sokaklarındaki binaların her katından, İspanyol televizyonunun toromaşi yorumcusu Lozano Sevilla'nın tatlı sesi duyuluyor. Madrid'in en yoksul semti Vallecas'daki taverna ve kahveha-

nelerde binlerce işçi ve hırpani kılıklı kadın, bugün milyarder olan dünkü baldırıçıplağın arenaya girişini görebilmek için itişip kakışıyorlar.

Yüzlerce Madridli aile bu nedenle televizyon almışlar. Noter Juan Martinez televizyonu son derece demokratik bir şekilde kullanıyor. Hizmetçisine; ailesiyle birlikte gelip korridayı seyretme iznini veriyor; «zira diyor, Madrid'in bütün hizmetçileri gibi o da Cordobés'e âşık.» Birkaç ticarethane vitrinlerindeki televizyonlarını açma kurnazlığını göstermişler. José Quintano caddesindeki Tele-Zorro'nun önüne öyle muazzam bir kalabalık toplanmıştı ki, dükkân sahibi «vitrini kıracaklar» korkusuyla polisten yardım istiyor. Okullar, birçok fabrika ve büyük mağazalar, bankalar ve sayısız büro, öğrencilerin ya da memurların korridanın yayınını seyredebilmeleri için vaktinden önce kapatmışlar.

Yalnız Madrid'de değil, ülkedeki tüm yollarda trafik durmuş. Benzin istasyonlarının ve televizyonu bulunan kahvehanelerin önünde sayısız araba bekliyor. Madrid'den elli kilometre uzakta zengin, ufak bir site olan Aranjuez'de yaşlı bir adam, bir haftalık ücretini gözden çıkarıp kiraladığı televizyon aygıtını açıyor. Arkasında bulunan kapının ufacık penceresinde üç tutuklunun kafası görülüyor. Burası, Vincente Moreno'nun kırk yıldan beri başgardiyanlığını yaptığı belediye hapishanesidir. Yaşlı adam, sekiz yıl önce bu hapishanede yatan hırpani kılıklı genç serseriyi hatırlıyor. Vincente Moreno kütük defterine o zaman, 893 numaranın yanına, şimdi duvardaki takvimde resmi bulunan gencin adını yazmıştı. El Cordobés'di o tutuklu. Senor Moreno'nun tanışlarından bir başkası, —bu, öyle ünlü değil— Kordoba'da benzin pompacısı olarak çalıştığı garajdan heyecanla çıkıyor ve bugünlük bahşişini gözden çıkarıp komşu barın televizyonunun önünde bir iskemle kiralamaya koşuyor. Juan Horillo, üne giden uzun ve çe-

tin yolunda El Cordobés'in yoldaşı olmuştu. Birlikte tarlalardaki otları yemişler, portakal çalmışlar, ilk kez boğalarla birlikte karşılaşmışlar, yük vagonlarının basamaklarında İspanya'yı baştan başa dolaşmışlardı. Polislerden birlikte sopa yemişlerdi, bedenlerinde aynı yara izleri vardı. Birlikte acı çekmişler ve ikisinden biri başarıya ulaşıncaya dek aynı umutları paylaşmışlardı.

Ünlü matadorun yurdu, Kordoba'dan birkaç kilometre mesafedeki kasabada herkes, göksel öfkenin korridayı durdurup durdurmayacağını kendi kendine soruyor. Saat üçten beri Palma del Rio'nun bütün kahveleri hınca hınç dolu. Bir dayanışma heyecanı içinde, televizyon sahibi birkaç kişi, aygıtlarını, herkes yararlansın diye kapının önüne çıkarmış. Kunduracı Rafael Nieto'nun ve ekmekçi Antonio Gonzalez'in dükkânının önünde yüzlerce Palmalı toplanmış. Papaz Don Carlos, boğa yetiştiricisi Felix Moreno'nun karısının, dinî toplantıları izlesin diye armağan ettiği televizyonunu paylaşmak üzere birçok kimseyi evine davet etmiş. Kasabanın ebesi Dona Goza, kahveci Charneca'yı ve daha birkaç aficionados'u davet etmiş. Yirmi sekiz yıl on altı gün önce matadorun dünyaya gelmesine o yardım etmişti.

El Cordobés'in hediye ettiği evin salonunda ablası Angelita, kardeşinin ekranda görünmesini sabırsızlıkla bekliyor. Hayatında ilk kez, dua edemeyecek kadar heyecanlı ve şaşkın. Çevresini alan komşuları, dostları, akrabaları unutmuş gibi, gözlerini ekrana dikmiş bekliyor ve içinden, «görünürse, demek gerçekten Franco kadar ünlü» diye düşünüyor.

Madrid yakınında, Pardo'daki dört yüz yıllık tarihî şatoda, ülkenin kaderine hâkim olan ve Endülüslü köylü kadın için şöhretin zirvesi sayılan adam da televizyonun karşısında oturmuş. Hiç bir devlet işi, General Franco'nun vatandaşlarını heyecandan heyecana sürükleyen olayı iz-

lemesini engelleyemez. Bir koltuğa rahatça yerleşmiş, elleri göbeğinin üzerinde çaprazlanmış, ünü kendisininkini aşan tek İspanyol'un zaferine tanık olmak istiyor.

Arenaya doğru akan son araba ve otobüs dalgasının içinde, tavanı bavullarla dolu uzun, siyah bir Chrysler, kendine yol açmak için umutsuzca çırpınıyor. Onu gören şoförler klaksona basıyor, kadınlar öpücük gönderiyor, çocuklar el çırpıyorlar. Bu kargaşalığın sorumlusu, Endülüslü köylü kadının kaygı dolu hayalinin General Franco'yla kıyasladığı adam, arabanın içinde; gözlerini camlarda koşuşan yağmur damlalarına umutsuzca dikmiş. Sebep olduğu trafik tıkanıklığı nedeniyle El Cordobés'in mesleğinin en önemli randevusuna, Madridlilerin de dört yıldanberi bekledikleri randevuya geç kalması ihtimali var. Bu yıllar içinde Madridliler, kendi önlerinde dövüş yapmak istemediğini söyleyerek sık sık sitem etmişlerdi. Bu iftirayı söküp atmanın ve delikanlılık çağının öcünü almanın zamanı gelmişti.

Ağır ağır ilerleyen arabanın içinde matadorun kaygılı bir duruşu var. Sorumlu kişilerin, yağmurdan ötürü korridayı iptal etmek zorunda kalmalarından korkuyor. Az önce banderillerolarına şöyle demişti: «Madridlileri boşa çıkartmaktansa, gerekirse ayaklarıma su kayakları takıp dövüşürüm.» Daha önce de Paco'ya şu andı vermişti: «Paco, bu akşam, ya halkın omuzlarında büyük kapıdan çıkacağım, ya da sedyeyle revirin kapısından.» Mesleklerinin çizgi dışı özelliği nedeniyle matadorlar abartmalı vaatlardan hoşlanırlar.

Chrysler, tıklım tıklım dolu Las Ventas'ın kapısı önünde duruyor. Biletsizler, El Cordobés'i görebilme umuduyla meydanı doldurmuşlar. Evlerin pencerelerine ve damlarına dolan yüzlerce Madridli günün kahramanını selâmlıyor. Altı duvarcı, yedi kat yüksekten, sağlamlığı su götürür iskelelerin üstünden, çarşaftan kesilmiş ve üstüne

«Varol, El Cordobés» yazılmış bir bezi Chrysler'e doğru atıyorlar. Beş yıl önce, Chrysler'deki genç, o duvarcılarla birlikte mala kullanmıştı; onlar bugün o tünedikleri yerde arenadan yükselecek olan halkın kükreyişlerini dinlemeye hazırlanıyorlar.

Araba sonunda içeriye girebiliyor. Matador iniyor; foto muhabirleri kalabalığını yara yara arenanın ufak kilisesine doğru gidiyor.

Ancak, ölüm randevusuna gitmeden önceki o kısacık dua anında bile sabırsızlık ve kuşku matadorun peşini bırakmaz. Onun rahatlıkla dua edebilmesi için banderillero Paco Ruiz, kilisenin kapısı önünde dikiliyor. Paco, efendisinin, Tanrıyla başbaşa bulunduğu sırada en derin düşüncesinin ne olduğunu bilir. Aceleyle dua ederken, ışıklı giysilerinin içinde Palmalı yetim, hayal meyal hatırladığı annesinin ve hiç görmediği babasının imgeleriyle karşı karşıyadır. Nitekim bir gün: «Onlar cennettedirler Paco, demişti. Ve beni koruyorlar.»

Gösterinin yöneticisi Mariano de Quiros'un gözü, bir yandan saatte, bir yandan yağmurda. Saat 5.55. Her şeyde geç kalmanın olağan bir alışkanlık haline geldiği bu ülkede, kutsal bir gelenek korridanın tam saatında başlamasını emreder. Öyle ki, bir ayaklanmayı göze alma pahasına korridayı iptal etmenin ya da yapılmasına izin verip üç matadoru ve yardımcılarını ölümcül bir tehlikeye atmanın manevî sorumluluğunu yüklenen kişi, mesleğinin bu en önemli ve en güç kararını beş dakika içinde vermek zorundadır.

Üç matador ve başkan, kumları incelemek üzere piste çıkıyorlar. Onları gören seyirciler ayağa fırlıyor, şemsiye, şapka ve mendillerini sallamaya başlıyorlar. Açıktaki yerler için karaborsacılara 1000 Fransız Frankı ödemiş olan ilk sıradaki seyircilerden başlayarak yukarıya doğru yayılan tehdit sesleri gökgürültülerini andırıyor. Az son-

ra basamaklardan piste doğru haykırmalar, ıslıklar, itirazlar yağmaya başlıyor. Nihayet şamatayı bastıran ve halkı çılgın bir heyecana sürükleyen çağrı duyuluyor: «Boğalar, boğalar, boğalar!»

Meydanı öyle bir gümbürtü sarmış ki, pistte matadorlar birbirlerinin söylediklerini duyabilmek için bağırmak zorundalar. Kum zemin su içinde, kaygan ve yer yer çamur çukurları meydana gelmiş. Matadorlar neye karar vereceklerini kestiremiyorlar.

Beklemekten ve fırtınadan öfkelenen halk ayaklarını yere vuruyor, hakaretler yağdırıyor. Yer yer kavga çıkıyor. Yönetici için duraksama gereksiz. Korridayı iptal etmek zorunlu. Pistin çamurları üstünde gezinirken «tüm İspanya'nın yükünü sırtında hissediyor» Mariano de Quiros. İlerde şöyle itirafta bulunacaktır: «Ödevim, korridayı iptal etmekti. Ama o bekleyiş vardı, o umut, o sinirli atmosfer vardı. El Cordobés'in büyük ünü bizi mahkûm ediyordu.»

Bakışlarını boyuna bağıran kalabalığa doğru kaldırıp bir an onları seyreden El Cordobés, kılıcını iki boğaya saplamadan oradan uzaklaşmayacağını bildiriyor.

Bunun üzerine bir ses, gürültüleri bastırarak yükseliyor ve korridanın yarım saat sonra başlayacağını ilân ediyor. Bu kararıyla yönetici, insanların öfkesi bir felâkete sebep olmadan, göğün öfkesi diner diye umuyor.

Saat 6'yı çeyrek geçe, birden, bir güneş ışını göğü deliyor. Meydanda, bir alkış tufanı sağanağın sonunu kutluyor. İşçiler, çukurları doldurmak üzere kum torbalarıyla piste koşuyorlar. Öte yandan banderillerolar matadorlara, o kaygan pistte kendisinin ve yardımcılarının hayatını tehlikeye atmamaları için son kez yakarıyorlar. Büyük ününün tutkusu içinde olan El Cordobés, sağduyunun sesini dinleyecek durumda değil. Adamlarını yanına ala-

rak toreroların* girdikleri ve ölen boğaların, süslü katırlarla sürüklenerek çıkartıldıkları kapıya doğru ilerliyor. Adamlar, korridayı başlatan geçit töreni **paseo** için sıraya giriyorlar. Sadık Paco Ruiz, üzerinde pullarla Peygamberin resmi işlenmiş şatafatlı pelerini matadorunun omuzuna yerleştiriyor. Suratlar asık. Boğa güreşçilerinin, kalplerini kıskaca alan korkuyu belli etmemek için takınmayı âdet edindikleri gülümsemeli çehreye iltifat eden yok bugün. El Cordobés ilk sırada, iki arkadaşı Pedres ve Palmeno'nun ortasındaki yerini alıyor. İkinci sırada, en eski matador Pedrés'in banderilleroları, sonra Palmeno ve Cordobés'inkiler yer alıyorlar. Onları aynı sırayla pikadorlar izliyor. O sırada arenanın bir yanında, başkanlık locasında, Mariano de Quiros mutlak otoritesinin simgeleri olan çeşitli renklerdeki dört mendili açıyor; gösterinin seyrini bunlar düzenleyecek. Beyaz mendil **tercio**'ların, yani korridanın safhalarının değişmesini ve matadorların başarılarını ilân edecek. Yeşil, sakatlanması halinde boğayı dışarı atmalarına izin verecek. Kırmızı, alçakça davranan boğayı cezalandırmak için hazırlanmış özel kırmızı banderillaların batırılmasını emredecek. Mavi, hayvan özellikle yiğit davranmışsa, ölüsünü selâmlamak için şeref turu yapılmasını önerecek.

Nihayet, başkanlık locasının üstünde beyaz mendilin dalgalandığı görülüyor; bir trompetin sesi nemli havayı yırtıyor. Bu işaret üzerine kapı ağır ağır açılıyor ve boğa güreşçileri törensi bir tavırla kasılıyorlar. Bakışlarını kalabalığa doğru kaldırıyorlar. Paco Ruiz halkın ayağa fırladığını görüyor. Tecrübeli gözleri, sanatı yoğun tartışmalara yol açan matadora karşı beslenen önyargıların ona uğur getireceğini farkediyor. Herkes haç çıkarıyor. El Cordobés arkadaşlarına dönüyor ve ciddî bir sesle, gele-

---

* **Torero:** Boğa güreşçisi.

neksel sözleri tekrarlıyor: «Tanrı şansınızı arttırsın.» Bu sözler üzerine, biri, **toril**'in* anahtarını taşıyan iki atlı **alguacile**'in** peşinden torerolar geçit töreni için sırayla ıslak kumların üzerinde ilerlemeye başlıyorlar.

---

* **Toril:** Güreşten önce boğaların durdukları kapalı **yer.**
Alguacile: Polis.

2

PALMA DEL RİO'NUN UMUTLU GÜNLERİ

Angelita'nın Anlatısı

«Doğduğu günden beri kardeşim Manuel için durmadan ağlarım. Ve biliyorum, onun yüzünden, daha çok ağlayacağım. O doğduğunda sekiz yaşımdaydım. Hatırlıyorum, savaştan az önce sıcak bir mayıs günüydü. Bütün bir öğle sonu, üst kattan annemin iniltileri duyulmuştu. Sonra bir bebeğin haykırışı geldi kulaklarıma. Ben de ağlamaya başladım. O çocuğu istemiyordum. Zaten dört kardeştik: Encarna, Pepe, Carmela ve ben. Üstelik, ablaları olduğumdan, onun bakımı da üstüme kalacaktı. Ve özellikle, yiyeceğimize biri daha ortak olacaktı.

«O devirde evimizde didinmekten ve açlıktan başka şey yoktu. Ufacık bir kızken, her gün daha fazla işten başka hediye aldığım olmazdı. Çalışmak gerekiyordu, çünkü, aksi halde yiyecek bir şey bulamazdık. Bazan, gene de bulamadığımız olurdu. O zaman aç oturmak ve ağlamaktan başka bir şey gelmezdi elimizden.

«O zamanlara ait hatırladığım tek şey guruldayan karnımdır. Okula gitmiyordum. Arada sırada kilisenin yanındaki sörlerin manastırına giderdim. O da okuma yazma değil; sadece biraz dikiş öğrenmeye. Olup olacağı iki söz-

cük yazabiliyordum: Angelita Benitez; adımı. Bazan, pazar günleri sörler bize ekmek ve biraz domuz pastırması, ya da yağ verirlerdi. Bunun için sörlerin okulunu severdim.

«Bir kez, hatırlarım, bir çift sandal verdiler. Ne kız kardeşlerim Encarna ve Carmela, ne erkek kardeşim Pepe, ne de ben, o güne dek sandal giymiştik. Yalınayak yürürdük. Kışın, diz boyu çamura batardık. Eve döndüğümüzde annem ayaklarımızı sıcak su dolu bir leğene sokardı. Sekiz ya da dokuz yaşıma bastığımda sörlerin okuluna gitmez oldum. Zira o yaştan başlayarak, büyükler gibi çalışmam gerekiyordu.

«Calle Ancha'da oturuyorduk. O devirde bu sokak taş döşenmiş değildi. Kışın çamur deryasına dönerdi. Evleri de birbirine benzerdi: Hepsi tek katlıydı ve kireçle badanalanmıştı. Her ay, bir kova su ve biraz kireç alıp badanayı yenilemek gerekiyordu. Ucuna saz ve yaprak sardığımız bir sopayı da fırça diye kullanırdık. Calle Ancha'da evinin duvarlarını düzenli olarak badanalamak çok önemliydi. Aksi halde konu komşu kötü konuşurdu.

«Bu ödev, bizim evde, anneme düşerdi. Yoksul olduğumuzdan Calle Ancha'daki ve başka yerlerdeki evleri badanalamaya da giderdi. Annem çok çalışkandı. Bazan ben de onunla gider, kovayı taşırdım.

«Avlunun bir köşesinde, birkaç yaprakçık açan yaşlı bir portakal ağacı vardı. O evde oturduğumuz sürece bir tek portakal verdiğini görmedim. Kuyunun yanındaydı. Kuyunun ağzı yeşil, küflü ve kaygan taşlarla çevrili upuzun bir delikten ibaretti. O devirde Palma'da su sıkıntısı çekiliyordu. Bir ipin ucuna bağladığımız eski bir kova sayesinde suya kavuşabiliyorduk. Bu su, öyle pis, öyle bulanıktı ki, hiçbirimiz içmeye cesaret edemiyorduk. Zaten kuyu da leş gibi kokuyordu. O kadar ki, su çekerken öğürmekten kendimi alamıyordum. Sokağın sakinleri, eşek ko-

şulmuş ve içi damacanalarla dolu arabasıyla her gün oradan geçen satıcıdan su almak zorundaydılar. Palma'da içme suyunu hâlâ böyle sağlayanlar var. Damacanası yarım pesetaydı. Çok yoksul olduğumuzdan babamız işsiz kaldığı günler su satın alamaz, kuyudan çekip içerdik.

«Evimizde, dört aile otururduk. Avlunun bir köşesinde, kiremitten yapılma bir saçağın altında bir fırın vardı ve herkes sırayla orada yemeğini pişirirdi. Bu, altında tahta yaktığımız iki oyuklu bir taştan ibaretti.

«Konutumuz, tek penceresi sokağa bakan bir odadan ibarettir. Bir tek elektrik ampulümüz vardı, ama onu da yakmazdık, zira elektrik çok pahalıydı. Bütün mobilyamız bir masa, bir komodin ve dört sandalyeden ibaretti. Bunları da annem çeyiz olarak getirmiş. Masanın üstünde, Toledo kumaşlarına benzer rengârenk nakışlarla süslü bir örtü yayılmıştı. Annem iğne işlerini pek severdi. Hatırladığım kadarıyla ona gözü gibi bakardı.

«Tek karyolamızda annem ve babam yatarlardı. Carmela'yı ve emzirdiği son çocuğunu da yanlarına alırlardı. Annem, çocuklarını, bir yenisi gelinceye dek sütüyle beslerdi. Kardeşim Pepe ve ben, geceleri yere serdiğimiz ottan bir minderde yatardık.

«Yatağın başucunda, büyükannemin armağanı olan tahta bir haç asılıydı. Dinle başı hoş olmayan babam, annemin hatırı için onu oraya asmıştı. Kanısınca papazlar zenginlerden yana idiler ve yoksullara sırt çevirmişlerdi.

«Babam ciddî bir adamdı. Yüzü hemen hemen hiç gülmezdi. İçmez ve gitar çalmazdı. Tanrının günü çalışırdı ve Palma'nın en çalışkan adamıydı.

«Ötekiler gibi, ırgatlık yapardı. Kışın da zeytin toplardı. O devirde yeteri kadar beygir ya da katır bulunmadığından, sabanı bazı insanlar çekerlerdi. Tarlada iş bulamadı mı, yollarda arardı. O zamanlar elemeğine çok ih-

tiyaç vardı. Emekçiler, **Plaza de los Trabajadores**'e* giderlerdi. Büyük malikânelerin kâhyaları sabahın çok erken saatlerinde oraya varır ve elemeğini bazan bir, bazan üç günlüğüne oradan sağlarlardı. Bazan da ırgatlar gidip iş isterlerdi.

«Babam gibi iyi işçilerin **Plaza de los Trabajadores**'e gitmeleri gerekmezdi. Kâhyalar evimize, bazan çok erken saatte hatta gün ışımadan gelirlerdi. İş süresi asla tam olarak bilinmezdi. Bir gün, bir hafta, bazen bir ay olurdu. Para konuşulmazdı. Ücretler bilinirdi; bu nedenle pazarlığa girişilmezdi. Günde beş ya da altı pesetası geçemezdi. Öyle ki, iş teklif edildi mi, gidilirdi; o kadar.

«İşçiler, atla önde giden kâhyanın peşinde yaya olarak yola çıkarlardı. İş, şafakta başlar, gurupta sona ererdi. İşçilerin yaya gitmekten başka olanakları yoktu. Bisiklet bilinmezdi. Bazan iş yerleri kasabaya yakın, bazan çok uzakta olurdu. Babam bütün büyük malikânelerde, Felix Moreno, Martinez ve daha başka birçoklarının yanında çalışmıştı. Bunlar, evimizden en aşağı yirmi kilometre uzaktaydılar. İçlerinde en zengini Don Felix Moreno'ydu. Hatta Endülüs'ün en önemli kişisi olduğu bile söylenirdi. Bizim bildiğimiz, en zenginiydi, ama işçisine bir peseta fazla vermektense, adamcağızı tepelemeyi tercih ederdi. Şimdi ölmüştür; ölüleri rahat bırakmak daha doğru olur. Ancak şunu söyleyeyim, hepimiz ondan nefret ederdik. O kadar ki, atlı arabasını ya da otomobilini yolda gördük mü, şeytanı görmüş gibi kaçardık. Hepimiz, Don Felix'den korkardık.

«O devirde çok **fiesta**'mız yoktu. Pazar öteki günler gibi bir gündü; herkes çalışırdı.

«Zeytin mevsimi geldi mi, hepimiz tarlalara giderdik. Her aile bir ağaç seçer ve toplama işine başlardı. Babam-

---

* **Plaza de los Trabajadores:** Irgat pazarı.

la annem ağaca tırmanırlar ben de düşen zeytinleri toplardım. Günde ortalama bir sepet doldururdum. Babam benden pek memnundu, zira ne kadar çok sepet doldurursak o kadar çok para alırdık. Hava çok soğuk olurdu; el ve ayaklarımızı donduran rüzgârı hissetmemek için şarkı söylerdik. Şarkıları hatırlamam, ama üşümemek için avazımız çıktığı kadar bağırdığımızı bilirim. Babamın sesi güzel değildi, ama o da söylerdi.

«Bazan köylüler ateş yakarlardı; bunu görür görmez hemen koşup biraz ısınırdık. Ancak, o zaman da sepetlerimiz dolmazdı ve az sonra babam, «Angelita! Angelita!» diye seslenirdi. Bu uzun zeytin toplama günlerinde babam, elimi çabuk tutmamı söylemekten başka ağzını açmazdı.

«Şafağın ilk aydınlığında başlar, akşam hava iyice kararıncaya dek çalışırdık. Hepimiz bazan tarlalarda, bazan bir samanlığın ya da bir ahırın zemininde yatardık. Her ailenin bir köşesi vardı ve bu iki, üç hafta sürerdi.

«Sabahları birer tas **migas** içerdik. Bu, içinde nadiren yağa batırılmış ekmek parçaları bulunan yavan suya bir çorbaydı. Bazan da, biraz ısınalım diye, kahvaltıda anasonlu bir alkol olan **aguardiente** içerdik. Zenginler sabahları salam yerler. Bizim için, ekmek bile büyük şanstı.

«Öğle olunca ağacımızın altında otururduk ve annem bize birer parça ekmek, biraz domuz pastırması verirdi. Son lokmamızı yutar yutmaz da, babam ayağa fırlar ve yeniden sepet doldurmaya koyulmamızı emreden zorlu bir **Vamonos!** çekerdi. Akşamları nohut yahnisi ya da gene birazcık ekmekle domuz pastırması yerdik. Yaşantımız mevsimlerin ritmine uyarak işte böyle sürerdi. Kasım, yeşil, şubat siyah zeytin zamanıydı. İlkbaharda tarlalar sürülür, ekinler ekilirdi. Yazla birlikte hasat başlardı. Bundan sonra tarla işleri uzun süre dururdu ve iş olmadı mı, yiyecek de bulamazdık.

«O zaman da babam, Nino Vallés'in kahvehanesinde garsonluk yapardı. Burası Palma'nın göbeğinde, işçilerin uğrak yeri olan ufak bir kahvehaneydi. Gece geç vakit eve döndüğünde, ilk işi, cebindeki bahşiş paralarını boşaltmak olurdu. Müşteriler babamı severlerdi ve paraları oldu mu, bir ya da iki **centimo** verirlerdi. Annem de çalışırdı. Güçlü kuvvetli bir kadındı; gün boyu evleri badanalar ya da çamaşır yıkardı. Geceleri de, çoğu zaman dikiş dikerdi. Babam, yalnız onun dikiş diktiği günler elektrik yakılmasına izin verirdi.

«Annemle babam o zamanlar gençti, ama bizi besleyebilmek için öyle çok çalışırlardı ki, vaktinden önce çökmüşlerdi. Hele babam; gören, enikonu ihtiyar sanırdı. İlk evlât olduğum için herhalde, en çok beni severdi. Çok küçücükken avluda, tahtadan bir sandığım vardı; «evim» derdim. Daha sonra kızkardeşim Carmela'yla oynamaya başladık. Babamın bir sicim ve iki tahta halkayla yaptığı atlama ipinden başka bir oyuncağa sahip olmadım. Bir gün renkli kâğıtlar geçti elime. Carmela'yla oturup elbise yaptık ve «malikânedeki hanımefendiler» oyununu oynadık. Ama böyle oyunla vakit geçirdiğimiz azdı. Zira iş vardı; durmadan çalışmak vardı.

«Bazan da Calle Ancha'da komşu kızlarla oynardım. Birinin adı Trini, ötekininki Maria'ydı. Öldüler. Anna Horillo da komşumuzdu. Benim yaşımda çocukları vardı. Oğlu Juan, kardeşim Manuel'le aynı zamanda doğdu.

«En sevdiğim insan büyükannemdi. Onun da adı Angelita'ydı ve bizimle otururdu. Bir zamanlar daha iyi yaşarmış zira büyükbabamın iki ineği varmış. Ve Palma sokaklarında süt satarmış. Ama inekler hastalanıp ölmüşler ve büyükannem de bizler kadar yoksul olmuş.

«Torunları arasında o da en çok beni severdi. Nesi varsa benimle paylaşırdı, ama zavallının fazla bir şeyi

yoktu.

«O devirde, Palma del Rio'da eğlence çok azdı. **Jerez Sineması** vardı. Ama paramız yoktu ki, gidelim. Bazan gezginci bir tiyatro, bazan flamenko dansörleri ve şarkıcıları Palma'ya uğrarlardı. Jerez sinemasına bir kez gittik. Hatırlarım, Manuel doğmamıştı. Babam Encerna'yı ve beni götürdü. İyi yerler çok pahalıydı bizim için. Bir peseta'ydı. Biz arkada ayakta durduk ve babam bizi sırayla omuzuna çıkartıp seyrettirdi. Yazın bir çadır sineması kurulurdu. Adı da **Coliseo Espana**'ydı. Bazan çadırın altından usulca içeriye girerdik, ama öyle küçüktük ki, filmi anlamazdık. O devirde anladığımız tek şey şuydu: Açlıktan ölmemek için çalışmak gerekti.

«Evimizde boğa lâfı edilmezdi. Babamın **fiesta brava**'ya pek merakı yoktu. Zaten Palma'da, **plaza de Toros** yoktu. Duvarlarda bazan Ecija ya da Kordoba'da yapılacak bir korridanın afişleri görülürdü, ama oraya sadece zenginler giderdi. Boğalara ise yalnız Don Felix Moreno'nun otlaklarında rastlanırdı.

«Yılın en önemli günü, Palma'nın koruyucusu, Beyt ûl Lahm Bakiresi'nin yortusu olan **Patrona** günüydü. 8 Eylüle rastlardı. Hâlâ buranın büyük bayramıdır. Sabah, herkes âyine gider; akşam, geçit yapılırdı. Bakire'nin heykeli omuzlarda kiliseden çıkarılırdı. Yabani çiçekler, sardunyalar, papatyalar ve hatta zambaklarla süslenmiş olurdu. Papazımız Don Juan kortejin önünde yürür; onun etrafını al ankorodaki çocuklar küllükleri sallaya sallaya giderlerdi. Dindarlar meşaleler taşırlar ve Patrona'nın şerefine ilâhi söylerlerdi. Kortej, Palma'yı baştan başa geçer, kaldırımlarda, pencerelerde ve balkonlarda toplanan halk onları seyrederdi. Kentin ortasında, zenginlerin yaşadığı mahallelerde, Bakire'nin heykelinin geçişini kutlamak için balkonları işlemeli yatak çarşaflarıyla süslemek âdetti.

Ustalıkla işlenmiş çiçekler ve zarif nakışlar şahaneydi. Bunlar, yalnız o gün; bir de aileden birinin gerdeğe girdiği gece kullanılırdı.

«Calle Ancha'da kimse böyle bir lüks eşyaya sahip değildi elbet. Bizimkinden başka bütün balkonlar ve pencereler tamtakırdı. Her yıl, annem o Toledo kumaşına benzeyen kendi işlemesi masa örtüsünü sarkıtırdı. Penceremizin böyle güzel bir örtüyle süslü olması büyük kıvancıydı.

«Ama Patrona yortusu yılda bir kez gelirdi. Geri kalan günler, bizler için çalışmak demekti. Bazan, babam uzakta, tarlada çalıştığı geceler, evde paramız olmazdı; o zaman annemin ağladığını ve Patrona'ya yakardığını duyardım. Ama sızlanmazlardı. Kimi kime şikâyet edebilirdik? Sekiz yaşında gülmeyi unuttum; yüzüm Endülüs toprağı kadar sertti.

«Bu yüzden Manuel'in doğumuna kızmıştım. Doğacağını biliyordum. Ama benim için o, zahmetli bir dâvetsiz misafirden başka bir şey değildi. Öğleye doğru babam beni, ebe Dona Goza'yı çağırmaya gönderdi. Manuel de bizler gibi, ebeveynimizin yatağında doğdu. Annemin çığlıklarını ve iniltilerini duymamak için ne yapacağımı bilemiyordum. Bebek annemin karnından çıkar çıkmaz babam hole fırlamış, «Angelita, koş; bir oğlan!» diye bağırmıştı.

«Cevap bile vermedim. Var gücümle portakal ağacının gövdesine sarılmış, hüngür hüngür ağlıyordum. Babam aşağıya indi ve kolumdan yakaladığı gibi yukarıya sürükledi. Oğlan olduğuna pek memnundu. Manuel'i görebileyim diye beni zorla yatağa doğru itiyordu. Ama ben, gözyaşlarının arasından sadece annemi gördüm. O da ağlıyordu.

«Otro mas en el mundo a dar a comer», şimdi birini daha beslemeli, diye mırıldanıyordu.»

«O geceyi hatırlarım. İşine geç gelmişti. Nasıl ağzı kulaklarında kahvehaneye girdi, hâlâ gözümün önünde. Sevinçli olduğunu hemen farkettim. Ağırbaşlı adamdı; gülümsediği pek görülmezdi.

«Tezgâhın arkasına geçti, **aguardiente** şişesini kaptı ve bir kadeh bana, bir kadeh de kocama doldurdu. «Bir oğlum oldu» dedi.

«Zaten dört çocuğu vardı ve inanın ki, o devirde Palma'da beslenecek birinin daha eklenmesi kutlanacak şey değildi. Halbuki o, öylesine mutluydu ki, gören, Calle Ancha'da bir mucize oldu sanırdı.

«Namuslu, babacan bir adamdı. Ailesi de öyle. Hiç bir şeyden yakınmazdı. Sütüm kesildiğinde kızıma, karısı sütannelik etti. Onu, tarlaya çalışmaya gitmeden önce bir kadeh içki içmek için dükkânımıza girdiği gün tanıdık. O devirde ırgatlar gün ışımadan, yani saat dört sularında yola çıkarlardı. İçlerinden bazıları işlerinin başına varmak için yirmi kilometre yol yürürlerdi. Kahvehanemiz **Pueblo**'nun göbeğindeydi ve sabahçıydı. İşe gitmek üzere yola çıkan ya da akşam işten dönen işçilere birer kadeh içki verirdik.

«O da, ötekilere benzerdi. Pamuklu kumaştan eski gömleği, keten pantolonu, ayağında topuğu aşınmış bir çift hasır kundurasıyla hâlâ gözümün önündedir. Tek başına oturur, kadehi biter bitmez kalkar, tek başına yola düzülürdü. Oğlu ona çok benzer, ama babanın pek yaşlı ve yıpranmış bir hali vardı; yüzü kırışıklar içindeydi ve sırtı kamburlaşmıştı. Endülüs'ün tüm yoksulluğu sırtına yüklenmişti sanki. Bütün Endülüslüler gibi Cordobés'in babasının da bir takma adı vardı. Ona «El Renco», (Topal) derlerdi.

«Bu takma ad, baba mirasıydı. Zavallı bir adamdı ba-

bası, jandarmalar onu öylesine dövmüşlerdi ki, topal kalmıştı. Suçu da, 1900 yılında, bir gün greve katılmış olmaktan ibaretti. «El Cordobés» olmadan önce Manuel de bir süre aynı takma adı taşıdı; çünkü Endülüs'de oğullar babalarının lakabını alırlar. Öyle bir lakap ki, jandarma, Benitez ailesinin kemiklerini ebediyen lekelemek istemişti sanki.

«Daha sonraları El Cordobés'in babası, işsiz kaldığı zamanlarda bizim kahvehanede garson olarak çalışmaya başladı. Günde iki peseta ve yemek veriyorduk. Buna biraz da bahşiş ekleniyordu; fazla değil, zira bizim müşteriler de işçiydiler. Sabah onda gelir, gece yarısına kadar kalırdı. Çalışkan adamdı, «Topal». En iyi arkadaşı karşımızdaki kahvehanenin garsonu Charneca'ydı ve ona, mesleğimizin püf noktalarını o öğretmişti.

«O devirde Palma'da ancak birkaç kahvehane vardı. Bizim en önemli yemeğimiz ellerimle bizzat hazırladığım domuz kızartmasıydı. Bir kadeh şarabı on centimo'dan satardık. Büyük malikâne sahiplerinden başka herkes bize uğrardı. Onlar, **Circulo de Amistad**'a giderlerdi. Onları, dükkânımızın önünden atla ya da özel arabayla geçtiklerinde görebilirdik ancak.

«Palma'nın öteki sakinleri, zanaatçısı ve esnafı da bize gelirlerdi. Müşterilerimizden çoğu içkilerini tezgâhın önünde içerlerdi. Bazıları da oturup domino ya da «tute» denen oyunu oynarlardı. Ama bize uğrayanlar genellikle, El Cordobés'in babası gibi işçilerdi. Zaten savaştan sonra bu yüzden kahvehanemizi elimizden aldılar. Çünkü işçiler sosyalistti ve burası onların toplanma yeri haline geliyordu. Anarşistler de gelirlerdi, ama sayıları kabarık değildi. İki Cumhuriyetçi gazete, **Socialisto** ve **La Tierra**'ya aboneydik ve her akşam işçiler gelip okurlardı. Genellikle kocam yüksek sesle okur, onlar dinlerdi: Çünkü işçilerin çoğunun okuması yazması yoktu.

«Bütün bunlar 1931'de, Monarşinin devrilip Cumhuriyetin kurulmasıyla başlamıştı. Seçim gecesindeki kadar çok içki dağıttığımızı hatırlamam. O gece herkes birbirini kutlayıp öpüşmüştü. Herhalde, her şeyin değişeceğini, yoksulluğun, açlığın sona ereceğini ve kendilerini köle gibi kullanan zengin mülk sahiplerinin gücünün kırılacağını sanmışlardı. Çabuk hayal kırıklığına uğradılar.

«Hatırlarım, o gece belediye başkanı, Kordoba valisine bir yazı yazmış ve papazı ne yapacağız, diye sormuştu. Bir çılgınlık gecesiydi.

«Ulusun, Cumhuriyetten beklediği şey tarım reformuydu. Burada Endülüs'de iyi toprakların tümü birkaç ailenin mülküdür. Dendiğine göre Kordoba eyaletinin yarısı nüfusun 5/100'inin malıymış. Bu, ne yazık ki, hâlâ devam eden bir durumdur. Palma'da üç büyük aile vardı: Martinezler, Camero Civicolar ve Morenolar. Her şey onlarındı. Birer senyör idiler. İşçiler, esnaf, zanaatçılar, papaz, jandarmalar, kısacası herkes onlara çalışırdı.

«İçlerinde en kötüsü Don Felix'di. Kahvehanemize gelenler onu, şeytandan bile fazla lânetlerlerdi. Ufak tefek, bir adamdı. Kâhyasının, **Los Trabajadores** meydanından sağladığı işçilerine karşı sert ve kaba davranırdı. Ona, «Bismarck» diye ad takmışlardı. Bu Alman, bizim gözümüzde kabalığın sembolü olduğu için herhalde. Palma'da ilk, don Felix otomobil sahibi oldu. 1917'de beyaz bir Hispano - Suiza satın almıştı. Palmalılar bu otoya «beyaz eşek» adını takmışlardı. Ama sık kullanmazdı. Atla ya da iki beyaz beygirle çekilen arabasıyla gezmeyi tercih ederdi. Kimse, kaç hektara sahip olduğunu bilmezdi. Binlerce hektara, herhalde. Penaflor'dan başlayarak Guadalquivir boyunca otuz kilometre uzunluğunda ve genişliği sıradağlara dek uzanan toprakların tamamı onundu. Kahvehanemize gelen herkes gibi El Cordobés'in babası da ona çalışırdı. Hem niçin? Günde altı yedi peseta gibi azıcık bir

ücret karşılığında ailece sürünmek için. İşçinin biri cüret edip de sızlanmaya ya da ücretin artırılmasını istemeye kalkarsa öldü demekti. Kışkırtıcı damgasını yer ve kimse bir daha ona iş vermezdi. **Los Trabajadores** meydanında kâhyalar onu görmezlikten gelirlerdi.

«Savunmak için işçiler birbirlerini desteklemeye çalışırlardı. İş uzasın da kâhyalar meydanda kalan işçileri de işe almak zorunda kalsınlar diye mümkün olduğu kadar yavaş çalışırlardı. Ama belliydi: Cumhuriyet işçileri memnun etmezse ihtilâl olacaktı. Cumhuriyetin kuruluşundan dört ay sonra temmuz 1931'de bu tehdit gerçekleşti. Bir gece, konutsuz kalan işçiler **Plaza de Toros**'u ateşe verdiler; amaçları yıkıntısıyla kendilerine ev yapmaktı. Uzun zamandan beri bu meydanda korrida yapılmamıştı; burası daha çok 1917'de meydana gelen bir olaydan ötürü ünlüydü. Devrinin en büyük atlı boğa güreşçisi Antonio Canero orada ağır yaralanmıştı. Meydan, Kordoba'nın zengin toprak sahiplerinden Julio Munoz'un mülküydü. Zaten anarşistler ve birçok sosyalistler, yalnız Palma'da değil, bütün İspanya'da **fiesta brava**'ya karşıdırlar; öyle ki, meydanın yanması gerçek bir şenlik oldu. Zira pek çok kişi, buncâ toprağın ekilip fakir fukaraya buğday ve yiyecek sağlayacağına boğa otlağı olarak kalmasını bir rezalet olarak niteliyordu.

«Bu ilk karışıklıktan sonra durum daha da kötüye gitti. Kargaşalıkları yöneten sosyalistler Palma'da sayıları oldukça az olan anarşistlerle ve komünistlerle anlaşmayı başardılar. İşçilerin hayat şartlarının düzeltilmesini sağlamak amacıyla grevler düzenlediler. Ücretlerin artırılmasını, herkese iş sağlanmasını ve **Los Trabajadores** meydanındaki işçi tutma sisteminde reform yapılmasını istiyorlardı. Gerçekten orada büyük haksızlıklar oluyordu. Kâhyalar en önce geleni ya da en çok ihtiyacı olanı değil, akıllarına eseni seçiyorlardı. Emredildiği şekilde oy

vermeyen ya da ücretinin artırılmasını isteyen işçiyi görmezlikten geliyorlardı. Bir işçi yaşlandı ya da hastalandı mı, ailesi açlıktan ölse iş bulamıyordu.

«Palmalı emekçiler bunun değişmesini, işin daha adilce paylaşılmasını istiyorlardı. Sosyalistlerin dileği, patronların kendilerine başvurup, örneğin «bize elli işçi lâzım, gönderin» demeleriydi.

«Grevler başgösterdi. İşçiler tarla sürmeyi reddettiler ve davarları bıraktılar. Meydanda iş bekleyenlerle malikânelerdeki sürekli işçiler arasında çatışmalar çıktı. Birinciler ikincileri greve katılmaya zorluyorlardı. Mülk sahipleri, malikânelerine girilmesini önlemek için silahlı milisler toplamaya başladılar.

«1931 yılı, bir aralık gecesi emekçiler gidip Don Felix'in evinin önünde gösteri yaptılar. «Bismarck»dan aldıkları cevap ne oldu bilir misiniz? Bir kurşun salvosu. Emekçilerin topraklarına girip penceresinin altında gösteri yapmaları karşısında öfkeden çılgına dönen Don Felix, tüfeğini kaptığı gibi kalabalığa doğru ateş açtı. Yıllardan beri topraklarında çalışan yaşlı bir köylü vurulup öldü.

«Büyük bir skandal oldu. Ama Don Felix ve öteki mülk sahipleri için zorluğu mu var? Meşru müdafaa halinde bulunduğunu ileri sürdü ve Kordoba ağır ceza mahkemesi beraatine karar verdi. Ancak, bu dram duruma bir değişiklik getirdi. Don Felix, yılın bir kısmını Sevilla'daki köşkünde geçirmek zorunda kaldı.

«Karışıklıklar gittikçe ciddi bir hal alıyordu. 1934'de işçiler kiliseleri yaktılar. 1936 mayısında, Manuel Benitez'in doğumundan az sonra genel grev ilân edildi. Yakın bir gelecekte feci günler yaşayacağımız anlaşılıyordu.

«Cordobés'in babası bu kargaşalıklara katılmazdı. Siyasal düşünceleri yoktu. Dürüst bir emekçiydi; o kadar. Ama karışıklıklar ciddî bir havaya bürününce, katılmak

zorunda kaldı. Hep böyle olur. Birinden ya da ötekinden yana olmak gerekir. O, yoksullardan yanaydı. Endülüs'de yoksul doğan, ölünceye dek öyle kalır. Yoksulların tarafını seçmesi ve ne olursa olsun, onlarla kalması gerektiğini anlamıştı.

«İster istemez sürüklenen yalnız o değildi. O yaz tüm İspanya aynı şekilde tuzağa düşmüştü.»

Alonso Moreno'nun Anlatısı

«Babam Don Felix'i asırlık çınarlara benzetirim: Sertti; başkalarından çok kendisine karşı sertti. Gece yarısı kâhyası ve ustabaşılarıyla kitaplığında görüştükten sonra yatar, şafak sökmeden kalkardı. Mülklerinin verimliliğini artırmak için Altın Çağ fatihlerine yaraşır bir enerjiyle günde on sekiz saat çalışırdı. Yetmiş yaşında, otomobili küçümser, günde üç at çatlatırdı. Öldüğünde, yedi malikâne meydana getiren yirmi bin hektar toprağa sahipti. Sevilla ile Kordoba arasındaki bölgenin en zengin adamıydı. Tüm İspanya'da ise ikinci geliyordu.

«Büyük bir senyördü, babam. Çoklarınca sevilir, bazıları ise ondan nefret ederlerdi. Ondan korkar, fakat hayran olmaktan da kendilerini alamazlardı. Ataları Santander'den gelmişler. 19. yüzyılın başında, Napoléon'un İspanya'yı istilâsı sırasında Sevilla'ya yerleşmişler. En büyük malikânemizin adı, La Vega (İyi Toprak) İspanya'nın kurtuluş devrine dayanır. Sevilla'yı Mağrıbîlerden geri alacak olan Kastilya'nın dördüncü taburu ise Palma del Rio'daki konutumuz Palacio'da kamp yapmış. Bir başka malikânemizde Kaliforniya'yı keşfe çıkan ilk **Franciscain** papazlarının manastırıydı. Bu papazlar, topraklarımızda yetişen portakalların tohumlarını beraberlerinde götürmüşler; Kaliforniya portakallarının kaynağı işte bu tohumlardır.

«Ne yönden bakılırsa bakılsın ailemizin ve mülklerinin Palma del Rio'nun ve Endülüs'ün tarihiyle gerçekten yakın ilişkisi olmuş. İspanya'nın bu köşesi babama çok şey borçludur. Tarımı, yüzyıllardan beri daldığı uykudan uyandıranlardan biri de o'dur.

«Babam aydın bir kişiydi. Yirmi bir yaşında Almanca Fransızca ve İtalyanca konuşurdu. Buna rağmen 1915'de Sevilla'ya döndüğünde, cebindeki diplomayı bir yana koyup kendini tarıma vermiş. Tarımın Sorbonne'u olan Grignon Tarım Enstitüsü'nden bu diplomayı almak için 2000 kilometre yol gitmiş. O devirde elinde 2000 hektar arazi varmış ve bunu Endülüs'ün en verimli toprakları haline getirmeyi kafasına koymuş. 1916'da bu bölgenin toprağını süren ilk traktörü babam getirmiş. Bu araç yirmi yıl hizmet gördü. Babamın uyguladığı yoğun tarım usulü iyi sonuç verdi ve bu sayede komşu arazileri satın aldı. 1928'de de **fiesta brava**'mızın en ünlü vahşî boğaları olan Saltillo boğalarını, Saltillo Marki'sinin mirasçılarından satın aldı. Bu boğalardan babam kıvanç duyardı.

«Başarılarına rağmen sade ve ciddî bir adam olarak kaldı. Günleri, mülklerindeki çiftliklerin bürolarında başlar, orada biterdi. Malikâneleriyle ilgili her şeyi —bin işçinin ücretlerini, toprağın verimini, doğan hayvanları, traktörlerinin katettikleri kilometreleri— siyah deri kaplı bir deftere yazardı. Bu defteri ömrü boyunca her gün üstünde taşıdı. Her yıl, eylülde Saint-Michel yortusunda bir yenisini alırdı.

«Yazın, Palma'dan 5 kilometre uzakta, Penaflor'daki malikânemiz Vega'da otururduk. Vega, kızıl kil renginde, yeşil pancurlu bir binaydı. Sonbaharda, Palma'nın göbeğindeki eski bir mağribî şatosu olan konutumuz Palacio'ya giderdik. Burası, iç avlusunda çeşmesi ve palmiyeleri bulunan güzel bir binaydı. Oradan, bölgenin kilisesi Assomption'un çan kulesi görünürdü. Palacio, babamın en

sevdiği yerdi. Öğle yemeklerinden sonra orada çeşmenin yanına uzanıp, dinlenirdi.

«Dokuz kardeştik. Vega'da da, Palacio'da da babam, mevsim ne olursa olsun ceket ve kravatla sofraya oturmamızı isterdi. Yemeğe başlamadan dua okurdu; biz anne ve babamızdan önce yemeğe oturmazdık. Babamda korku ve saygı aşılayan bir şey vardı. Söz gelişi ölünceye dek kardeşlerimle ben onun önünde sigara içmeye cesaret edemedik.

«Savaştan önce Vega'da elektrik yoktu; halbuki köye elektrik gelmişti. Ne radyomuz ne buzdolabımız vardı. Palma'dan buz getirtirdik. Pek kimseyle görüşmezdik. Yakın akrabalar ve babamın birkaç dostundan başka ziyaretçimiz yoktu. Hatırlarım, bunlardan biri bize geç vakitlere dek masallar anlatırdı. Adı Federico Garcia Lorca'ydı. Lorca gibi kimseler varlığıyla bizi şereflendirdiğinde babam ufak bir fiesta düzenlerdi. Köylüler şarkı söyler, flamenkolar oynarlardı; kavun, Serrano Jambonu yenir, Montilla şarabı içilirdi.

«Pazar sabahları kiliseye gidilirdi. Düğün, vaftiz gibi törenlere ebeveynim arabayla giderdi. Arabayı iki üniformalı arabacının sürdüğü aynı renkte dört at çekerdi. Koltukları kırmızı kadife kaplıydı ve sokaklardan geçtiklerinde köylüler onları selâmlar ve alkışlardı.

«Pazar âyinden sonra, yortularda babam kuzenlerimi ve öteki toprak sahiplerini Palacio'da kabul eder, onlara xérés ve kahve ikram ederdi. Ama yemekten sonra gene iş elbiselerini giyer, tarlaya giderdi.

«Toplumsal yaşantımız daha çok Sevilla'daydı. Büyük arazi sahiplerinin çoğu gibi biz de bu kentte güzel bir köşke sahiptik. Babam kabul törenlerini orada düzenlerdi. Çocukluğumuzda Palma'da mürebbimiz vardı. Sonra Sevilla'ya, okula gittik. Her sabah sekiz treniyle hareket eder, akşamın yedisinde dönerdik.

«Yılın en büyük eğlencesi Sevilla feriasıydı. Her sabah babam, ailesini aynı renkte atlar koşulu —beyaz, gri, siyah ve kahverengi— dört arabayla kentte gezdirirdi. Her bir renk babamın boğa yetiştirdiği dört malikânenin sembolüydü. Bu, en büyük kıvancıydı, zira Endülüs'de hiç bir aile böylesine bir lüks gösterisi yapacak durumda değildi.

«Tabiî, fuar alanında özel bir caseta'mız vardı. Burası kırmızı kadife döşeli büyük bir baraka olup, orada gece geç vakte dek akraba ve eş-dostu kabul ederdik. Her akşam, saat altıda Maestranza arenalarında ilk sıradaki yerimizde otururduk. Her feria babamın yetiştirdiği bir yığın boğayı çekerdi ve o gün bizim için olağanüstü bir gün olurdu. Bazan akşamleyin, caseta'mızda matadorları kabul ederdik. Çingeneler de gelir, dansedip şarkı söylesinler diye Vega'dan getirdiğimiz hizmetkârlarla flamenko oynarlardı.

«Babamın siyasetle ilişiği yoktu. Aklı topraklarındaydı. Cumhuriyetçi eğilimliydi —tutucu cumhuriyetçi elbet— ve bu nedenle rejim değişikliğini sevinçle karşılamıştı. Her şeyden önce düzen ve disiplinden yanaydı. İnsanın mülkünde, evinde özgür olmasından yanaydı. Sahip olduklarına kavuşmak için çok çetin bir mücadele sürdürmüştü. Bu yüzden kimsenin gelip işine burnunu sokmasına tahammül edemiyordu.

«Ne yazık ki, Endülüs tarih boyunca çok sıkıntılar çekmiştir. Bunlar özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, anarşistlerin İspanya'da kargaşalıklar çıkarmalarıyla en üst derecesine ulaştı. Köylülerimiz, cahil, kaba saba ve oldukça tembeldirler. Anarşistler anlayabilecekleri sabit fikirler getiriyorlardı. Dünyada zenginler bulunduğu için yoksul olduklarını anlatıyor; kanunların insanları kötülüğe sevkettiğini, bunlar olmasa insanların doğal içgüdüleriyle mutlu yaşayacaklarını savunuyorlardı. Anarşistlerin

kışkırtmasıyla işçiler reformlara karşı çıkmaya başladılar. Babam tarlalarına traktör getirince, sabote etmek istediler, çünkü bunun işsizlik yaratacağını düşünüyorlardı.

«Cumhuriyetin ilk aylarında grevler cesaretsiz ve sınırlıydı. Ama az sonra sertleşti ve istekler arttı. İspanya'da daha önce de görülen bir oluşum tekrar kendini gösterdi. Solcu partiler ve aydınlar halkın dayanışmasını kazandılar ve onları, isteklerini artırmaya ittiler. Ancak çok geçmeden solcu siyaset adamları ve aydınlar, harekete geçirdikleri gücü zaptedemez hale geldiler. Bunun sonucunda aşırılıklar başgösterdi ve zengin sınıf tepki göstermek zorunda kaldı. Belediyeler sosyalist, Madrid Cumhuriyetçi olunca, jandarma görevlerini gerektiği şekilde yapamaz duruma geldi. Düzen diye bir şey kalmadı.

«Endülüs'de ve öteki illerde grev yapan maden işçileri işi azıttılar; malikânelere girip hizmetkârlarla sürekli işçileri kendilerine katılmaya zorladılar. Tehditler etkili olsun diye silahlanıp yürüdükleri bile oluyordu. Grevciler, Vega'yı ilk işgale geldiklerinde, babam tabancasını alıp önlerine çıktı. Toprağına ilk ayak basanı tepeleyeceğini ihtar etti. Bu kez grevciler ısrara cesaret edemeyip uzaklaştılar. Bir süre sonra gene geldiler. Bir delege heyeti babama bir istek listesi sunmak üzere başvurdu. Tam o sırada adamın biri bıçak çekti. Babam silahını kaldırıp adamı vurdu.

«Hiç bir toprak sahibi haklarının ve mülklerinin çiğnenmesini istemez. Öyle ki, hepsi de sadık hizmetkârlarını silahlandırmak, malikânelerini korumak için milisler meydana getirmek zorunda kaldılar. Köylerde aynı şeyleri sosyalistler yaptı. Halka silah dağıttılar.

«Durum gittikçe tehlikeli bir hal alıyordu. Jandarma her ne pahasına olursa olsun halkla çatışmama emrini almıştı. Bu nedenledir ki, 1934'de, düzeni koruyanların gözü önünde sayısız kilise ateşe verildi. Yalnız Palma'da,

Kızıllar en az yarım düzine yaktılar. Bazı kundakçılar kiliseye girmeden önce haç çıkartıyorlardı; ama bu, yanmış meşaleleri mihraba savurmalarını engellemiyordu.

«Az sonra kızılca kıyamet koptu. Aylar, sürekli ve uzun bir gösteriden başka bir şey değildi sanki. Her yanda halk avazı çıktığı kadar bağırıyor, öfkeyle ayaklanmış kitleler olur olmaz şeyi protesto etmek için durmadan Palma sokaklarında koşuşuyorlardı. Durum öyle ciddî bir görünüm aldı ki, babam bizleri Sevilla'ya göndermeyi daha tedbirli buldu. Öteki mülk sahipleri de ailelerini emniyete aldılar.

«İktidardaki Cumhuriyetçiler çeşitli tarım yazıları çıkartıyorlardı. İşçi ücretleri zorla yükseltildi. Mülk sahipleri ihtiyaçlarından fazla işçi tutmak zorunda bırakıldılar. Irgat pazarında kimse kaldı mı, malilkânelere götürülmek üzere kamyonlara bindiriliyor ve mülk sahipleri öteki işçilerin de grev yapmaları tehdidi altında bunlara iş vermeye zorlanıyorlardı.

«Bütün bunlar dünyayı, iktisadî bir krizin sardığı sırada olmuştu; tarım ürünlerinin fiyatı birden düştü. Döner sermayeler birden kurudu. Babam gibi bir adam için işlerine devletin müdahale etmesi her gün yenilenen ölüm tehditlerinden daha dayanılmaz bir şeydi.

«Tepkisi sert oldu. Hemen işçilerine yol verdi ve işlerine müdahale edildiği sürece topraklarını ekmeyeceğini bildirdi. Sonra trene atlayıp Kordoba'ya gitti ve Valiye çıkıp mülkünde egemen olmamaktansa ölmeyi tercih ettiğini söyledi. Bu hareketiyle öteki mülk sahiplerini de kendisi gibi davranmaya kışkırtmak istiyordu. Vali, kurnazlıkla karşılık verdi. Kordoba'dan Palma'ya teknisyenler gönderdi ve topraklarımızda çekirge bulunduğunu ilân ettirdi. Sürülmeyen topraklarda çekirgeler çoğaldığından, vali, babamın arazilerinin jandarmaların gözetimi altında sürülmesini emretti. Babam, boyun eğmek zorunda kal-

dı. Ama işler bu kadarla kalmadı. Bir süre sonra malikâneler istimlâk edildi ve babamı tutuklama kararı çıktı. Zavallı adamın yediği en ağır darbe bu oldu.

«Sevilla'ya kaçıp saklanmak zorunda kaldı. Nerede olduğunu kimse, hatta annem bile bilmiyordu. Ama hiç bir kuvvet babamı uzun zaman topraklarından uzak tutamazdı. Tarım işçisi, şoför ya da yol bakıcısı kıyafetine bürünüp geceleri mülküne girer ve sadık kâhyalarıyla birlikte işleri yönetirdi. Babamın, mülküne gizlice girdiği Palma'da duyuldu. Onu yakalamak için milis kuvvetleri yollarda tuzaklar kurdu.

«Babamın dramı bir istisna değildi. Her yerde bu böyleydi. Uçuruma doğru yuvarlanıyorduk. 1936'da Endülüs'de, Halk Cephesi oyların yüzde yetmişini aldı. İspanya'nın kaba kuvvet sınavının eşiğinde olduğu anlaşılıyordu. Halk kitleleri ihtilâl havası içinde yaşıyorlardı. O ilkbaharda, fırtınanın yakında kopacağını herkes hissediyordu. Patlak vermesi için bir kıvılcım bekliyordu.»

*
**

Bugüne kadar böylesine tatlı bir ilkbahar görülmemişti. Araplardan kalma harap yapıların gerisinde, Palma del Rio kasabasının çevresinde, Afrika'dan esen okşayıcı rüzgârın altında, körpe buğdayların meydana getirdiği yeşil okyanuslar ufuklara dek dalgalanıyordu. Kuzey'de, Kordoba - Sevilla yolunun ötesinde, Endülüs'le Mancha'nın rüzgârının dövdüğü plato arasında sınır meydana getiren Morena sıradağlarının vahşî tepeleri yükselir. Doğuda, sarp kayaların üzerine tünemiş Ortaçağ'dan kalma Almodovar şatosu, Palma'ya doğru açılan vadinin girişine hâkimdir. Bu vadide, iki uçurumun arasında bir ırmak akar. İspanya'nın Nil'i olan Guadalquivir, çikolata rengindeki sularının gerisinde, «Endülüs'ün çorak topraklarında,

Tanrı'nın eliyle yerleştirilmiş yemyeşil bir vaha» bırakır. Geçtiği yerlerde boydan boya söğüt ağaçlarının narin siluetleri, bir çayırda fışkıran demet demet çılgın otlara benzer. Batı'da, ırmağın Sevilla'ya doğru tembel tembel aktığı kesimde zeytin ağaçlarının gümüşî köpükleri belirir. Tarihin derinliklerinden gelen bu nöbetçiler, iki bin yıl önce, kente adını veren General Aurelius Cornelius Palma'nın lejyonları tarafından dikilmişlerdi.

Bunu izleyen yüzyıllar içinde Palma, Arap işgali altında yaşadı; sonra Hıristiyanlar o yerleri yeniden fethettiler. Birincilerden, Palma'da birkaç konutla, duvarları ot ve küfle kaplı bir kale kalmış. İkincilerden, çanların uyumlu ezgilerine leylek çığlıklarının karıştığı sayısız çan kuleleri.

Ufak sitenin göbeğinde, bir eşek arabasının zor geçeceği kadar daracık sokaklardan meydana gelen bir mahalle vardı. Çoğu kaldırımsızdı. Tahta kafeslerle korunan pencerelerden Güney'e özgü görüntüler, çocuk ağlamaları, annelerin çığlıkları, zeytinyağı preslerinin homurtuları ve zaman zaman da bir **cante flamenco**'nun özlemli sızlanmaları fışkırır. Amansız bir güneş bu daracık sokakları, aşırılıklarla dolu İspanya'nın toprağını ezeli **sol y sombra**, ışık ve gölgelere ayırır.

Palma'da yaşayan on iki bin kişiden çoğunun ataları, mallarını mülklerini bırakıp Arap Hıristiyan sınırındaki tehlikelerden kaçmış ve bu sitenin surlarının gerisinde barınmış köylülerdir. Bugünkü yoksullukları, uzak geçmişteki bu göçten ötürüdür. Kurtuluş ordularının peşinden kilise ve kurnaz senyörler, sahipleri tarafından terkedilen topraklara el koydular. Palmalı köylüler bir daha asla, hatta geçen yüzyılda hazine ve kilise malları satılığa çıkarıldığı zaman bile atalarının topraklarını bir daha ele geçiremediler. Kastilya ve Galice'den gelen aileler, bugün Endülüs'ü meydana getiren uçsuz bucaksız malikânelere sa-

hip oldular.

Öyle işte; Palma del Rio'yu bugünkü o zalim dengesizliğe tarih mahkûm etmişti. Bir yanda büyük toprak sahipleri, bir yanda da El Cordobés'in babası José Benitez gibi bir karış toprağı bulunmayan yoksul halk. Bunlar devletten ya da Kilise'den hiç bir yardım bekleyemezlerdi. Yoksul varlıklarının sınırı açlık, korku ve sonunda umutsuzluktu.

1936'da Palma'nın orta sınıfı bir noter, bir eczacı, dört doktor, bir ebe, iki veteriner, altı kahvehane sahibi, beş belediye memuru, birkaç esnaf, sekiz jandarma ve biri «solak», biri «bızdık sağır» takma adlarını taşıyan iki taksi şoföründen ibaretti. Kasabanın keşişi Don Juan Navas, on iki kadar manastır papazı ve bir o kadar da rahibe, okul ve hastaneyle meşgul olurlardı. Palmalıların gözdesi üç tane de profesyonel fahişe vardı. Birinin, doğuştan sakatlığı nedeniyle lakabı «la Vaca tuerta», tek gözlü inekti.

Palma'da ikisi taksi olmak üzere yarım düzine otomobil, bir o kadar da motosiklet bulunmaktaydı. Doktorlar hastalarına bisikletle giderlerdi. Sevilla'ya kadar 40 kilometrelik tren yolculuğu öyle pahalıydı ki, Palmalıların çoğu kente hiç inmemişti. Halbuki gidiş - dönüş 10 pesetaydı. Tüm Palma'da topu topu yirmi telefon ve bundan az fazla radyo vardı. 20. yüzyılın ilk yarısında bu ufak Endülüs kenti, çağından habersiz ve Morena sıradağlarının tarih öncesinin jeolojik olgularından bu yana yaşadığı gibi, geçmişe gömülü olarak yaşamını sürdürüyordu.

İspanya'nın yüzlerce kent ve kasabasında olduğu gibi, Palma'da yaşayan bu ufak halk topluluğu da, insanları birleştiren derin bir dayanışma örneği olacaktır. Pirene gibi bir kaleyi aşmış olan özgürlük ve adalet fikirlerini benimsemişti. Palma da, siyasal ve toplumsal sorunlarını kesinlikle çözümlemeyi sınayacaktı. Sağduyu aracılığıyla başarıya ulaşma yeteneğine sahip değildi; öyle ki, insanlık ta-

rihinin en kanlı çarpışmalarına yol açan bir iç savaşın facialarını yaratacak şekilde kaba kuvvete başvurdu.

Palma, ilk acıları 1936 şubatında yapılan seçimlerde Halk Cephesi'nin ezici bir zafer kazanmasının yarattığı kargaşalıklar sırasında yaşadı. İspanya'da yapılan bu son seçimi, beş yıl sürecek olan kargaşalıklarla dolu bir Cumhuriyet rejimi izledi. Halk Cephesi mutlak çoğunluğu elde edememiş, Endülüs'ün yoksul illerinde ise oyların yüzde 60 ilâ 70'i, belediyeleri, sosyalistlerin ve anarşistlerin eline teslim etmişti. Proletaryanın bu başarısını kutlamak için, Palma'daki işçiler beş yıl önce Cumhuriyetin ilân edildiği gün yaptıkları gibi sokaklara döküldüler. Cordobés'in babasının çalıştığı Nino Vallés'in kahvehanesi, 1931'deki gibi çılgın bir kalabalıkla doldu. Sosyalistler, anarşistler ve komünistler zaferlerini şarapla sarhoş olarak, taşkın bir sevinç içinde kutladılar. Ama bu defaki memnunlukta sinsi bir diş gıcırdatması vardı. Seçim gecesi bir işçi grubu, Don Felix ve arkadaşlarının buluştukları **Circulo Republicano** klübünün yolunu tuttu. Kapı ve pencereleri kıran bu isyancılar karılarının ve çocuklarının alkışlarıyla desteklenerek felâketlerinin bir sembolü saydıkları bu yeri ateşe verdiler.

Her gece gürültücü bir kalabalık **Enternasyonal**'i ve **Kızıl Bayrak**'ı söyleyerek, sloganlar haykırarak sitenin cadde ve sokaklarında dolaşıyordu. Halkın öfkesinin yankılarını duyduğu o geceleri, Don Juan Navas, Assomption Kilisesinin mihrabının önünde diz çöküp dua etmekle geçirdi. Yaşlı papaz, halkın öc alma konusundaki geleneklerini bilirdi. İsyancıların ziyaretini bekliyordu. Ve bu gecikmeyecekti.

20 şubatta jandarmaların kayıtsız bakışları karşısında kudurmuş bir kitle Nôtre - Dame - de - l'Assomption, sonra da Santa Domingo, San Francisco, Santa Anna kiliselerinin ve Santa Clara ile Coronada manastırlarının yo-

lunu tuttu. Her yanda papazları ve rahibeleri sığındıkları kiliselerde kovalayan isyancılar en aşırı saldırılara ve yağmaya geçtiler: Baltalarla kutsal heykelleri deviriyor, tabloları yırtıyor, mobilyaları kırıyor, sonra da ateşe veriyorlardı. Palma'nın göğü günlerce bu kudurmuşluğun ve öc alma hırsının saçtığı yangınlarla karardı.

Bu gibi ayaklanmalar tüm İspanya'yı sarmıştı. Grevler, isyanlar, kiliseleri ateşe vermeler birbirini izliyor, ülke bir cehenneme dönüyor ve bunun sonucu sağ'la sol arasındaki uçurum gittikçe genişliyordu. Güçlerini verimsiz çatışmalarda yıpratan Halk Cephesi'nin yeni şefleri birliklerini zaptedemez hale gelmişlerdi; bu yüzden istikrar kurup duruma hâkim olamıyor ve bu başıboşluk nedeniyle ülke hızla, İç Savaş'a sürükleniyordu.

Estrémadura'da köylüler büyük malikâneleri ele geçirip «Yaşasın Cumhuriyet» diye bağırarak paylaştılar. Dehşete kapılan sahipleri büyük kentlere sığındılar ve bu davranışları bir zamanlar var güçleriyle karşı koydukları reformların çarçabuk gerçekleşmesine yol açtı. Grev ve anarşi dalgasıyla felce uğrayan ülkenin ekonomi çarkları peşpeşe işlemez hale geldi. Madrid'de her gün grev ilân ediliyordu: Otobüs şoförlerinden sonra çöpçüler, garsonlar, inşaat işçileri, hatta arenalarda çalışanlar işlerini bırakıyorlardı. Sevilla'da yalnız bir ay içinde —nisan 1936— 175 grev ilân edildi ve kentte hayat felce uğradı. Birçok kentlerde anarşist gruplar barikatlar kurdular ve gelen geçen vasıtalardan 25 peseta almaya başladılar. Zenginler, konan yeni vergileri vermeyi reddediyorlardı; birçok bölgelerde işçiler tren ve otobüs biletlerine para ödemiyorlardı. Bankalar kredileri kesmişlerdi; onlar da, birçok zenginler gibi paraları yabancı ülkelere kaçırıyorlardı.

Yaz başında, kargaşalık ve anarşi aylarının bilânçosu ağırdı: 160 kilise ateşe verilmiş, 10 gazete yağma edilmiş, siyasal nedenlerle 269 kişi öldürülmüş, dehşet yaratma

amacıyla 1287 suç işlenmiş ve 15.000 grev ülkenin tüm faaliyetlerini felce uğratmıştı.

4 mayıs 1936'da, yani müstakbel El Cordobés'in doğduğu gün, Palma del Rio'da genel grev ilân edildi. İspanya'nın birçok kentlerinde olduğu gibi Palma'da da Halk Cephesi'nin şefleri iktidarlarını aşırı solcu genç liderlere kaptırmışlar ve bu nedenle her türlü yatışma olanağı ortadan kalkmıştı. Palma'da dizginler yirmi dört yaşında bir manavın elindeydi. Bu adamın, mütevazi toplumsal koşullarına ters düşen soylu bir adı vardı: Juan de Espana. Vatandaşlarının birikmiş kinlerini körükleyerek onları öc almaya kışkırtıyor, kasabayı ihtilâle sürüklüyordu. İlk işlemi Palma dolaylarındaki malikânelere işçi komandoları göndermek ve efendilerine sadık kalan işçi ve hizmetkârları kovalamak oldu. Sonra oralardaki yiyecek depolarını ve kentin antrepolarını boşalttırdı.

Emir almayan ve olaylar karşısında aciz kalan jandarma karakolunun sekiz mensubu halkın taşkınlığına seyirci kalıyordu. Gece vakti, çoban kılığına bürünerek Vega'ya dönen Don Felix Moreno kendisine sadık kalan hizmetkârlarını kesin bir savaş konseyine çağırdı. Onlara silah dağıttı ve 1000 vahşî boğa ve inek sürüsünü gerekirse kuvvete başvurarak savunmalarını emretti. Bir zamanlar bu topraklarda bir feodal senyör iktidarıyla saltanat sürmüş olan bu adam, bundan sonra bir kanun kaçkını gibi uzaklaşıp gene kayıplara karıştı.

Kin ve saldırının çarklarına kendini kaptırmış olan Palma ve bütün İspanya uçuruma doğru hızla kayıyordu. O yıl ilkbahar kısa sürdü ve boğucu yaz sıcağı Endülüs'ü birden sarıverdi. Afrika'dan esen ateş gibi bir rüzgâr yer yer gelinciklerin kırmızı lekelerle süslediği buğday tarlalarını kasıp kavuruyordu. Çok geçmeden, aynı yönden esen bir başka rüzgâr boğucu yaz güneşiyle kavrulan kasabayı kamçılayıp sarsacak ve insanlar kanlarıyla, Palma'nın buğ-

day tarlalarındaki gelinciklerin kırmızısından bambaşka mahiyette kırmızı lekeler meydana getireceklerdi.

Çatışma saati gelmişti. Sağ güçlerin itmesi ve Kilise'nin desteğiyle İspanya Silahlı Kuvvetleri, Cumhuriyet hükümetine karşı ayaklanmaya hazırdı. Ama iflâs ettiğini sandıkları bir rejimin beklenmedik direnmesi karşısında isyancılar Nazi Almanya'sından ve Faşist İtalya'dan yardım istemek zorunda kaldılar; öbür yandan Cumhuriyet hükümeti de Fransa, İngiltere ve S.S.C.B.'ni imdadına çağırdı. Birkaç ay içinde Kastilya'nın kıraç topraklarından Navarra'nın düzlüklerine, Endülüs'ün sıradağlarından, doyumsuz güzellikteki Bask köylerine dek bütün İspanya, Hitler'in ve Mussolini'nin en modern araç ve teknikleri deneyecekleri geniş bir savaş alanı olacaktı. Bu diktatörlerin gözünde, gelecekteki dünya savaşının bir provasından başka bir şey olmayan bu iç savaşta, yarım milyon İspanyol can verecek, üç milyon da madden ve manen ağır yaralı olarak çıkacak, ülke de perişan düşecekti.

Tarihin bir garip cilvesi desek yeridir; zira bu trajedinin ilk perdesi İspanyol topraklarından bin kilometre uzakta, bir pazar günü Büyük Britanya'da başladı.

İspanyol gazetecisi Luis Bolin, Kensington'daki villasının kitaplığının penceresinde durmuş, günün son ışıklarının yemyeşil ağaçların yaprakları arasından süzülüp uyuyan altı aylık kızının beşiğinde yansımasını seyrediyordu.

O sırada çalan telefonun sesi onu bu kıvançlı mutluluktan uyandırdı. Koşup açtı ve patronu Marquis Luca de Tena'nın sesini tanıdı. De Tena, Halk Cephesi'nin amansız düşmanı ve İspanya'nın en büyük gazetesi, monarşi taraftarı ABC'nin sahibiydi. Biarritz'den telefon ediyordu. Doğrudan konuya geçip Londra muhabirini, mesleğiyle ilgisi bulunmayan bir işle görevlendirdi.

Emir şöyleydi: Bolin, Londra'dan Casablanca'ya, oradan da Kanarya adalarına uçabilecek bir uçak kiralaya-

cak ve en geç altı gün sonra, yani 11 temmuz cumartesi günü Casablanca'da bulunacak. Orada, Carlton otelinde kalıp «Galiçe Fransa'yı selâmlar» parolasını verecek olan haberciyi bekleyecekti. Bu faaliyetin gerektirdiği masrafları karşılamak için de **Kleinwort's Bank**'a uğrayıp adına bırakılan paketi alacaktı.

Bunları söyledikten sonra ABC'nin sahibi telefonu kapattı. Heyecanlı ve şaşkın kalan Bolin, hiç beklemediği anda yüklendiği bu görevin anlamının ne olabileceğini düşünmeye başladı. Gizli amaç ne olursa olsun, bunun, ülkesini saran siyasal krizle ilgisi olduğu su götürmezdi.

Bu girişimin bir tehlikesi varsa, diye düşündü Bolin, bunu azaltmanın tek çaresi, yapacağım yolculuğa masum bir görünüş vermektir. Bunu gerçekleştirmek için hemen bir plan kurdu. Ertesi gün, projesini bir Britanyalı meslektaşına açtı. Muhafazakâr olduğu halde bu adamın çeşitli ve yararlı tanışları vardı. «İki sarışın kıza, güvenilir bir pilota, bir uçağa ve benimle birlikte Afrika'ya yolculuğa çıkabilecek bir arkadaşa ihtiyacım var» dedi ve gerek pilotun, gerek yolcuların bolca mükâfatlandırılacaklarını da ekledi.

Bu teklife pek şaşan İngiliz, «Ama neden?» diye sordu.

İki saat sonra Bolin, emekli bir topçu subayının Sussex'deki villasında çay içiyordu. Britanyalı meslektaşının dediğine göre subay, ateşli silâhları kullanmakta ustaymış ve maceralı yolculukları çok severmiş.

Bolin, müstakbel yol arkadaşı Binbaşı Hugh Pollard'a da ayrıntılara girişmeksizin projesini anlattı.

— Sizden, iki sarışın güzel bulup benimle Afrika'ya bir yolculuğa çıkmanızı rica etmeye geldim, dedi.

Binbaşı:

— Afrika'nın neresine diye sordu. Bu belirsizlik çok esrarengiz.

— Evet; ne kadar az şey bilirseniz o kadar iyi, sizin için.

Binbaşı kısa bir süre düşünceye daldı. Sonra sordu:

— Bizi korumak için tutulmuş kimseler bulunacak mı?

— Elbet, dedi gazeteci.

Pollard, başkaca bir garanti aramaksızın teklifi kabul etti. Birinci sarışın için, kızını salık verdi: Diana yirmi yaşında ve çok güzeldi. O da hafta sonunu evlerinde geçirmek üzere 18.05 treniyle gelecek olan arkadaşı Dorothy'yi önerdi.

Bolin ve Pollard genç kızı karşılamak üzere gara gidip bir kahvehanede tren saatini beklemeye başladılar. Orada bol bol içip gevezelik ettiler, ama amacını ve gerçek nedenini ikisinin de bilmedikleri yolculuğun lâfını ağızlarına almadılar.

Dorothy'nin gardan çıktığını gören binbaşı, seslenip yanlarına çağırdı. Kız, ısmarladığı biradan daha henüz bir yudum içmişti ki, tatili hiç beklemediği bir şekilde geçireceğini duyurdular. İngiltere'nin dingin bir köyünde kalmayı tasarladığı bugünlerde Afrika'nın belki adını bile duymadığı şirin bir kıyı şehrinde bulunacaktı. Ha? Ne derdi bu teklife!

Dorothy şen bir kahkahayla kabul etti.

Bolin, yol arkadaşlarını bulduktan sonra uçak ve bir pilot aramaya koyuldu. Bunu da Londra'nın banliyösünde, Croydon havaalanında buldu. Uçak «Hızlı Dragon» denen iki motörlü bir Havilland, pilot da Cecil Bebb adlı, kızıl saçlı, yakışıklı bir gençti.

Bu da olduktan sonra, Bolin **Kleinwort's Bank**'a uğradı; patronun bıraktığı paketi istedi. Kimliğini vermedi; memur bunu önemsemeden kalktı, kasadan şişkin bir zarf çıkarıp ona uzattı. Soru sormadı, makbuz bile imzalatmadı. Zarfın içinde ufak banknotlar halinde 2000 Sterlin

vardı.

Kırk sekiz saat sonra uçak Croydon havaalanından hareket etti. Mizansen mükemmeldi. Deri ceketli, beyaz pantolonlu, kırçıl saçlı iki çapkın centilmeni görenler, güzel birer kız bulmuş birkaç günlüğüne Fransa sahillerinde kaçamak yapmaya çıkıyorlar sanırdı.

İlk durakları Bordeaux oldu; benzin aldılar ve öğle yemeği yediler. ABC'nin sahibi Tena markisi onları bekliyordu. Muhabirine karşı orada da ketum davrandı. Ek emirler vermekle yetindi: Bolin, Casablanca'da parolayı alır almaz uçağı, Kanarya adalarının başkenti Las Palmas'a götürecekti; oradan gemiyle Tenerife adasına geçecek ve Santa Cruz'a gidip, Vieja y Clavijo sokağı No 52'de Doktor Gabarda'ya uğrayacaktı. Doktora aynı parolayı tekrarlayacaktı: «Galiçe, Fransa'yı selâmlar.» Uçak kime tahsis edilmek üzere gittiyse, doktor o adama, her şeyin hazır olduğunu haber verecekti. Bu iş bittikten sonra Bolin, Las Palmas'a dönecek, uçağın yolcusunu bekleyecek. Ve onu Casablanca'ya götürecekti.

Bordeaux'da şahane bir yemek yedikten sonra yeniden yola koyuldular. Ama Pireneleri aştıktan sonra keyifleri kaçtı. Uçak, kesif bir sis tabakasının içine dalmıştı ve şiddetli bir rüzgâr hızını kesiyordu. Pilot, üç saat, etraflarını saran pamuk denizinde yolunu aradı durdu. Sis yetmiyormuş gibi, Bordeaux şarabını da fazla kaçırdığından aklı başında değildi ve başlıca meslekî yeteneğini, yön bulma duyusunu yitirmişti.

Akşam olmuştu ve uçak hâlâ bulutların içinde bocalayıp duruyordu. Pilotun arkasında sabahki o sevinçli gevezeliklerin yerini kaygılı bir susku almıştı. Pilot, benzin almak üzere inmeyi düşündükleri Portekiz'deki havaalanını bulamadığını söyledi. İşin fenası üstelik, Portekiz'de mi, İspanya'da mı olduklarını da kestiremiyordu. Ne olursa olsun, mecburi inişe geçmekten başka çaresi yoktu; ben-

zinleri bitmişti .

Bolin dualar okumaya başlamıştı bile. Tam olarak bildiği bir şey yoktu, ama şu iki husus kesindi: Birincisi, ABC'nin patronu bizzat ilgilendiğine göre, bu olağanüstü bir görevdi; ikincisi, ülkenin siyasal bir bunalım içinde bulunduğu bir sırada, monarşi taraftarı bir gazetecinin özel olarak kiralanmış bir uçakla İspanya'ya dönüşü Cumhuriyetçi yöneticilere son derece şüpheli görüleceğinden, durumu aydınlanıncaya dek bir hapishaneye gönderileceği muhakkaktı. Bunu düşünen Bolin, titremekten kendini alamadı. Ama ne var ki, şimdilik bu görev Biskayn körfezinde biteceğe benziyordu.

Pilot, bulut duvarından kurtulmak için var hızıyla atıldı. Nihayet yer görüldüğünde uçağı mecburi inişe geçirmek üzere bir otlak aramaya başladı. Son bir çırpınışla dolanırken birden bir sevinç çığlığı kopardı. Bir havaalanının pisti gözüne ilişmişti. Benzinin son damlalarını harcayarak inişe geçti. Hızlı Dragon bir Portekiz askerî havaalanına ulaşmıştı. Luis Bolin, İspanyol hapishanesinden kurtulmuş bir Portekiz zindanına düşmüştü. Bununla beraber İspanya tarihinin en korkunç trajedilerinden birinin ilk perdesinin sonu Hızlı Dragon'un amacına varmasına bağlıydı.

Perde, bu trajedi sahnesiyle açıldı. İspanya'nın büyük kentlerinden çoğunda her gün yeni yeni siyasal suçlar işleniyordu. Bir ay gibi kısa bir süre içinde yalnız Madrid'de altmış bir siyasal cinayet işlenmişti. Bolin'in Londra'dan hareketinden iki gün önce, arabayla geçen katiller, Madrid kahvehanelerinden birinin taraçasında oturan iki faşist politikacıya ateş açtılar. Birkaç saat sonra onların taraftarları, Casa del Pueblo'nun önünde rasgele iki işçiyi vurmak suretiyle öcaldılar.

Siyasal bunalım arttıkça, subayların hükümet darbe-

sine geçme azimleri de artıyordu. Millî Savunma Bakanlığını ve ordunun genel karargâhını boğucu bir kuşku havası sarmıştı: Herkes, ayaklanma halinde kardeşlerinin ve dostlarının hangi tarafta bulunacaklarını merak ediyordu. İsyancılardan General Emilio Mola, boğa güreşlerini bahane ederek Pampeluna'ya gidip Kuzey'in ayaklanma hazırlıklarını gözden geçirdi.

Madrid'de, sağın yakında ayaklanacağı haberiyle kışkırtılan sosyalist işçi kalabalığı Casa del Pueblo'dan başbakanlık köşküne yürüdüler ve kendilerine silah verilmesini istediler. Hükümet başkanı onların bu isteğini reddetti. Buna karşılık U.G.T. (Union General de los Trabajadores — İşçi Birlikleri Federasyonu) sosyalist ve komünist militanlara sekiz bin tüfek dağıttı. Bunun üzerine halk milisleri başkentin bellibaşlı binalarında geceleri nöbet tutmaya başladılar.

Kasaba ve köylerde de gerginlik had dereceye ulaşmıştı. Palma del Rio'daki, Casa del Pueblo'da toplanan halk, Madrid'den gelen haberleri heyecanla izliyordu. Orada da, başka yerde olduğu gibi, hazırlandığı söylenen sağcı ayaklanmayı daha tomurcukken darmadağın etmek üzere halk tetikte bekliyordu. Madrid'i örnek tutan Juan de Espana, adamlarını toplayıp Belediye'ye yürüdü ve «Cumhuriyeti, düşmanlarına karşı korumak üzere» adamlarına silah dağıtılmasını istedi.

Bu yolda bir emir almamış olan Sosyalist belediye Başkanı isteği geri çevirdi. Bununla beraber Juan de Espana büyük günün yaklaşmakta olduğunu sezerek kendi özel milisini kurdu ve adamlarını daha yetkin silahlar buluncaya kadar sopa, kazma, balta gibi araçlarla donattı. Bu kişiler arasında müstakbel El Cordobés'in babası José Benitez de vardı. Bir proleter kahvehanesinde garson olması, siyasal dürüstlüğünden yana yeterli bir garanti sayılmıştı.

İspanya'nın her kenti, her köyü, patlamaya hazır bir

barut fıçısıydı. Ateşin, tüm ülkeyi sarması için bir kıvılcımın sıçraması yeterliydi.

Bu da temmuzun 12'sini 13'üne bağlayan gece oldu. Madrid'de, sabahın üçüne doğru, polislerle dolu bir askerî araba en ünlü sağcı politikacılardan ve eski bakanlardan Calvo Sotelo'nun villasının önünde durdu. Polisler kimlik belgelerini gösterdiler ve Sotelo'yu uykusundan kaldırıp kendileriyle gelmesini söylediler. Araba, kentten çıktı ve orada Sotelo'yu ensesine iki kurşun sıkarak öldürdüler. Katiller, bundan sonra cesedi bir mezarlığa attılar. Ceset ertesi gün orada bulundu.

Monarşi taraftarı liderin katli öylesine bir heyecan yarattı ki, hükümet korkup sıkıyönetim ilân etti ve yüzlerce faşisti tutukladı.

Arkadaşlarının öcünü almaya ve ölümünün yarattığı görülmemiş heyecandan yararlanmaya karar veren isyancı subaylar hemen harekete geçtiler.

Ayaklanma 17 temmuz 1936'da geleneksel İspanyol gösterisinin yapıldığı ve boğaların arenalara girdikleri saatte, yani 5'de başlayacaktı.

Groom'un getirdiği akşam gazetesinin ilk sayfasında büyük puntolarla verilen haberi okuyunca, İngiliz'in yüzü sapsarı kesildi: «Calvo Sotelo öldürüldü.» İngiliz, ayağa kalktı, otelin holünü geçti, resepsiyondan odasının anahtarını istedi. Kâtip, müşterinin yüzünün aniden bozulduğunu farketti:

— Rahatsız mısınız Mr. Bidwell diye sordu.

Monarşi taraftarı ABC gazetesinin Londra Muhabiri Luis Bolin —Mr. Bidwell, o'ydu— gülümsemeye çalışarak başını salladı. Bir gece önce, cömert bir bahşiş vererek Casablanca'daki Carlton otelinin defterine, pasaportunu yitiren bir turist olarak adını Mr. Toni Bidwell diye kaydettirmişti.

Bundan birkaç saat önce Portekiz'deki hapishaneden iki sarışın güzelin sayesinde kurtulmuş ve arkadaşlarıyla Afrika'ya hareket etmişti. Yirmi dört saatten beri bekliyordu; öyle olduğu halde parolayı verip yolculuğun devamı hakkında emirler getirecek kişi henüz gelmemişti. İspanyol ve Fransız gizli polisinin kendisini göz hapsinde bulundurduğunu hissettiğinden bu gecikme ona fazlasıyla kaygı veriyordu.

Calvo Sotelo'nun katli, Luis Bolin'de yolculuğunun mahiyeti hakkında yepyeni ve dramatik kuşkular yaratmıştı. Çabalarının amacını hâlâ bilmemekle beraber, görevi konusunda tesbit edilen planda, Sotelo'nun katli nedeniyle önemli değişiklikler yapılacağını sezinliyordu. Kanarya adalarında Hızlı Dragon'a ihtiyacı bulunan kişinin, kim olursa olsun, öngörülen tarihten önce yolculuğa çıkacağı kesindi. Bunu düşünen Bolin inisiyatifi ele alarak Binbaşı Pollard'ı bazı talimatlarla Kanarya adalarına gönderdi.

Ertesi sabah, şafakta, uçak binbaşıyı ve sarışın güzelleri alarak Casablanca'dan ayrıldı. Emekli subayın cebinde, çeşitli Avrupa kentlerinde şiddetli bir şeker hastalığı krizini tedavi edebilecek doktorların adları yazılı, siyah deri kaplı bir defter vardı. Tenerife başlığı altında da Doktor Gabarda, 52, Calle Vieja y Clavijo yazılıydı. Adın yanında da şu not vardı: Ona «Galiçe Fransa'yı Selâmlar» denecek.

Las Palmas'a varıldı. Hızlı Dragon'un pilotu havaalanının yakınlarında mütevazi bir otele yerleşti; yolculara gelince, onlar gemiyle yollarına devam edip Tenerife adasına gideceklerdi. Binbaşı Pollard, oraya ulaşır ulaşmaz doğru Santa Cruz'a vardı ve ertesi sabah —16 temmuz— erkenden Doktor Gabarda'nın muayenehanesine gitti.

İngiliz, bildiği bütün İspanyolcasını toparlayıp doktora, Galiçenin Fransa'yı selâmladığını haber verdi. Doktor,

bu mesajı öyle kayıtsız karşıladı ki, İngiliz, yanlış kişiye başvurduğundan kuşkulandı. Doktora gelince, kaçık olduğuna hükmettiği biri tarafından sabah sabah rahatsız edilişine fena halde içerlemişti.

— Bana bakın, diye çıkıştı. Hastaysanız söyleyin tedavi edeyim; aksi halde vakit kaybettirmeyin bana.

Pollard, doktora hayretle baktı. Kötü İspanyolcasıyla parolayı anlaşılmayacak hale mi sokmuştu? Tane tane söyledi, ama ne yapsa boş, doktorda en ufak bir ilgi uyandırmıyordu. Doktor:

— Dinleyin, dedi; o Allahın belâsı mesaj ne demek ister anlamıyorum. Ama galiba önemli. Düşünün bakalım, sözce bir anlamı yok mu?

Pollard o üç kelimeyi daha ağır tekrarladı.

Az sonra doktorun yüzü garip bir ifadeyle aydınlandı.

Telefonun zili sıcak ve nemli gecenin sessizliğini yırttı. Bu çağrı üzerine karanlıkta bir el duvara, İspanyol Cumhurbaşkanı Manuel Azana'nın portresinin altına asılı manivelalı eski telefon aygıtına doğru uzandı. Aygıtın üstünde beyaz boyayla 49 yazılıydı. Kordoba ilinin telefon rehberinde bu numara jandarma karakolu, Pacheco sokağı, Palma del Rio, diye gösteriliyordu.

Çavuş Emilio Paton, alıcıyı kulağına yapıştırdı. Karakolunun bağlı olduğu teğmenin sesini tanıdı. Teğmen, Guadalquivir'in karşı kıyısındaki komşu Posadas kasabasından telefon ediyordu.

Dediğine göre ordu, hükümete karşı ayaklanmış. Fas'da başlayan isyan anavatan topraklarına sıçramış. Amacı İspanya'da düzen ve disiplini yeniden kurmakmış. Jandarmanın görevi, onun yanında yer almakmış. Bunları anlattıktan sonra, teğmen, astına kontrolü altında bulunan bölgede isyancıların davasını desteklemek için gerekli tedbirleri almasını emretti.

Hiç bir emir Çavuş Paton'u bu kadar hayrete düşürmezdi. Elli dokuz yaşına varmış, emekliliğine bir yıl bile kalmamışken ve memleketi Galiçe'ye dönüp rahat bir hayat sürmeyi düşünmeye başlamışken o da, daha nice başkaları gibi o gece tuzağa düşüvermişti.

Komutasındaki manganın erleri gece vakti çalan telefonun mahiyetini sezdiklerinden kaygıyla şeflerine bakıyorlardı. Birden telefondan «Arriba Espana!» (şahlan İspanya!) diye bir ses duydular.

Gece yarısına birkaç dakika vardı. Bu emir üzerine 17 temmuz 1936 gecesi, Endülüs'ün ufak kasabası Palma del Rio'nun jandarması, İspanyol Cumhuriyetine karşı girişilen isyan hareketine katılmıştı.

Guadalquivir vadisi boyunca, Endülüs ve öteki illerde buna benzer çağrılar askerleri ve jandarmaları uykudan uyandırdı ve patlak veren isyana katılma emrini verdi. İsyan, öğleden sonra Fas'daki Melilla garnizonunda başlamış, iki saat içinde İspanyol Fas'ının iki önemli üssü Tetuan ve Ceuta'yı sarmıştı. Bunun üzerine anavatandaki garnizonlara çağrılar gönderildi.

İlerde Endülüs'de dehşet saçacak olan General Queipo de Llano geceyi, isyancı arkadaşlarıyla birlikte Sevilla'da, emekli bir subayın evinde geçirdi. Oraya, öğleden sonra makam arabasıyla gelmiş; dediğine göre inceleme ve teftiş bahanesiyle isyanı hazırlamak için 40.000 kilometre yol katetmişti. Aslında orada, taraftarlarıyla birlikte Endülüs'ün başkentini zaptetmeye hazırlanıyordu. Yanında somurtkan bir adam duruyordu. Düzenlenen bu maceranın, onun için belirli bir anlamı vardı. İşler yolunda giderse birkaç gün sonra, Palma senyörü Don Felix Moreno, istimlâk edilmiş olan topraklarına dönecekti.

Madrid'de ayaklanma söylentileri yayılır yayılmaz binlerce işçi sokaklara döküldü; silah bulabilmek ve haber toplamak kaygısıyla geceyi dışarda geçirdi. Ama hükümet

halka silah dağıtmayı reddediyor ve Madrid Radyosu «bu saçma isyana, anavatanda bir tek kişinin katılmadığını» doğruluyordu.

Palma del Rio'da başkenttekine taş çıkaran bir kargaşalık hüküm sürüyordu. Jandarmaların isyancılara katıldıklarını henüz kimse bilmiyordu. Casa del Pueblo'nun önünde toplanan işçiler heyecan içinde Madrid Radyosu'nun haber bültenini bekliyorlardı. Uykusuz geçen bir geceden sonra, çılgın ve karşıt söylentilerle sinirleri iyice gerilen halk, silah istemek üzere bir kez daha Belediye'ye yürüdü. Bu isteği yerine getirmenin sonunun nereye varabileceğini hesaplayarak korkan sosyalist belediye başkanı, isteği gene reddetti. Belirsizlikler ve tehditlerle dolu bu saatte, Cumhuriyetin halka silah dağıtma konusunda gösterdiği bu çekingenliğin, rejimin geleceği üzerindeki etkileri büyük olacaktır. Zira Cumhuriyet idaresini tepelemeye and içenler hiç bir konuda duraksamamayı kafalarına koymuşlardı. O 18 temmuz gününün sedefli şafağında, Palma del Rio'dan bin kilometre uzakta, Atlas Okyanusu'nun dalgalarıyla yalpalayan bir balıkçı teknesinin pruvasında duran adam işte onlardan biriydi. Yüzünü kamçılayan dalga savruntularına aldırdığı yoktu. Bakışlarını, gittikçe yaklaşan kıyıya ve kendisini tarihle olan randevusuna ulaştıracak olan uçağın güneşte parlayan siluetine dikmişti.

Hızlı Dragon'un pilot mahallinde oturan kaptan Bebb yaklaşan tekneye bakıyordu. Binbaşı Pollard'ın parolası, Doktor Gabarda'nın belleğini nihayet uyandırabildiği andan başlayarak, İngiliz pilotun yaşantısı değişivermişti. Şık giyimli ve esrarengiz iki adam onu gelip almış, Las Palmas'a hâkim bir tepede bulunan bir villâya götürmüşlerdi. Bebb bu garip maceranın mahiyetini orada öğrenebilmişti: Birkaç saat sonra uçağıyla önemli bir kişiyi

Casablanca'ya taşıyacaktı. Bu kişinin yolculuğa hazır olacağı an'a dek de, o villâda saklanması gerekiyordu.

Ertesi sabah Bebb'i saat 4'de uyandırdılar ve apar topar Las Palmas hava üssüne götürdüler. Orada, zırhlı bir araba onu havaalanının pistine ulaştırdı. Hızlı Dragon orada, okyanus kıyısında on iki askerin muhafazasında duruyordu.

Bebb, iki saate yakın uçakta bekledi. Uzaktan, Las Palmas'dan zaman zaman salvoların sesi duyuluyordu. Balıkçı motorunun çelimsiz silueti ufukta görülür görülmez pilot, uçağı uçuşa hazırlama emrini aldı.

Tekne, uçağın birkaç metre yakınına, kıyıdaki kumluğa gelip saplandı ve Bebb tıknaz, dazlak bir adamın küpeşteyi tedbirli bir şekilde aşıp kendini usulca suyun içine bırakıverdiğini gördü. Hakî bir üniforma giymişti ve elinde, Bebb'in deyimiyle «ona, gittiği yere eşantiyon götüren bir plasye» havası veren bir çanta vardı. Dizine kadar ulaşan suların içinde güçlükle yürüyerek, uçağa doğru gitti. İngiliz, bu basit ve sakar adam için 3000 km. yol teptiğine bir türlü inanamıyordu. Birinin elinde valiz bulunan iki genç de yabancıya refakat ediyordu. Piste varır varmaz uçağa girdiler ve yolculardan biri nazik bir ifadeyle «lütfen, Casablanca'ya» dedi.

Üç dakika sonra Bebb, Hızlı Dragon'u havaalanının pistine sürdü; tam o sırada Madrid hükümetine sadık kalan birliklerle dolu kamyonlar piste giriyorlardı. Uçağı, araçların burnunun dibinden havalandıran Bebb saptı ve batıya, Afrika kıyılarına doğru yol aldı. Geriden, bir mitralyözün salvoları duyuldu.

Uçak, iyice havalandıktan sonra, pilotun arkasında oturan adamın tarihî yolculuğunun ilk hareketi ıslak üniformasını çıkarıp, siyah evrak çantasında bulunan gri flanel kostümünü giymek oldu. Sonra cebindeki kâğıtları boşalttı, pasaportunu ve askerî kimlik kartını fırlatıp attı.

Belgeler 2000 m. yükseklikten denize doğru ölü yapraklar gibi uçuşarak düşerlerken, ufak tefek adam Britanyalı pilota doğru eğildi, elini uzattı ve kimliğini gizlemeyi artık gereksiz bularak, tutuk bir İngilizceyle: «Nasılsınız?» dedi. «Ben, General Francisco Franco'yum.»

İspanya'da kargaşalıklar yağ lekesi gibi genişliyordu. Sevilla'da öğleden beri resmî daireler, ordunun ve jandarmanın kışlaları ve radyo istasyonunu General Queipo de Llano'nun elindeydi. İnanılmaz bir cüretle hareket ederek, bir avuç askerle koca kenti ele geçirmişti. Sadece Triana mahallesi hâlâ direniyordu. Ayaklanan halk on bir kiliseyi, Don Felix Moreno'nun traktör fabrikasını ve ABC gazetesinin sahibine ait ipekli dokuma fabrikasını ateşe vermişti.

Aynı gün Kordoba, isyancıların eline düştü; sonra sıra Algésiras ve Jerez'e geldi. İlerde «Endülüs'ün kurtarıcısı» gibi şanlı bir üne erişecek olan Manuel Baturone adlı kırk bir yaşında bir general, büyük Cadiz limanını, ayaklanmanın bu ilk günlerinde isyancılara bağladı. Gıranada tereddüt etti. Buna karşılık garnizonu donanma tarafından desteklenen Malaga, Cumhuriyete sadık kaldı. Fas'da, ayaklanmaya karşı son direnmeler, hava kararırken yok edildi.

İsyan, Endülüs'ün büyük kentlerinde muzaffer olmuştu, ama köyler Cumhuriyete sadık kaldı. Sevilla radyosunun isyancıların eline düşmeden önce yayımladığı direnmeye çağrısı duyulmuştu. Guadalquivir vadisindeki kasaba ve köyler anarşistlerin ve sosyalistlerin kontrolündeydi. İki günde üçüncü kez, içlerinde José Benitez'in ve Nino Vallés'in kahvehanesinin müdavimlerinin de bulundukları Casa del Pueblo'daki işçiler Palma Belediyesini kuşattılar ve silah istediler. Kordoba'dan aldığı emirlere uyan belediye başkanı onların isteğini gene reddetti. Ama bu kez

göstericileri hiç bir şey tutamazdı. Juan de Espana, belediye binasına saldırma emrini verdi. Belediye başkanını makamından kovduktan sonra balkonda göründü ve Palma del Rio'nun bundan böyle, kendi yönetiminde kurulacak bir komite tarafından yönetileceğini halka ilân etti. Yardımcı olarak kayınbiraderini ve yirmi bir yaşındaki duvarcı ustası Rafael Limones'i seçti.

Palma'nın yeni hâkiminin ilk kararı bütün silahları müsadere etmek oldu. Milis askerlerinden kurulu ekipler şehirde sıkı bir arama yaptılar: Döşekleri deldiler, avlulardaki yer döşemelerini kaldırdılar, evleri, dükkânları altüst ettiler; kısacası kasaba eşrafının ya da orta sınıfının silahlarını sakladıklarından şüphe ettikleri bütün yerleri iyice elekten geçirdiler. Buldukça belediyeye getirip teslim ediyorlardı. Kısa zamanda meydanda, çeşitli tüfeklerden meydana gelmiş bir tepecik yükselmeye başladı. O sırada, Juan de Espana da İspanyol - Amerikan Bankası'nın ve İspanyol Kredi Bankası'nın şubelerinin kasalarını boşaltıyordu. Para desteleri, hırpani kılıklı adamların himayesi altında belediyeye taşındı. Orada, Palma del Rio'nun bankalarındaki servet, Juan de Espana'nın makam odasının yanında bir odaya yığıldı. Kapıya iki milis askeri dikildi ve Palma'nın işçileri, hayallerinde bile canlandıramayacakları kadar muhteşem olan o büyük serveti, teker teker önünden geçip seyrettiler.

Juan de Espana, bir komando birliğinin başına geçip, toprakları şehre en yakın olan Pepe Martinez'in malikânesine gitti. Tüm mülk sahipleri gibi, Pepe Martinez de Sevilla'ya kaçmıştı. Ancak sekiz silindirli siyah Packard'ını bırakmıştı. İhtilâl şefi bunu özel hizmetine tahsis edilmek üzere müsadere etti. Sonra, o yerler hoşuna gitmiş olacak ki, Martinez'in malikânesini kendine konut edindi.

Palma'ya döndüğünde, aramada ele geçen silahları partizanlarına dağıttı. Bu dağıtımda Jose Benitez'e de bir

tüfek düştü. Vallés kahvehanesinin sakin tabiatlı garsonu eline ilk kez bir ateşli silah alıyordu. Yoldaşlarının çoğu gibi, Benitez de tüfek kullanmayı bilmezdi. Hediye alan çocuklar gibi sevinen Palma'nın işçileri, silahlarını havada sallaya sallaya Casa del Pueblo'nun önündeki meydana doldular. Senora Vallés'in ifadesiyle, «Sevinçten uçuyorlardı; tüfekleri öyle, havada sallamak yüzlerce yıllık aşağılanma ve utancı silmeye yetiyordu sanki.»

Ama Benitez ve arkadaşlarının taşıdıkları silahlar oyuncak değildi. Şafakta Juan de Espana, jandarma karakolunu basmalarını emretti. Oranın ele geçirilmesiyle modern silahlara ve bol miktarda cephaneye sahip olacaklarını umuyordu.

Çavuş Emilio Paton ve komutasındaki sekiz jandarma takviye almışlardı, ama bunlar öyle aşırı sağcı olarak tanınan kişilerdi ki, tepelenecek kimselerin listesinin başında yer almışlardı. Bunlar arasında belediye memurlarından biri, bir marangoz ve Palma'nın en ünlü kuaför salonunun sahipleri olan Romero soyadlı üç kardeş de vardı.

İşçiler binayı kuşatmak için komşu evlerin damlarına çıkarlarken, ötekiler de orayı tahkim etmekle meşguldüler. Çavuş Emilio Paton ve adamları kum torbalarıyla korudukları pencerelere silahları yerleştirip pusuya yattılar ve orada, öcalmaya susamış tüm bir kasaba halkının saldırıya geçmesine yol açacak olan emri korku ve heyecanla beklemeye başladılar.

Bu, geçen şubat ayında galeyana gelen halk tarafından ateşe verilen Nôtre - Dame - de - l'Assomption kilisesinin çan kulesinden verildi. Bir leylek yuvasının arkasında gizlenmiş bekleyen bir milis askeri tüfeğini aldı ve kuşatılmış olan karakolun avlusuna ateş etti. Kurşunun kafasına isabet ettiği nöbetçi sendeledi ve yuvarlandı. İç Savaş'ın Palma'daki bu ilk kurbanının adını tarih kaydetmemiştir.

Arkadaşlarını yitirdiklerini görünce çılgına dönen jandarmalar, mitralyöz salvolarıyla karşılık verdiler; kuşatıcılar birden durakladılar. Karakol o gün zaptedilemedi. Toledo gibi, Palma da, kaynayan bir kalabalığın daha günlerce saldıracağı kireç badanalı, duvarları delik deşik edilmiş bir Alcazar'a sahip olacaktı.*

O akşam, Nino Vallés'in kahvehanesi, taşkın bir kalabalıkla doldu. Tezgâhda, garson José Benitez'in gözü gibi baktığı yeni bir aygıt duruyordu. Bu, Palma'da bulunan birkaç radyo alıcısından biriydi. Veteriner Nigüel Prieto'nundu ve daha yeni satın almıştı. Bu aygıt sayesinde Palma, İç Savaş'ın seyrini günü gününe izleyebilecekti. Ufacık hoparlörü bir başka savaşın, radyo yayınları şeklinde sürdürülecek olan bir savaşın yankılarını verecekti. Bu, o akşam, Madrid radyosundan duyulan boğuk sesli bir sarhoşun şu sözleriyle başladı: «İspanya kurtarılmıştır ve düzenin koruyucuları olan askerlere karşı gelmeye yeltenen alçaklar, köpekler gibi gebertileceklerdir.» Ve bu sözleri General Queipo de Llano'nun Sevilla radyosundan yayımlayacağı korkunç söylevleri izleyecekti.

İki saat sonra, Madrid radyosundan başka bir ses yükseldi. Direnmenin ve ihtiraslı bir umudun sembolü olan bu ses, Cumhuriyetin savunucularının gücünü son güne dek körükledi. Dolores İbarruri adlı bu genç kadının söylevleri bütün dünyada yankılanacak ve onu «La Pasionaria» diye üne kavuşturacaktı.

O gece İspanyol kadınlarına hitabediyordu: «Savaşın, bıçakla, kaynar yağlarla, neyle olursa olsun, savaşın. Boyun eğerek yaşamaktansa ölmek daha iyidir.» Nino Val-

---

* Alcazar'da (Toledo) şehre hâkim bir kalede Franco taraftarı 1300 isyancı, Cumhuriyetçi kuvvetlere 66 gün karşı gelmişlerdir. Dünyadan tam anlamıyla tecrit edilmiş, susuz kalmış ve atlarını kesip yemeye mahkûm edilmiş olan bu savunmacılar Franco davasının en kanlı sayfalarını yazmışlardır.

lés'in kahvehanesinde toplanan işçiler onu dinlerken, İbarruri bütün emekçilerin ve can çekişen İspanyol Cumhuriyetinin savaş komutu haline gelecek olan ünlü sözcüğü haykırdı: «No pasaran,» geçemeyecekler!

Otel odası kasvetli bir sessizliğe bürünmüştü. Luis Bolin, yuvarlana yuvarlana ilerleyip plajda sönen dalgaların gürültüsünden başka ses duymuyordu.

Uğruna titiz bir yolculuk hazırladığı ve büyük tehlikeleri göze aldığı adam, Bolin'in karşısında oturmuştu. Gömleğinin kollarını iyice sıyırmış, kayıtsız bir tavırla peynirli sandviçini yiyordu.

Casablanca'nın on kilometre uzağında, ıssız bir plajın üzerindeki bu üçüncü sınıf otelde General Franco'nun büyük bir tehlike içinde olduğunu düşünen Bolin, fazlasıyla kaygılıydı. Ülkesini saran ayaklanmanın başına geçirilmek üzere seçilen adamı nereye götüreceğini hâlâ bilmiyordu. Franco'nun, Kanarya adalarından kaçtığı bütün dünya'da duyulmuştu. Bolin, Cumhuriyet hükümetinin Fransa'dan, kaçağın yakalanması için yardım isteyeceğine emindi. Fransa'nın ise bu yardımı derhal kabul edeceği kesindi. Birkaç saate varmaz, Casablanca'daki Fransız polisinin şüpheleri dün gece özel bir uçakla şehre inen esrarengiz iş adamında toplanırdı. İzini kaybettirmek ve Franco'ya gerekli olan birkaç saatlik zamanı kazanabilmek için Carlton otelini terkedip deniz kıyısındaki o bitpalasa yerleşmişlerdi.

Tanger'den gelecek telefonu bekliyorlardı. Bolin, Franco'yu nereye götüreceğini telefonla verilecek kodlu mesajla öğrenecekti. «Limon» sözcüğü General'i Tanger'e, «Çay» sözcüğü ise Tétouan'a götür demek olacaktı.

Tek ampulle aydınlanan bu otel odasına kapanmış, Afrika'nın sıcağında kan-ter içinde bekliyorlardı. Gazeteci, Franco'nun düşünceli ve karamsar olduğunu farkedi-

yordu. General «Uzun ve kanlı bir savaş olacak, diye tahmin yürüttü. Madrid'i, Barselona'yı, Valensia'yı, Bilbao'yu ele geçirmemiz çok güç olacak. Malaga ve Gıranada'yı da öyle. Sevilla'yı belki alabiliriz. —İç geçirdi— Heyhat kentleri tek tek, zeytin toplar gibi almak zorundayız.» Karşısındakinin yüzünde umutsuz bir ifadenin belirdiğini gören Franco, tutkulu bir sesle devam etti: «Sonunda yeneceğiz elbet. Zira inanıyoruz, bir ideale hizmet ediyoruz ve disiplinliyiz. Düşmanlarımızda ise, bunlardan eser yok.»

Nihayet, şafak sökerken telefon çaldı. Bolin açtı ve bir sesin şunları söylediğini duydu: «Limon yükü avaryalı; zararı yok, ilk fırsatta uğrayın da bir çayımızı için.»

Ve az sonra Franco'yu taşıyan bir araba, sabahın sisi içinde gözden kayboldu. Casablanca havaalanındaki tek polis, bir gün önce Bolin'den bolca rüşvet almıştı; fakat güçlük çıkarmayıp ufak grubun geçmesine izin verdi: «Çabuk! diye mırıldandı. Polisler ve gümrük memurları beş dakikaya varmaz, burda olurlar.» Kaçaklar, Bebb'in motorunu işletmeye başladığı Hızlı Dragon'a doğru koştular. Uçağa binecekleri sırada Franco, pistin öte ucunda bir arabanın farlarını gördü.

— Polis! diye haykırdı. Çabuk olalım.

İngiliz pilot gazladı ve uçağı piste saldı. Polis arabası tüm hızıyla ilerleyip uçağın yolunu kesmek istedi. İki araç tam çarpışacaktı ki, Bebb uçağı havalandırmayı başardı.

Yolculuk boyunca ağzını açmamış olan Franco, Tétouan'a yaklaştıklarında valizini istedi. Gri flanel giysilerini çıkarttı ve dizlerine dek Atlas Okyanusu'na batışın nemli izini hâlâ taşıyan üniformasını giydi. Sonra gene eski yerine oturdu ve kasvetli bir tavırla alnını lomboza doğru eğdi.

Hızlı Dragon'un yolculuğu sabahın yedisinde son buldu. Uçak Tétouan hava üssüne indi. Karargâh binasının cephesi, daha birkaç saat önce sona eren çarpışmaların

izlerini taşıyordu. Kendisini bekleyen subaylarla ancak birkaç sözcük konuşabilen Franco, harekâtın komutasını ele almak üzere hızla kente gitti.

Az sonra, İspanya'nın Fas'daki yüksek komiserinin bürosuna varan Franco, son durum hakkındaki raporları dinliyordu. Bir telefon araya girdi. Ceuta deniz üssü arıyordu. Kaygılı bir ses İspanyol gemilerinin limana girdiklerini ve isyan makamlarının sinyallerine cevap vermediklerini bildiriyordu. Luis Bolin biliyordu: Bu, Franco için bir darbeydi; zira ordusunun anavatana taşınması için donanmaya güvenmekteydi.

General düşünceye daldı. Sonra, isyancı kuvvetlere doğrudan ilk emrini verdi: «Yeniden sinyal yollayın; gene cevap vermezlerse ateş açın.»

Hemen hemen aynı anda, Madrid'de, Cumhuriyet hükümetinin yeni Harbiye Bakanı, Luis Castello da ilk emirlerini veriyordu. İllerdeki valilere, halka silah dağıtmaları iznini yolladı.

19 temmuz 1936, bir pazar günüydü ve bu, geleneksel olarak korridaya ayrılmış bir gündü. Birbirinden 800 km. uzaklıktaki bu iki yerden yollanan iki emirle İspanyol halkı, İç Savaş denen kanlı bir korrida için İspanya büyüklüğünde bir arenaya girmiş oluyordu.

Palma'da savaş şahane bir şölenle başladı. Kimse, hatta anarşistlerin en hayalperestleri bile, bir anda böylesine bir bolluğun içine düşeceklerini tasavvur edememişlerdi. Palmalıların çoğu o gece ilk kez tok karınla yatağa girdiler.

Bu nimeti, Juan de Espana'ya borçluydular. Şef, toprak sahiplerinin depolarındaki besin maddelerinin boşaltılmasını emretmişti. Adamları akın akın koşmuş, o güne dek sersefil çalıştıkları malikânelere girmiş ve zengin ganimetlerle dönmüşlerdi. Bir tanığın ifadesine göre sadece

Santo Domingo manastırında «İspanya'nın yoksul halkını doyurmaya yetecek kadar buğday ve zeytinyağı buldular.»

Bu şahane şölen Palmalıların aklından çıkmayacaktı. O güne dek tatmadıkları bir yiyeceği, kızartma taze etleri oburca ve tıka basa midelerine indirdiler. Don Felix Moreno'yu ele geçiremeyen Palmalı ihtilâlciler, öclerini, onun en sevdiği varlıklardan, boğalarından aldılar.

Her sabah, gün ağarırken milis askerlerinden kurulu bir ekip Don Felix'in otlaklarına girer ve o günlük ihtiyaçlarına yetecek kadar boğa öldürürlerdi. Onların matador kılıcı, Manolo el Ecijano adlı bir anarşist işçinin köhne karabinasıydı. Adam, görevini öylesine bir hevesle yerine getiriyordu ki, arkadaşları, o ilkbahar Kordoba arenalarında alkışlanan genç bir matadorun adını yakıştırıp, ona «Manolete» adını taktılar.

«Manolete» her gün o kadar çok boğa vuruyordu ki, yüzyıllar süren sürekli açlık sonucu mideleri ufalmış olan Palmalılar hepsini bitiremiyorlardı. Öyle ki, Don Felix Moreno'nun boğalarının en iyi parçalarını yiyor, kalanları Guadalquivir'e atıyorlardı. Böylesine nefis bir yemeği dünyanın ünlü lokantalarından hiç biri zengin müşterilerine sunamazdı. İspanya'nın büyük arenalarına yakın yerlerde bulunan birkaç lokantanın korrida akşamları listeye bunu da ekledikleri olurdu; ama az miktarda sunulabilen bir yemekten ancak çok ayrıcalıklı müşteriler yararlanabilirlerdi. Bu böyleyken, Don Felix'in boğalarını, İspanya'nın en ünlü sürüleri yapan üç yüz yıllık titiz bir ayıklamanın paha biçilmez mirası olan bu hayvanlardan kesilme steak'ler Palmalıların tabağını süslüyordu. Ve günün birinde «Manolete» son hayvanı da tepeleseydi, fiesta brava gösterilerinin şanını yaratan cins boğaların soyu sonsuzca tükenecekti.

Palma halkı paha biçilmez sürüyü afiyetle yemeğe öyle dalmıştı ki, savaşı unutuvermişti. Barut kokuları ta-

mamiyle yok olmuş, yerini meydanlardaki ateşlerin üzerinde çevrilen etlerin kokusu almıştı. Bu mutlu günleri unutamayacak olan Angela Benitez ve öteki Palmalılar için bu şölenler, açlık ve yoksullukla geçen bir yaşantının içinde kısacık bir antrakttan ibaretti.

Don Felix'in hayvanlarının katliamı Palmalıların midesini doldurmuş, ama öcalma istekleri kanmamıştı. Juan de Espana'nın adamları yakalayabildikleri eşrafı, hapishane haline soktukları belediye binasının bodrumuna doldurmuşlardı. Bunların başında kasabanın ihtiyar papazı Don Juan Navas gelmekteydi. İki doktor, iki veteriner, bir avukat, Rodrigo Diaz adlı orta halli bir toprak sahibi, yardımlaşma derneğinin başkanı olan eczacının karısı Blanca Lucia Ortiz de az sonra orayı boyladılar.

Calle Pacheco'daki kuşatılan karakolda çavuş Emilio Paton ve adamları hâlâ direniyorlardı. Kuşatmacıların, karınlarını boğalarla tıkabasa doldurmalarına karşılık jandarmalar atlarını vurmak, bunların etini çiğ çiğ yemek ve susuzluklarını gidermek için de kanlarını içmek zorunda kalıyorlardı.

Altı gün sonra yiyecek ve cephaneleri tükendi; boğucu sıcaklarda susuzluktan deliye döndüler. Bu durumda teslim olmaktan başka çareleri yoktu. Emekliliğine bir yıl kalan ve doğduğu Galiçe kıyılarına çekilip sakin bir hayat sürmeyi kuran çavuş Paton, jandarma olarak son görevini yaptı; hayatında ilk kez beyaz bayrağı çekti.

Guadalquivir kıyılarındaki bütün karakollar teker teker aynı akıbete uğruyorlardı. Bazı jandarmalar kaçabildiler ve dağlardaki manastırlara sığındılar. Orda, Cumhuriyete sadık toprakların ortasında kurdukları isyancı bölgelerde Franco taraftarları gelinceye dek direndiler. Ancak, bu şanslıların sayısı çok düşüktü. Pozoblanco'da 170 jandarma, açlıktan, kendilerini kuşatmış olan anarşist-

lere teslim olmak zorunda kaldılar ve onlar tarafından katledildiler.

İsyancıların vahşeti de bunlardan aşağı kalmıyordu. Sevilla'nın yoksul mahallesi Triana'da, Queipo de Llano'nun Faslı askerleri şeflerinin radyodan savurduğu tehdidi hemen uygulamaya koyuldular. Önlerine geleni yakalayıp kılıçtan geçirdiler. Bu katliamdan sonra general, kendini, amaç edindiği işe, Endülüs'ün kurtarılması faaliyetine verebildi.

Her gün şafakta, birlikleri, Sevilla'da Kristof Kolomb'un mezarının bulunduğu katedral meydanında toplanırdı. Ordu mensuplarından, faşist dövüşçülerden, jandarmalardan, genç monarşistlerden ve topraklarından yoksun bırakılan mülk sahiplerinden meydana gelen bu kuvvetler, atmacalar gibi köylerin üzerine saldırır, cumhuriyetçileri dağlara dek kovarlar, ellerine düşenleri katlederlerdi. Köy «kurtarıldıktan» sonra Sevilla'ya döner ve zaferlerini Generalle birlikte içerek kutlarlardı.

Boğaları Palma sokaklarında kızartılan adam da onların arasındaydı. Don Felix Moreno uğradığı zararın kapsamını kısa zaman sonra bizzat gidip görecekti. Dahil olduğu birlik Guadalquivir boyunca Palma'ya doğru ilerliyordu. 16 ağustosta Franco'cular, Palma'ya en yakın köy olan Penaflor'a girdiler. İki gün sonra Kordoba - Sevilla yolunun güneyindeki Ecija kasabası da düştü. Böylece Franco'cular, Palma del Rio'ya giden üç yoldan ikisini kontrolleri altına almış oldular.

Franco'cuların her ileri adımı, yeni yeni mülteci akınlarının yollara düşmesine sebep oluyordu. General Queipo de Llano'nun misillemesinden korkan Cumhuriyet taraftarı binlerce köylü yollara dökülmüştü. 1 ağustostan beri Palma'nın ana caddesi Porta içler acısı bir görünüm arzetmekteydi. Yorgunluk ve açlıktan sendeleyen çocukların ittikleri arabalara uzanmış yatan ihtiyarlar, dehşet

ve yılgınlık içinde şaşkına dönen analarının sırtına bağlanmış bebekler, yaralı bacaklarını ateşler gibi yanan tozlu yollara sürte sürte giden sakatlar; pılıpırtılarla örtünmeye çalışan hastalar, vahşî boğa şölenlerinin şenliğini hâlâ yaşamakta olan kasabanın içinden akıp akıp gidiyorlardı.

Bisikletle gelen bazı ayrıcalıklı kişiler de vardı, ama büyük bir çoğunluk, kaçmak için partal kunduralardan başka bir şeye sahip değildi.

Telâşları içinde kaçırabildikleri birkaç parça hazineciklerine sıkı sıkı sarılıp yollarda yatıyorlardı. Ve sabahları Palma sokakları kalkamayanların cesetleriyle dolardı.

Bir süre sonra bu göç hızını yitirdi ve birden kesildi. Bu, istilâcılar Palma'nın sınırlarına dayandılar demekti.

İhtilâl Komitesi'nin şefi Juan de Espana'nın kumandası altında savunma hazırlıkları güçlendirildi. Kasabanın girişindeki evler küçük birer tabya haline getirildi; yüzlerce yıllık zeytin ağaçları da kesilip bunlardan barikatlar yapıldı. İspanya kurtuluş savaşçılarının saldırılarını görmüş olan Araplardan kalma surlar, bu yeni istilâya karşı iyice pekiştirildi.

Çok geçmeden güneyden savaşın gürültüleri duyulmaya başladı. Belediye binasının bodrumuna kapatılmış kırk iki Palmalının, son saatleri geldi demekti. Dörder dörder bağlanıp kamyonlarla mezarlığa götürüldüler. Orda, milis askerleri onların zincirlerini söküp, ellerine kazma - kürek verdiler ve geniş bir çukur kazmalarını emrettiler.

Şafağın ilk ışığı sıradağların en alçak tepesinin üstünden aştığı anda bir emir duyuldu ve idamlar başladı. İlk ölen Emilio Paton oldu. Sonra jandarmalar teker teker çukura yuvarlandılar. Onları kuaför Angel Romero ve iki kardeşi izlediler. Her salvodan önce, kasabanın papazı ellerini tutuklulara doğru uzatarak dualar mırıldanı-

yordu. Az sonra çukur kırk cesetle doldu. Geride sağ olarak yalnız ihtiyar papaz kalmıştı. O zaman dua kitabını kapatıp cebine yerleştirdi, ağır ağır çukura yaklaştı, bakışlarını cellatlarına doğru kaldırdı ve hazır olduğunu anlatan bir işaret yaptı. Dimdik ve mağrur bir duruşu vardı. İdam mangasından bir ses yükseldi: «Seni, davranışlarından ötürü öldürmüyoruz. Köylülere iyi davrandın, Don Juan. Ama temsil ettiğin kurum nedeniyle öleceksin.»

Papaz iç geçirdi. «Zavallı evlâtlarım, diye karşılık verdi; kan kanı çeker. Birkaç gün sonra, cinayetlerinizin hesabını vermek üzere buraya geleceksiniz.» Bıkkın bir hareketle, kendisini öldürmek üzere toplanan adamları kutsadı. Bunlar görevlerini bir an unutup haç çıkarttılar. Sonra bir salvo duyuldu ve papazın cansız bedeni çukura yuvarlandı.

Bu sabah katliamından bir kişi kurtulmuştu. Lucia Ortiz'e, kadın olduğu için özel bir idam lütfedilmişti. Irmağın üzerindeki köprüde kurşunla öldürüldükten sonra, Juan de Espana'nın emriyle cesedini Guadalquivir'e attılar.

Komutan haritayı katladı. Palma del Rio'nun 32 kilometre güneyindeki Ecija kasabasının önündeydiler. Komutan, Mayor meydanındaki kemerlerin önünde toplanan kalabalığı görmek üzere mavi Hillman'ının kaportasının üstüne çıktı. Üniformasının cebinde, General Queipo de Llano'nun eliyle yazdığı bir emir vardı. Bu emirden ötürü, Palma'nın papazı Don Juan Navas'ın tahmini gerçekleşecekti. «Endülüs'ün kurtarıcısı» General Llano, General Manuel Baturone'ye Cumhuriyetçilerin son kalesi haline gelen Sevilla - Kordoba arasındaki Palma del Rio kasabasını da ele geçirmesini, o güne dek gerçekleştirdiği fütuhat serisine böylece yeni bir zafer daha katmasını emrediyordu.

Şafağın son serinliğinde askerler komutanlık arabasının peşinde yola düzüldüler. Böylesine karmaşık bir birlik görülmüş değildi. Başta Cadiz alayı, peşinden bir Lejyon birliği, Faslı askerlerden kurulma taburlar ve en sonda jandarmalar geliyordu. Bu askerleri, giysileri, siyasal inançları kadar değişik sivillerin meydana getirdikleri bir kortej izlemekteydi. Böylece, köhne Chevroletlere, antika Fordlara ya da lokomotif gibi tıslayan kamyonlara dolmuş, at arabalarına tünemiş, atlara, bisikletlere, eşeklere binmiş, ponponlu bereler takmış faşistler, hâkî gömlekli Katolik militanlar, kırmızı bereli Don Carlos taraftarları, mavi pantolonlu monarşist öğrenciler şarkılar söyleye söyleye Ecija kasabasının caddelerinden geçtiler. Kadınların çiçek, alkış ve öpücüklerine Faşistlerin marşı «Cara al sol»la karşılık veriyorlardı.

Yüzüm güneşe dönük... bulacak ölüm beni
İspanya uyan...

Bu birliği, alelacele ambulans haline sokulan belediyenin cenaze arabası, onu da birliğin ihtiyacı için 5000 litre su taşıyan tanker izliyordu. En sonra da Palma'nın üç kodamanı, Martinez kardeşler ve Don Felix Moreno şahane atlarına fiyakayla kurulmuş olarak gidiyorlardı. Kuşağına koca bir tabanca sıkıştıran mağrur ve dik duruşlu Don Felix, boğaların öcünü almaya koşuyordu. **Cid**'den* beş yüz yıl sonra, Palma del Rio'nun feodal senyörü, sahibi olduğu toprakları fethe çıkmıştı.

Gözcünün, güneye, Genil kıyılarına çevirdiği dürbünü tutan parmakları kasıldı. Alevlerin is içinde bıraktığı Assomption kilisesinin çan kulesine yerleştirilen gözetleme

---

* **Cid Campeador** (Rodrigue Diaz de Bivar): XI. yüzyılda yaşamış bir İspanyol şövalyesiydi. Araplara karşı savaşlarıyla ün yapmıştır. (Ç.N.)

yerinde Adolfo Santaflore, toz bulutu içinde Palma'ya yaklaşmakta olan ilk kamyonları görmüştü. Adam dürbününü bıraktı ve tepesinde sarkan halata yapıştı. Yüzyıllardan beri Palmalıları ayine çağıran ya da ölen bir Palmalıyı uğurlayan çanlar çalmaya başladı. Bu kez aynı çanlar bir çağın, Juan de Espana'nın kurduğu geçici proleter cennetinin sonunu ilân ediyordu.

General Baturone de karşısında uzanan kasabayı görünce irkildi. Palma'nın Araplardan kalma surları boyunca turuncu alevler yükselmeye başlamıştı. Dürbününü gözlerine dayadı ve Palmalıların, ellerinde yanık meşalelerle koşuştuklarını gördü. Juan de Espana kasabaya yaklaşılmasını engellemek için cüretli bir plân kurmuştu. Saldırı birlikleri görünür görünmez adamlarına, ekinleri ateşe vermelerini emretmişti. Birkaç dakikada yangın tarlaları sardı ve meydana gelen muazzam ateş duvarı bir yıllık ürünleri yutmaya başladı.

Saldırı ordusundaki siviller dehşete kapılmışlardı; çözülmeye başladılar. Ama saldırıyı yöneten Rif savaşının tecrübeli komutanı için bu umutsuz atılış kasabayı ele geçirmek için umulmadık bir fırsattı. Etrafındaki adamları toplayan Baturone, yangından yükselen kesif duman perdesinden yararlanıp kasabanın girişine yarım kilometre mesafedeki ufak zeytinliği işgal etmelerini emretti. En iyi nişancılarını orada gizleyen komutan, genç gönüllülere, yangının içinden geçip kasabanın girişini zorlamalarını emretti. Bu delikanlıların akını Baturone için içli bir anı olacaktır. Kömürleşmiş toprakta ayaklarını yakarak ve koca tüfeklerinin ağırlığıyla, dengelerini güçlükle kurarak, ürkmüş karaca yavruları sürüsü gibi ileri atılmışlardı. İlk sıradaki evlere 200 metre kala dehşet içinde yerlerine çakılmış ve savunmacıların salvolarıyla teker teker yere yuvarlanmışlardı. Şafaktaki zafer şarkıları, yerini böylece iç parçalayıcı imdat seslerine bıraktı.

Bu katliamdan kurtulanlardan biri şöyle anlatır: «Savaş nedir, hiç birimiz bilmiyorduk. Büyüklerin oyununa heveslenen izcilerden başka bir şey değildik.»

Kumandan Baturone, Palma'yı zaptetmek için savaş görmüş askerlere başvurmak gerektiğini anlamıştı. Batıdan gelen bir başka saldırı birliği daha oraya varmıştı. Baturone kasabaya üç yandan saldırmaya ve bir kaçış yolu bırakmaya karar verdi. Bu yol, Guadalquivir ırmağı üzerindeki Romalılardan kalma köprüydü. Son saldırıya da o gece girişeceklerdi.

İlk çarpışmalardan sonra pek çok kişi barikatları bırakıp kaçmaya başladı. Facialarla dolu o 1936 yılında, milyonlarca İspanyol gibi, Endülüs'ün o ufacık kasabasının sakinleri de göç etmenin bütün acılarını yaşayacaklardı.

Angelita'nın Anlatısı

«Savaşın bende bıraktığı en belirli anı, erkeklerin kasabadan kaçtıkları ve babamın bizleri bırakıp uzaklaştığı gecedir. Palma'nın dışında, bütün gün çarpışmalar devam etmişti. Akşama doğru, kasaba bombalanıyor sandık. Oysa ki, yazın Endülüs'de sık sık kopan sıcak fırtınalarının gürültülerinden ibaretti. Hatırlıyorum, annem, sürekli tüfek seslerinden ötürü dışarı çıkmamızı yasaklamıştı. Küçük kardeşlerim Manuel ve Carmela durmadan ağlıyorlardı. Akşam olunca annem, babamı bulmak için çıktı. Döndüğünde o da ağlamaya başladı. Babamın başına bir felâket mi geldi diye düşündüm. Oysa ki, annem, ne yapacağını kestiremediği için ağlıyordu.

«Öteki köylerden gelen göçmenler, askerlerin sosyalistlerden yana olan herkesi öldürdüklerini söyledikleri için çokları kaçıyorlardı. **Regulare**'ler ve Arap askerleri, bıçak darbeleriyle halka saldırıyorlarmış. Anna Horillo anneme, Lora del Rio'da bir bebeği süngüyle kapıya çivi-

lediklerini anlatmış. Bunları, Casa del Pueblo'da Madrid radyosunu dinleyen komşu kömürcüden öğrenmiş. Doğru mu, değil mi, bilmem; ama böyle söylentiler yayılmıştı. Anna Horillo da kaçmaya karar vermişti. Annem de istiyordu, ama nasıl yapardı? Manuel henüz dört aylıktı ve Carmela da yürüyemeyecek kadar küçüktü. Kucağında iki çocukla kaçması olanaksızdı. O gece belki de bu nedenle ağlıyordu.

«Sokaklarda bir keşmekeştir gidiyordu. Ne olup bittiğini kimse bilmiyordu. Elektrikler de kesilmişti.

«Gece yarısı gürültüler ve sesler duyarak uyandım. Babam barikatlardan dönmüştü. Bir mum yaktı. Sokaklarda halk, «geliyorlar; kaçın!» diye haykırıyordu. Bu arada babamı çağırdıklarını duydum. Biri odamızın kapısını açtı ve «Renco, çabuk ol» diye seslendi.

«Babam deri ceketini çekti, postallarını giydi. Bizleri öptü, Manuel'i kucakladı, onu daha bir özlemle sıktı. Babamın kardeşimi son görüşü oldu bu. Giderken sadece: «Yo vuelvo» (gene geleceğim), dedi.

«Uzaklaşan ayak seslerini dinledik. Az sonra duyulmaz oldu. Bunun üzerine annem hıçkıra hıçkıra ağladı.»

3

MADRİD, BİR MAYIS AKŞAMI
Saat 6.20

Adı, Korku Kapısı. Yirmi milyon bakış, demirleri paslı, tek kanatlı kapıya dikilmiş. Madrid arenasının en üst basamaklarından arenanın pistine dek bütün gözler orda; objektifini oraya çeviren televizyon kamerası, sabırsızlık içinde bekleyen İspanya'ya bu olağanüstü sahnenin sayısız görünümlerini vermeye hazır, bekliyor. Kırmızı, sağlam tahtalardan yapılma bu kapı doğrudan piste açılıyor. Dışardan hareket ettirilen kocaman bir sürgüyle kapatılmış. Birkaç saniye sonra, yani arenadaki görevlilerden biri sürgüyü çeker çekmez kapı açılacak. Geride, ortaya çıkacak olan kapkara delikte Manuel Benitez El Cordobés'in hasmı görünecek.

Geçit töreni sona erdi; arenayı gergin bir sessizlik kapladı. Bir **alguacile** (polis) dörtnala gelip **toril**'in sembolik anahtarını getirdi ve sonra pikadorlarla birlikte uzaklaştı. **Callejon**'da (pistin etrafındaki geçit) gazeteciler, polisler, veterinerler ve resmî kişiler, kendilerine ayrılan **burladero**'ların (tahta sığınaklar) gerisinde yerlerini aldılar. Çıngıraklar çalıyor; korrida başlıyor.

Burladero'sunun gerisinde, durmadan çiseleyen yağmurun gittikçe ağırlaştırdığı pelerinini ellerinin içinde evirip çeviren El Cordobés, Korku Kapısı'nın açılmasını heye-

canla bekliyor. Arkasından, gergin sessizliği yaran bir ses, «Haydi bakalım; maskara herif, göster bakalım ne olduğunu!» diye gülüyor. Bu gibi sataşmalara kulakları alışıktır. Bunlar, onun hiç bir hareketinin, çamur içindeki bir sahada dövüşmeyi kabul etmesinin bile bir kısım Madridlinin düşmanca duygularını yenmeye yetmediğini göstermektedir. Üzülerek dönüyor, bakışlarını, sırsıklam suratlardan meydana gelen insan denizinde gezdiriyor; bu saldırgan sözlere, o çocuksa gülümsemesiyle karşılık veriyor. Ama birden, bir hançer darbesi yemiş gibi sarsılıyor. Tam karşısında oturan bir kadın, «İyi şanslar Manolo! Kulaklarına da, kuyruğuna da sahip olacaksın.» diye haykırıyor. El Cordobés, bütün matadorları ürküten hurafelere aslında aldırmamakla beraber zaferden önce, kazanacağı armağanlardan söz edilmesinden hoşlanmaz. Fena halde kızıyor ve başını piste doğru çeviriyor. Gözlerini, boğanın çıkacağı kapıdan bir daha ayırmamaya kararlı. Saniyeler geçmek bilmiyor. Bu anlar, korku denen şeyi kimsenin yenemeyeceği, heyecan dolu yalnızlık anlarıdır.

Bekleyiş içinde kıpırtısız kalan beden, düşüncenin karşısında siliniyor. İnsanın sakin ve saydam görüşlü olduğu o anlarda hiç kimse, matadorların en yüreklisi bile kaygının bütün bedenini sarmasını engelleyemez. Kimi, yaşamının en önemli olaylarını peşpeşe görür, kimi dua eder. El Cordobés ise o anda «hiç bir şey düşünmemek için muazzam bir çaba» sarfetmektedir. En yüreklilerinin iradesini bile aşan bir korku, o anlarda sayısız matadorları arenalardan kovmuş; onları çirkin ve gülünç bir kaçışı göze almaya zorlamıştır. Bu fizyolojik tepki doğaldır. Boğanın ortaya çıkmasıyla genellikle yok olursa da, korrida boyunca sürdüğü de görülmüştür.

Matadorların çoğunun bir deri, bir kemik olmaları bir raslantı değildir. On dakikalık bir korku, yoğun bir iç mücadelesi, hasmıyla dövüşmek ve yenmek çabalarıyla geçen

zaman içinde, torero en az bir litre ter döker. Tecrübe ve meslekte alışkanlık bu oluşumu değiştiremez. Binlerce boğa öldürmüş olan en değerli, en kusursuz matadorlar bile yaşamlarının son güreşine kadar bu korkuyu silkip atamamışlardır. Bu kasvetli bahar akşamında El Cordobés'in geçmişinde de dövüşüp öldürdüğü altı yüz boğa vardır. Ve öyle olduğu halde sanki ilkiymiş gibi içinde müthiş bir sıkıntı duymaktadır. Ne kadar çılgın bir cesarete sahip olurlarsa olsunlar, ışıklı giysileri içinde o tanrılar, gene de insandırlar.

Korku Kapısı'ndan fırlayacak olan vahşî canavar kusurlarıyla, özellikleriyle, içtepileriyle, bütün yaratıklar gibi o altı yüz türdeşinden farklıdır. El Cordobés, onu henüz görmemiştir. «Güzel ve güçlü» olduğundan, **toril**'in kapısında yazıldığı gibi 525 kilo geldiğinden başka hiç bir bilgisi yoktur. Kısacık birkaç dakika içinde, hemen hemen bütün İspanya'nın gözünün önünde onu tartması, kusurlarını bellemesi, ona hâkim olması ve hayvan, oyunun kurallarını sezmeden onu öldürmesi gerekir.

El Cordobés'in bedeni birden kasılıyor. Korku Kapısı açılmıştır. «Tam o anda, diye anlatıyor matador, büyük bir sessizlik oldu. Ve duyduğum korkunun yokoluverdiğini hissettim. Çenemi **burladero**'nun tahtasına dayayıp var gücümle o simsiyah deliğin karanlığını delmeye çalıştım.»

Bekleyiş bir saniyeden fazla sürmüyor. Vahşî bir öfkeyle, boğa, **toril**'den fırlıyor. Birden günışığına çıkınca gözleri kamaşıyor ve piste doğru koşuyor.

Sırtına batırılmış ve hangi çiftlikten geldiğini belirten mavi ve beyaz kurdeleler çılgın bir hızla katettiği mesafe boyunca dalgalanarak uçuşuyor: Pırıl pırıl parlayan abanoz siyahı şahane bir hayvan; başı dik, mağrur; kalın boynu öylesine bir gücün kanıtı ki, arenayı saygı ve hayranlık dolu homurtular kaplıyor. Uzun, ince ve uçları hafifçe birbirinden uzaklaşan U şeklindeki boynuzları hava-

yı birer hançer gibi deliyor. Bir atlıyı atıyla birlikte, bir saman çöpüymüş gibi kaldırabilir; bir ağacı kökünden sökmesi ya da bir insanı duvara çivilemesi işten bile değildir. Üstelik, boğa denen hayvan boynuzlarını ustalıkla kullanmasını bilir; müthiş bir isabetle bir zeytini delebilir ya da bir sineği ezebilir. Boynuzlar, yüzyıllar süren bir doğal ayıklanmanın geliştirdiği dövüşçü içgüdünün araçlarıdır; bu nitelik nedeniyle de bir boksörün yumruğu gibi, vurmak için yaratılmışlardır. Öyle ki, kedi kaplandan ne kadar farklıysa, vahşî boğalar da evcil türdeşlerinden o kadar farklıdır. Bu niteliğiyle de vahşî boğa, doğanın her türlü hasım yaratığa karşı son nefesine dek mücadele etmek üzere şekillendirdiği kan dökücü bir canavardır. Kısa mesafede bir yarış atından daha hızlı koşar; kedi kadar çevik, aslan kadar yüreklidir. Öylesine de zekidir ki, ta eskiden beri İspanyollar, «Bir insanın ömür boyu öğrenemeyeceği şeyleri o, yirmi dakikada öğrenir» derler. Dövüşünün bilançosu da insanla eşittir: Öldürdüklerinin ve sakat bıraktıklarının sayısı binleri aşmaktadır. İspanya'nın en usta altı matadoru ve yirminci yüzyılın üç büyük üstadı onlar üzerinde hâkimiyet kurduklarını sandıkları sırada boynuzları altında can vermişlerdir.

Boğa, nereye saldıracağını kestirmek amacıyla arenanın ortasında durdu. Mağrur ve korkusuz bir hareketle kafasını kaldırıyor; o anda atalarının kutsal bir imgesi sanki. Milyonlarca İspanyol, «ölüm için yaratılmış bu hayvan» diye düşünüyor.

Toril'in üstündeki sahanlıkta, ayakta duran kısa botlar giymiş yaşlı adam için, arenanın ortasında duran o şahane ve kusursuz görüntünün bambaşka bir anlamı var. Francisco Galindo, bugünkü dövüşün boğalarını sağlayan Don Benitez y Cubero'nun sürülerinin baş sığırtmacıdır. Az önce, vahşî hayvanın arenaya girişini selâmlayan saygılı homurtuyu duyunca tanımsız bir kıvancın bütün varlı-

ğını kapladığını hissetti.

Don Benitez y Cubero'nun mavi ve beyaz renklerini taşıyan boğalarına ömrünün kırk yılını verdi. Her hayvanın doğumunu ve yaşamının önemli olaylarını, çiftliğin kütüğüne eliyle kaydetti. Onların arenaya ya da mezbahaya gitmelerine karar verilen seçmelerde tanık olarak bulundu. Doğdukları vahşî otlaklardan korridaya kadar onlarla birlikte yolculuk etti her zaman. Buna armağan olarak da boğaları ona, hayatının en büyük kıvançlarını tattırdılar. Francisco Galindo bu kıvancın doruğuna 1958 yazında Xèrés'in başkenti Jerez'de ulaştı. O akşam heyecandan ağladı. Boğalarından biri öylesine görülmemiş bir yiğitlikle dövüştü ki, olağanüstü bir şey oldu: Bağışlandı. Ve o akşam halk **mayoral**'ı (baş sığırtmaç) matadorlar gibi omuzları üzerinde taşıyarak arenadan çıkardı.

Şimdi Galindo, yetiştirdiği bir başka hayvanın dövüşünde hazır bulunmak üzere buraya geldi. Belki de ölecek diye düşünmüş olsa bile bundan dolayı üzüntü duymuyordu. Mayoral'ın dileği, o anda torilden çıkan İmpulsivo'nun çiftliklerinin geleneklerine lâyık bir yiğitlik göstermesi ve tamamiyle bugünkü gibi yüce anlar için ayrılmış bir yaşamı soylu ve çılgın bir dövüşle kapatmasıydı. Bu hayvanın yaşamını sadece Galindo bilirdi: Cennet ağacının altında beş yıl önce, bir kış gecesi başlayan muhteşem bir hayvan hikâyesidir bu.

Sembolik raslantı: Boğa İmpulsivo'nun doğduğu otlakla, El Cordobés'in doğduğu köy arasında sadece birkaç tepecik, Guadalquivir'in iki kıvrımı ve 15 kilometrelik tozlu bir yol vardır. İspanya'nın en ünlü boğa yetiştiricilerinden biri olan Don José Benitez y Cubero'nun 4000 hektarlık otlakları, Palma ile Sevilla arasındaki Lora del Rio'dadır.

Dolunayın otlağın sonsuzluğuna soluk bir aydınlık serptiği bir aralık gecesiydi. Morena sıradağlarından esen

dondurucu bir rüzgâr, otları silkeliyordu. Soğuktan uyuşan inekler birbirlerine sokuluyor ve mehtapta kocaman, simsiyah bir leke meydana getiriyorlardı. Birden uzun, ayrık boynuzlu bir inek sürüden ayrıldı ve hantal bir yürüyüşle uzaklaşıp ıssız bir köşe aradı. Endülüslülerin, yapraklarını melek kanatlarına benzettikleri için cennet ağacı adını verdikleri bir ağacın altında durdu. Kuşkulu bir karakteri olduğu için adı İmpulsiva idi.

Bu vadilerde bir yerde doğmuş, iki yıl başı boş bir hayat sürmüştü. Sonra, atlılar bu cenneti basmışlar, ellerindeki tahta mızraklarla danaları analarından ayırmışlardı. Böylece İmpulsiva o akşam kendini bembeyaz, ufak bir arenanın yanındaki ağılda buluverdi. Sonsuzca yitirdiği özgürlüğüne ağlayarak ve boynuzlarını hapishanesinin duvarlarına çarpa çarpa bütün gece böğürdü. Ertesi gün gencecik yaşamına kesin bir yol çizecek olan bir deney yapılacaktı. Don José Benitez y Cubero ve davetlilerinden kurulu bir meclisin önünde yetiştiricinin mülkü olan arenaya alındı. Genç İmpulsiva'nın yazgısı orada belli olacaktı. Bir köşede, elinde tahta mızrak tutan bir atlı duruyordu. Endülüslü giysilerine bürünmüş üç kişi de uzman jüri olarak yerlerini almışlardı. Bunlar devrinin üç büyük matadoru Jaime Ostos, Mondeno ve Trinchera idiler. Ostos, genç ineğe doğru ilerledi ve elindeki pembe ipek pelerini açtı. Hayvan başını eğdi ve çılgın bir atılışla kumaşa doğru koştu. Zarif bir sıçrayışla, matador onu ata dek sürükledi. İmpulsiva kendisine doğru tehditle uzatılan mızrağı görünce saldırdı ve boynuzlarıyla atın zırhına öyle bir darbe indirdi ki, atlı, altındaki hayvanın sendelediğini hissetti. Yetiştiricinin ünlü davetlisi tarafından altı kez aynı yöne itilen genç kara inek, mızrağın çelik ucunun açtığı yaralara rağmen hasmına vahşîce saldırmaktan geri durmadı ve böylece ne ateşli bir kana sahip olduğunu kanıtladı.

Yazgısını belirleyen bu sınavı parlak bir şekilde veren

İmpulsiva, otlaklarına yeniden kavuştu; buna karşılık birçok arkadaşları mezbahanın utanç verici yolunu tutmuşlardı. Ve şimdi, bu soğuk aralık gecesinde, cennet ağaçlarından birinin altında arena törenlerinin kutladığı kutsal görevini yapıyor, kendi kanından bir yavru dünyaya getiriyordu. Olay raslantı değildi: Güneşli öğle sonu boğaları, sadece ilkbaharda döllenecek olan analarının çiftleşmelerinden dokuz ay sonra, kış gecelerinin dondrucu soğuğunda dünyaya gelirler.

Doğum birkaç dakika sürdü. Doğumdan sonra anne göbek kordonunu dişlerinin arasına alıp kesti ve titrek yavrusunu yalayarak temizledi.

Şafakta, mayoral Francisco Galindo vadide gezinen anneyi gördüğünde boğacığı titrek bacaklarının üzerine kalkmıştı bile. Yeni doğuran ineklerin ne vahşî olduklarını bilen sığırtmaç, yavrunun cinsiyetini anlayabilecek kadar yaklaşabildi sadece.

Bundan sonra mayoral, koşa koşa geri döndü ve olayı hemen kütüğe kaydetti. 17 aralık 1959'du. O gün doğan boğayı öldürecek olan eller, 500 kilometre kuzeyde, Madrid'in banliyölerinden birinde, bir inşaat şantiyesinde, matadorluktan çok çok uzak bir işte çalışıyordu. Manuel Benitez henüz El Cordobés olmamıştı. Korrida'ya artık erişilmez bir serap gözüyle bakmaya başlayan basit bir duvarcı ustasıydı.

Kütüğü kapatmadan önce, mayoral, yavru boğanın ilk resmî işlemini yaptı. Ona bir ad verdi: İmpulsivo.

Yavru boğanın vahşî ve dövüşçü içgüdüsü daha doğduğu gün kendini belli etti. Ayakları üzerine dikilir dikilmez, kımıldayan her şeye vahşîce saldırmaya başladı. «Daha sekiz günlüktü, diye anlatır mayoral; İmpulsivo, izi sürülen vahşî domuzlar gibi atıma saldırdı.» Çok geçmeden memeye tenezzül etmeyip, ilkbaharın ilk sağnaklarıyla yeşeren otları yemeye başladı. Sürüye katılmıştı. Hayvanla-

rın, otlakların ve vadilerin sonsuzluğundaki bitmez tükenmez gezintilerini izliyordu. Kalın enseli, güçlü on yaşında bir boğa, inek sürüsüne hâkimdi. Adı Langosto idi bu hayvanın. Yıllar önce, bir otlakta genç Langosto, sığırtmacın mızrağına peş peşe on altı kez saldırmıştı. Öylesine yiğit, öylesine kuvvetli bir hayvandı ki, yetiştirici onun yazgısını değiştirme zorunluğunu duydu. Arenalardaki şerefli ve zalim ölüm yerine altmış inekli koca bir haremde senyörlere yaraşır bir yaşantı bağışlandı kendisine. İmpulsivo'nun babası Langosto'ydu.

Endülüs yazının ilk sıcaklarıyla birlikte genç boğa, sığır sineğinin, bunaltıcı sıcakların, yanık otların ve su bulmak için bitmez tükenmez yol yürümenin sıkıntılarını duymaya başladı. Bazı günler öyle sıcak, öyle kurak oluyordu ki, sığırtmaçlar hayvanların susuzluktan kırılmamaları için yanlarında koca koca tuz blokları taşımak zorunda kalıyorlardı. Sonbahar gelir gelmez, boynuzlarına çıngırak bağlanmış sığırların önderliğinde, sürü bir ağıla alındı ve orada, ustaca tertiplenmiş geçit ve engeller sistemi sayesinde genç hayvanlar annelerinden ayrıldılar. Terkedilen çocuklar gibi acı acı ağlayan 1959 doğumlular, üç gün yiyeceği, içeceği reddettiler; ama dördüncü gün aç ve yenik düşen İmpulsivo ve türdeşleri kendilerini bekleyen taze yemlere doğru atıldılar. Hayatlarının bir sayfası artık kapanmıştı. Ergin olmuşlardı ve bundan sonra kendi hayatlarını yaşayacaklardı.

Olay, geleneksel bir törenle kutlandı: Sol baldırlarına çiftliğin arması ve birer numara dağlanan yeni nesil, bu asalet belgeleriyle birlikte soylu sülâlede yerlerini aldılar. Gürültülü ve şatafatlı bir tören oldu bu. Kargı ve çığlıklarla kovalanan hayvanlar mayoralın emriyle açılan kapıdan, çiftlik sahibinin özel arenasına doldular. Mayoral «Puerta!» diye haykırdı mı, tahta kapı açılmakta, bir genç boğa, iç parçalayıcı böğürtüler savurarak arenaya

girmekte, öfke ve korku içinde sığırtmaçlara saldırmakta, onları, sidik ve terle ıslanan kumların üzerine devirmekteydi. Kapkara, vahşî bakışlı, boynu dimdik ve henüz güçsüz olan kemiklerinde türdeşlerinin yiğitliğini ve gücünü taşıyan vahşî hayvanlar atılıyor, hasımlarına saldırıyor, minik, sivri boynuzlarıyla elbiselerini parça parça ediyorlardı. Dört - beş sığırtmaç bir olup hayvanların üstüne çullanıyor, boynuzlarını kavrıyor, kuyruğunu büküyor, onu devirmeye çalışıyorlardı. Töreni büyük bir dikkatle izleyen Don José Benitez y Cubero için kıvanç dolu anlardı, o anlar. Küçük boğalar insanlara ne kadar çetin bir direnç gösterirlerse, yiğitliklerine olan güveni o ölçüde artıyordu.

O şiddetli çatışmada İmpulsivo sonunda yorulup yere yuvarlandı. Bunun üzerine Galindo, **hierro de la casa**'yı (evin demiri) istedi. Sığırtmaçlardan biri koştu ve az sonra içinden bir okun geçtiği U harfi kazılmış mühürü getirdi. Galindo, kor haline getirilmiş aleti kavradı ve hayvanın sol baldırına bastırdı. Gri bir dumanla birlikte yanık et kokusu etrafa yayılırken, hayvan canhıraş bir böğürtü koyverdi. Dağlandıktan sonra İmpulsivo'yu numaraladılar. Bu 25 numara beş yıl sonra İspanya'nın en ünlü arenasında ve televizyonda milyonlarca seyircinin dikkatini kendine çekecekti.

Akşam, sürüyü yeniden otlağa götürdüler. Bir buçuk yıl, İmpulsivo, hiç bir yayanın ayak basmaya cesaret edemediği bu düzlükte yaşadı.

Boynuzları uzadı. Yavru kedinin tırnaklarıyla yaptığı gibi, o da boynuzlarını gittikçe daha bilinçle ve ustalıkla kullanmasını kendi kendine öğrenip, yolunun üstünde rasladığı fidanları bir darbeyle kökünden sökmeye başladı. Türdeşleriyle karşılaştığında öfkeli ve saldırgan karakteri hemen ortaya çıkıyor ve büyüdüğü zaman girişeceği dövüşlere başlangıç sayılacak zorlu çarpışmalar çıkarıyordu. İkinci ilkbaharın taze otları sayesinde tüyleri gürleşti, ipek

gibi oldu. Mühürle yapılan dağlamanın izi belirli bir şekilde ortaya çıkınca, yetiştirici yazgılarını tayin edecek olan son sınavı verme zamanının geldiğini düşündü. Dişilerinkinden de karmaşık olan erkeklerin **tienta**'sı gerçek bir hayvan psikolojisi testiydi. Altı gün süren titiz hazırlıktan sonra otlakta yapılırdı.

Bir mayıs sabahı hava ağarırken, genç boğaların dolaştıkları otlağa on iki atlı girdi. Sığırtmaçlar Apaşlar gibi haykırarak korkudan, içgüdüsel bir tepkiyle toplanan hayvanların etrafını aldılar. Boğalar, biraraya gelmişken daha kolay idare edilir; sürüden ayrı düşen boğanın ne tehlikeli olduğunu bilen adamlar onları sürü halinde tutmaya dikkat ederler. Atlıların amacı sürüyü o otlaktan kovalayıp on kilometre güneyde başka bir otlağa sürmekti. Bu iş görüldüğü kadar basit değildi. Zorunlu göç, vahşî hayvanları doğdukları topraklara bağlayan doğal güçle mücadele demektir. Hayvanlar gelişme çağında bağlandıkları yerlerden çıkmamak için vahşi bir direnç gösterirler. Oralarda edindikleri âdetlerince yaşarlar; üstelik kendilerini güven içinde duyarlar. Değişmez bir güvenlik kanunu, her hayvanı koruyucu bir kuşak gibi sarar. Bu kanun sayısız insanların ölümüne yol açmıştır. Boğa, arenaya girer girmez, çocukluğunun o koruyucu kuşağı yeniden onu sarıverir ve İspanyollar'ın **Querencia** dedikleri o alan, pistin en tehlikeli kesimi halini alır; çünkü onun hayalî sınırı aşıldı mı, hayvan beklenmedik bir boşalma gösterir. Bu ölüm coğrafyası bilinemediğinden, matador, hasmını bu güvenlik kalesinden dışarı atamamışsa, tam ona hâkim olduğunu sandığı anda vahşî hayvanın beklenmedik bir saldırısının kurbanı oluverir.

O gün, mayoralın adamları karşıt işlemi yapacak, altı gün sonra yapılacak olan yiğitlik sınavı için gerekli psikolojik koşulları biraraya getirmek amacıyla, hayvanların bu tercihlerini belli bir yer için kullanacaklardı. İrade-

nin içgüdüyü yenmesiydi bu; sığırtmaçların çalışmaları çok geçmeden vahşî sürüyü tüm varlıklarıyla bağlı oldukları dekordan, korkulardan ve anılardan söküp aldı. Bu işlem, boğaları, iştahlarını kesmeye varacak derecede örseledi. Kayalık tepeleri, uçurumları aşan güç ve eziyetli bir yolculuktan sonra şaşkın, kaygılı ve mutsuz olarak yamaca vardılar. Orada, aynı ağaçların, aynı otların bittiği yerde, yani ötekine tıpatıp benzeyen o dekorun içinde dört gün rahat bırakıldılar.

Sürgünde, hayvanlar yaşama zevkini yitirdiler. Ağaçların taze yapraklarının ve nefis **cardenos** demetlerinin yüzüne bile bakınayıp açlık grevi yaptılar. Dördüncü günün sabahı, içlerinden bazıları «ölümü bekliyormuşcasına» yere uzandı. Aslında José Benitez y Cubero, boğalarının intihar etmeleri gibi bir tehlikeyle karşı karşıya değildi; ama bu tepki, sıla özlemi sınamasının amaca ulaştığını ve sürüyü eski otlağa götürme zamanının geldiğini gösteriyordu. Dönüş yolunu, genç boğalar cennete bir yolculukmuş gibi, şen ve sevinçli koşuşmalarla katettiler.

Sürgün, özgürlük, geri dönme sevinci gibi bilinçli olarak yaratılan olaylar dizisi, boğaları psikolojik bakımdan sınava hazırlamıştı. Alışkanlıklarından onları birkaç günlüğüne ayırmak ve sonra doğdukları topraklara geri getirmekle, insanlar, umdukları sonucu elde etmişlerdi. Hayvanlarda **querencia** kavramını, yani sevdikleri toprakları bırakmama içgüdüsünü pekiştirmişlerdi. Şimdi sıra, boğaların yiğitliğini ölçmeye gelmişti. İşlem tarlada, atlılar tarafından gerçekleştirildi: Zira boğalar ölüm gününden önce yayalarla karşı karşıya gelmemelidirler. Topraklarında geçirdikleri mutlu bir geceden sonra sığırtmaçlar, İmpulsivo ve türdeşlerini yeniden güneye doğru kovalamaya başladılar. Ama bu kez, tek tek. Atlarla önce hayvanı sürüden ayırıyor, sonra dönüş yolunu kesip onu, güneye doğru kaçmaya zorluyorlardı. Şaşkın ve öfkeli genç boğa

sağa sola koşuyor, peşini bırakmayan atları bir boynuz darbesiyle yakalıyor, kuşatmayı zorluyor, **querencia**'sına girmeye çalışıyordu. Bu, birkaç kilometrelik bir çevrede, yeri sarsan amansız ve tehlikeli bir koşuşmaydı. Durmadan at değiştiren sığırtmaçlar, sevdiği topraklardan kovmaya çalıştıkları gencecik vahşî hayvanı bilgince yöntemlerle kovalıyorlardı.

Mücadele insanları da, hayvanları da bitik düşürecek bir şiddetle bir saat, hatta bazan daha fazla sürüyordu. Soluk soluğa, kan-ter içinde, bakışları öfke ve kinle parlayarak öcalma hırsıyla ve kana susamış bir durumda insanların diledikleri yere varan genç boğayı orada **tienta** (son sınama) bekliyordu. Zırhlar giydirilmiş bir ata binen mızraklı bir adam, hayvandan oldukça uzakta ve **querencia**'sının ters yönüne düşen bir noktada durdu. Sığırtmaçlar İmpulsivo'yu uzaktaki hedefle başbaşa bırakarak açıldılar.

Heyecan dolu bir andı. Atlarını belli bir uzaklıkta durduran yetiştirici ve davetlileri, hayvanın ne yöne saldıracağını merakla bekliyorlardı. Korunma içgüdüsüne yenilip sürüye doğru mu gidecekti? Yoksa soylu kanının sesine uyup atın üzerine mi atılacaktı?

Sessizlik, birden haykırışlarla doldu: Atlı, uzun mızrağını kaldıra kaldıra, «Toro! Toro!» (boğa!) diye bağırmaya başladı. Bu çağrıyı duyan İmpulsivo bir an durakSadı, sonra çılgın bir atılışla ve 250 kiloluk bedeniyle kendisini kışkırtan adama saldırdı.

Don José Benitez y Cubero ayrı ayrı her hayvanın davranışını deftere eliyle kaydediyordu. Üstüste yediği iki mızrak darbesinin acılarına rağmen İmpulsivo saldırıyordu. Atı da, atlıyı da öylesine sıkıştırdı ki, seyirciler bir an, onları devirmeyi başaracağını bile sandılar. Bu yiğitlik, yetiştiricinin onun karnesine şu yüce niteliği kaydetmesine yetti: «Toro muy bravo» (çok yiğit boğa). O gün mızrak sınavından geçen 48 hayvandan 30'u «çok yiğit» ve 12'si

«yiğit» derecesine lâyık görüldüler. 6'sı ise «manso» yani tabansız diye nitelendiler. Bunlar, arenada şerefli bir ölümden yoksun bırakılarak mezbahaya gönderileceklerdi.

Tienta'nın seçkin boğaları, o günü izleyen on beş ay içinde iyice geliştiler. Üç yaşındayken, İmpulsivo'nun ağırlığı 400 kg.'ı buldu. Boynuzları korkunç bir silah olmuştu; o kadar ki, sığırtmaçlar onun yakınında çok dikkatle dolaşıyorlardı. Hasta bir boğaya yaklaşmak öylesine tehlikeli bir şeydi ki, insanlar ta Amazon'un içlerinden gelen bir usule başvurmak zorunda kalıyorlardı. Uzakta duruyor ve hayvanın böğrüne ilaca batırılmış bir mermi sıkıp önce onu uyutuyorlardı.

Dövüşçü bir enerjiyle dopdolu ve vahşî bir ateşle yanan ergin boğalar sık sık birbirleriyle kapışıyorlardı; öyle ki, onları ayırabilmek için sığırtmaçların son derece becerikli ve cesur kişiler olmaları şarttı. Aralarındaki o ölesiye dövüşler çoğunlukla gece vakti, insanlar etraftan el-etek çektikten sonra olurdu. Çoğu kez hasımlardan birinin ölümü ya da birinin korkarak kaçmasıyla biterdi. Bu çatışma sırasında sürüdeki hayvanlar dövüşçülerin etrafında halka olurdu. Hasımlardan biri dövüşü kesti mi, ötekiler bu alçakça davranışından dolayı sürü adına onu cezalandırmak için peşine düşerlerdi. Türdeşlerinin insafsız boynuz darbeleriyle delik deşik olan hayvan yalnızlık içinde ölür, ertesi gün, ya da birkaç gün sonra sığırtmaçlar, leşini bir köşede bulurdu. İmpulsivo'nun arkadaşlarından üçü, hayvanlar dünyasının en kan dökücü ve en vahşî türlerinden birine mensup olmanın cezasını bu şekilde ölerek ödediler.

Üçüncü yazın sonunda, sonbahar rüzgârları gökten inen boğucu ateşi biraz dindirince, Don José gözde arap atı Neguir'e atladı ve mayoralıyla beraber uçsuz bucaksız malikânesinde dolaşmaya çıktı. Bu keşif gezisi İmpulsivo ile türdeşlerini son dövüşlerine ve ölüme götürecek olan de-

kora sürükleyecekti. Yetiştirdiği hayvanlar fiesta brava dünyasında öyle ün salmışlardı ki, Don José önemli feriaların kendi hayvanları katılmadan yapılamayacağını biliyordu.

Don José, sürünün ta yanına sokularak hayvanları tek tek inceliyor, bunları Valensia, Sevilla, Madrid'de San İsidro, Pampeluna'da San Firmin feriaları için seçiyordu. Yapılarını, ağırlıklarını, gösterişlerini ve karakterlerini gözönünde tutarak mümkün olduğu kadar yaklaşık gruplar meydana getiriyordu. Yeni neslin en güzel hayvanlarını, feriaların en önemlisi olan Madrid'deki San İsidro yortusuna ayırdı. İmpulsivo, listenin başında geliyordu.

Kasım ayında her ferianın grubu ayrı ayrı ağıllara alındı. Boğaların sahası birden daralmış, bir hektara inivermişti; buna karşılık besinleri üç dört misli artmıştı. Gerçekten, hayatlarının son altı ayında boğalar büyük bir titizlikle beslenip bakılacaklardı. Her sabah sığırtmaçlar yem teknelerine on kilo katışık besin, ayrıca balya balya ot ve saman dolduruyorlardı. Bu zorunlu rejim sayesinde İmpulsivo ve öteki boğalar 120 kilo aldılar. Özellikle proteinlerden meydana gelen suni yemler kış mevsiminin sonuna doğru karbon hidrattan yana zenginleştirilir, böylece hayvanların ölüm gününde şahane bir görünüşe sahip olmaları sağlanırdı.

Hayvanların bu zorunlu besiye konması kadar kötü bir alışkanlık daha bulunamaz. Yalnız Don José Benitez y Cubero'nun üretimine ait olmayan bu durum, fiesta bravanın tadını kaçıran büyük kusurlardan biridir. Çok genç hayvanları aşırı derecede ağırlaştırması nedeniyle, İspanya arenalarının sık sık sahne olduğu içler acısı görünümlere yol açmaktadır. Çok tez şişmanlamaları sonucu haşmetli bir görünüşe sahip olan hayvanlar, pikadorla karşılaşır karşılaşmaz yuvarlanmakta, matadorun muletasına saldırırken sendelemekte ve çabuk yorulduklarından ikide bir du-

rup soluk almaktadırlar.

Bu kötü alışkanlık, korrida kurallarındaki son gelişmelerden kısmen de olsa sorumludur. Son yüzyılın yarısına dek İspanyol arenalarının boğaları altı - yedi yaşlarında ve 600 kiloyu aşkın canavarlardı. Boyları ve ileri yaşın kazandırdığı olağanüstü zekâ, onları öyle tehlikeli hayvanlar haline sokuyordu ki, bazen dövüş imkânsız oluyordu. Bu nedenle, XX. yüzyılın başında korridaya hâkim olan matador Guerrita, boğaların yaşlarının beşe ve kilolarının da 500'e indirilmesini istedi. Öte yandan yetiştiriciler, yaşın dörde, kilonun da 400'e indirilmesi üzerinde ısrar ediyorlardı. Hasımlarının yaş ve kilolarının düşürülmesi için can atan matadorların da desteğiyle amaçlarına vardılar. İç Savaş ve bunu izleyen yoksulluk yılları, sürüleri öylesine kırdı ki, kanun koyucular sonunda üç yaşındaki hayvanların da arenaya gönderilmelerini kabul ettiler. Ancak bu durumun hızla bir düşüşe yol açtığını 1950'de farkederek daha sıkı kurallara dönme gereğini duydular. Bundan böyle sadece dört yaşında ve 460 kiloluk hayvanlar plazalara gönderilebilecekti. Ama kurallar ne kadar sıkı olursa olsun, önemli olan şey, nasıl uygulandığıdır.

Organizasyonun aşırı çetrefilliği içinde, fiesta brava dünyasında kanuna karşı sayısız hileler düşünüleceği doğaldı.

Bir boğanın gerçek yaşı dişlerinin titizce incelenmesinden anlaşılabildiği için hayvanın arenaya kabul edilebilmesi sadece ağırlığına kalmaktadır. Ağırlığı ha! Bilgince hazırlanmış kantarlar, hayvanın tartılmadan önce su içmesini sağlamak için günlerce susuz bırakma... korrida sahtekârlarının hayal gücüne dağlar mı dayanır. Ama bunlardan da daha ciddî olanı yetiştiricilerin göz göre göre yaptıkları aldatmadır. Yaşla ağırlık arasındaki uyumu sunî şekilde sağlamak suretiyle korridanın tadını kaçırmaktadırlar. Uzun ve renkli tarihinde, fiesta bravaya in-

dirilen ağır darbelerin en yenisi budur. Aynı zamanda da en çaresizidir; çünkü, İspanya'nın en eski ve en soylu kurumunu, **ganaderia brava**'yı (dövüş boğaları üretimi) tehdit etmektedir.

Bu kurumun merkezi eski Madrid'e inen dar ve kalabalık Las Huertas sokağında, 22 numaradadır. Bina öyle salaştır ki, Fransa'nın en yoksul banliyölerinin en yoksul işçi sendikası bile böyle bir yere yerleşmeyi kabul etmez. Basit bir meslekî dernek adı altında kurulmuş olmakla beraber bu yer, sayılı kişilerin kabul edildiği, dünyanın en dışa kapalı kulübünün merkezidir. Antik çağın bakir alanlarını dolduran vahşî ırkın değerli kanının mutemedi olan bu kişiler, fiesta bravanın yüce sahipleridir. Gerçek birer irsiyet bilgini olarak görevleri, türün en değerli özelliklerini yüzyıllar boyu sürdürmek ve arenalarda hayatıyla kumar oynamayı kabul edenlere boğaların en yetkin örneklerini sunmaktır. Böylesine bir serüvenin sürdürülebilmesi için de İspanyol malikânelerinin uçsuz bucaksız toprakları ve bitmez tükenmez hayvan depoları gereklidir.

Aşırı çetrefilli olması nedeniyle bunca raslantısal sonuçlara varan bir girişim daha yoktur. Yetiştiricilerin listesinde 268 ad vardır, ama bunlardan sadece yirmi kadarını halk tanır ve ancak on kadarı, büyük bir matadora eşit şekilde halkı kendine çekebilir. Eduardo Miura, Benitez y Cubero, Pablo Romero, Urquijo ve birkaç yetiştirici daha var ki, onların boğaları için, karşılaşmada, muletanın bir numaralı aslarından biri olmasa bile halk gene de arenaları doldurur.

Avrupa'nın en soylu kişilerinden olan Pinohermoso dükü ya da Corte kontu gibi yetiştiricilerin serveti Conquistador'ların zamanından kalmadır. Bunların yanında, servetleri daha az eski ve daha mütevazi kökenden gelme clanlar da vardır. Ancak, gerek bunlar, gerekse ötekileri, insanın varoluşuna inanamadığı aynı toplumsal aristok-

rasiye mensupturlar. Avrupa'nın kalan kısmını da istilâ etmekte olan eşitlik selinin gittikçe daha ciddî bir şekilde tehdit ettiği bir ülkede, feodal adalar diyebileceğimiz bu büyük çiftlikler, yaklaşık olarak yarım yüzyıldan beri İspanya'yı sarsmakta olan olaylar içinde inanılmaz bir şekilde varlıklarını korumuşlardır.

İç Savaş'ın patlamasından çok önce, yani korridanın sadece ufak bir azınlığın katılabildiği bir gösteri olduğu zamanlarda bile, bunca geniş toprakların, çok az kişinin elinde bulunması şiddetle ve düşmanca eleştiriliyordu. Kargaşalıklarla geçen Cumhuriyet yıllarında bu saldırılar öylesine şiddetlendi ki, rejim korridaları yasaklayıp büyük malikâneleri parçalamak suretiyle tarımsal reforma gitmeyi bile kurdu. Franco'nun başa geçmesiyle tarım reformu hayaleti de sonsuzca kovalandı ve yeni rejim, en sağlam desteği olan büyük toprak sahiplerinin malikânelerinin tamamını garantiledi. Bununla beraber, İspanyol tarımının acıklı durumu ve yüzyıllık aczi karşısında Franco hükümeti bazı reformları kabul etmek zorunda kaldı. En önemlisi tarıma elverişli topraklarını % 60'ının ekilmesini zorunlu kılmasıdır. Bu reformun uygulanması bir olayın yardımıyla gerçekleşti. Manolete'nin ölümünü izleyen günlerde fiesta brava öyle bir düşüş kaydetti ki, dövüş boğalarının satışı yarı yarıya düştü. Bu kriz, yetiştiricileri topraklarının bir kısmını ekmek zorunda bıraktı. Daha son zamanlara kadar vahşî sürülerin doldurduğu ıssız sonsuzluklarda, göz alabildiğine tahıl ya da pamuk tarlaları, yemyeşil bostanlar ve meyve ağaçları görülmeye başlandı. Makineleşmenin, geniş çapta sulama işlerinin, inanılmaz bir artış gösteren tüketimin ve turist akınının yardımıyla, bu tarımsal gelişme hayvan üretiminde köklü değişikliklere yol açtı. Malikânelerin en kıraç düzlüklerine atılan sürüler azaldı ve bu akıma pek az yetiştirici karşı çıktı. Bu, öyle genel ve karşı gelinmez bir gidişti ki, boğa yetiştiri-

ciliğinin ve bunun sonucu olarak korridanın sonunun yaklaştığı bile söylenmeye başlanmıştı. Bununla beraber, bu felâket habercileri yanılıyorlardı. El Cordobés'in ortaya çıkması ve ülkeye milyonlarca turistin akın etmesi, fiesta bravaya yepyeni ve görülmemiş bir soluk kazandırdı. 1948'de, Manolete'nin ölümünden sonra yılda 300 korridaya düşmüşken, bu sayı on beş yıl sonra 1200'e çıktı ve boğa talebi görülmemiş bir şekilde yükseldi. Domuz üretimi ve pamuk ekimiyle asıl uğraşlarından uzaklaşan yetiştiriciler için yeni bir altın çağ başlamıştı. Ama olan olmuştu. Ekili topraklar, eski sahipleri vahşî boğalara tekrar verilemezdi. Yeni kuşaklar, atalarını çelikten kaslara sahip kılan uçsuz bucaksız toprakları asla tanımayacaklardı; iktisadî gelişim onlara daha dar ufuklar bırakıyordu. Sürülerin niteliğinde elbette ki bir düşüş olacaktı; ama yetiştiriciler bunu artık pek umursamıyorlardı. Suni besinlerin yarattığı mucizeler sayesinde beş misli az topraklarda ve iki misli daha az bir zaman içinde, kurallara uygun ağırlıkta hayvanlar yetiştirebileceklerini anlamışlardı.

Refahlarının bu uyanışını, bir zamanlar serseri saydıkları ve yoksulluk yıllarında alabildiğine baltaladıkları Palma del Riolu zavallı bir yetime borçlu olmaları, fiesta tarihinin bu yeni sayfasında görülen talihin tek cilvesi değildir. Las Huertas sokağındaki kulübün 268 üyesinin bu 20 mayıs 1964 günü akşam üstünde duydukları kıvanç da alabildiğine garipti. Endülüs'teki malikânesi Los Ojvelos'daki salonda, ailesi arasında baş köşede oturan Don José Benitez y Cubero, otlaklarında doğmuş olan İmpulsivo'nun haşmetli siluetini, öteki 20 milyon İspanyol gibi televizyonda görmüştü. Don José, malikânesinden sadece 20 km. ötede doğmuş olan ve boğasına, belki de büyük salonundaki ünlü atalarının saman doldurulmuş kafalarının yanında yer almak şerefini verecek olan matadorla hiç karşılaşmamıştı. Madrid'teki bu ilk gösteri için El Cordobés'in

kendi yetiştirdiği hayvanları seçmesini bir kutsama sayıyordu. Altı boğanın satışı geçen yıl, fiesta bravanın iş adamlarının Endülüs'teki geleneksel randevu yeri olan, Sevilla katedralinin yakınında, Los Collares kahvehanesinde yapılmıştı.

Uzun ve sabırlı bir pazarlıktan sonra Don José, Madrid arenalarının temsilcilerinden, hayvanları için o güne dek aldığı rekor ücreti elde etmişti: her bir hayvanı 420.000 pesetaya (90.000 TL.'dan fazla) satmıştı. Bu tutar, bu boğaları yetiştiren personelin emeğine karşılık verilen bir yıllık ücretin iki misliydi.

Korridadan sekiz gün önce, her iki kapısında, Porrita yazılı bir kamyon **finca**'ya girmişti. Kamyon, taşıdığı yük nedeniyle geçtiği köy ve kasabalarda büyük bir merak uyandırdı. Sağlam bir şekilde yapılmış sandıkların içinde arenalara dövüş boğaları taşımaktaydı.

Hayvanlar, sadık mayoral Galindo'nun eşliğinde yola çıktılar. Bu son yolculuğun ilk kilometreleri bir zamanlar özgür ve başıboş dolaştıkları vadilerden geçti. Uzun ve çok eziyetli bir yolculuk oldu. Karanlık kafeslere hapsedilmiş, sıcak ve korkudan kan-ter içinde kalmış, üstelik su ve besinden yoksun olan hayvanlar ağırlıklarından yaklaşık olarak 40 kilo kadar ve güçlerinden de epey yitirdiler. İlk durak Madrid'in banliyösünde Batan denen park oldu. Orada, San İsidro feriası için getirilen öteki boğalar gibi Don José'nin hayvanları da altı gün halkın ziyaretine ve heyecanlı tartışmalarına konu oldular. Bu dinlenme ve mayoralın titiz bakımı sayesinde boğalar yitirdikleri kiloları ve güçlerini yeniden elde ettiler. Korridanın normal kurallarını kendi çıkarlarına uydurmak isteyenlerin, son dakikada, çok tehlikeli görülen bir boğayı çekip yerine başka bir hayvan getirmek, boynuzları törpülemek, besinine ilâç katıp hayvanı miskinleştirmek gibi yollara sapmaları daima mümkündür. Korrida gösterisine büyük zararlar getirebi-

leceği için bunları engelleyici kanunlar konmuş olmakla beraber, yetiştiriciler, saygınlıklarını düşürücü bu gibi davranışlardan o kadar korkarlar ki, kanunları yeterli garanti saymayıp hayvanları arenanın kumlarına dek sıkı göz hapsinde tutsun diye bakıcılarını mutlaka gönderirler.

Korridadan bir gün önce, akşamın altısında, gösterinin başkanı ve iki veteriner hayvanları muayene etti. Sonra boğa İmpulsivo'yu ve yazgısını paylaşan beş arkadaşını, yolculuklarının son durağı olan **Plaza de Toros**'a götürdüler.

26.000 seyirci, soluğunu tutmuş. Görkemli hayvan, bir yayanın kendisine yaklaştığına yaşamında ilk kez tanık olacak. İki hasımın görünümü arasındaki muazzam dengesizlik nedeniyle bu ilk karşılaşma patetik bir andır. Yarım tonluk yatay bir vahşî güç ve karşısında, en az yedi kere hafif dikey bir çizgi!

Protokole göre hayvanı dövüşe davet eden torero, matadorun güvenli banderillerosudur. Paco Ruiz bu görevi, hiç bir özel sıkıntı duymadan yüzlerce kez yapmış bir insandır. Bu, hayvanın iyice açılmış muletaya doğru cezbedilmesinden ibarettir. Ama o akşam, ayağının altındaki balçıklı bataklık nedeniyle banderillero ürkmüş görünmektedir. Bir saniyelik duraksama ya da hatalı bir adım, yere kapaklanmakla sonuçlanabilir. Paco, Tanrıdan gelen bu haksızlığı ve insanı, «İsa Peygamber gibi suların üstünde yürüyerek boğaya doğru gitmek zorunda bırakan» matadorun çılgınlığını lânetliyor. Halbuki bir banderillero'nun sınavı kısa sürer. Ruiz, burladerosunun gerisinden alana çıkacağı anda El Cordobés kulağına «Muletayı iki-üç kez savur yeter; ve hemen çekil, diyor. **Hoy es todo mio!**» (Bugün hayvan tamamiyle benim.)

Paco Ruiz duruyor ve İmpulsivo'nun «vahşî gözleri tenine batıyormuş» gibi ürperiyor. Muletayı iyice yayarak, sol kolunu açıyor ve hayvanı çağırıyor. İmpulsivo zifoslar püskürte püskürte yerinden fırlıyor ve eğik başı kumaşın içinde kayboluyor. Topaç gibi dönüp yeniden saldırıyor ve bu kez muletayı boynuzlarıyla banderilleronun elinden çekip alıyor. Arenanın basamaklarını dolduran kalabalıktan vahşî bir haykırış yükselirken bütün torerolar burladerolarından fırlayıp, savunmasız kalan arkadaşlarının imdadına koşuyorlar. Çenesini tahtaperdenin üstüne dayamış duran El Cordobés gözlerini hasmından ayıramamaktadır. Hasmını tartmıştır; böylesine bir hayvanın karşısına çıkan matador için korrida, ya ameliyat masasında biter, ya halkın omuzlarında. İlk saldırılardan belli: Olağanüstü güçte ve yiğitlikte bir hayvan; ama aynı oranda tehlikeli. Matadorun keskin ve bilgin gözü yavaş oynayan bir filmdeymiş gibi farketmiştir bunu: Vurucu olan sol boynuz. Vuruyor, sonra, burgumsu bir hareketle hemen yükseliveriyor. Solun güçlü olması nedeniyle dövüş daha çetin olacak; zira korridanın en güzel figürlerinden biri hayvanın sol boynuzunun, matadorun ta yakınından, âdeta değerek geçmesidir. Matador, İmpulsivo'nun bu kusuruna ya on beş dakikada hâkim olacak ya da kurban gidecektir.

Matadorun avucuna tükürmesi ve ellerini oğuşturması görünüşte basit bir harekettir ama, o anda ağzında tükürük bulması öylesine bir korkusuzluğun belirtisidir ki, televizyon kamerası bu sahneyi uzun uzun veriyor. Sonra günün kahramanının boğaya doğru gidişini izliyor. Arena yeniden derin bir sessizliğe gömülüyor. El Cordobés hayvanın saldırılarına kumaşın kıvrımlarını değil de bedenini sunmak istiyormuşçasına muletayı kollarının arasına kıstırmış. Hayvanı doğrudan doğruya «querencia»sında, üstelik arenanın tam ortasında, yani her türlü yardımdan

uzak bir noktada kıstırmak kadar tehlikeli bir meydan okuma daha düşünülemez. Aficionadolar bilirler, bu davranış 26.000 seyirciyi ve de televizyonların önünde biriken 20 milyon İspanyol'un kalbini bir anda kazanmanın en emin yoludur.

Vahşî hayvana beş metre yaklaşıp duruyor; kollarını açıp muletayı bırakıyor. İki eliyle ucundan tutup tüm genişliğiyle önüne geriyor; çamurlu pistte bir kırmızı çiçek açmış ve matadoru sarıvermiş sanki. Sonra hemen yürüyüşüne devam ediyor. İki hasımın arasında, bir boğa boyu kadar mesafe var şimdi. O anda, El Cordobés kumaşı öne doğru savuruyor ve boğuk boğuk haykırıyor. Bu figür bir saniye bile sürmez, ama iki bin yıl önce Golgotha yolunda geçen bir salıneyi hatırlatan sembolik ve güzel bir adı vardır. İsa Peygamberin yüzünü mendille silen Véronique* in hareketleriyle, matadorun muletayı boğaya sunan davranışı arasında bir benzerlik görüp bu korrida figürüne **veronica** adı verilmiş. Matador, hayvana doğru dönüyor, onu ikinci, üçüncü **Veronica**'ya sürüklüyor. İlk anın şaşkınlığından sonra seyirciler, geçişlerin ritmine uyan çılgın **Ole**!ler yağdırmaya başlıyorlar. Bu olağanüstü bale bir an durup da hasımlar birbirlerinden uzaklaşınca kalpleri hoşnutlukla kabaran seyirciler çılgınca alkışlamaya koyuluyorlar. Matador bundan sonra öylesine cüretli saldırılara geçiyor ki, muletanın ortasında boğa ve insan bir bütün haline gelmiş gibi içiçe geçiyorlar. Bu şeytansı burgaçlarla serseme dönen İmpulsivo bazan dövüşü kesiyor

---

* İsa Peygamberi çarmıha germek üzere Golgotha dağına götürürlerken, başına bir de dikenden taç geçirmişlerdi. Peygamberin yüzü bu dikenlerin açtığı yaralardan akan kan ve yorgunluktan ter içindeymiş. Sırtındaki ağır haçtan ötürü defalarca yere düşmüş. Rivayete göre, Véronique adlı bir kadın onu bu halde görünce koşup yanına gitmiş, beyaz bir bezle yüzünü silmiş ve İsa Peygamberin tasviri o mendile çıkmış. (Ç.N.)

ama, sabırsız bir hareket ya da bir çığlık onu yeniden muletaya çekiyor. Kötüleyenleri tarafından «toromaşinin maskarası» diye anılan matador, bir bilek darbesiyle muletayı kâh tepesinden aşırarak, kâh dansöre yakışır bir çeviklikle bedenine dolayarak, kâh elini sırtına götürüp muletayı arkasında tutarak akılları durduran cesaretini ve sanatının mükemmelliğini su götürmez bir biçimde kanıtlıyor. Bu çılgının yarattığı şahane görünümler karşısında halk, yağmuru, çamuru, sinir bozucu bekleyişi, her şeyi unutmuştu. Bir ağızdan çıkıyormuşçasına yükselen **Ole!** ler, vecde gelmiş bir halkın hâlâ düşmanca homurtular çıkaran göğe doğru perde perde yükselen umutsuz yakarılarıdır sanki.

Birkaç dakika sonra ziller, korrida'nın ikinci safhası olan, pikadorların arenaya girişini ilân ediyor. Bu işaret üzerine boğayı aldığı yerde, çamurların içinde bırakan matador, çılgın alkışlarla çın çın öten arenayı ağır ve keyifli adımlarla katediyor. Saçları alnına darmadağın dökülmüş, sırmalı taba renkli giysileri çamur ve ter içinde, muletasını umursamazlıkla peşinden sürüye sürüye yürüyor. Burladerosunun gerisine geçer geçmez Paco Ruiz'e birşeyler söylüyor. Uyarı önemli, zira buna kulak asmayan büyük matadorlardan biri, bu ihmalini hayatıyla ödemiştir. «Cuidado Paco; annoncet-il, este cabron no ve de la izquierda) (Dikkat, Paco, bu piçin sol gözü görmüyor).

4

PALMA DEL RİO'NUN DEHŞET GÜNLERİ

Palma del Rio'nun savunmacıları usulca kaçmışlardı. Ayın mavimtrak aydınlığının altında, ıssız ve sessiz kasaba, Salvador Dali'nin sürrealist bir dekorunu andırıyordu. Işık ve gölgelerinin içinde pancurları kapalı evler bu ıssızlıkta, içinde hayat eseri bulunmayan kutularmış gibi görünüyordu. Başka birçok İspanyol şehirleri gibi kaderine terkedilen Palma, bu 1936 yılı ağustos gününde, yeni istilâcıların gelişini bekliyordu.

Kasabanın on iki bin sakininden şafağa kadar ancak birkaç yüz kişi kalacaktı. Tüm Ancha sokağında bir tek gürültü duyuluyordu. İnleyen bir kadının, bir **flamenko** şarkısı kadar boğuk sızlanmaları. O, tehdit dolu yalnızlıktan korumak istercesine beş çocuğuna var gücüyle sarılan Angela Benitez, ağlıyordu. Düşman işgalini, göçetmenin belirsizliklerine tercih ederek evinde kalmıştı. Anna Horillo ve öteki komşu kadınlar, birkaç pılıpırtıyı doldurdukları heybelerini sırtlarına vurup yola çıkmışlardı. O saatte, Guadalquivir üzerindeki Roma köprüsünü aşarak, hâlâ Cumhuriyetçi askerlerin elinde bulunan Morena sıradağlarına doğru kaçmaktaydılar.

Yoksullardan meydana gelen bu sessiz ve vakur kalabalık, o lânetli yazda, İspanya'da sık rastlanan bir görü-

nümdü. Bebeleri kucaklarında taşıyan kadınlar, eteklerine yapışan bir alay çocuğu da beraberlerinde sürüklüyorlardı. Hep gerilerde kalan, iki büklüm olmuş ihtiyarlar titrek adımlarla ilerliyorlardı. İnsanların, sallıtmlar gibi sarktıkları eşek koşulu arabalar, göçmen kalabalığının içinde yalpalaya yalpalaya yol bulmaya çalışıyordu. Birkaç ayrıcalıklı, bisikletle gidiyor ya da döşek, masa, domuz, birkaç piliç gibi en değerli eşyalarını doldurdukları kağnıları sürüyorlardı.

Bir otomobilin acı klaksonu gecenin sessizliğini deldi. Köprüdeki kaçak kafilesi ona yol vermek için iki yana kaçıştılar. Kara siluet karanlıkta kaybolunca, kalabalıkta boğuk bir homurtu yükseldi. Pepe Martinez'in siyah Packard'ını tanımışlardı. İçine kurulmuş giden kişi ise, ihtilâlci genç şefleriydi. Juan de Espana, otuz dokuz gün önce kaderini eline aldığı şehri terketmiş, kaçıyordu.

Arabanın peşinden bakan Anna Horillo, «kahramanlar bile Palma'yı kaderiyle başbaşa bırakıyorlar» diye düşündü. Zavallı kadıncağızı o içler acısı korteje katılmaya ikna etmek güç olmamıştı. Kömürcünün, Madrid radyosundan duyup aktardığı haberler, Franco'cular tarafından zaptedilen şehirlerde anarşist işçilerin ailelerini ne felâketlerin beklediğini anlatmaya yeterdi. Kendileri gibi «zavallı, yoksul bir ailenin kaçmak zorunda kalması» içleracısı bir şeydi, ama Franco'cular Palma'ya ayak bastılar mı, hayatlarının «bir köpeğinki kadar değerli sayılmayacağını» biliyordu.

Tam saat on birde kocası Juan, tüfek omuzda ve telâş içinde, oturdukları karanlık odaya girmişti. «Anna, demişti, rejim düşüyor; sen de çocukları alıp yola çıkmalısın.» Deri ceketini kapmış ve koşa koşa uzaklaşmıştı. Anna üç çocuğunu giydirmişti. En büyüğü on yaşında, en küçüğü Juan ise, minik komşuları Manuel Benitez'den ancak birkaç ay büyüktü. Kadıncağız heybesine olup olacağı birkaç

parça çamaşır ve birazcık ekmek koyup Guadalquivir'e doğru yola çıkmıştı. Ve şimdi, «bütün Palma kaçıyor» gibi geliyordu ona.

«Bütün gece ırmak boyunca yürüdük, diye anlatıyor. Yolun iki yanında, bir yığın insan, ölüler gibi üstüste yığılmış uyuyordu. Juan'cığımı kollarımda taşıyordum; bir çuval zeytin kadar ağır geliyordu. Öteki çocuklarım Anita ve José ilerleyebilmek için eteklerime yapışıyorlardı. Zaman zaman öylesine yorgun düşüyorlardı ki, çelimsiz parmakları gevşeyiveriyordu ve ben, kalabalığın akıntısına ters yüz gidip onları aramak zorunda kalıyordum. Juan'ı taşıyamaz hale gelince kızımın kucağına veriyordum; o, cesaretle alıp kilometrelerce taşıyordu.»

Anna Horillo, güçlü kuvvetli bir köylü kadını olduğu halde şafakta bitik düştü ve Guadalquivir'in kıyısında biraz dinlenmeye karar verdi.

«Kendimizi bir okaliptüs ağacının dibine attık, diye anlatır. Kıyı, ırmakta yıkanan askerlerle doluydu. Birden havada bir motör gürültüsü duyuldu ve bir ses, «Uçaklar! Yüzükoyun yere!..» diye haykırdı. Irmağın karşı yakasında patlamalar oldu. Bombardımandan sonra çıkını açtım ve evden getirdiğimiz ekmek parçasını yemeye koyulduk. Bebecik öyle açtı ki, durmadan ağlıyordu. Göğsümü açıp ona meme verdim. Ama sütüm kalmamıştı. Bıraktım, ağlasın; elimden başka ne gelirdi?

«Tam yola çıkacaktık ki, kızım Anita bir çığlık attı. Irmağın kıyısında, askerlerin arasında babasını görmüştü. Tıraş oluyordu. Ona doğru koştuk. Ağlayarak kollarına atıldık.

«— Juan, diye yalvardım. Gitme. Bizimle kal.» Çocuklar pantolonuna yapıştılar ve ağlaşarak çekiştirmeye başladılar. Bana uzun uzun sarıldı. Sonra tüfeğini aldı; bizi gene kucakladı. Arkadaşlarına katıldı. Durup bir süre peşinden baktım. Bu, onu son görüşüm oldu.

«Biz de yola çıktık. Gene kıyı boyunca Palma'dan uzaklara yürüdük.»

Anna Horillo'nun yolculuğu yeni başlamıştı. Üç hafta sürecekti. Bebeği kollarında taşıyarak ve iki çocuk eteklerine asılmış olarak dosdoğru gidecek, sadakayla ya da tarlalardan çalabildiği yiyeceklerle beslenecekler di. Bu şartlar altında yaklaşık olarak 600 km. yol gittikten sonra, Akdeniz yakınlarındaki Murcia'nın dış mahallelerine ulaştılar. Bir akşam, Anna Horillo birden yere yuvarlandı ve o acıklı, işkenceli yolculuk boyunca karnında taşıdığı dördüncü çocuğunu, orada, tarlaların içinde dünyaya getirdi.

İstilâcılar, kertenkeleler gibi, Ancha sokağından ıssız kasabaya doğru ihtiyatla süzülüyorlardı. Sessizlikten ve hiç bir dirençle karşılaşmamalarından ötürü kuşkuluydular. Böylece, tedbirli bir ilerleyişle, Juan de Espana'nın geçici yönetiminin sloganlarını hâlâ taşıyan belediye binasına vardılar. Savunmacıların kenti terkettiğini anlayınca taşkın bir sevince kapıldılar. Öncülerinin şen haykırışlarını duyan birliğin öteki taburları ve peşinden de siviller Palma'ya girdiler. Zafer şarkıları söyleyerek ve öcalma hıncıyla haykırarak sokaklardan ve caddelerden geçtiler. Juan de Espana'nın dehşetinden kurtulabilen birkaç Palmalı burjuva, ötede beride hayaletler gibi göründüler. Karanlık sığınaklarından çıkmışlar, ölümcül kaygılarına son veren adamları alkışlıyorlardı. Kaçmak istememiş olanlar ise, sıkı sıkı örtmüş oldukları pancurların gerisine çekilmiş «kurtarıcılar»ın verecekleri cezayı bekliyorlardı. Bekleyiş fazla sürmeyecekti.

Silahlı sivillerin peşinden siyah ve tozlu bir Cadillac kasabaya daldı. Bütün Palmalılar bu arabayı tanırlardı. Juan de Espana'nın büyük malikâneleri yağmasından kurtulmuştu. Yumuşacık yastıkların üzerine keyifle kurulan sahibi, Palmalılara vereceği misli görülmemiş cezayı düşünüyordu. Bunca küçümsediği «ihtilâlci alçaklar» tarafın-

dan mülkünden atılmış ve altmış gün sürgünde yaşamıştı. General Baturone'nin birlikleri Palma'yı kuşatırlarken o, uzakta bulunduğu günler içinde uğramış olduğu zararların kapsamını hesaplamak üzere malikânelerine dönüyordu.

Cadillac, Belediye Sarayı'nın giriş kapısında durdu ve adam indi. O sırada ikinci kattaki bürosunda bulunan General Baturone aşağıdan hakaret ve tehdit dolu haykırmalar duydu. Üzerinden otuz yıl geçtiği halde hâlâ o an'ı unutmamıştır.

«Öfkeden çılgına dönmüş bir ses, «Boğalarımı! Saltillo boğalarımı vurmuşlar! Herbiri için on kişiyi öldüreceğim!»

Don Felix Moreno, yıllar yılı besleyerek yaşattığı ama halkın yokettiği boğalarının öcünü almayı aklına koymuştu ve Palma'ya işte bu tehdit dolu sözlerle giriyordu.

İki genç jandarma, tekmeyle açtıkları kapıdan odaya daldılar. İçlerinden biri, Angela Benitez'e, «Kocan nerede? diye bağırdı. Nerede kocan?» Zavallı kadın korku içinde çocukları yana itip onlara doğru ilerledi. Kollarını umutsuz bir hareketle göğe doğru kaldırıp, «gitti» dedi.

Dehşet içinde kalan Benitez ailesi, Ancha sokağındaki kapıların tekmelerle açılmasından doğan gümbürtüleri saatlerce duydu. Don Felix Moreno'nun dönüşünden az sonra, General Baturone ve askerleri, kasabayı faşistlerin eline bırakıp, Juan de Espana ve taraftarlarının peşine düşmüşlerdi.

Yola çıkmadan önce, komutan, kentteki bütün erkeklerin, Belediye Sarayı'nın önündeki meydana götürülmelerini emretmişti. Hiç bir suçu olmadığı anlaşılana, yazılı geçiş izni verilecekti. Ötekiler de hapse atılacaklardı. Evlerin kapıları da, gece - gündüz açık kalacaktı.

Jandarmalar ve faşist gruplar şimdi, bu emirleri sokak sokak, ev ev uyguluyorlardı.

Benitez ailesinin konutuna bitişik Portada sokağında,

yazbaşından beri iznini evde geçiren acemi erattan yirmi yaşındaki José Sanchez ve arkadaşı, terzi çırağı Juan Olivero, Belediye Sarayı'na doğru yürüyen kalabalığa katılmışlardı. Sabahleyin meydanda altı yüz kişiydiler. Bu sayı çoğaldıkça jandarmalar onları sokak boyunca sıraya dizdi ve kuyruk, kasabanın dışına dek taştı. Yan yana aynı sırada duran Sanchez ve Olivero ötekilerle, son olayları konuşuyorlardı. Çoğu suçsuzdu. Bütün Palmalılar gibi onlar da Don Felix Moreno'nun boğalarının kızartmasını afiyetle yemişlerdi. Palma kiliselerinin çatır çatır yanışını fazla bir üzüntü duymada seyretmişlerdi. Ama hiç biri, Juan de Espana'nın milisinde yer almamıştı. Asıl suçlular Guadalquivir kıyıları boyunca kaçmışlardı ve şimdi uzaklardaydılar.

Olivero ve Sanchez'in kaygısız gevezelikleri, oradakilerin kalbine kuşkular saçan bir görünümle yarıda kesildi. İki asker Assomption kilisesine doğru yürüyordu. Omuzlarında makineli tüfek vardı. Az sonra, Don Felix Moreno'nun öfkeden kıpkırmızı kesilmiş suratı göründü. Göğsü körük gibi hınçla inip kalkarak, sağ elinde bir sopayla ağır ağır ilerledi. Herkesin önünde bir süre durup yüzlerine baktı. Bir vakitler, hepsi de kâhyalarının karşısında el pençe divan durmuş olan adamların kaygılı bakışlarını inceliyordu. Bazılarının karşısında daha uzun süre duruyordu. Bir sopa darbesi indirdiği işçiye sıradan çıkmasını ve gerisinde gittikçe kalabalıklaşan sıraya katılmasını emrederek Olivero ve Sanchez'e doğru ilerliyordu. Martinez kardeşlerle daha birkaç büyük arazi sahibi de birkaç adım geriden onu izliyor ve onlar da kendilerine göre bir ayrım yapıyorlardı. Olivero ve Sanchez, öfkeli bir sopa darbesinin gerideki gruba kattığı arkadaşlarından gözlerini ayıramıyorlardı. Moreno'nun bakışlarının kendilerine dikildiğini görünce korkudan ağızları kurudu. Sopa enselerinin ta yakınından geçip yanlarındaki iki kişinin omuzuna in-

di. Olivero derin bir nefes aldı; arkadaşı da, heykelinin ateşe verilişini kayıtsız gözlerle seyrettiği Meryem Ana'ya şükran duası okumaya başladı.

O uğursuz elekten geçirme işlemi birkaç dakikada olup bitmişti. Don Felix bir emir savurdu ve jandarmalar, sopanın seçtiği adamları götürdüler. Olivero ve Sanchez, kurtulmuş olmanın verdiği sevince rağmen peşlerinden üzülerek baktılar. Olivero,

— Bize şimdi, kendilerininki gibi güzel kolluklar verecekler, diye mırıldandı.

Yanılıyordu. Olivero ve Sanchez, ağanın öcalma biçimini yanlış yorumlamışlardı. Onlardan ayrılan gruptaki adamları doğru belediyeye götürdüler. Orada, kimlik kontrolünden sonra, birer kolluk, birer de serbest geçiş izni verildi ve doğru evlerine gidip orada kalmaları öğütlendi.

Ötekiler, neye uğradıklarını az sonra anladılar. Don Felix, gruptaki adamları bir daha gözden geçirdi, içlerinden ellisini seçti. Bunları sopa darbeleriyle arkadaşlarından ayırdı ve jandarmalara dönüp,

— **Al coralon!** diye böğürdü.

Bu elli kişi, jandarmalar tarafından itile kakıla, Assomption kilisesine giden dar sokağa sürüklendiler. Olivero ve Sanchez peşlerinde jandarmalar olduğu halde en geride gidiyorlardı. Sanchez, **coralon**'u bilirdi. Burası, boğa yetiştiricisinin Palma'daki kışlık konutuyla kilisenin arasında bulunan, etrafı yüksek duvarlarla çevrili bir avluydu. Kimlikler kontrol edilinceye dek, güneşin altında bekletildiler.

Jandarmalar, adamları birinci avluya çıkan merdivenlere doğru sürüklediler; bir merdiven daha çıktılar ve **coralon**'a vardılar. Assomption kilisesinin çan kulesi tam karşılarındaydı. **Coralon** boştu. Olivero ve Sanchez'i az önce dehşetle titreten makineli tüfek orada, bir köşede duruyordu.

Don Felix,

— İlk yirmi beş kişi! diye bağırdı.

Bu emir üzerine, jandarmalar adamların üzerine koştular, acele acele saydılar ve dipçikle duvara doğru ittiler. Oraya sadece bir kimlik yoklaması için geldiklerini sanan zavallılar başlarına ne geleceğini o anda anladılar. Kimi avazı çıktığı kadar haykırdı; kimi hüngür hüngür ağladı; kimi de, jandarmaların elinden kaçıp Don Felix'in ayaklarına kapanarak merhamet diledi. Yorgun yüzlü, ihtiyar bir işçi bayıldı; iki jandarma onu duvarın dibine taşıdılar ve yere oturttular. İkinci partiye kalmış olan Olivero ve Sanchez gözlerinin önünde geçen bu salıneyi donmuş gibi kımıltısız seyrediyorlardı. Sanchez birinin, «Don Felix! Kıyma bana. Ben kötü bir şey yapmadım!» diye haykırdığını duydu. Ağa, bağıran adama yaklaştı ve yüzüne dikkatle baktı: «Baban iyi adamdı, diye haykırdı; ama sen, alçağın birisin! Öleceksin!»

Başka biri de, «Vaftiz babam! Vaftiz babam! Kurtar beni!» diye yalvardı. Don Felix onun karşısına gidip durdu. Dediği doğruydu, ama Endülüs'de ağalar malikânelerindeki tarım işçilerinden çoğunun vaftiz babasıdırlar. Bebekken vaftiz töreninde kucağında tuttuğu delikanlıya kin ve öfkeyle bakan Don Felix, «Alçak! diye gürledi. Anarşistlerle birlik olmuştun. Öleceksin!» Sonra, birkaç adım geriye gitti ve mitralyözcüye «Fuego!» diye emretti.

Göğüs hizasında, ağır ağır soldan sağa doğru dönen mitralyöz, adamları kalbura çevirdi ve duvarı, toz duman püskürterek delik deşik etti. Sanchez zavallıların kurşunu yediklerinde irkildiklerini ve iki büklüm olduklarını gördü. Don Felix'in tarlalarında didinip ter dökmüş olan adamların bedenleri, bir anda toz toprağa bulaşmış kanlı ve gülünç şekillerden başka bir şey değildi artık. Makineli tüfeğin yankıları, damların yosunlu kiremitleri üzerinde bir an uçuştu sanki. Duvarın dibindeki toz duman dağıldıktan

sonra, Sanchez, kol ve bacakların son bir çırpınmayla kasılarak sallandıklarını gördü. Bu arada homurtular da duydu ve garip bir şey düşündü: «Başları kesilen yaban ördekleri» gözünün önüne geldi. O sırada bir subay elinde tabancayla üstüste yığılan cansız bedenlere yaklaştı. Hepsi de hareketsiz kalıncaya dek üstüste patlamalar duyuldu. Subay çekilince, ağa,

— Şimdi ötekiler! diye emretti.

Sanchez, kendisini itekleyip götürmelerine ses çıkarmadı. Cesetlerin üzerinden boyun eğmişlikle atladı. Arkadaşları da öyle yaptılar. Birden bir ses yükseldi. Olivero'nunkiydi. «Don Felix, diye yakardı. Kuzeninim ben! Kıyma bana!» Gerçekten, terzi, çırağı Olivero, ağanın uzaktan akrabasıydı.

Don Felix, beklenmedik bir şekilde merhamete geldi ve onu sıradan çıkarttı. Arkadaşının kurtulması, Sanchez'i makineli tüfekten de çok etkilemişti. Az önce yaralılara son kurşunu sıkan subaya doğru koştu, cebindeki izin kâğıdını çıkarıp uzattı; «Ben bir askerim; kurtarın beni!» diye haykırdı. Subay belgeyi inceledi. Bir emir verdi. Sanchez, iki jandarmanın eşliğinde merdiveni, rüyadaymış gibi indi ve **coralon**'dan çıktı. Sokağa ulaşınca birden kendini toparladı. Bir hamlede jandarmalardan kurtulup, duvarın üstüne sıçradı, aştı ve tarlalara doğru koşmaya başladı. Az ileride, bir okaliptüs ağacının altında durdu ve mitralyözün salvolarını duydu.

Don Felix Moreno'nun öcünden pek az kişi kurtuldu. Duvara doğru itilirken dört çocuk babası, tarım işçisi Angel Gomez, mitralyözdeki askerlerden birini tanıdığını hayretle farketti: Kardeşiydi. «Pablo, imdat!» diye haykırdı. Pablo, o andaki keşmekeşten yararlanıp ağabeyinin kaçmasını sağladı. Manuel Diaz adlı bir başka tarım işçisi, çalıştığı malikânenin kâhyası tarafından kurtarıldı. Diaz'ın anarşist kardeşi yerine yanlışlıkla oraya getirildiğini gö-

ren kâhya onu oradan uzaklaştırdı. Diaz, evine henüz dönmüştü ki, bu kez faşistler anarşist kardeşini bulamadıkları için Diaz'ı tutuklayıp yeniden **coralon** kâbusuna sürüklediler. Aynı gün içinde, zavallı işçi üç kez kendini **coralon**'da, idam mangasının önünde buldu; üç defasında da kâhya tarafından kurtarıldı.

Ancak, benzeri mucizeler azdı. Duvarın önünde öyle kocaman bir ceset tepeciği meydana gelmişti ki, yersizlikten, katliama son vermek zorunda kaldılar. İdamlarını bekleyenler, cesetleri kamyonlara yükleme emrini aldılar. Bunlar, Ancha sokağından, Benitezlerin kapısının önünden geçip, iki yanında okaliptüs ağaçları uzanan yoldan kasabanın girişindeki Saint - Jean - Baptiste mezarlığına gittiler. O kasvetli kortejin geçtiği yerlerde kadınlar haç çıkarıyorlardı. Douro sokağındaki bakkal kadın Henriqueta Moro, «kamyondan akıp yol boyunca kıpkırmızı bir iz bırakan kan selini unutamam» diye anlatıyor. Başkaları da, birbiri üzerine yığılı cesetlerde babalarını ya da kardeşlerini teşhis ettikleri an'ı bu güne dek dehşetle anmaktadırlar.

Tüfek salvolarından ve kamyonların gidiş - gelişinden heyecana kapılan kadınlar belediye meydanına koşup yakınlarının bağışlanması için yalvarıp yakardılar, Jandarmalar onları dipçikle dağıtmaya başladılar. İtiraz etmeye yeltenenleri yakalayıp saçlarını kestiler. Bir kısmı da anarşistlerle ya da grevlere katılan işçilerle evli olmanın cezasını, yeni ve özgün bir şekilde ödediler. «Cumhuriyetçiliklerinden temizlenmek için» hintyağına batırılmış ekmek yemeye zorlandılar.

İlk partinin cesetleri mezarlığın yolunu tutunca, kana bulanmış avluda idamlar yeniden başladı. Bu kez bir papaz da hazır bulundu. Teker teker günah çıkaramayacağına göre, jandarmaların duvarın dibine sürdükleri grupları toplu olarak kutsayıp bağışladı. Her grubun idamı öylesine

içler acısı sahnelerle başlıyordu ki, makineli tüfeklerdeki İspanyolları çekip yerlerine Faslı askerleri koymak gerekti. Mahkûmlar çılgınca debeleniyor, bazıları suçsuzum diye haykırıyor, bir kısmı sükûnetle ölüyorlardı. Fazla debelenenleri, jandarmalar, duvara varmadan elleriyle tepeliyorlardı. Bunlar, yarı ölü olarak arkadaşlarının yanına sürükleniyor ve diz çökmüş vaziyette kurtarıcı salvoyu bekliyorlardı.

Katliam, gün batımında durdu. Son salvolardan sonra Palma'yı ağır, kasvetli bir sessizlik sardı. Dehşet, kasabayı felce uğratmıştı. Kimse ağlayamıyordu. Benitezler gibi yoksullar loş konutlarına sinmiş, korkudan titreşiyorlardı. Gecenin karanlığıyla beraber her yanı dayanılmaz bir koku sardı. Ölümün boğucu ve ekşi kokusu.

Mezarlıkta, fenerlerin ışığında, tutuklular kasvetli görevlerini sürdürüyorlardı. Cesetlerin atıldığı ortak çukuru dolduruyorlardı. Bunlar düzensizce üstüste atılmışlardı. Don Juan Navas'ın uğursuz kehanetinden bu yana sadece dört gün geçmişti. İhtiyar papaz, Juan de Espana'nın idam mangasının salvosuyla, buna benzer bir çukura yuvarlanmadan önce, «kan, kanı çeker» demişti.

Ölü çukurunu çevreleyen sarı ışıklı fenerlerinin gerisinde ve iki yanında titizlikle budanmış selvi ağaçları uzanan yolun bitiminde, bir aile mezarlığının muhteşem anıtı göze çarpıyordu. Üç kuşak Morenolar o gösterişli sütunların altına gömülmüşlerdi. Yirmi yıl sonra, Don Felix de oraya taşınacak, öfkesinin kurbanlarının yanıbaşında, ebedî uykusuna gömülecekti. Bu kurbanların sayısı bilinmemektedir. **Coralon**'daki mitralyözün başındaki askerler sayacak vakit bulamamışlardı. Daha sonraları yapılan gizli bir istatistiğe bakılırsa iki yüz, hatta üç yüz'ü bulmuştu. Ancak, kesin olan bir şey var: İçlerinden pek azı, gerçekten ihtilâlciydi. Çoğunun tek suçu, Juan de Espana'nın daha iyi bir hayat getireceğine inanmak ve tek çılgınlıkları,

suçsuz oldukları için Palma'dan kaçmayı gereksiz bulmaktı.

Endülüs'ün ufak kenti Palma del Rio, böyle «kurtarıldı» işte. Kent, o korkunç katliamın acılarını uzun yıllar unutamadı. Ne var ki, 1936 ağustosunda yaşanan bu vahşet Palma'ya özgü kalmadı. İspanyol ulusunun aklını bütün bütüne yitirdiği o zalim yaz içinde kader, pek az yeri esirgedi.

Tutukluların **coralon**'da mitralyöz salvolarıyla biçildikleri saatte, General Franco, Sevilla Belediye Sarayı'nın balkonundan meydanı dolduran kalabalığa hitabetmekteydi. İspanya'nın müstakbel Devlet Başkanı söylevini bitirdikten sonra, yanındaki subaylardan biri, «Viva la muerte!» (yaşasın ölüm!) diye haykırdı. Halk, bu haykırışı, ülkeyi kırıp geçen çılgın ihtirasların ifadesi olduğu için hemen yankıladı. Uzun ve şanlı tarihi boyunca, İspanya, ölümü sürekli olarak küçümsemiştir. Ancak, İspanyollar bunu o güne dek asla açıkça ilân etmemişlerdi ve hiç bir zaman bunu, İç Savaş'ın o ilk aylarındaki kadar ağır ödememişlerdi.

Şimdi, yarımadada, bir boydan bir boya, insanlar insanları yataklarından, tarlalarından, manastırlarından, fabrikalarından, hastanelerinden, karılarından, çocuklarından hoyratça söküp alıyor ve Sevilla'da alkışlanan ölüm meleğiyle randevusuna götürüyorlardı. Suçsuz ya da suçlu, insanlar ölüyorlardı. Cesaretle ya da alçakça, ölüyorlardı. Navarra'da, Don Carlos taraftarları, komünist tutukluları haç çıkarmaya ve «yaşasın İsa Peygamberimiz, Efendimiz» diye bağırmaya zorladılar. Bu bittikten sonra karılarının gözlerinin önünde kollarını ve bacaklarını kesip, kan kaybından ölüme terkettiler. Toledo yakınındaki Los Navalmorales adlı dağ kasabasında, papaz, kendisini sürükleyen milis askerlerine, «İsa Peygamberimiz uğruna acı

çekmeye hazırım» demişti. İsteğini hemen yerine getirdiler. Kilisenin yangından kurtulan potrellerinden birinin üzerinde, çarmıha gerdiler. Ronda'da, beş yüz burjuva, kızıllar tarafından uçuruma atıldı. San Juan'da, dindarlığıyla tanınan bir gencin gözlerini oydular. Barselona yakınındaki Cervera manastırındaki rahiplerin kulağına dua tesbihleri sokup zarlarını deldiler. Ciudad Real ilinde sekiz yüz kişi, köy halkının alkışları arasında maden kuyularına atıldılar. Toledo'nun işgalinden sonra Franco ordusunun askerleri hastanelere dalıp, komünist yaralıları bıçaklayarak öldürdüler.

Portekiz sınırındaki Guadiana ırmağına bakan tepelerde kurulu Badajoz şehri özellikle vahşî katliamlara sahne oldu. Şehir, Faslı lejyon askerleri tarafından işgal edildiğinde, savunmacılar, sığındıkları katedralin içinde katledildiler. Sonra şehirdeki Cumhuriyetçi bilinen herkes tutuklandı.

15 ağustos'da, İspanya'nın Meryem Ana'yı kutladığı ve onuruna korridalar düzenlediği Assomption yortusunda tutuklular şehrin tarihî arenasına götürüldüler. Orada, yüzyıldan beri boğaların kanının döküldüğü kumların üzerinde, kurban edilen hayvanın yerini aldılar. Korridaların geleneksel olarak başlatıldığı saat 5'de yüzlerce tutuklu, boş arenanın içinde makineli tüfeklerle biçildiler.*

Aynı gün, hemen hemen aynı saatte, Madrid'in yakınında, Ciempozuleos köyünde kızıllar, köyün papazını, vahşi boğalarla dolu bir korral'a attılar. Hayvanlar, yerde şekilsiz, kanlı bir ceset kalıncaya dek zavallıyı boynuzlayıp tepelediler.

---

* Badajoz arenasında katledilenlerin sayısı bilinmemektedir. Franco'cular iki yüz demekte; işgalden birkaç saat sonra şehre giren Amerikalı Gazeteci Jay Allen ise iki bin olduğunu ileri sürmektedir.

Palma del Rio'da, temmuz ve ağustos'daki ihtiraslar **coralon**'daki katliamın dehşetiyle son haddine vardıktan sonra, sonbaharın ilk serin rüzgârlarıyla birlikte birden yatıştı. Cephe yaklaşık olarak yüz kilometre kuzey ve doğuda yerleşmişti; kasabada hayat az-çok normale döndü.

Savaşın ilk haftalarında Endülüs'ün bu kasabasının verdiği kayıp (10.000 nüfusda 350 kişi) bütün İspanya'daki orana uygundu. 18 temmuzdan eylülün başına dek Cumhuriyetçiler 8.000'i papaz olmak üzere 75.000 kişiyi katlettiler. Franco'cuların kurbanlarının sayısını tesbit etmek daha güçtür; 75.000 ilâ 100.000 arasında olmalı.

Palma'da, aile reisi **coralon**'da ölmüş ya da Juan de Espana'nın milisleriyle birlikte kaçmış olan ailelerin hayatı çok güçleşmişti. İşsizlik vardı ve iş olsa bile Cumhuriyet taraflısı birinin karısına iş verilmiyordu. Eylül'de Benitez ailesi aç kalma durumundaydı. Müstakbel Cordobés'in annesinin bulabildiği tek iş, çamaşır ya da badanaydı. Zavallı kadın kocasından da haber alamıyordu; yaşayıp yaşamadığından bile habersizdi. Bir eylül akşamı Tanrı, Benitez ailesini büsbütün yüzüstü bıraktı. O gece çocuklar, son bir parça ekmeği de paylaştılar.

Palma del Rio'nun otuz kilometre kadar kuzeyinde, Endülüs'ün vahalarının, Estremadura'nın ve Mancha'nın hayat dolu düzlüklerinin arasında Morena sıradağlarının şairane ıssızlığı uzanır. Gözalabildiğine uzanıp giden makilerle kaplı çıplak alanda koyu, iğne gibi sivri tepeler yükselir göğe doğru. Ladenlerin, katırtırnaklarının, kocayemişi ağaçlarının, lavanta çiçeklerinin, biberiyelerin, kekiklerin ve cüce meşelerin ülkesidir burası. Kışın dondurucu soğuklarında uyuşan bitkiler, ilkbaharda topraktan fışkırırcasına, binbir koku yayarak yükselirler ve yazın boğucu sıcaklarıyla boyunları bükülüverir. Tarih öncesi insanı bu kıraç alanı geçmiş ve mağara kovuklarında, geçişi-

nin izlerini bırakmış. Yüzyıllar süren bir unutulmuşluktan sonra, sıradağların kayalık ufkunda Arap fatihlerinin silueti belirir. Orta Çağ'da sıradağların boğazları ve dorukları, İslâm dünyasıyla, Hıristiyan dünyası arasında sahipsiz bir bölge meydana getirir. Üç yüz yıl sonra, kurtuluş savaşlarından beri bazı kentlerin yaşamaya devam ettiği, onun yanında yeni yeni kentlerin meydana geldiği görülür. Başıboş sürülerin dolaştığı sıradağlar, hayvancılığın geliştiği bir koyunlar ve çobanlar dünyası halini alır; ve ıssızlığı eskisi gibi haydutların, delilerin ve cezalıların tapınağı olmakta devam eder. Don Quichotte, «bu yolsuz, patikasız yerlerde pusulasız dolaşmanın şövalyelikle ilgisi olmadığı»nı söyleyen Sancho'nun öğütlerine kulak asmadan, lâden ve lavanta kokuları içinde dolaşmıştı. Halbuki Avrupa'da bu terkedilmiş dağlar kadar zengin topraklar yoktur. Nitekim oradaki civa, kurşun, gümüş, demir, bakır, kömür gibi servetler 1936'da, iki hasım taraf için paha biçilmez kozlardı. Üç yıl boyunca, Franco'nun lejyonları ve Cumhuriyet orduları bu madenleri ele geçirmek, vadilerinde dolaşan ufak demiryollarını ve dağların renkli yamaçlarına dizilmiş işçi köylerini kontrol etmek amacıyla savaştılar.

Bu köylerden biri çok acayip bir ad taşır. Savaştan yüz yıl önce burası cüce meşe ve kocaeriği ağaçlarıyla kaplı, av hayvanlarından yana zengin, vahşî bir makiydi. Bir gün, tavşan süren bir köpek, bir yeraltı yuvasının önünde durmuş. Köpeğin adı «Terrible»miş. Ayaklarıyla, deli gibi yeri tırmalayıp kazmaya başlamış. Simsiyah bir toprak ortaya çıkmış; bir kömür damarıymış bu. Orada kısa zamanda bir köy kurulmuş ve elde edilen kömür sayesinde Endülüs'ün ilk fabrikaları işlemeye başlamış. Bundan başka, Sevilla'ya, Cadiz'e ve Malaga'ya uğrayan vapurları da beslemiş. Buranın ilk sakinleri, elde ettikleri refahı o köpeğe borçlu olduklarını düşünerek sitelerine

«Pueblo Nuevo del Terrible» adını vermişler.

1936 eylülünün sonunda cephe hattı buranın ta yakınından geçiyordu. Tepesinde bir Arap kalesinin bulunduğu tabyasıyla ufacık site, Franco kuvvetlerince işgal edildi ve Cumhuriyetçi bölge içinde bir ileri karakol meydana getirdi. Bu durumu nedeniyle durmadan bombalanıyor, bitmez tükenmez trajik günler yaşıyordu. Öyle olduğu halde Benitez ve daha birkaç aile, askerlerin yanında iş bulabilmek umuduyla bu bahtsız topraklara göç ettiler.

Angela Benitez'in çocukları Pueblo Nuevo'yu hayalmeyal hatırlıyorlar. Anneleri, siteyi savunan Franco'cu bir topçu alayının kantininde aşçı oldu. Aile, sahipleri tarafından terkedilmiş ve bombardımanlarda yarı yarıya yıkılmış ufak bir eve yerleşti. Yalnız Manuel'in yatağı vardı. O da, içini çalı çırpıyla doldurdukları bir tahta sandıktan ibaretti. Ötekiler toprağın üstünde yatıyorlardı.

Kentin kayalık tabyasını ele geçirmek için, yaklaşık olarak 40.000 asker çarpışmaktaydı. Cumhuriyetçilerin ordusu, rejimin en renkli subaylarından biri olan, Valentin Gonzalez adlı sakallı bir köylünün komutasındaydı.

Angela Benitez'in, Franco'cu topçuların yanında çalıştığı ilk haftalar çok güç geçti. Tanımadığı bir kentte, umutsuzluktan, geceleri sabahlara dek ağlıyordu. Aldığı azıcık parayla çocuklara günde bir öğün yemek bile yediremiyordu. Bu durumda, en büyükleri olan Angelita ve Encarna çalışmak zorunda kaldılar. On yaşına gelmiş olan Angelita için, durmadan bombalanan yerlerde dolaşmak acılı hayatının bir yeni görünümü, Encarna için ise çocukluk çağının bitimi olmuştu. İki aya varmadan, ufacık kızın elleri, annesininkiler gibi nasır ve çatlaklar içinde kaldı.

Her akşam, kızlar, annelerinin pişirdiği yemekleri subayların masalarına taşıyorlardı. Tabakları götürüp getirirken, askerlerin anlattıkları kulaklarına çalınıyordu. Ba-

zen anne de duymak için yemekhanenin kapısına yaklaşıp kulak kabartırdı. O 1936 sonbaharında, askerlerin, sözünü ettikleri başarılar, karşı hattı tutan 141. Cumhuriyetçi tugaya indirilen darbelerdi. Ve, kaderin acı bir cilvesi, Angela'nın kocası o tugayda hizmet görüyordu.

Küçük Benitezlerin Pueblo Nuevo'daki günlerine dair en belirgin anıları hava bombardımanlarıdır; zira o çağda bu, yepyeni, görülmemiş, korkunç bir olaydı. Her türlü sığınaktan yoksun olan çocuklar, uçakların homurtularını duydular mı, kendilerini yüzükoyun yere atmayı öğrenmişlerdi. Ablaları Angelita, bu homurtular duyulur duyulmaz Manuel'in nasıl dehşet içinde haykırdığını unutamamıştır.

Bu haykırışların daha nice ailelerde yankıları vardı. İspanya topraklarında patlak veren çatışma, modern savaş stratejilerine, yeni yoketme tekniklerini denemek için bulunmaz bir fırsattı. Tarihte ilk kez, sivil halka bile bile ve sistematik olarak saldırılıyordu. 4 ocak 1937'de bir Alman hava filosu, Bilbao'nun en kalabalık mahallesinde, taş üstünde taş bırakmadı. Bu bombardıman o kadar çok kişinin hayatına maloldu ki, öfkeden çılgına dönen halk, hapishaneye saldırıp işgal etti ve bütün Franco'cu tutukluları katletti. Birkaç gün sonra, Franco'cu üç muhribin topları Malaga'yı obüs yağmuruna tuttular ve Endülüs kıyılarının bu şirin köşesini tüten bir harebe çölü haline getirdiler. Ama hiç bir şey, Bask ülkesindeki sakin bir köyün bombalanması kadar tiksinti uyandırmadı. 26 nisan 1937'de pazar günü saat akşamın dörtbuçuğuydu. Guernica'nın pazarıydı ve köyde, mallarını satmak için yakın yerlerden gelen olağanüstü bir kalabalık vardı. Üç saat sonra, Condor* lejyonunun son uçakları uzaklaştıkla-

* Franco'nun yardım istemesi üzerine, Hitler'in gönderdiği hava filosuna verdiği ad.

rında Guernica'nın harabelerinde 1654 ölü ve 889 yaralı yatmaktaydı. Bu ufak topluluğun yokedilmesi, günün birinde Hiroşima'ya dek varacak olan uzun ve hazin bir yol açmıştı.

Madrid, Alman havacılarının ayrıcalıklı amacı olmuştu. Sonbaharda, şehirler işgalciler tarafından teker teker mezarlık haline getiriliyordu. Franco'cu radyolar başkentin işgalinin gün meselesi olduğunu ilân ederken, öte yandan başkent, kadınları, erkeklerle omuz omuza savaşa katılmaya çağırıyordu. Çocuklar hendek kazıyor, ihtiyarlar barikat kuruyorlardı. Her yanda, patlama seslerini bastıran ve Madrid halkının kararının sembolü haline gelen bir ses yükseliyordu: «No pasaran» (geçemeyecekler).

Saldırı 7 kasım'da, şafakta başladı. Alman ve İtalyan tank ve toplarıyla desteklenen iyi silâhlanmış 20.000 asker, kötü silâhlanmış, ama son nefesine dek direnmeye kararlı işçi kitlesinin üzerine saldırdı. Saldırı yirmi dört saat hırslı bir süngü süngüye dövüş şeklinde sürdü. Sonra, 8 kasım akşamı Madrid'e yardım ulaştı. Uluslararası ilk tugay, savunmacıların yanında yer aldı. Çok geçmeden, çetin savaşlara sahne olan başkentte Fransızlar, Almanlar, Polonyalılar, Amerikalılar, İngilizler aynı sözü tekrarlıyorlardı: «No pasaran!» Göğüs göğüse savaşlar devam ediyordu. Bir katı, hatta bir odayı işgal etmek için bıçaklarla saldırılıyordu. Bir kere bile görmedikleri başkenti savunmaya gönderilen askerlere her dilden emirler yağıyordu. Kimya laboratuarlarındaki hayvanları yiyen Faslı lejyonerler öldüler. Tıp yüksek okulunda, uluslararası ordunun gönüllüleri asansöre bomba koyup indiriyor, Franco'cuların burnunun dibinde patlatıyorlardı. Başkenti savunmak üzere her gün yeni yeni gönüllüler geliyordu ve onlar da «No pasaran» diye haykırıyorlardı.

Geçemediler. Sonunda, General Franco, Alman havacılarını, Madrid halkının ve yabancı dostlarının direncini

kırmakla görevlendirdi. Bunlar, Germen ırkına özgü bir sebat ve yöntemle, yangın bombaları atarak şehri, mahalle mahalle yakmaya başladılar. Çok geçmeden Madrid, koskocaman bir işkence ocağı görünümünü aldı. İlk kez, büyük bir şehir böylesine uzun ve korkunç hava saldırılarına sahne oluyordu; halbuki bunun, birkaç yıl sonra Londra'nın, Hamburg'un, Leningrad'ın, Berlin'in aynı akibete uğrayacaklarını haber verdiğini kimse tahmin edemiyordu. Ve yangınların arasından aynı kararlı ses yükseliyordu: «No pasaran!»

Madrid savaşı üç yıl sürdü ve çatışmaya bambaşka bir nitelik kazandırdı. Hareket savaşı, yıpratma savaşına dönüştü. Franco orduları, Atlas Okyanusu kıyılarındaki Cumhuriyetçi kaleleri, Bilbao ve Santander gibi sanayi merkezlerini, Pirene dağlarının eteğindeki Bask şehirlerini ele geçirdiler. Bundan sonra da cumhuriyetçi İspanya'yı ikiye bölmeye çalıştılar. İlk kış içinde cephe her yerde istikrar buldu. Taraflar, yeni saldırılara geçebilmek umuduyla, yarışırcasına yabancılardan yardım istiyorlardı. General Franco, savaşın ilk aylarında kendisine paha biçilmez bir destek sağlayan doğal müttefikleri Almanya ve İtalya'ya bir kez daha başvurdu. Cumhuriyetçiler Fransa ve İngiltere'yi imdada çağırdılar; ama bu iki demokrasinin müdahale etmeme siyasetinin engeline çarptılar. Hayal kırıklığına uğrayıp, S.S.C.B.'ne döndüler. İspanya İç Savaş'ı, uluslararası bir savaş niteliği kazandı. Her iki taraf da muazzam insan ve malzeme yardımı alıyordu. Ama gene de kesin bir zafere ne biri ne öteki ulaşabiliyordu.

Bombardımanlara, cepheye bunca yakın olmalarına ve belirsizliklere rağmen bu uzun ve güç haftalar Benitezler için biraz olsun bir rahatlama dönemi oldu. Yaşantıları beklenmedik bir bolluğa kavuşmuştu. Kantinin artıkları sayesinde Palma del Rio'da asla sağlayamayacakları kadar çok yiyecek buluyorlardı.

Her akşam, kantinden çıkmadan önce Angela Benitez evlâtlarının, yıllar yılı açlıktan ufalmış midelerini doldu-racak yemek artıklarını bir kesekâğıdına koyuyordu: Bunlar genellikle, zeytin yağına batırılmış ekmek kabukları, iki üç patates, bir parça domuz pastırması, bazan yarım kangal salamdı. Şehrin öteki ucunda bulunan kulübede, çocuklar, aç yavru kuşlar gibi, annelerinin dönmesini beklerlerdi. Bazan, babacan bir asker, kadıncağızın avucuna bir parça çikolata sıkıştırırdı; ve o, bu ufacık hediye, evlâtlarının sefil yaşantısını bir anda unutturabilirmişcesine taşkın bir kıvançla bunu eve taşırdı.

Bu babacan adam, basit bir er olmakla beraber, o kasvetli günlerde, muazzam bir önem kazanmıştı. Kantinin levazımcısıydı. Adı Rafael Sanchez, lakabı «El Pipo» idi. «El Pipo» için savaş iyi bir işti.

Rafael Sanchez'in Anlatısı

«Savaşta, vatan kavgası güden de var, post kavgası güden de. Ben, ikincilerdenim. Kahramanlık, oldum olası harcım değildir. Gidip postu deldirmek ve bundan ötürü kıvanç duymak akıl harcı değil, derim. Bu nedenle birinci ağır topçu alayının 3. bataryasına topçu olarak alındığımda, kendi kendime: «Rafael oğlum; savaş nerde, sen nerde?» dedim. O İtalyan topunun görünümü bile içimi altüst etmişti. Bunun üzerine doğru komutana çıktım ve pazarlığa oturdum: «Komutanım, dedim. Savaşmak da, bir uğraş. Ama boş mideyle savaşılmaz. Siz ve askerleriniz, savaşmaya bakın. Ben de, bırakın midenizi doldurayım. Sizden, levazım işini bana bırakmanızı istiyorum.»

«Komutan şöyle bir düşündü, sonra «Bueno, diye cevapladı. Ama beceremezsen kurşuna dizdiririm seni.» Bu sözlere, şaka etmediğini anlatan bir de el hareketi ekledi. «Tasa etmeyin komutanım,» dedim.

«Teklifim cüretliydi. Ama Endülüslülerin deyimiyle, omuzlarım ceketimden genişti. Babam Endülüs'de kabuklu deniz hayvanları kabzımalıydı. 1920'de de Kordoba'da, Plata sokağında bir dükkân açmıştı. Babam, seyyar dondurmacı olarak hayata atılmış, sonra işi seyyar karidesçiliğe dökmüş. Bir gün de, pişirip satmayı akıl etmiş. Bu sayede biraz para sahibi olmuş ve bir dükkân açmış.

«Daha çocuk yaşta beni ticarete alıştırdı. Zorluk çekmedim; doğuştan tüccarlığa yatkınım. Saymayı öğrenir öğrenmez okuldan kaçıp dükkânımızın sunî mermerden tezgâhının arkasına geçtim. Çok geçmeden, Morena sıradağlarındaki Belmez adlı kasabada bir dükkân daha açtık. O dükkânın adını da, Kordoba'daki gibi «El Puerto» koyduk. Orada, kabuklu deniz hayvanlarından başka şarap, çeşitli alkoller ve limonata da satıyorduk. İşimiz öyle iyi gidiyordu ki, Penarroya, Monterubio, Cabeza de Buey ve Pueblo Nuevo del Terrible kasabalarında da dükkân açtık.

«Bütün bu teşkilâtı ben yürütüyordum. Eski bir kamyonetle durmadan bir yerden öbürüne koşar, dükkânların nasıl iş yaptığını ve sevkiyatı kontrol ederdim. Herbirinin başına bir akrabayı yerleştirmiştim. Bir süre sonra erkek ve kızkardeşler, kuzenler, amca ve dayılar, teyze ve halalar yetmez oldu.

«Savaş başladığında, şubeleri, Endülüs'ün bir kısmını kaplayan koskoca bir ticarî teşebbüsün başındaydım. Zira seçimler, ihtilâller, rejim değişiklikleri, kısacası İspanya'nın yaşadığı her türlü karışıklıklar insanları yemekten ve hele içmekten alıkoymuyordu. Ama savaş başka şeydir. Savaşta, bomba da vardı, yağma da, tahrip de, postu deldirmek de. Benim ta başta şansım oldu: İleride galip gelecek olanların kesimine düştüm. 1936 yazında asker olarak alındığım Franco'cu ordu, dükkânlarımın bulunduğu bütün kasabaları işgal etti. Böylece onları eskisi gibi idare edebildim ve geliştirdim.

«İnanın ki 1. ağır topçu alayı, er Rafael Sanchez'le kıvanç duyabilir. İki yıl, bir tek kantin içki sıkıntısı çekmedi. Yeşile boyattığım eski kamyonuma atladım ve yeniden yollara düştüm. Köy köy dolaşıyor, savaşçıların moralini yükselten o değerli maddeleri bulup taşıyordum. Elbette ki, bu arada, dükkânlarım güzel iş yapıyordu. Onlara, daha çok meyhane havası vermiştim; hepsi de sabahtan akşama dek asker ve subaylarla dolup taşıyordu. Mahzenlerim de, kıtlaşan her türlü malzemeyle tıklım tıklım doluydu. Gördüğünüz gibi, bunca çılgınlığın içinde «El Pipo», kafasını serin tutuyordu. Savaş on yıl sürebilirdi. Ben tedbirimi almıştım.

«Ama bir şey unutmuştum. 15 aralık 1938'di. —Bu tarihi unutamam— bir olay, şu düzenli minik yaşantımı altüst etti. O gece Pueblo Nuevo'da kalmıştım. Şafakta, şiddetli patlamalarla uyandım ve ayağa fırladım. Giysilerimi aramaya koyuldum, ama ayaklarımın altında yer yarılıyor sanıyordum. Karanlıkta, kimi bağırıyor, kimi emirler yağdırıyordu. Patlamalardan dehşete kapılan insanlar yarasalar gibi dönüp duruyorlardı. Neye uğradığımızı anlayamamıştım ki, kumandanımız Carmona'nın «Saldırıyorlar!» diye haykırdığını duydum.

«Saldırganlar Kızıllardı.

«Yumruk yemiş gibi oldum. Bir rüya son bulmuştu sanki. Kızıllar bir yıldan beri saldırıya geçmiyorlardı. Şimdi, birden, öfkeli bir sel gibi taşacak, meyhanelerimin bulunduğu kent ve kasabaları istilâ edeceklerdi. Milyonlarca peseta değerindeki stoklarım yağma edilecekti.

«Ama El Pipo, işleri sarpa sardı diye oturup sızlanacak adam değildir. Kendi kendime, «Rafael, Kızıllar gelmeden mallarını emniyete almalısın,» dedim. Dağlardan esen dondurucu soğuğa rağmen ve yarı çıplak olarak, kamyonete atladığım gibi, savaş filân dinlemeyip en önemli stokumun bulunduğu Penarroya'ya doğru atıldım. Pueblo

Nuevo'dan çıkarken yollarda, telefon tellerini saran askerlere rastladım. İçlerinden biri ahbabımdı. Zayıf, çelimsiz bir oğlandı. Dış görünüşünden, sivil hayatta ne iş yaptığını imkânı yok tahmin edemezdiniz. Boğa matadoruydu. Yeni başlamıştı ve henüz ünlü değildi. Ben, ileride çok parlayacağına inanıyordum. Adı Manolete'ydi.

«— Hey! Rafael, nereye gidiyorsun?» diye seslendi.

«— Penarroya'ya! dedim.

«— Çıldırdın mı? Orada kimse kalmadı. Birlikler çekildi. Komutan öldü.»

«Ama mallarımı gidip almamı engellemeye yetmezdi bu kadarı. Manolete'ye «O işe yaramayan telleri bükeceğine benimle gel, dedim. Haydi atla!» Ve Penarroya'ya neden gittiğimi anlattım. Yüzüme nasıl şaşkın şaşkın baktığı hâlâ gözümün önünde. O uzun kollu üniformanın içinde daha zayıf ve az - çok gülünç görünüyordu. Elindeki telleri yere bırakıp kamyonete atladı.

«Yirmi dakika sonra Penarroya'ya vardık. Şehirde in-cin top oynuyordu. Meyhanemde her şey yerli yerindeydi. Kızıllar henüz gelmemişlerdi. Şansları yokmuş. Mahzen tıklım tıklım içki doluydu. Yarım milyon pesetalık mal vardı. Manolete'nin yardımıyla o akşam hepsini Kordoba'ya taşıdık. Savaşın en olağanüstü mucizesiydi bu. Bütün mahzenleri boşalttığımızda Kızılların ilerlemesi durdurulmuştu. Sonra, sıradağlara doğru püskürtüldüler. Soluksuz kalmışlardı; Cumhuriyetin can çekiştiği anlaşılıyordu. Çok sürmez, ölür ve savaş biterdi. «Madem öyle, dedim kendi kendime. Geri dönüp son dakikada postu deldirmenin ne yeri var?»

«Yeri yoktu, gerçekten. Ve orduda, beni de Manolete'yi de bir daha gören olmadı. Altı ay sonra, 2 temmuz 1939'da, Maestranza de Sevilla'da, dostum Manolete'nin **alternativa** törenini izledim. O gün, büyük Matador Chicuelo ona, boğa matadoru kılıcını verdi. Güzel bir yaz günüy-

dü. Studebeker'imin direksiyonunda, Manolete'yle birlikte arenadan arenaya giden şanlı yola atıldık. Zengindim. Benim için, şahane bir hayat başlamıştı.»

Heyhat! Mutluluklar, mevsimler gibi geçicidir. El Pipo'nun şahane hayatı bir yaz sürecekti sadece. Manolete'nin hengâmeli yaşantısında sersemleyecek vakti ancak buldu ve İç Savaş'ın harabelerinde biriktirdiği serveti de yitirdi. Zenginken, yeni maceralara atılıp uçurumdan kurtulmaya çalışacaktı. Bu maceraların sonuncusu ve en önemlisi sayesinde, bir deniz hayvanları satıcısı için olanaksız olan bir şeye, üne kavuşacaktı. Savaş yıllarında, bir gün, bir parça çikolata verdiği zavallı bir kadıncağızın delifişek oğluna uyacak, bu sayede yalnız servete değil, üne de ulaşacaktı.

Savaş, pek az İspanyol'a bunca parlak olanak vermiştir. El Pipo'nun tahmin ettiği gibi, Fransa, İngiltere, Amerika ve sonunda S.S.C.B. tarafından terkedilen Cumhuriyet, çözülmeye başlamıştı. 15 kasım 1938'de yabancı birlikler, can çekişen rejimin son savunmacılarını, Franco'cuların karşısında yapayalnız bırakarak Barselona'dan gemilere binip uzaklaştılar. 10.000 asker, yani İspanya'yı savunmaya gelen yabancıların dörtte biriyle birlikte belli bir özgürlük kavramı da İspanyol topraklarına sonsuzca gömülmüştü.

Cumhuriyet, yenilginin acısını tadıyordu. Yabancı kuvvetler uzaklaştıktan hemen sonra Franco'cular, cumhuriyetçileri Ebre kıyılarından attılar. Böylece İç Savaş'ın en kanlı çarpışmalarından birine son verdiler. Noelden iki gün önce ırmak boyunca, amacı Barselona olan güçlü bir saldırıya geçtiler. Bir ay sonra, 16 ocak 1939'da Katalonya'nın bu büyük şehri düştü ve 200.000 kişi kaçıp yollara döküldü.

Böylesine bir facia görülmüş değildi. Pirene'ye dek

yollar ve köyler kaçaklarla doluydu. Açlıktan ölen ve soğuktan donan kadın, erkek, ihtiyar ve çocuklar sokaklarda ve hendeklerde sabahlamaktaydılar. Şafakta, yorgunluktan sarhoş, yağmurdan ve kardan sırsıklam vaziyette, şaşkınlıklarını ve umutsuzluklarını vakur bir suskunun gerisinde gizlemeye çalışarak sınıra doğru yollara dökülürlerdi. Küçük kızlar bebeklerini, oğlanlar top ya da öteki oyuncaklarını ellerinden bırakmazlardı. Yanlarında yürüyen ana ve babaları, beraberlerinde götürebilecekleri en değerli şeyi, Fransa sınırından geçmeden önce eğilip aldıkları bir parça İspanyol toprağını avuçlarının içinde sıkı sıkı tutmaktaydılar.

28 mart 1939'da, öğle vakti, iki yıl, dört ay, yirmi bir gün süren kahramanca bir savunmadan sonra, Madrid düştü. Franco'cu askerler geniş caddelerde ilerlerken, taraftarları sindikleri yerlerden çıkıp onları selâmlamak üzere kaldırımlarda ve balkonlarda toplanıyorlardı.

O güne dek sık sık duydukları sloganı değiştirip taşkınlık içinde, «Han pasado!» (geçtiler) diye bağırıyorlardı.

Madrid'in düşmesinden sonra, zafer artık bir saat meselesiydi. Son Cumhuriyetçi hükümet Valencia'dan kaçmıştı. Her yanda Cumhuriyetçiler silahları bırakıyor ve üç yıl önce alelacele terkettikleri köylerine dönüyorlardı. Çok geçmeden, cephe diye bir şey kalmadı. Hızlı Dragon'la başlayan büyük serüven 31 mart 1939'da son buldu. Cumhuriyetçilerin tuttukları son üç şehir Almeria, Murcia ve Carthagene de düştü. O akşam, bir emir subayı, General Franco'nun odasına girdi ve ordularının bütün cephelerde amaca ulaştıklarını müjdeledi.

General, bakışlarını önündeki kâğıtlardan kaldırmadan,

— Peki; teşekkür ederim, diye karşılık verdi.

İspanya savaşı sona ermişti.

Zaferin bilânçosu korkunçtu. Yaklaşık olarak 600 bin İspanyol ölmüştü; iki milyondan fazlası yaralanmış ya da sakat kalmıştı. Yarım milyon ev yıkılmış ya da hasara uğramıştı. 183 şehir ve kasaba harabeye dönmüş, 2.000 kilise ateşe verilmiş, sürülerin üçte biri yok edilmiş, demiryollarının hemen hemen yarısı kullanılmaz hale getirilmişti. Ama bütün bunlar, ruhsal zararların yanında gene de bir şey sayılmazdı. Bu çatışmanın, misli görülmemiş bir vahşetle sürdürülen bu kardeş kavgasının İspanyolların kalplerinde yarattığı kini söndürmek ve ruhlarında açtığı yaraları kapatmak için kimbilir kaç on yılın geçmesi gerekecekti. Üstelik yenenlerin yenilenlere karşı merhametsiz davranmaları nedeniyle bu daha da güç olacaktı. Zaferi izleyen haftalar içinde 100.000 İspanyol kurşuna dizilecek ve iki milyon kişi hapse atılacaktı.

Savaşın yuvalarından söküp uzaklara attığı iki milyon insan için ise, üç yıl önce kaçtıkları yerlere dönüş acı ve zor olacaktı. Bu uzun yolculuk çoğu zaman bir evin harabelerine ya da sevdiklerinin mezarlarına ulaşıyordu.

Benitezlerin komşusu Anna Horillo 1936 ağustosunda geçtiği yolları ters yönde katediyordu şimdi. Üç yıl, Murcia'daki silah fabrikalarında çalışmıştı.

Angela Benitez de Palma del Rio'ya dönüyordu. Bir kamyonun üstünde soğuktan titreyerek yol alırken, üç yıl yaşadığı kasabanın harap evlerinden gözlerini ayıramıyordu. Hayatın acılarını daha bebekken tatmış olan son çocuğu Manuel kucağındaydı. Ablaları, «üç yaşındayken ağlamayı unutmuştu» diye anlatırlar.

Zavallı kadıncağız, biriktirebildiği birkaç pesetayı belindeki kemere sıkı sıkı yerleştirmişti. Palma del Rio'da iş buluncaya ve kocası —eğer yaşıyorsa— dönünceye dek evlâtlarını bu azıcık parayla besleyecekti.

Savaşçılar, paçavralara bürünmüş, aç-susuz, şaşkın ve perişan bir vaziyette dönüyorlardı. Koltuk değnekleri,

rüzgârda uçuşan giysilerin boş kolları, boş göz çukurları, Palmalıların, ötede - beride kendilerinden bir şeyler bıraktıklarını gösteriyordu. Kamyonlarla ya da yaya ve pek azı trenle geliyordu. Juan de Espana'nın milisinden sağ kalan bu yenik ve yitik insanlar köylerinin kiremitle örtülü damlarını görünce tanımsız bir acıya kapıldılar. İçlerinden çoğu için bu damlar, birer serap olacaktı.

Jandarmalar «öteki kesimden» gelenleri tutukluyordu. Yeni belediye tarafından kaleme alınan «rejim düşmanları» listesinde adı bulunanlar hemen Kordoba'ya sevkediliyor ve orada, bir askerî yargıç üstünkörü bir soruşturma sonunda kaderlerini tayin ediyordu. Adlarının yanına bir haç işareti konmuş olanlar ölüme mahkûm edilmişlerdi ve hemen o gece Miraflores hapishanesinin duvarının dibinde kurşuna diziliyorlardı. Ötekilere gelince; Franco İspanya'sının, eski hasımlarını cezalandırmak ve eğitmek için açtığı çalışma kamplarında, son güçlerini de yitireceklerdi.

José Benitez, başta şanslı çıktı: Adı, jandarmadaki listede yoktu. İki gün, Ancha sokağındaki sefil evde şenlik yapıldı. Ama bu mutluluk uzun sürmedi. İftira dolu bir ihbar üzerine zavallı adamı çalışma kampına attılar ve José Benitez bir daha Palma'ya dönemedi.

Birçok aileler, Benitezlerin geçici mutluluğunu bile tadamadılar. Palma'da belediye binasının duvarına asılan ölü listesi uzadıkça siyahlara bürünmüş kadınların sayısı da artıyordu. Bu, gene de acıklı bir avunmaydı: Onlar, hiç değilse belirsizlikten ve çılgın umutlardan kurtulmuşlardı. Kalanlar için umut dolu bekleyiş, aylar, bazan yıllar sürdü ve sonunda sevdikleri kimsenin ölüm haberi ulaştı. Anna Horillo bunlardan biriydi.

İki yıl boyunca, her ay, iki jandarma evlerine geldi ve kocasının gizlice dönmüş olup olmadığını kontrol etti. Her defasında, zavallı kadın, ancak umutsuz bir omuz silkmeyle

cevap verebildi. Günün birinde, kapının önünde bir adam gördü. Franco'cu birliklerin Palma önlerine vardıklarını görüp kilisenin çanlarını çalan marangoz Adolfo Santaflor'u tanıdı. Adam çekingen bir tavırla bir şeyler söyledi ve cebinden bir zarf çıkartıp Anna Horillo'ya uzattı. İçinde, kocasının askerlik belgeleri ve daha bazı kâğıtlar, bir de, yarım kalmış bir mektup vardı. Şunlar yazılıydı:

«Sevgili karıcığım; bu sabah sokakta bir kız gördüm; bizimkine çok benziyordu. Dileniyordu yavrucak. Cebimde ne varsa verdim ve kucakladım. Sizler, hepiniz gözümde tütüyorsunuz.» Bu kadardı. Anna'nın kocası, mektubu tamamlayacak vakit bulamamıştı. Marangoz, «19 aralık 1936'da Castellon de la Plana yakınlarında öldü,» dedi. 19 aralık'ta bütün gece, birliğine dahil 100 kişi, Franco'cuların tuttuğu bir manastıra saldırmışlardı. Şafakta 95'i ölmüştü ve Juan Horillo bunların arasındaydı.

Anna Horillo gibi yaslara bürünen nice İspanyol kadını, ölülerine acınacak vakit bulamadılar. Savaşın dehşetinden sonra, bahtsız ulus, İspanya tarihinde misli görülmemiş bir kıtlıkla karşı karşıya kaldı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine dünyayla ilişkisi kesilen, borçlarını ödemek için toprağının kıt ürünlerini Almanya ve İtalya'ya veren, üstelik iki yıl kuraklık çeken İspanya, kefaretini korkunç bir cezayla, açlıkla ödeyecekti.

Bütün kent ve köylerde olduğu gibi, Palma del Rio'da da bu yeni trajedi en çok çocukları ve ihtiyarları kırdı. Ama bu karanlık gecede Endülüs'de bir umut ışığı parlıyordu. Perişan bir dünyanın içinde mağfiret meleği bir papazın çelimsiz silueti, Palmalı yoksullara, rahiplerin birçok haksızlıklarını unutturdu. Katledilen papazın yerine gönderilmişti ve adı Carlos Sanchez idi. Don Carlos, zayıf omuzlarına yüklerin en ağırını almıştı: Palma del Rio sokaklarında, köpekler gibi başıboş ve uluyarak dolaşan terkedilmiş çocukları kurtarmaya çalışacaktı.

«Her sabah, cüppemin cebine şeker doldururdum. Sonra elime ufak bir çıngırak alıp seyyar satıcılar gibi çala çala Palma sokaklarında dolaşırdım. Çağrımı duyan çocuklar, kimi kuşkuyla, kimiyse bir genç boğa taşkınlığıyla gizlendikleri yerlerden çıkarlardı. Onlara şeker dağıtır ve konuşurdum. Sabırla, yavaş yavaş güvenlerini kazandım. Uzun ve güç oldu. Çokları Kızılların çocuklarıydı; aileleri onlara kilise ve papazlar hakkında öyle kötü şeyler anlatmışlardı ki, ilk başta, beni görür görmez kaçıyorlardı.

«Ebeveyni kaybolan, ya da 1936'da kaçarken onları izleyemeyecek kadar küçük oldukları için terkedilen çocukların durumu özellikle çok güçtü. Sayıları birkaç düzineyi bulan bu yavrucaklar kimin nesi olduklarını bile bilmiyorlardı. Savaş yıllarında dilenerek, hırsızlık ederek, kırlarda ya da terkedilen evlerde gizlenerek yaşamışlardı.

«Palma'ya vardığımda durumlarını görünce içim sızladı. Onları sokaklardan, kırlardan kurtarmak, bir yuva, bir çevre vermek, eğitmek gerekiyordu. Ama yapılacak ilk iş, onları evcilleştirmekti. İşte bu amaçladır ki, cebime şeker koyup, elime bir çıngırak aldım ve sokaklara çıktım.

«Savaş sırasında, orduda papazdım ve çekilen yoksullukları yakından görmüştüm. Ama, hiç bir şey beni, çıngırağımın sesine gelen çocuklar kadar derinden etkilemedi. Vahşî hayvanlardan farkları yoktu. Açlıktan bazılarının bedeni öylesine şekilsiz ve öylesine yarabere içindeydi ki, insan kılığından çıkmışlardı.

«Birkaçının güvenini kazandıktan sonra yetimhanemi kurabileceğim bir bina aramaya koyuldum. Assomption kilisesinin yanındaki harap Santa Clara manastırını uygun buldum. Burası, bir yanı Arap surlarıyla çevrili, önünde Genil kıyılarına dek inen geniş bir bahçesi bulunan hoş bir yerdi.

«Kızıllar 1936'da manastırı yakmışlardı, ama duvar ve tavanları duruyordu. İçlerinden en büyüklerinin yardımıyla bu yeri onarmaya koyuldum. Önce yangından zarar görmüş potrellere payanda vurduk; sonra, duvarları ve tavanları kireçle badanaladık. Sıra ve masa yapalım diye çocuklar ormandan tahta ve odun getirdiler. Çocukların sayısı öyle çoktu ki, koridorlara bile sıralar koymam gerekiyordu.

«Un buldukça ekmek pişirelim diye bir fırın uydurdum. Sonra doğru Kordoba valisine başvurdum ve çocuk başına günde elli centimo verilmesini diledim. Piskopos, mutfağa ve okula yardım etsinler diye beş rahibe gönderdi. İşte böyle başladık.

«O devirde, en güç sorunumuz beslenmeydi. Çocuk başına günde elli centimo aslında bir fareyi beslemeye yetmezdi. Aç kalma tehlikesiyle karşı karşıyaydık. Besinimizin temeli nohut ve ekmekti; bunları bulmak da son derece güçtü. Bir avuç un için saatlerce koşuşurdum. Sorumluluğunu yüklendiğim çocukların midelerini bir günlüğüne olsun doldurabilme kaygısıyla uykularım kaçıyordu.

«Elime biraz para geçti mi, hemen karaborsacılara başvururdum. Ama karaborsa bile öylesine bir kıtlık çekiyordu ki, azıcık bir şey için muazzam paralar talep ediliyordu. Yemek dolabımız boşaldı mı, heybeyi sırtıma vurur, köy köy dolaşıp çocuklarım hesabına dilenirdim.

«Yolda rastladığım değirmenlere girer ve değirmenciden, yerleri süpürmeme izin vermesini rica ederdim. Gezmediğim çiftlik bırakmaz, durmadan kapılarını çalardım; böylece bazan hasat artıklarını toplama iznini koparırdım.

«Bu şekilde, iyi kötü yaşantımızı sürdürüyorduk. Çocuklar sabahları birer fincan kahve ve birer parça ekmek yesinler diye yeri göğü birbirine katıyordum. Öğleyin onlara nohut püresi ya da fasulya çorbası vermeye çalışır-

dım. Akşam, kalanıyla karınlarını doyururlardı. Bir şey kalmamışsa, eh! O zaman tek çare bir dua okuyup yatmaktı.

«O karakışta, onları giydirebilmek için Kordoba ve Sevilla tüccarlarından azıcık kumaş ya da kenevir dilenirdim. Bu sadakalar sayesinde rahibeler onlara birer kat elbiseyle birer çift çarık dikerlerdi ve bunları Noel'de dağıtırdık. Bir çocuğun elbisesini ötekine giydirmek olanaksızdı; zira Noel'e dek, tahta bezi yapılmaktan başka işe yaramayacak şekilde lime lime olurlardı.

«Çocuklarımın sayısı hemen hemen 600'ü bulmuştu. İçlerinden yüze yakın çocuk, anasız babasız olduğu için bizimle kalıyordu. Ötekiler sabah gelip öğleden sonra giderdi. Rahibeler ve ben, elimizden geldiği kadar onlara bir şeyler öğretmeye çalışırdık.

«Bir gün, Calle Ancha'da oturan bir kadın beni ziyaret etti. Adı, Angela Benitez'di. Kocası hapisteymiş. En ufak kızı Carmela yetimhanemize gelirdi. Öteki çocukları çalışıyorlarmış. O gün, Senora Benitez'in yanında somurtkan ve sıska bir oğlan vardı.

«Don Carlos! diye sızlandı. Ne veriyorsak yemiyor. Ölecek. Bir şey yapın.» Zavallı kadın, yetimhaneye alayım diye yalvarıyordu. İri gözlü ve sümüklü Manuel Benitez, müstakbel El Cordobés'le böyle tanıştık. Yetimhaneye girer girmez kendini öteki çocuklara hemen sevdirdi. Ondan, hayranlıkla sözeder oldular. Önümde sıraya giren minik yüzlerin içinde tükenmez sümüğü burnunda, muzip gülüşlü çocuk hemen göze çarpardı.

«O yavrucakların nihayet gülebildiklerini gördükçe yüce Tanrı'ya şükrederdim. O devirde gülmeleri için fazla fırsatlar yoktu. Küçük Manuel'in yemek istemeyişinin nedenini anlamakta gecikmedim: Öylesine aç kalmıştı ki, midesi küçülmüştü ve azıcık bir şey yedi mi feci sancılar çekiyordu. Bu durumda olan yalnız o değildi. Halkımız ol-

dum olası açtı. Ama, o yıllarda hayat, tarihimizde görülmemiş derecede güçleşmişti.»

Atlatabilenler, Don Carlos Sanchez'in sözünü ettiği yılları «los anos del hambre» (açlık yılları) diye anarlar. 1940 - 1941 yıllarında Endülüs köylerini kırıp geçen korkunç kıtlığı yaratmak için doğa ve insanlar birlik olmuşlardı sanki. Masmavi bir gökte parlayan yakıcı bir güneş güneydeki toprakları inatla ve insafsızca kurutuyor, ta diplerine dek bir yudum nem bırakmıyordu. Savaş, bölgenin ilkel sulama tertibatını yoketmişti. Sıradağlardaki sellerin doğrudan Guadalquivir'e döküldüğünü ve bir damlasını bile zaptedemediklerini gören köylüler, öfkeden çılgına dönüyorlardı. 1936'da Palma ve çevresini ellerine geçirmiş olan Kızıllar, öcalma hırsıyla her yana öyle yıkıcı bir öfkeyle saldırmışlardı ki, o arada büyük mülk sahiplerinin azbuçuk modernleştirme girişimleri de yokolmuştu. Traktörler ve biçer - döverler, felâketlerinin kaynağının bunlar olduğunu sananlar tarafından parça parça edilmişti. Bu barbarca yıkıcılıktan kurtulan birkaç parça makine de benzin yokluğu yüzünden kullanılamıyordu. Ne katır, ne yük beygiri kalmıştı. Askerleri beslemek için, savaş sırasında hepsini kesmişlerdi.

İlkel zamanlardaki gibi, insan koşulu sabanlar kupkuru toprağı sürüyordu. Ama İspanya'yı kana boğan son savaşın, insanları yokettiği yetmiyormuş gibi bu sindirme ve öcalma saatinde geri kalanlar da dikenli tellerin gerisine atılmışlardı. Öyle ki, insan da azdı. Makineden, gübreden ve el emeğinden yoksun kalan Endülüs tarımı, büyük mülk sahiplerinden birinin dediği gibi, «bir Ortaçağ karanlığına gömülmüştü.»

Sadece, kuraklıklara yüzyıllardan beri alışmış olan zeytin ağaçları meyve vermeye devam ediyordu. Ama jandarmaların kontrolü altında toplanan zeytinler, doğrudan

doğruya devlet işletmesi olan fabrikalara gönderiliyordu; Palma del Rio sakinlerine düşen yağ, çoğu kez verilmiyordu. Karaborsada zeytinyağı öyle pahalıydı ki, kaşıkla satılıyordu. Palma'da, bir kaşık yağın fiyatı iki peseta'ydı; bu ise, bir işçinin yarım gündeliğine yakındı. Bir kilo ekmek resmî fiyatından ön dört kat pahalıya satılıyordu, bir kaşık şeker alabilmek için bir işçinin bir günlük ücretinin tamamını vermesi gerekiyordu. Malların değiştirilmesi pek ilgi görüyordu. Angelita Benitez hatırhyor; bir çift galoşa karşılık üç litre zeytinyağı veriliyordu.

Bu feci sıkıntıda, Palma halkının sağlayabileceği tek besin, ottu. Geceleri, sebzeci kadınlar, Guadalquivir'in kıyılarına inip otları keserler ve kasabanın kapalı çarşısı **Plaza de Abastos**'da satarlardı. Bunları kadınlar evlerinde pişirirlerdi. Bazı ayrıcalıklılar o yeşilimtrak yavan suya biraz zeytinyağı, bir köpek ya da kedi ayağı atarlardı. Çok geçmeden Endülüs köylerindeki kedi ve köpekler de yok oldu. Ot yiyenler o kadar çoğalmıştı ki, bir polis istatistiğine göre pazarda ot satan 357 satıcı vardı. Ancak, toprak öylesine kuruydu ki, ot bile bulunmaz oldu. Eşeklerin ve katırların sevdikleri bir besin olan, bir tür yabani karnıbahar, **tangadina** ve bir tür maydanoz **cardo** en aranan besinler haline geldi. Kahve diye çekilmiş meşe palamudu, sigara diye de kurutulmuş yaprakları ve patates kabuklarını içiyorlardı.

Bu İspanyol kenti, nice başka kentler gibi ölmemek için böyle çırpınıyordu. Kapıların önünde ve karanlık sokaklarda dolaşan, avurtları çökmüş, karınları açlıktan şişmiş, bakışlarıyla merhamet dileyen çocukların içler acısı bir görünümü vardı. Hükümet doktoru, besinsizlikten güçlerini yitirmiş bir yığın ihtiyarın durumunu hâlâ unutamamaktadır. Böylesine bitik düşmeleri nedeniyle her türlü hastalığa yatkın olan bünyelerini güçlendirmek için doktor hiç bir olanağa sahip değildi. Ve zaten elinde sadece

biraz aspirin, Doginal adlı mikrop kırıcı bir ilâç ve bir avuç morfin vardı. En yakın hastane, Kordoba'daydı ve bu 60 km.'lik mesafeyi aşabilecek kişiler, parmakla gösterilebilecek kadar azdı. Assomption kilisesi her gün ölüm çanları çalardı. Don Carlos Sanchez can çekişen hastaların birinden ötekine, durmadan koşmaktaydı.

1940 - 41 ilkbahar ve kışında ölüm oranı en yüksek noktasına vardı. Bu aylar içinde kıtlık öylesine çok kişinin ölümüne sebep oldu ki, hükümet, nüfus memurlarına, durumu örtbas etme emrini verdi. Bunlar, kütüklerdeki ölüm nedeni hanesine, açlıktan ölenler için «zatürre» yazıyorlardı.

Angelita Benitez'in Anlatısı

«Aç kalmadınızsa, açlık nedir, bilemezsiniz. O günler aklıma geldikçe hâlâ ağlarım. O zamanlar elimizden gelen tek şey ağlamaktı. Gece yatarken ağlardık, çünkü yiyecek bir şey yoktu. Sabah ağlardık, çünkü gene yiyecek bir şey yoktu. Yapabileceğimiz tek şey bu olduğu için durmadan ağlardık. Adamlar sokaklarda düşüp ölürlerdi. Yerde, davul gibi şişmiş karınlarıyla kaskatı kalırlardı. Hiç bir şey yemedikleri için ölürlerdi; halbuki karınları, çok yemişler gibi şişikti. Hayatımız boyunca çok acı çekmiştik, ama savaştan sonra çektiğimiz açlık günlerindeki acılar hepsini bastırdı.

«Babamı, eve döndükten sonra tutukladılar ve daha birçok Palmalı gibi Kordoba'ya götürdüler. Aile yükü annemin ve benim omuzlarımda kalmıştı. Biz işe gittiğimizde kardeşlerimize Encarna bakardı. Annem Calle Ancha'nın yakınındaki Calle Belen'de bir konuk bulmuştu. Kuyusu olmadığı için ötekinden daha ucuzdu. Suyu testiyle ırmaktan taşımak gerekiyordu. Masamızı, sandalyelerimizi ve karyolamızı taşımıştık. Karyolada annemle kardeşim

Manuel yatıyordu.

«Önceki evimizde olduğu gibi, burada da bir fırın vardı. Annem bulabildiğimiz çerçöpü orada pişirirdi. Gerçi besin kartları verilmişti, ama bunlarla alınacak bir şey bulunmuyordu. Zenginler, her zamanki gibi, dilediklerini satın alabiliyorlardı, ama bizler için hiç bir şey yoktu. Tarlalara gidip ot topluyorduk. Ve hemen hemen her zaman bunları yiyorduk.

«Annem, savaştan önce babamın çalıştığı kadar çok çalışmaktaydı. Ne iş olursa kabul ediyordu. Tarlalara gider, iş dilenirdi. Zeytin mevsiminde, zeytin toplamaya giderdi. Çamaşır bulursa, onu yapardı. Bazı günler, ırmak kıyısında, çakılların üstüne diz çökmüş vaziyette 14 saat durmadan çamaşır yıkardı. Gece eve kıpkırmızı ve şişik ellerle döner; dizleri, o çakıllar yüzünden kanardı.

«Annem, güzel bir kadındı. Ufak tefek ve zayıftı. Ama savaştan sonra bize yiyecek bulsun diye kendini yıprattı. Öylesine zayıflamıştı ki, kemikleri, derisini delmek istermişçesine dikilmekteydi; saçları iyiden iyiye ağarmıştı. Teni bile griye çalmaya başlamıştı. Açlığın ve acının sembolü haline gelmişti.

«Sonunda Palma'da iş bulunmaz oldu. Evde bir centimo'cuk ve ottan başka da yiyecek kalmamıştı. Bunun üzerine annem, bizi, Palma yakınlarına, büyük babamın bekçi olarak çalıştığı büyük bir malikâneye götürmeye karar verdi. 15 kilometrelik yolu yaya gittik. Manuel, yavaş yürüdüğü için ancak öğleyin varabildik. Orada annem, babasının yemeklerini pişirip çamaşırlarını yıkıyordu. Bizler de tarlalardan ot ve **Cardo** topluyor, pişirsin diye annemize götürüyorduk. Yemek saati geldi mi, aç kargalar gibi tencerenin üzerine saldırırdık. Bazan kaşığımızla tencerenin altını kazıma meselesi yüzünden dövüşürdük. Böyle kavga ettiğimizi gördükçe annemin gözleri dolardı. Bize yiyecek verebilmek için derisini yüzmelerine razıydı.

«Bir gün hastalandı. Sancısı vardı ve kımıldayamıyordu. Kalkmaya çabaladı, ama bayıldı. Büyük babam onu divana taşıdı; orada, öyle kaldı. Kalkmak için çabaladı mı, gerisin geriye düşüyordu.

«Büyük babam Palma'ya dönmemize karar verdi. Hastayı çiftliğin kağnısına yerleştirdi ve biz, arabanın peşinden yaya olarak Palma'ya girdik.

«Ertesi gün annemin durumu daha da ağırlaşınca, hühümet doktoru Don Rafael'i çağırmaya gittim. O, parasız bakıyordu. Ama Palma'da öyle çok hasta vardı ki, vakit bulamadı ve ertesi gün geleceğini söyledi. Ertesi gün de gelmedi.

«Altıncı gün geldi. Annemin durumu ağırlaşmıştı. Öylesine güçten düşmüştü ki, kolunu kaldıramıyordu. Neden olduğunu bugün anlıyorum: Bizi besleyebilmek için gücünün üstünde yorulmuş ve yıpranmıştı. Canı kalmamıştı. Ama ben, o zaman, sadece hasta olduğunu sanıyordum.

«Don Rafael hastaya uzun uzun baktı ve iç geçirdi. Ona bir şeyler sordu, sonra bana bir kâğıt uzattı ve belediyeye götürmemi söyledi. Oradaki memur bedava ilâç verdi. Aspirindi. O devirde başka ilâç yoktu. Penisilin bilinmiyordu bile. Büyük kentlerde, hattâ Madrid'de bile hiç bir şey bulunmuyordu.

«Ertesi gün annemin durumu daha da ağırlaştı. Don Rafael'e koştum ve onu Kordoba'ya, bir hastaneye yollamasını rica ettim. Trene binemeyecek kadar zayıf düştüğünü söyledi. Oraya götürmenin bir başka yolu da ambülanstı; ama Belediye'nin izni gerekliydi. Savaştan sonra işler nasıl yürür bilirsiniz. Babam tutuklanmıştı. Belediye'deki adamlar bir tutuklunun karısına neden ambülans tahsis etsinlerdi?

«O akşam, saat 5'e doğru, annem can çekişmeye başladı. Ateşi vardı ve güç nefes alıyordu. Biz çocukları, tey-

zelerimiz Carmen ve Antonia karyolanın çevresinde durmuş ona bakıyorduk. Oda, çöp ve hastalık kokuyordu.

«Kilisede bulduğum mumları yaktık ve dua okumaya başladık. Herkes ağlıyordu. Annem ölmekte olduğunu biliyordu. O da azıcık ağladı; çok değil, zira hali yoktu. Hemen hemen hiç konuşamıyordu. Durmadan, «çocukların hali ne olacak? Çocuklar ne yapacaklar şimdi?» diye mırıldanıyordu.

«Etrafını alan bizlere, derin bir kaygıyla bakıyordu. Manuel öyle küçüktü ki, kafası karyolaya ancak yetişiyordu. O da ağlıyordu, ama annesinin ölmek üzere olduğunun farkında değildi. Annem bana baktı ve yeniden ağlamaya başladı. O anda sancısı olduğunu sanmıyorum. Ama öylesine bitkindi ki, can denen şey kalmamıştı. Elini ağır ağır uzattı ve elimi tuttu. Bunca çalışmış olan o eller tüm gücünü yitirmişti. Tutmasam düşecekti.

«Ölgün bir sesle, «Angelita, Angelita, diye fısıldadı. Kardeşlerini sana emanet ediyorum. Anneleri artık sen olacaksın.» Birkaç dakika sonra da öldü. Geride kalan tek şey, yüzünde donup kalan o yorgun ifadeydi. Otuz altı yaşındaydı.

«En küçük üç kardeşimi, anneannemin yanına götürdük. Carmen teyzem ve ben annemle kaldık. Cenazeyi gömmeye hazırlamak gerekiyordu. O yıl annem, lâcivert bir elbise dikinmişti. O rengi pek severdi. İki hafta sonraki Patrona yortusunda giymeyi tasarlamıştı. Tek temiz giysisi bu olduğuna göre, onu giydirmemiz gerekliydi. Her günkü yırtık - pırtık siyah giysilerinin içinde ölmüştü. Giydirdikten sonra onu yatağa yatırdık. Duvardan tahta haçı aldım ve ellerinin arasına koydum. Komşular sandalye getirdiler. Bütün gece yanında kaldık ve dualar okuduk. Kadınlar onunlaydı; erkekler ise aşağıda, avluda duruyorlardı. Endülüs'de âdet böyledir. Herkes ağlıyor, annemin ne

kadar iyi bir insan olduğunu anlatıyordu. Onu herkes severdi.

«Ölüyle sabahlayanlara kahve ya da başka bir şey ikram etmek gerekir. Ama bizim ikram edecek hiç bir şeyimiz yoktu. Yapabildiğimiz tek şey, son geceyi annemle geçirdikleri için onlara teşekkür etmekti.

«Sabahleyin marangoz tabutu getirdi. Bu, yoksul olup da para veremeyenlere yapılan adi tahtadan bir sandıktı. İçini, annemin Patrona gününde pencereye astığı Toledo renkleri işlenmiş masa örtüsüyle döşedim. Sonra, cenazeyi tabuta koyduk. Az sonra dayılarım geldiler; mezarlığa onlar götüreceklerdi. Burada, kadınların mezarlığa gitmeye hakları yoktur. Dayılarım tabutu kapattılar. Beraberlerinde getirdikleri eşek koşulu arabaya yüklediler ve annemi mezarlığa götürdüler.»

O gün, öğleden sonra, Angelita, Endülüs geleneklerine uyarak evlerini, annesinin otuz altı yaşındayken hayatını orada yitirdiği tek odadan ibaret o yoksulluk yuvasını kireçle badanaladı. Sonra anneannesine gidip kardeşleri Encarna, Pepe, Carmela ve iki gün önce beş yaşını dolduran Manuel'i aldı. Carmen Teyze, Angelita'yla gitmiş ve küçükleri birlikte Belen sokağına getirmişlerdi. Sonra o da evine döndü, zira onun da çoluğu çocuğu vardı.

Angelita, karanlıkta uzaklaşan teyzesinin ayak seslerini bir süre dinledi. Duyulmaz olunca sokak kapısını kapattı. Annelerinin birkaç saat önce öldüğü yatağın üstünde birbirlerine sokulmuş duran kardeşleri ablalarını bekliyorlardı. Ona umutla karışık bir perişanlıkla bakıyorlardı. Genç kız annesine verdiği sözü hatırladı. On altı yaşındaydı ve ailenin bütün yükü omuzlarına yüklenmişti. Kardeşlerini besleyecek ve bakacaktı. Anneleri olacaktı. Yoksulluk, yalnızlık ve açlıktan oluşmuş dünyalarında korkunç bir yüktü bu.

O akşam, Angelita son gözyaşı damlalarını kurulayadursun, dayıları Palma'nın nüfus dairesine gittiler. Kanunun gereğini yerine getirerek Angela Clara Benitez'in 7 mayıs 1941'de, akşam 6'da ölmüş olduğunu beyan ettiler. Bu beyana bir de, yoksullukla geçen bir ömrün sembolik mezar taşı yazısı diyebileceğimiz şu üç sözcüğü eklediler: «No tiene testamento» (Vasiyetnamesiz ölmüştür).

5

MADRİD, BİR MAYIS AKŞAMI
Saat 6.25

Basamakların en üstünden, tiz bir ıslık duyuldu; 26.000 seyirci hemen aynı şeyi yaptı. Tepinme sesleriyle birlikte yükselen bu gürültü korridanın alışılmış şamatalı taşkınlıklarından biridir. Seyirciler, arenaya açılan büyük kapının eşiğinde görünen iki atlıyı karşılamaktadırlar. Bunlardan biri sağa, ötekisi sola sapıyor ve pisti çevreleyen tahta şarampol boyunca ilerliyorlar. Kırmızı gömlekli görevlilerin kılavuzluğunda, atlar salına salına yürüyorlar. Kafalarının yarısını kaplayan alınbağı ve bedenlerini örten kapitone zırh onlara gülünç bir görünüm veriyor. Sırtlarındaki adamların görünümü de gülünç. Çene kayışlarıyla tutturulmuş geniş kenarlı yuvarlak şapkalar takmış; cicili bicili, dapdaracık yelekler ve krem renginde güderiden pantolonlar giymişler. Ellerinde, görevleri nedeniyle uzun birer kargı tutuyorlar. Bunlar, korridanın paryaları gözüyle bakılan pikadorlardır. Halk onları görür görmez düşmanca gösterilere başlar. Zira amacı güzellik olan bir gösteride gaddar, sert ve zarafetten yoksun görevleri seyircide yersiz bir müdahaleymiş duygusunu uyandırır. Gerçekten korridanın en eleştirilen, en az değer verilen ve belki de en anlayışsızlıkla karşılanan görevi onlara düşmektedir. Halbuki, aslında son derece

önemlidir; zira onlar olmadan matadorun vahşi boğayla mücadelesi olanaksızdır.

Tek gözleri kapalı ve zırhlara bürünmüş olan atlarının üstünde mağrur, ciddi ve bu kasvetli mayıs akşamında üstlerine yağan hakaret ve ıslıklara karşı kayıtsız kalan pikadorlar, dövüş yerlerini alıyorlar. El Cordobés'in gözde pikadoru, otuz yedi yaşındaki José Siguenza için bu aleyhte gösteriler kadar sarhoş edici bir şey daha yoktur: «Arenada, bütün dikkatlerin kendi üzerinde toplandığını» hissediyor. Manevî ya da estetik hiç bir düşünce ona tasa vermiyor. Özü çeviklik ve atiklik olan bu gösteride «gücü ve kuvveti» temsil etmektedir. «Vahşi boğanın gücünün, çarpıp kırılacağı bir kayadır» o. Yüz yirmi kiloluk bu gözlüklü adam at üzerinde kurabildiği eşsiz denge nedeniyle İspanya'nın en aranan pikadorudur. Arena'nın kulisi olan **patio de caballos**'da görünür görünmez, pist görevlileri, seyisler, at satıcıları, öteki pikadorlar onu saygıyla selâmlar ve yol açarlar. Arena çevresindeki kahvehanelerde ve tavernalarda adı, saygı dolu övgülerle anılır. Korrida başına 7000 peseta gibi rekor bir ücret aldığını herkes bilir. Her mevsim sonunda eline ortalama 700.000 peseta (125.000 TL.) geçer ve bu küçük servetin tümünü, Kordoba'ya, kendisini dört aydan beri bekleyen karısına ve oğluna götürür. Ve José bir süre, hali-vakti yerinde bir burjuva hayatı sürer. Evlerinde boğa sözü edilmez. Tatlı ve çekingen tabiatlı Senora Siguenza hiç korrida seyretmemiş ve herhalde asla seyretmeyecek. Mahun televizyon aygıtı, yapma çiçekleri, modern görünüşlü büfesinin üzerinde pırıl pırıl parlayan kristalleri, hantal pikadorun keçeden pantuflarla dolaştığı ışıl ışıl parkeleriyle Siguenzaların evi düzen ve saygılılığın örneğidir.

Geri kalan zamanda, José Siguenza başıboş ve düzensiz bir yaşantı sürer. Kendisini arenadan arenaya sürükleyen o garip meslek bunu gerektirmektedir. José, köhne

Chrysler'ine büzülmüş, radyodaki flamenkoları dinleye dinleye sıcak yaz gecelerinde ülkesinin platolarını ve kurak düzlüklerini durmadan boydan boya dolaşır. Her yıl yüz bin kilometre, yani dünyayı iki kez dolanacak kadar yol alır. Efendisinin imzaladığı anlaşmaların coğrafî fantazileri onu bir gecede Algesiras'dan Arles'e, oradan, ertesi gün Sevilla'ya sürükler. Böylece ona iki günde 3000 kilometre yaptırır. Bu çılgın gece yolculukları sırasında José, tüm varlığının «bitmeyecekmiş gibi gelen yollara ışık demetlerini savuran bir çift farla âdeta kaynaştığını» hisseder.

Hantal pikadorun hayranları yoktur ve kimse ondan fotoğraflarını ya da otobiyografisini istemez. Arenayı dolduran kalabalıktan hakaret ve ıslıklanmaktan başka şey görmemiştir. Halbuki on dokuz yıl önce o gürültüler ona olağanüstü gelmişti. 1946'da, bir temmuz akşamı arenanın kapıları on dokuz yaşında, gencecik bir pikadorun önünde açılmıştı. Cebelütarık kayalığının dibindeki San Roque kasabasındaydı. Kirayla aldığı yamalı, buruşuk bir elbise giymiş ve başına eski bir şapka geçirmiş olan José, çocukluğundan beri inatla varmayı kurduğu bir mesleğe orada ilk adımını atmıştı. Bunca İspanyol genci matadorların şanlı giysilerini kuşanmak için çırpınırken o hep bugünkü haline ulaşmayı, «seyircilerin yuhaları içinde görkemli bir pikador» olmayı kurmuştu.

Halbuki bu acayip meslek onun ortamından ve koşullarından çok uzaktı. Babası ve büyükbabası dok işçisiydi ve çocukluğu Algesiras'ın rıhtımlarında geçti. On yaşındayken sandıkların ve balyaların ağırlığıyla iki büklüm olarak gemilerin sintinelerine koşmaya başladı. Bir akşam yerde bir gazete bulup göz gezdirdi ve ileride ilâhlar gibi tapacağı adamın fotoğrafını ilk kez orada gördü. Adamın adı Rafael Andrade'ydi zamanının en ünlü matadoru Domingo Ortega'nın baş pikadoruydu. Kargı darbe-

leri öylesine isabetli ve etkiliydi ki, bir pikadorun hayal edebileceği en şerefli lakabı alabilmişti: Ona «Artillero» (nişancı) diyorlardı. Çok geçmeden, José'nin yattığı sefil odanın duvarları Artillero'nun resimleriyle donandı. Genç dok işçisi pazar günleri ve yortularda, Algesiras ve dolaylarındaki arenalara musallat olmaya başladı. Bütün hafta yemez içmez, para biriktirir ve bununla seyislere, arena işçilerine, yedek pikadorlara içki ısmarlardı. Bu sayede burnunu her yere sokabildi. Biri hasta oldu mu gönüllü olarak koşar onun işini yapardı. Böylelikle bir süre pistleri tırmıkla düzeltip sulamak, ölen boğaları katır arabalarına yüklemek, atları, yerlerini almayı hayal ettiği adamlara götürmek gibi işlerle uğraştı.

O temmuz günü, öğleden sonra şans José'ye nihayet güldü. San Roque meydanının emprezaryosu hasta olan pikadorun yerine çıkmasına izin verdi. Bu ilk anlaşma için, José, 537 peseta aldı. (Giysilerin kirasına daha fazla para ödemişti.) Öyle olduğu halde, pikadorları arenaya dâvet eden borazanların sesini duyunca kendini «dünyanın en zengin adamı» olarak hissetti. Acemiydi, beceriksizdi ve o akşam hiç göz doldurmadı. Genç dok işçisi, boğalarla ilk karşılaşmasında öylesine dehşetle karışık bir sevinçli heyecan duymuştu ki, bir insanın boğalarla yaya olarak dövüşmeye nasıl cesaret edebildiğine hâlâ şaşmaktadır. Bununla beraber köy korridalarına bir süre katıldıktan sonra korkusunu yenmeyi başardı.

Bir ilkbahar sabahı, José'yi telefonla Barselona'ya çağırdılar. Çağıran, o devirde henüz parlamaya başlayan genç bir matadordu. Geçen mevsimde José onu, Malaga yakınında bir arenada görmüştü. «Deli bu oğlan, diye düşünmüştü; boğaları tanımıyor. Çok atik davranıyor. Postu deldirecek.»

Valizini hazırladı, ilk trene atladı ve İspanya'nın öteki ucuna gitti. O gün bu gündür, El Cordobés her arena-

ya girişinde peşinde mutlaka José'nin zırhlı at üzerindeki hantal görünüşü belirir.

İspanya'nın baş matadorunun baş pikadoru olan eski dok işçisi mesleğinin doruğuna ulaşmıştır. Temkinli, aynı zamanda gücünün bilincindedir. O görkemli gösteride Artillero'dan aşağı kalmadığını kanıtlayacak ve İmpulsivo denen o vahşi kabadıyıyı yiğitçe cezalandıracak. José, arenada yarım daire çizdikten sonra, atını, zırhlı ve bandlı gözü boğanın karşısına gelecek şekilde döndürüyor; kuralların durmasını zorunlu kıldığı yere gidip duruyor. Bu yer, tahta şarampolla, beş metre uzaklıktaki tebeşirle çizilmiş işaretli yerin arasındadır. José, boğayı kışkırtmak amacıyla o işareti aşamaz. Zaten kışkırtmak ona düşmez.

Yuha sesleri dinmiştir; seyircilerin tüm dikkati, arenanın ortasında duran boğada toplanmıştır. El Cordobés bir iki geçiş'te onu, ata doğru itecektir. José o gün, matadordan kesin emirler almıştır: Kargısını çabuk ve hayvanı fazla hırpalamadan batıracaktır. El Cordobés, Madridlilere, sapasağlam bir hayvana karşı dövüş çıkararak sanat kabiliyetini kanıtlamak istemektedir. Eski dok işçisi şu anda büyük bir sorumluluk altındadır. Sert bir ceza boğayı güçsüz, pestil gibi bırakır; çok hafifi ise yakın dövüş için tehlikeli bir hayvan haline getirir ve matadorun hayatını tehlikeye sokar. Bütün pikadorlar gibi, José de daima bu güçlükle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, korridanın gidişinde pikadorun rolünün önemini ve bunun sonucu olarak halkın şu yuhalama alışkanlığının ne kadar saçma olduğunu göstermektedir.

Kargıyı sağ kolunun altına iyice sıkıştırmış, dizginleri sol elle sıkı sıkı tutmuş olarak duran José, ustaca bir muleta oyunuyla kendisine doğru gönderilen boğaya dikkatle bakıyor. Hayvan tam atın üstüne atılacağı sırada, kargısını boyun kaslarına batırmak suretiyle saldırıyı durduracaktır. Bu yaralamanın belli bir amacı vardır:

Hayvanın boynuzlarını, matadorun, oyunun son safhasında kullandığı kumaşın seviyesine indirmek. Kargının açtığı yara olmasa, boğayı öldürmeye olanak yoktur, zira matador kılıcı batırabilmek için kolunu boynuzların üstünden aşırmak zorundadır. Pikadorların görevini doğrulayan daha bir yığın düşünce vardır. Boğa, ata saldırınakla gücünü yıpratır. Ve en önemlisi, kargı sınaması yiğitliğinin mihenk taşıdır. Ama sert bir sınama olduğundan ceza birçok aşırılıklara yol açabilir. İspanyol kanunları aşırılıklara cezalar koymuştur. Ama pikadorlar devlete çalışmamaktadır. Tedbirli ya da tabansız bir matadorun emri üzerine hayvanı perişan edebilirler; o zaman korrida, gülünç ve cansıkıcı bir gösteri halini alır; ve bu sık sık olmaktadır. Bu aşırılıklardan biri, kargıyı hayvana batırdıktan sonra burgu gibi çevirmektir; böylece şiddetli bir kanamaya yol açarak pikadorlar hayvanı vaktinden önce bitik düşürürler. Bu çirkin ve insafsız işlem sık sık tekrarlanmaktadır ve pikadorların kötü ününün nedeni biraz da bundandır.

José altındaki hayvanın titrediğini hissediyor. El Cordobés'in pelerinin sürüklemesiyle İmpulsivo şimdi, pikadorun birkaç metre ötesindedir. Tehlikeyi sezen zavallı at kasılıyor. Az sonra meydana gelecek olan çarpışma, çeyrek yüzyıl öncesine dek kanlı ve iğrenç bir görünümdü. Bugün atın sağ böğrünü koruyan ve hayvanların karınlarının deşilmesini engelleyen kapitone zırh **—peto—** o zaman yoktu. Toromaşi tarihi boynuzlara kurban giden atların hikâyesiyle doludur. 1851'de, on üç at birden Centalla adlı boğanın boynuzlarıyla yıkılmıştı. 1873'te Sevilla'da, Parrillero adlı bir hayvan, otuz dokuz kargı darbesi yemiş, ama bu arada on iki atı mezbahaya yollamıştı. Bazan, bu arada adamlar da ölüyordu. Karnı deşilmiş atın altında kalan hantal pikador kızgın boğa için seçkin bir hedef oluyordu. Altmış pikador nankör ve zalim mesleklerini hayatlarıyla

ödediler. 19. yüzyılda matadordan çok, pikador öldü. Ama 1928'de atların zırhla korunmalarından bu yana içlerinden yalnız yedisi arenada ölmüşlerdir.*

Çenesi sımsıkı kenetli, kasları patlayacakmışçasına bantlı olan José birden yön değiştirip kendisine doğru saldıran simsiyah kitleye doğru kargısını çeviriyor. Kargı, boğanın boynuna değdiği anda, José, mahmuzlarını atın böğrüne batırıyor ve yüz yirmi kilosuyla silahının tahta sapına abanıyor. Çılgın atılışında sadece hafif bir yavaşlama görülen İmpulsivo homurtular çıkarıyor ve boynuzları zırha obüs gibi çarpıyor.

Atın ayakları yerden kesiliyor ve José, bizi bir saman çöpü gibi atıverecek mi acaba, diye düşünüyor. Kargı, şimdi, boynuzlarıyla atın karnını deşmenin yolunu arayan boğaya paralel durmaktadır. Hayvan, her boynuz darbesinde, atı, atlıyla birlikte yerden kaldırmaktadır. Hayvanın boynundan kan fışkırdığını gören halk, yeniden ıslıklamaya başlıyor. El Cordobés, bir el işaretiyle José'ye, cezaya son vermesini emrediyor. Pelerinini savurarak boğayı kendine çekiyor. Ama hasımlar, kapışan boksörler gibi birbirlerinden ayrılamıyorlar. Yaralarına rağmen İmpulsivo, zırha deli gibi saldırmaya devam ediyor. Bu yiğitlik örneği ve fırtınaya tutulmuş gemi gibi salınan zavallı pikadorla atı çılgın alkışlara yol açıyor. El Cordobés, çılgına dönen hayvanı nihayet kendisine çekebiliyor ve o, avını bırakıp bu kez aynı çılgın atılışla pelerine saldırıyor. Birkaç hızlı **geçiş**'le, matador hayvanı uzaklaştırıyor; biraz olsun dinlenebilmesi için onu, arenanın ortasında hareketsizleştiriyor. El Cordobés, bir işmarla pikadora, ilk cezadan hoşnut kaldığını, ikincinin daha **hafif** olmasını istedi-

---

* Valensia'daki toromaşi müzesinde boynuzun bir yanından girip öbüründen çıktığı bir dizlik, pikadorluk mesleğinin hâlâ çok güç olduğunu kanıtlamktadır.

ğini bildiriyor. Zarif üç **geçiş** daha yapan hayvan, kendini yeniden atın karşısında buluyor. İmpulsivo gibi yiğitleri müstesna, ilk şokun sertliğinin anısıyla boğalar, ikinci karşılaşmada tereddüt ederler.

İmpulsivo hiç duraksamıyor ve darbe öylesine şiddetli oluyor ki, at da, atlı da havaya kalkıyorlar. Bu saldırıyı zaptetmek ve atının düşmesini engellemek için, José, umutsuz bir hamle yapıyor. Hırpalanan hayvan yorgun düştüğünden ayakları titremektedir. Boynuzlar zırhın ucuna değmek üzere, bir saniye daha, bir mucize olmazsa ucu deriyi bulacak. Karnı deşilen at, atlıyı da altına alarak arenanın çamurlarının içine yuvarlanacak.

Madrid'in 500 kilometre güneyinde, Sevilla'nın **Los Corrales** kahvehanesinde de herkes, tarihî korridayı seyretmek üzere televizyonun önünde toplanmış. İçlerinden biri, durmadan yerdeki talaşlara tükürüp sessizliği bozmaktadır. Kahvehanenin müdavimleri bu davranışın Antonio Cruz'un kaygısının belirtisi olduğunu bilirler. Bugün kaygılı olması için nedenler çok. Boğanın şişlemeye hazırlandığı at, kendi atıdır. Seksenlik Antonio Cruz, korrida dünyasının en kazançlı ve aynı zamanda en iğrenç ticaretinin kralıdır. İspanya'daki arenaların yarısına atları kendisi verir. Ona «El Alcalde de los caballos» (atların ağası) diye ad takmışlar. Hem renkli, hem iğrenç bir adam. Başıboş bir hayat, güneş ve yaşlılık sonucu, sigaradan sararmış sakallarla kaplı yüzü buruşuklar içinde. Dişsiz ağzına rağmen Cruz, pantolonunu patlatasıya şişiren koskoca bir göbek yapacak kadar oburdur. Ve rengini kaybetmiş eski-püskü şapkasını yatarken bile çıkarmaz. Bu şapkanın kendisine uğur getirdiğine inanır.

Kahvehaneyi, kendisine yazıhane yapmıştır. Her gün saat on birde gelir pantolonun kemerini ve yeleğinin düğmelerini açar, masalardan birinin önüne oturur, saat

üç buçuğa dek kalıp işlerini görür. Altmış yıldan beri işi, at satıcılığıdır. Ama korrida ile ilgili herhangi bir işle uğraşan herkes gibi o da işe matadorlukla başlamıştır.

1905 yılında bir gün, genç Antonio, gelecek pazar yapılacak olan korridada kendisine bir fırsat verilmesi için San Juan del Puerto arenasının emprezaryosuna başvurmuş ve emprezaryonun bir kaprisi yaşamına beklenmedik bir yön vermişti. Adam: «Matador çok, demişti. Bana, pikadorlar için at lâzım.» Bunun üzerine matadorluk heveslisi genç hemen yola çıkıp köy köy dolaştı. Korridanın yapılacağı gün, yöredeki malikânelerden satınaldığı ya da kiraladığı otuz atla döndü. Bu, emprezaryoya öyle olağanüstü bir başarı gibi göründü ki, Antonio'yu, yönettiği üç arenanın at üstencisi yaptı. Cruz, matadorlukta fazla bir istikbali olmadığının bilincindeydi; hemen, ışıklı giysi hayalini bir yana bırakıp bu olanağa dört elle sarıldı.

Yeni mesleğinin basit ve sayılı gereklerini çabucak kavradı. Ergin boğalarla yapılanlar için yirmi dört at gerekliydi. O devirde atlara zırh giydirmezlerdi ve ölen atın sayısı ne olursa olsun Antonio, bu görevinin karşılığında 4.000 peseta alırdı. Genç üstenci işine ihtirasla sarıldı; mezbaha kapılarında, fuar yerlerinde, Çingenelerin kervanlarında, hattâ çiftliklerde at aramaya koyuldu. Cins hayvan peşinde de değildi. Adamı taşısın da, ne olursa olsun, der çıkardı. Üstenci, mezbahalarda ya da zamk fabrikalarında, aç açına ölmekten geçici olarak kurtardığı hayvanlar için 400 peseta ödemekteydi. Ticarete atıldığı ilk yıllarda, mevsime yüz atla girer ve bunları Huelva yakınında bir otlakta toplardı. Mesleğinin doruğuna vardığında dört yüz ata sahip oldu. Şimdi ise geniş bir şebekeyi yönetmektedir.

Bununla beraber bu ticaretin iktisadî istikrarı, zayıf temellere dayanmaktaydı: Antonio Cruz boğa başına bir at, yani korrida başına sadece altı at yitirmeliydi. Bundan

fazlası kazancı eksiltir ve on'u geçti mi zarara girerdi. Wall Street'te başlayıp dünyaya yayılan o yıkıcı iktisadî krizden dört yıl önce, yani 1925'te, Antonio Cruz da, kendi çapında bir iflâs tehlikesi atlatmıştı. O yıl, ilkbahar çok yağışlı geçmiş, iyi beslenen boğalar özellikle çok güçlenmiş ve saldırgan olmuşlardı. Doksan dört korridaya at sağlayan Cruz altı yüz doksan dört at kaybetmişti. Felâket demekti bu. Ünlü matador Juan Belmonte'nin şerefine 15 ağustos'ta Badajoz'da yapılan korrida, Cruz için mesleğinin en karanlık günü oldu. Don Pedro Coquilla'nın boğaları, on sekiz atın karnını deştiler. Yitirdiği paralar bir yana, bu kıyım, üstenci için çözümsüz gibi görünen bir sorun ortaya çıkarmıştı. Yarınki korrida için gereken bir yığın atı nereden bulacaktı şimdi?

Antonio Cruz, bir Çingene kervanı geçer umuduyla bütün geceyi yollarda geçirdi. Boşuna. Şafakta, elinde külüstür bir beygir vardı ve ona da avuç dolusu para vermişti. Bununla beraber, dahiyane bir fikir sayesinde meslekî şerefini kurtardı. Kaldığı otelin önünde duran arabacıya 500 peseta teklif etti. Adam, bu parlak teklife önce şaştıysa da hemen toparlanıp atı çözdü ve Cruz'a teslim etti. Çok geçmeden Badajoz sokakları atsız arabalarla doldu. Namus kurtulmuştu. Ve üstenci, araba bulamadıkları için yaya gitmek zorunda kalan seyircilerle dolu arenaya fiyakalı bir giriş yaptı.

Böylesine tatsızlıklar Antonio Cruz'un hayatına heyecan katıyordu. Bununla beraber böyle durumlar her zaman olmazdı. Üstenci sermayesini günden güne artırıyordu. Bu başarısının sırrını şöyle anlatır: «Boğanın saldırısını atlatıp ikinci kez arenaya giren bir at kazanç getirir. Üçüncü kez girerse, bu kazanç iki misline çıkar.» Boğanın boynuzlarına karşı atları savunmak için hiç bir tedbirin alınmadığı yıllarda, üçüncü raunda çıkabilenler çok azdı. Bir korridayı atlatması bile mucizeydi. Cruz, bu mucizeyi

her korridada yenilemeye çalışırdı. Eline bir bıçak, bir makas, kocaman bir döşemeci çuvaldızı ve bir makara alan üstenci, cerrahlığa başlardı. Karnı deşilen atın yarasını hemen oracıkta dikerdi. Ve hiç birinin ertesi sabaha sağ kalmayacağını bildiğinden, hemen yeniden arenaya yollardı. Eski aficionadolar, «arena işçilerinin ayağa kalksınlar diye insafsızca kırbaçladıkları, karnı deşilmiş, etleri sarkmış, kanlar içinde kalmış ve canhıraş çığlıklar savuran o zavallı hayvanların» içleracısı görünümlerini tiksintiyle anımsarlar. Barsakları kanlar içinde dışarı sarkmış, korkudan çılgına dönmüş hayvanlar, pikadorun üzengi darbeleri altında sendeleye sendeleye yeniden boğanın karşısına çıkartılırdı. Bazan, insafa gelen başkan, çok ağır yaralanan hayvanın **corral**'a alınmasını ve bir el ateş edilip acılarına son verilmesini emrederdi. Açgözlü üstenci, bu âlicenap jestten pek korkardı. Zira her biri 400 pesetasına mal olmaktaydı.

Kapitone bir bezin kabul edilmesi atların bu işkenceden kurtulmalarına yetti. Bu yenilik, Antonio Cruz'un çok hoşuna gitti; zira üstenciler için bir altın çağ başlamıştı. Zırh sayesinde Cruz, atlarını altı-yedi mevsim saklayabilmekte ve her yıl yüz kadar korridaya at sağlayabilmekteydi. On üç bin atı feci bir ölüme gönderen adam, —Napoléon bile Rusya seferinde bu kadar hayvan yitirmemişti— sayesinde servet sahibi olduğu hayvanlara, artık türdeşlerinin yazgısını, yani bir mezbahada ölmek gibi bir eceli sunabilmektedir.

Her sabah saat 11'de üniformalı bir şoförün sürdüğü siyah Mercedes, ihtiyar üstenciyi, Sevilla yakınındaki lüks konutundan alıp **Los Corrales** kahvehanesine götürür. Manolete'nin ölümünü izleyen yıllar içinde fiesta bravanın geçirdiği krizden sonra Antonio Cruz'un işleri birden açıldı. Bu uyanışı 20 mayıs 1964'te, Madrid arenasında, atlarından birinin böğrünü boğanın boynuzlarından koruma-

ya çalışan çılgın gence borçlu olduğunu biliyor. Uzun meslek hayatı kadar eski bir refleksle, o at için içi titriyor. Yıllardan beri gözlemlerini yazdığı eski püskü karneyi cebinden çıkarıp araştırıyor. Orada, o hayvanın arenaya dördüncü kez çıktığı yazılıdır. Kaygılarını dağıtmak için tütün kesesini çıkarıp bir sigara sarıyor. Arenada ölen atlarından birinin işkembesinden yapılmış olan bu kese kırk yıldan beri Antonio Cruz'un tılsımıdır.

El Cordobés pikadorunun imdadına yetişiyor. Pelerinini İmpulsivo'ya doğru savurarak ve seslenerek boğaya «çıkış» ını vermeye çabalıyor. Ama İmpulsivo dâveti reddediyor ve hışımla, üstüste zırha boynuz vuruyor. Atının ani sıçrayışlarıyla dengesini yitiren José, hayvanı gerekli biçimde şişleyememektedir. Kargı, kırılan bir gemi direği gibi boşlukta dönmekte ve halk boğanın yiğitliğini çılgınca alkışlamaktadır. Heyecan verici bir döviş; uzun saniyeler herkes, vahşi gücün, insanın zekâ ve becerikliliğini yeneceğini sanıyor. Saldırmaktan nefes nefese kalan ve yarasından akan kanlarla yorgun düşen İmpulsivo, sonunda avını bırakıp matadora dönünce, arenayı avunç dolu bir homurtu kaplıyor. Vahşi hayvan başı eğik olarak kumaşın kıvrımlarının içine gömülüyor ve sola doğru beklenmedik bir darbe atıyor. Darbe, hasmının bedenine değip geçiyor. Toromaşi dilinde «buhurluk darbesi» diye anılan bu saldırının ne tehlikeli olduğunu El Cordobés bilir. Bu, boğa yeterli bir şekilde yola getirilmediği zaman ve yön gözönünde tutulduğunda, görüşünde bir bozukluk var demektir. Böylesine bir tehlike karşısında, seyirciler matadorun hayvanı son bir ceza için yeniden kargının karşısına sürükleyeceğini düşünüyorlar. Yanılıyorlar. Madrid'in bataklığa dönmüş arenasında, matador, korrida dünyasının en güç tatmin edilen seyircisinin kalbini fethetmeyi kafasına koymuş. Hasmını, iki metre uzakta hareketsizleştiren El Cordobés, boğaya sırtını çevirip başkanlık locasına

doğru dönüyor. Bir el işaretiyle pikadorların gönderilmesini istiyor. Başkanın beyaz mendili sallamasıyla pikadorlar çekiliyor: halk, trompetlerin desteklediği alkışlarla matadoru selâmlıyor. El Cordobés'in isteği öylesine cüretlidir ki, arenada kaygılı homurtular yükselirken, banderillero Paco Ruiz, «Manolo! Manolo! diye haykırıyor. Çıldırdın mı sen? Boğa henüz çok güçlü.»

6

PALMA DEL RİOLU BİR DELİKANLI

Angelita Benitez'in Anlatısı

«Annemin ölümünden sonra, haberi babama duyurmak için Kordoba hapishanesine gittim. Abla olduğumdan bu güç görev bana düşüyordu.

«Bulabildiğim azıcık siyah ekmeği ve bir portakalı alıp yola çıktım. Annemin yasını tuttuğumdan siyahlara bürünmüştüm. Tutuklular ayda bir ziyaret edilebiliyordu, onun için babam o gün annemi bekliyordu. Gardiyan adımı söyledi ve babam beni siyahlara bürünmüş görünce durumu hemen anladı. «Ah!» demekle yetindi. Uzun bir süre parmaklıkların gerisinden sessiz sessiz birbirimizi seyrettik. İki yabancıydık sanki. Üç yıldan beri o kadar seyrek görüşmüştük ki. Ve o gün onun gözünde bir ölüm habercisinden, karısının öldüğünü duyurmaya gelen bir yabancıdan başka bir şey değildim.

«Gözlerinden yaşlar boşalıyordu. Ben de ağlıyordum. O, karısı için, bense onun için. Savaştan önceki durumu gözümün önündeydi. Kuvvetliydi ve henüz gençti. Savaş onu ne hale getirmiş, o gün farkettim. Yüzü gri bir renk almış ve ihtiyarlamıştı. Sırtı iki büklüm olmuştu; gömleğinin altından kemikleri farkediliyordu. Çok öksürüyordu; ba-

kışları öyle yorgun öyle umutsuzdu ki.

«Her hafta ziyaret etme izni kopardım. Bir portakal, birkaç zeytin, bir patates gibi, bir şeyler bulabilirsem götürüyordum. Çok konuşmazdık. Söyleyecek fazla bir şey yoktu. Köyde olup bitenler ve çocukların sağlığı hakkında birkaç soru sorardı. En çok da Manuel'den sözedeyim isterdi; çünkü en küçüğümüzdü ve en az onu tanıyordu. Savaştan ya da hapishanedeki yaşantısından hiç söz etmezdi. Çoğu zaman parmaklıkların gerisinden sessiz sessiz birbirimize bakar dururduk. Bir gün de, başka bir yere muhtemelen Malaga'ya gönderileceğini söyledi. Orada, tutuklulara taş kırdıracaklarmış. Malaga, deniz kıyısında ve buradan çok uzaktır. Oraya, onu ziyarete gidemeyeceğim için ikimiz de çok üzgündük. Uzun bir süre konuşmadan birbirimize baktık. Sonunda çıngırak çaldı ve kalkmak zorunda kaldım. Parmaklıkların arasından babamı öptüm. Her zamanki gibi «adios Angelita» dedi. O kadar. Ertesi hafta gittiğimde, onu bulamadım.

«Aylar geçti. Bir gün postacı bize bir mektup getirdi. Birkaç satırdan ibaretti. Okuma bilmediğimden komşumuz Anna Horillo'ya koştum. Babamdan geliyordu. Şöyle yazıyordu: «Çok sevgili Angelita. Sanırım öleceğim. Bir süreden beri öyle hastayım ki, çalışamıyorum. Hastanedeyim. Çıkabileceğimi söylediler. Gel beni al; eve döneyim. Palma'da çocuklarımın yanında ölmek ve karımın yanına gömülmek istiyorum.»

Angelita, kardeşlerini bırakamazdı; on beş yaşındaki kızkardeşi Encarna yola çıktı. Trenle bir gece yol aldıktan sonra Malaga yakınındaki hastaneye vardı. Rahibe, genç kızı birtakım koridorlardan geçirdi; nihayet içinde elli kadar yoksul döşek sıralanmış kemerli bir koğuşa vardılar. Bunların arasından geçtiler ve boğuk boğuk öksüren iskelet gibi bir adamın önünde durdular. Encarna, zavallının bir deri, bir kemik kalmış yüzüne ve sararmış sakallarına

sonsuz bir acıyla baktı ve rahibeye doğru döndü. Tanımadığı o sefil ihtiyar, babası mıydı gerçekten? Hayır, yanılıyorlardı. O değildi. Daha dün, çocukça acılarını dindirmek için kendisini kucaklayan o güçlü kollarla, o adamın sıska kolları aynı olamazdı. Rahibe kuşkusuz yanılıyordu. Encarna öylesine altüst olmuştu ki, döşeklerin üstünden atlaya atlaya sağa sola koşuyor, babasına sesleniyordu. Ama, inlemelerle dolu koğuşun içinde kendisine cevap veren olmadı. Encarna, ne yapacağını bilemez durumda dönüp eski yerine geldi. Rahibe elini onun omuzuna koydu, acımalı bir sesle.

— Evet kızım, dedi. Babanız bu adamdır.

Bu sözler üzerine Encarna, döşeğin yanına diz üstü çöktü. Hıçkırıklarla elini uzatıp babasının yüzünü okşamaya başladı. José Benitez gözlerini açtı; güçlükle.

— Encarna, Encarna, diye mırıldandı. Beni eve götürmeye mi geldin?

Dönüş yolculuğu José Benitez için de, genç kız için de bir işkence oldu. Rahibe, ona babasının hastalığını açıklamıştı. Ama Encarna, veremin ne olduğunu pek bilmiyordu. «Ciğerleri çürüttüğünü ve öksürttüğünü» duymuştu.

Encarna'yla babası Kordoba'da trenden indiler, ama hasta yolda yere yuvarlandı. Oradan geçenler onlara acıdılar ve zavallıyı en yakın hastaneye götürebilmesi için genç kıza yardım ettiler. Encarna, «eve dönemeyeceğini anladığı anda» babasının savurduğu umutsuz çığlığı unutamamaktadır.

Encarna Benitez'in Anlatısı

«Hastanedekiler babamı görünce kabul etmek istemediler. «Ölüler için yatağımız yok» dediler. Yalvardım; sonunda merhamete geldiler. Onu kapkaranlık bir koğuşa aldılar.

«Hizmetçi olarak çalıştığım evde herkes öğle istirahatine çekilince kenti koşarak baştan başa kateder, gidip onu görürdüm. Hiç konuşmazdık. 12 ekimdi; onu iyi bulmadım. Yatağında oturamayacak, hattâ kımıldayamayacak kadar halsizdi. Öksürecek gücü bile yoktu. Dışarı atamadığı kanlar onu boğuyordu. Birkaç sözcük söyleyebildiğinde, boğazı kan dolu olduğundan garip sesler çıkarıyordu. 'Encarna, bitti, diye mırıldandı. Artık ölüyorum.'

«Ağlamaya başladım ve koşa koşa doktoru çağırmaya gittim. Ama hiç biri gelmek istemiyordu. Babamın durumunun umutsuz olduğunu söylüyorlardı.

«Ağlaya ağlaya tek başıma yanına döndüm.

«Babam, 'Ağlama; ağlama Encarna' diye yalvardı.

«Ama kendimi tutamıyordum. Ağladığımı görmesin diye yatağın gerisinde duruyordum. Az sonra üstüne bir gevşeklik geldi. Elini avuçlarıma aldım, öylece durduk. Epey bir zaman öyle kaldık. Sonra çalışma saatim geldi. Yanaklarını öptüm; ses etmedi. O güne dek öpmemi hiç istemezdi. 'Bulaşırsın', derdi. 'Adios, baba!' dedim. Ve ardıma bakmadan, koşarak çıktım.

«Eve henüz varmıştım ki, telefon çaldı. Evin beyi açtı. Az sonra karısı mutfağa girdi. Beni kucakladı. 'Yavrum, baban ölmüş,' dedi.»

Kordoba'nın mezarlığı şehrin girişinde, Sevilla yolundaki Arap surlarına bakan tepededir. Endülüs'deki bütün mezarlıklar gibi beyaz duvarlarla çevrilidir; içi yasemin ve yüce servilerle doludur. Adı, «Cemeterio de Nuestra Senora de la Salud» dur. Ama Kordobalılar ona başka bir ad takmışlar. Dindarı da, dinsizi de oraya «Torerolar mezarlığı» der. Kordobalı üç büyük matador orada gömülüdür. Lagartijo, Guerrita ve Manolete, mermer anıt - kabirlerinin saltanatı içinde bir zamanlar aralarında yaşadıkları sefil ve umutsuz halka ölümden sonra bile hâkim olmaktadırlar.

Siyah şalıyla gözlerini silen Encarna bu kahramanların mezarlarının önünden geçip kabristanın öteki ucuna doğru yöneldi. Orada, ziyaretçilerin dikkatini çekecek hiç bir anıt göze çarpmıyordu. Paslı demirden birkaç haçın etrafında, yerden deli otlar fışkırmıştı. Encarna, kırmızı toprakta kazılmış tozlu, açık çukurun önünde durdu. Orası, babasının gömüleceği 4 numaralı ortak çukurdu. O mütevazi mezarı elde edebilmek için, genç kız, yanında çalıştığı kimselerden altı aylık ücretini peşin almıştı ve bu 375 peseta'yı avucunun içinde sıkı sıkı tutuyordu.

Encarna, zavallı babasının teriyle ıslattığı Endülüs toprağında kazılmış o çukura uzun uzun baktı. Sonra gözlerini yumdu ve dua etmeye başladı. Az sonra arkasında ayak sesleri duyuldu. Gelen, mezarlık bekçisiydi. Kordoba mezarlığının en ucuz kabri olan 4 numaralı çukurun yeni sakini için on yıllık kira bedelini almaya gelmişti. Genç kız elindeki para destesini verdi ve koşarak oradan uzaklaştı.

Dört **sepultero**'nun (mezarcı) taşıdığı, çok çalışıp yıpranmaktan 45 yaşında ölen Palmalı José Benitez'in cenazesi, papazın peşinden hastaneden çıktı ve hapishanenin nemli zindanlarından başka bir şeyini tanımadığı kenti baştan başa katetti. Akrabası, dostları hattâ bir damla gözyaşı akıtacak bir yakını bile olmadan yapayalnız gidiyordu.

Encarna, öğle güneşinde, gölgeleri surların kırmızı taşlarına vuran hazin korteje baktı; önde haçıyla papaz gidiyordu; ve peşinden de sırtlarında kara tabutu taşıyan **sepultero**'lar.

Genç kız deli gibi tabuta doğru koştu. Endülüs'ün katı geleneklerine aldırmadan «bir babayı öyle, yapayalnız göndermemek için,» kortejin peşinden yürüdü.

Benitez ailesinin beş çocuğu şimdi tam anlamıyla yapayalnız kalmışlardı. Ebeveynleri yoktu artık. Savaş son-

rası yıllarında bu öylesine sık rastlanan bir şeydi ki, kimsenin dikkatini çekmedi. Kentler ve köyler yetim çocuklarla doluydu ve devletin bunlara yardım etmesine madden olanak yoktu.

Encarna, avans aldığı parayı öder ödemez işten çıktı ve Palma del Rio'ya döndü. Angelita, Belen sokağındaki tek tük eşyayı satmıştı. Günde bir öğünlük otu da satın alamaz duruma düşünce, Angelita ve Encarna sonunda iyice alçalmayı da kabullendiler. Kasabanın meydanlarında ve sokaklarından dilenmeye başladılar.

Yoksulluk, mücadele, umutsuzluk ve bedeni çökertip iradeyi yokeden sürekli açlık içinde günler, aylar, mevsimler geçti. Bazan, dostsuz dünyanın tek dostu Belen sokağındaki konutun kapısında görünürdü: Bu, Don Carlos Sanchez'di. Yetimhanenin papazı «kasabanın en yoksul ailesine; varoşlarda dolaşan göçebe çingenelerden daha yoksul olan aileye» biraz neşe, bir parça kuru ekmek ve bir avuç zeytin getirmeye gelirdi.

Angelita, babasının ölümünü izleyen o hüzünlü Noel yortusunu hiç unutamaz. O yıl, Benitez ailesini ve Palmalı emekçileri yeni bir felâket bekliyordu. Bir meyve hastalığı sonucu zeytin ürünü alınamadı. Sonra, görülmemiş bir soğuk birden Endülüs'ü sardı; topraklar, hayvanlar, insanlar dondu. Sıradağlardan esen zehir gibi bir rüzgâr Belen sokağındaki evin kapısının aralıklarından geçip içeriye doluyordu. Yoksulluklarla zayıf düşmüş çocuklar en ufak bir ocağın bile yanmadığı o buz gibi evde acıdan kıvranıyorlardı. Angelita, «Salyangozlar gibi kabuklarımızın içine büzülmüştük, diye anlatır. Kendimizi ve sefaletimizi kimseye göstermemek için çırpınıyorduk.»

Halbuki o Noelde kardeşlerine, bomboş midelerinin dileyebileceği en şahane hediyeyi, tadını hâlâ unutamadığı o şahane kıpkırmızı etten birer lokma sunmayı ne kadar isterdi. Ama savaş öncesi feodalitesinin yeniden ku-

rulduğu İspanya'da, Felix Moreno'nun ve öteki boğa yetiştiricilerinin otlaklarını dolduran kutsal hayvana artık kimse el uzatamazdı. Benitezlerde ve daha birçok İspanyolların evinde o umut günü, bir soğuk, açlık ve korku günü oldu.

O hazin Noel'den sonra Benitez ailesi çözüldü ve ancak uzun yıllardan sonra yeniden bir araya gelebildi. Pepe, büyükanne ve büyükbabasının evine gitti. Encarna Palma'da iş bulamadığı için, bir cesaretle, şansını Madrid'de sınamak üzere başkentin yolunu tuttu. Kıvrıla kıvrıla uzaklaşan köhne trenin penceresinden Palma'nın damlarını seyreden genç kız kendi kendine ant içti ve o andı hiç bozmadı: Ailesinin ve kendisinin bunca acı çektikleri o kasabaya bir daha dönmeyecekti.

Onların uzaklaşmaları Angelita Benitez için bir avunç oldu. Yıllar süren mücadelelerden ve yoksunluklardan sonra gücünün yavaş yavaş tükendiğini duyuyordu. Elleri çatlaklar içinde, yüzü gözyaşlarından ve yorgunluktan çökmüş, yirmi yaşında, hayatın zamansız yıprattığı bir kadının sembolü olmuştu. Otuz altı yaşında yıpranmaktan ölen annesinin anısıyla şiddetli sinir krizleri geçiriyordu ve bunlardan, ancak, olağanüstü bir yaşama içgüdüsü sayesinde kurtulabiliyordu.

Tek avuncu, bir zamanlar doğdu diye gözyaşı döktüğü en küçük kardeşi Manuel'di. Son yıllarda ona, kendi evlâdıymış gibi bakmış; yememiş, ona yedirmiş, onu doyurmak, oyalamak ve soğuğun yanıklarından korumak için mucizeler yaratmıştı. Geceleri sabahlara dek oturup, çuvalları kesmiş, ona elbise dikmişti. «Ama Manuel öyle zayıftı ki, diye anlatır; hiç bir şey ona uymuyordu.»

Manuel on yaşına girmişti. Papaz Don Carlos Sanchez, onu, «burnu durmadan akan, kirli ve sarsak bir oğlan,» diye hatırlar. Kişiliğinin tek simgesi, bir çöp teneke-

sinde bulduğu eski püskü kasketi darmadağınık saçlarının üstünden hiç eksik etmemesiydi. «Manuel o kaskete bayılırdı; geceleri bile çıkarmazdı» diye anlatır, Angelita. Öyle genişti ki, siperi gözlerini yarı yarıya örterek ona gülünç bir görünüm verirdi. Ama ona sorarsanız, esrarlı bir anlamı vardı; yıpranmış kumaşı, o bahtsız çocuğa, kendisini zalim dünyaya karşı koruyan bir zırhmış duygusunu veriyordu âdeta.

Evlerindeki tek yatakta Manuel, ablası Encarna'nın yerini almıştı. İlk kez bir yatakta yatıyordu; o güne dek, paçavralarla doldurulmuş sandıklardan ve iki iskemle arasına konan bir tahtadan başka yatak tanımamıştı. Kısacık yaşamını sürekli bir işkence haline sokan yoksunluklara rağmen yaşına göre uzun boylu, çevik ve kaslıydı. Babasının ve büyükbabasının lakabı ona miras kalmıştı. Ona «El Renco» (topal) diyorlardı. Sessiz, ketum ve acının her türlüsüne alışıktı. Henüz on yaşında olduğu halde, kadercilik, gurur ve yiğitlikten oluşan Endülüs ruhunun bütün belirtilerini taşıyordu. Bazan, kemikli yüzü kırışır, ağzı kulaklarına dek açılır ve gür bir kahkaha savururdu. Çoğu kez, en gizli düşüncelerinin yankıları olan bu kahkahalar beklenmedik zamanlarda patlayıverirdi. Bunlar, Manuel Benitez'in belli başlı karakterini, taşkın bir yaşama arzusunu ifade ediyordu. Angelita Benitez kardeşinin geleceğiyle sık sık ilgilenirdi. Ama o yoksul dünyasında, bu geleceği, kendi dar ufukları içinde düşünebiliyordu ancak. «Babam gibi iyi ve namuslu bir tarım işçisi olmasını diliyordum» diyor.

Manuel'in hiç bir zaman benimseyemeyeceği bu yolu Angelita annece bir arıyüreklilikle çizmekteydi. On yaşındayken Manuel ablasının ve yetimhanedeki rahibelerin otoritesinden kaçar, varoşların pis sokaklarındaki serserilerin amansız ve çirkin dünyasına katılırdı. Yıllar boyu, bu aç, bu acımasız dostluk ve kin dünyasının öğretilerinden baş-

ka eğitim görmedi. On iki yaşına doğru, bir akşam Belen sokağındaki evlerine döndüğünde Angelita'yı «yatağın üzerine yığılmış, yüzünü avuçlarının içine almış, bedeni hıçkırıklarla sarsıla sarsıla Tanrı'dan kendilerine acımasını ve yardım etmesini yakarırken buldu.» İleride, El Cordobés olduktan sonra bile, o anın nasıl bir şok yarattığını, geçirdikleri en güç günlerde bunca enerji ve hayatiyet göstermiş olan bir ablanın bu umutsuzca çırpınışlarının onda ne kesin etkiler uyandırdığını asla unutmayacaktı.

O gün, Palma varoşlarının genç serserisi, evin erkeğine düşen görevleri yüklenmeye karar verdi. Ablasının gözyaşları, ödevlerinin neler olduğunu kendisine göstermişti. Ailenin olanaklarına bir katkıda bulunması gerektiğini nihayet anlamıştı.

Bir yaz günü, öğleden sonra, Manuel kendini Guadalquivir'e attı ve var gücüyle yüzmeye başladı. Beline eski bir çuval sarmıştı. Karşı kıyıya varınca Don Felix Moreno'nun portakal bahçelerine girdi. Gözden uzak bir ağaç seçti ve çuvalını doldurmaya başladı. Ve o akşam, Belen sokağında herkes, Benitez ailesinin yeni reisinin çaldığı portakallarla karnını tıka basa doyurdu. Az sonra Manuel bir dost ve bir suçortağı buldu: Komşu kadının muhacirlikte, yollarda dünyaya getirdiği oğlu Juan Horillo. O da Palma sokaklarının yoksulluğu içinde büyümüştü. Sıska bedeni bir kemik çuvalıydı sanki, ama o çökük yüzde pırıl pırıl yanan gözler zeki ve kurnazdı. Manuel ve Juan, Guadalquivir'in karşı kıyısında, birlikte giriştikleri serüvenler sonucunda anlaşıp kaynaştılar. Birbirlerinden ayrılmaz oldular. İleride, partal çarıklarıyla, İspanya'nın tüm yollarını gene birlikte tepeceklerdi.

Manuel Benitez'in benimsediği yeni uğraşın, Angelita'nın kardeşi için dilediği mütevazi tutkularla hiç ilişiği yoktu. Ama, bundan böyle, Belen sokağındaki evde her gün birazcık besin bulunacağı düşüncesi kızcağızı avutuyor ve

vicdanını yatıştırıyordu. Meyve bahçelerini talana verenler için de, Don Carlos'un yetimhanesinden burnunu dışarıya çıkarmayanlar için de istikbal aynıydı. O yılların İspanya'sının feodal ve kapalı dünyasında Manuellerin yazgısı önceden çizilmişti. Babalarından sonra, çocukları da ömürlerini malikâne sahiplerinin hizmetinde tüketeceklerdi.

Dört yüz yıl önce, bu yazgıdan kaçmak isteyen ataları, Yeni Dünya'nın yolunu tutmuşlardı. Yüz yıl sonra, başkaları Belçika ve Hollanda'ya göçettiler. Çok geçmeden İspanya içine kapanınca, tutku sahibi yoksul gençler, toprak ağalarının boyunduruğuna düşmemek için başka yollara başvurdular. Haydut, papaz ya da boğa güreşçisi oldular.

Son yıllarda, bu yollar bile kapanmıştı. Etkili bir polis örgütü haydutların hayatını tarım işçilerininki kadar güvensiz bir hale getirmekteydi. Papazlığa gelince, sağlam bir eğitim gerektirdiğinden, bunu sağlayacak zengin birinin yardım etmesi şarttı. Geride sadece boğa güreşçiliği kalıyordu. Öyle ki, daha iyi bir hayata götürebilecek yollardan yalnız bu, açık sayılabilirdi. Ancak aynı zamanda en güç olanı ve en hayal kırıcısı da buydu.

Guadalquivir kıyılarında portakal çalan bir genç için istikbal henüz çok uzak bir seraptı. İçinde gümbürdeyen isyan dolu ses, Benitezlerin, nesiller boyu yenik düştükleri sefil yazgıdan onu kesinlikle uzaklaştırıyordu. Manuel «adam olmayı» aklına koymuştu. Saf hayalciliği içinde «adam» ona göre, Palma del Rio'dan mümkün olduğu kadar uzakta yaşayan, «puro içen, araba sahibi olan ve Panama şapka giyen zengin beyefendi»ydi.

Palma del Rio'nun tek sineması **Jerez**, kasabanın en merkezî yerinde, büyük meydandadır. Bu onuru, iki banka, başlıca mağazalar ve kasabanın tek lokantasıyla paylaşmaktadır. Orada bulunuşu raslantı değildir. Otuz bir yıl

boyunca, yani açılışından televizyonun gelişine dek Palma del Rio sakinlerinin tek eğlencesi bu sinemaydı.

Kaplama koltukları, iki pesetalık sıraları ve çimento sıvalı duvarlarıyla Jerez Sineması mucizeler sarayıydı. Yıpranmış beyaz perdesinde Mary Pickfordlar, Douglas Fairbankslar, Ginger Rogersler, Fred Astaireler, Doris Dayler ve Gary Grantlar her hafta Palmalıları ziyaret ederlerdi. Hayranlıkla açılan gözlerin önünden Eyfel Kulesi, Moulin Rouge, Japonya'nın pirinç tarlaları, Buckingham Sarayı ve Palmalıların atalarının keşfettikleri Yeni Dünya'nın gökdelenleri akıp geçerdi. Endülüs'ün ortasında kaybolmuş bir kasabada, Jerez Sineması, sinemadan da fazla bir şeydi. Meçhule açılan bir kapı, binlerce kişinin dış dünyaya bakan gözüydü.

1950 yılı bir kış akşamı, salon tıklım tıklım doluydu. Belediye Başkanı ve kasabanın eşrafı, Doktor Don Rafael, Çavuş Mauleon, noter, veteriner, hatta Don Carlos Sanchez oradaydılar. Bir zamanlar Manuel Benitez'in babasının yakın dostu, şimdi kahvehane sahibi olan şişko Charneca da gelmişti. Gri fötrden sombrerolar giymiş olan bölgenin boğa yetiştiricileri de oradaydılar. İçlerinde Don Felix Moreno'nun da bulunması, o geceki gösteriye bir olağanüstülük kazandırıyordu. İki peseta olan salonun arka sıraları Palma'nın yoksullarıyla tıklım tıklım doluydu. Bu mütevazi seyirciler arasında bulunan iki delikanlı, parmaklarıyla Don Felix'in dazlak kafasını işaret ederek kahkahayı basıyorlardı. Manuel Benitez ve Juan Horillo'nun, ağayı alaya almaları için yeterli bir neden vardı. O gece onun sayesinde sinemada bulunuyorlardı; biletleri, öğleden sonra onun bahçelerinden çaldıkları portakalların parasıyla satın almışlardı.

Sinek pislikleriyle beneklenmiş ampuller sönünce salonu, filmi ne büyük bir sabırsızlıkla beklediklerini açıklayan sevinçli gürültüler doldurdu. Oysa ki, film, hiç bir

Hollywoodlu yıldızın rol almadığı basit bir İspanyol prodüksiyonuydu. Filmin kahramanı ve aktörleri sönük kimseler, mizansen ise fakir ve zayıftı. Ancak, seyirciyi son derece ilgilendiren bir konuyu işlemekteydi. Bir buçuk saat boyunca, bu yoksul Endülüs kasabasının karanlık sinema salonunda, İspanya tarihinin ünlü kahramanlarından birinin destansı yaşantısı hikâye edilecekti. Sevilla'nın varoşlarında doğup, şöhretin doruğuna varan «Currito de la Cruz», bir Cid, bir Don Quichotte; Cortez ya da bir Pizarro değildi elbet. Ama onlar gibi halk destanlarına geçmişti. Partal giysileri, kafasına geçirdiği koskoca kasketi, açlıktan ve umuttan parlayan gözleriyle, İspanyol ruhunun en soylu ifadesinin örneğiydi.

Bu zavallı siluetin, en İspanyol ve en kutsal olan yolda, yani boğanın boynuzlarının dikildiği yolda görülmesiyle, Jerez Sineması'nda yer yerinden oynadı. Zenginleri yoksullardan, senyörleri kölelerden ayıran yüzlerce yıllık duvar bir anda yıkılıverdi. İspanya'da yoksulun zenginlere ve soylulara eşit olmasını sağlayan tek erdem olan cesarete karşı duyulan hayranlık içinde, bütün seyirciler, delikanlının tutkulu acılarını, onun ün ve servete erişmesinin öyküsünü aynı heyecanla izlediler. Atom serüveninin yaşandığı ve uzayın fethinin hazırlandığı bir çağda, genç Currito'nun **fiesta brava** yollarındaki serüvenli hayatı alelâde ve boş bir şeymiş gibi görünebilir. Ne var ki, 20. yüzyılın ortasında bu öykü, onlara insan yüceliğinin en mükemmel örneğiymiş gibi geliyordu. Zira, feodal yapısının içine kapanmış bir toplumun kapısını açabilen tek anahtardı. Ve ne garip çelişkidir ki, filme en çok ilgi gösterenler, bu toplumun en katı tutucuları, yani toprak ağalarıydı. Filmin son sahnesinde Currito, ünlü ve zengin bir matador olunca, Felix Moreno başta olmak üzere **Jerez Sineması**'nı çılgın alkışlar kapladı. İki pesetalık sıralarda ve iki metrelik mesafenin koca bir toplumsal uçurum mey-

dana getirdiği koltuklardaki seyirciler de aynı heyecanla sürüklenmekteydi. Orada, o anda tek ve aynı İspanya, insanın boğayla kutsal ve asırlık dövüşüne karşı duyulan ortak tapınma vardı.

Beyaz perdeye dikilen gözler arasında hiç biri, salonun ta arkasında oturan iki delikanlınınki kadar heyecanlı ve dikkatli olamazdı. Manuel Benitez ve Juan Horillo büyülenmişlerdi. Currito'nun öyküsünde, bilmedikleri bir dünyayı keşfetmişlerdi. Hiç korrida seyretmiş değillerdi; ve 1931 yazında, anarşistlerin arenayı yakmalarından bu yana, Palma'ya boğa gelmemişti. Onlar ve onların yaşındaki yoksul delikanlılar için, **fiesta brava,** uzak ve soyut bir gerçek, duvarlarda bir afiş, otlaklarda kaygısızca gezinen siyah boğaların hantal silueti ve de pencerelerden fışkıran bir paso doble ezgisinden başka bir şey değildi. Bu böyleyken sinema denen mucize, onlara yepyeni bir dünyanın kapılarını açıvermişti. Bu peri masallarının renkleri kadar sahte ve aldatıcı bir şey daha düşünülemez. Ama bütün seyirciler Currito'nun öyküsüne inanıyorlardı, çünkü hayallerindeki ezelî mitleri dile getiriyordu. Bedeni kaskatı kesilmiş, ellerini dizlerinde kenetlemiş duran Manuel Benitez, genç Currito'yu köyünden gurbete atan açlığın dayanılmaz acılarını bütün şiddetiyle duyuyordu. Arenadan arenaya koşmak üzere yollara düştüğünü, mehtaplı gecelerde otlaklara girip boğaları kışkırttığını, hatta hapishanelerin ot minderlerinde uyuduğunu görür gibi oldu.

Genç Currito'nun şöhret yolundaki ilk alkışlarını ağzı açık dinliyor, kalbi heyecanla kabarıyordu. Kendisine bunca benzeyen o sefalet çocuğunun yürekliliği sayesinde elde ettiği lüksü, ışıklı ve gürültülü yaşantısını ibretle seyrediyordu. Genç matadorun görkemini gösteren sahnelerin içinde, Manuel Benitez'i özellikle etkileyenler, arenalarda geçenler olmadı. Halkın çılgınca alkışları, basamaklardan arenanın kumlarına yağan çiçek yağmuru, aficionadoların

omuzlarında meydandan çıkmalar gözünde değildi. Belen sokağındaki sefalet yuvasında yaşayan çocuğun içini titreten şey, «ilkbahar otları gibi yumuşacık yastıkları bulunan koskoca yatak, ağzına kadar sıcak suyla dolu ve Guadalquivir kadar geniş banyo teknesi, yortularda, Don Felix'in malikânesinde verilen ziyafetlerdeki gibi donatılmış şahane sofraydı.» Bu semboller, «Panama şapkalı beyefendi»nin bir düş olmadığını gösteriyordu. O gece **Jerez Sineması'**nda o beyefendi, kaderin, yüce bir ayrıcalık tanıyıp sırma işlemeli ışıklı giysiler giydirdiği zayıf, çekingen tavırlı bir delikanlı şeklinde karşılarına çıkmıştı. Portakal hırsızı sefil delikanlının kaba ve saf ruhu için, bu ayrıcalık muazzam bir önem taşıyordu. Zira zenginlerle yoksulların dünyalarının arasındaki sınırı çizmekteydi. Currito de la Cruz'un bir otomobili vardı. El Cordobés iyice hatırlıyor; bu, «önünde balina ağzına benzer bir radyatör kafesi bulunan kocaman, siyah bir Chryslerdi. Pırıltılar saçıyordu ve esrarlı adlar taşıyan kentlere doğru rüzgâr gibi uçuyordu.» Film bittiğinde ışıklar yandı, fakat o, bir süre yerinden kımıldayamadı.

O gece, Manuel Benitez ve Juan Horillo, bundan böyle yakalarını bırakmayacak olan bambaşka bir dünyanın hayalleriyle evlerine döndüler. Belen sokağındaki konutun önünde birbirlerinden ayrılırlarken Juan Horillo, arkadaşının şöyle dediğini duydu: «Bir gün ben de, Currito gibi, karnımı doyurabileceğim.»

Bu sözünü tutuncaya dek yıllar geçecekti. Ama ertesi günden tezi yok, yazgısını belirleyecek olan ilk adımı attı. Ablası Angelita'nın evde bulunmadığı bir sırada, yatağın tek çarşafını yırtıp ikiye böldü. Bu kumaş parçası ilk muletası olacaktı.

Ucuz bir boyayı erittiği bir kova suyun içinde uzun süre kaldığı halde, acayip bir kiremit rengi alan bezin, arena dövüşlerinin kıpkırmızı muletasıyla en ufak bir benzer-

liği yoktu. Korridanın ikinci simgesine, boğaları yıldırımlarla vurulmuşa çeviren kılıca gelince, acılı bir anıya bağlanmaktaydı. Manuel Benitez ilk silahını Guadalquivir kıyısında buldu. İç Savaş'ın ilk yazında meydana gelen çarpışmaların paslı kalıntısı eski - püskü bir süngüydü.

Böylece, donanan delikanlılar, **Jerez Sineması**'nda keşfettikleri genç ilâhın dünyasına görkemli bir giriş için kendilerini yeterince hazır saydılar. Yumrukları sayesinde Beyazların gözünde değer kazanmayı kuran Zenci delikanlıları ya da futbollarını seyretmek üzere koşan halkın stadyumları tıklım tıklım dolduracağını hayal eden Andes maden işçilerinin çocukları gibi, bu iki Endülüslü haylaz da «alkışlara susamışlardı...» Korridanın çetin yolunda, bu hayali gerçekleştirmenin ne zor olduğunu anlamakta gecikmeyeceklerdi.

«Boğa güreşçisi olmadan önce, boğa olmak gereklidir.» Dört yüz yıldan beri, İspanya'nın sokakları ve meydanları, toromaşinin bu bellibaşlı kuralını uygulayanlarla dolup taşmaktadır. Bir tek köy, bir tek varoş yoktur ki, sokakları arenanın büyülü dekoruna sahne olmasın. Korrida oynayan binlerce İspanyol genci, durmadan yenilenen çarpışmalarda insan ya da hayvan olurlar. Belmonteler, Joselitolar, Manoleteler, Ordonezler ve korridanın daha nice büyükleri, tertemiz bir inancın heyecanını besleyen bu sokak okullarının öğrencileri olmuşlardır.

Palma del Rio'da, yanık Santo Domingo kilisesinin duvarlarının içinde böyle bir okul vardı. **Fiesta brava** hastalığına tutulmuş birkaç çocuk her gece orada buluşurlardı. Bu toplantıların değnekçisi, aldığı bir yara nedeniyle ayağı topal kalan zayıf, çelimsiz bir gençti. On dokuz yaşındaydı ve adı Luis Rodriguez'di. Öğretisini izlemeye gelen genç acemilerin gözünde bir hayli prestij sahibiydi. O da arenaların çağrılarını duymuştu. Hatta bir ara ışıklı giysileri bile giymiş ve Palma dolaylarındaki portatif are-

nalarda gerçek boğalarla dövüşmüştü. Ancak, bütün tecrübesi üç yaşlı hayvanla dövüşmek ve öldürmekten ibaretti. Dördüncüsü neredeyse onu öldürecekti. Hayvan muleta filân dinlememiş, gerisinde duran acemi delikanlıyı teşhis ederek bedenine tam isabet kaydetmişti. Boynuzlar dizine batınca, Luis Rodriguez'in hayalleri, balon gibi sönmüştü. O gün bugündür Palma sokaklarında topallayarak yürüyor, dilencilikle geçiniyor ve ebediyen veda ettiği arenaların yerine, güneşli öğle sonlarının yankılandığı saatlerde Santo Domingo kilisesine geliyordu.

Don Carlos Sanchez'in yetimhanesindeki sıraları kesinlikle terkeden Manuel Benitez ve Juan Horillo, atılmayı kurdukları mesleğin temel ilkelerini öğrenmek için Santo Domingo harabelerinin yolunu tuttular.

Kafalar eğik, iki elin başparmağı hasmı temsil eden kumaşa doğru boynuz gibi dikilmiş, kâh boğa, kâh matador oluyorlardı. Vurgulu bir sesle, Luis Rodriguez, muleta taşıyıcısına boğayı karşılamayı, hızını ölçmeyi, ona «çıkış» vermeyi öğretiyordu. Alabildiğine teorik bir öğretimdi bu, zira korridanın belli başlı faktörü olan korku eksikti. Bununla beraber, kımıltısız duran adamın, saatte doksan kilometre hızla saldıran yarım ton ağırlığındaki hayvanın koşusunu kontrol etmesini sağlayan kumaş parçasını nasıl kullandığı konusunda bilgi ediniyorlardı. Santo Domingo harabelerindeki bu toromaşi üstadı, tecrübesinin azlığına rağmen, boğanın karşısında muletanın ne gibi yararları olabileceğini öğretecek kadar bilgi sahibiydi.

Manuel Benitez, boğaların nefesini, aile yatağından çekip aldığı kırmızıya boyanmış eski çarşafın içinde hissetme isteğiyle kıvranıyordu. Teoriden çok, eyleme yatkın olan tabiatı, gerçek karşılaşmalara itiyordu onu.

Bu tutkuya götüren geleneksel yol, büyük toprak sahiplerinin özel arenalarından geçer. Orada, yılda birkaç kez, boğa yetiştiricileri **tienta**'lar verirler. Ve bu gelenek-

sel törenle, doğurmaya lâyık inekler tespit edilip ayrılır. Buna katılmak için bir yetiştiricinin ya da sözü geçen bir kimsenin tavsiye kartıyla başvurmak gerekir. Bu sihirli aracı elde edenler bulunmaz bir fırsata erişmiş olurlar. Birkaç acemice geçişten sonra en yeteneklileri yeni bir denge kanunu keşfeder ve bu birkaç dakikada, saatler süren teorik derslerden fazla bilgi edinirler. Çırak matadorların en büyük kazancı çizdikleri hayat yoluna hâkim olan gerçek boynuzların bedenlerine sürtünüp geçtiğini hissetmeleridir. Bu duygu öylesine dehşet vericidir ki, **tienta**'lar da hayvanlardan çok insanlar elenmektedir.

Manuel Benitez ve Juan Horillo, **tienta**'lara katılmak için yöreyi dolaşmaya başladılar. Ama boğa yetiştiricilerinin kapıları, onların o çılgın tutkuları karşısında inatla kapalı kaldı.

Jerez Sineması'ndaki film, düşlerine ulaşan başka bir yolun daha bulunduğunu ve genç Currito de la Cruz'un yenme hırsı içinde bu yolu tutmuş olduğunu göstermişti. Bu yolun kahramanları da, kurbanları da olmuştu, zira mehtaplı gecelerde, bir otlağın yalnızlığında boğalarla gizlice karşılaşmak kadar tehlikeli bir girişim daha düşünülemez. Çiftlik bekçilerinin tüfeklerinin tehdidi altında, jandarmanın atlı nöbetçileri peşlerinde, güçleri hiç yıpratılmamış hayvanların ortasında ve kaza halinde her türlü yardımdan yoksun bulunan kaçak acemi matadorları, dağ haydutlarınınkine benzer kim vurduya giden bir ölüm beklemektedir. Hatta aficionadoların gözünde suçları öyle büyüktür ki, bu ecel, adil bir ceza sayılır. Boğaları, ölüm gününden önce kışkırtmakla, bu oğlanlar, korridanın en kutsal ilkesini hiçe saymaktadırlar. Bu ilkeye göre, boğanın yaya insanla karşılaşmasının tek dekoru arena olmalıdır. Bir bakire gibi, boğa da arılığını bir kez yitirir. Zira insanı bir tanıdı mı, aradan aylar da geçse boynuzları, muletanın arkasında duran hasmının bedenini aramak için tuzağı

savuşturur. Bu, iğrenç bir görünüm, bir cinayettir. Ve bu durumda seyirciler, yetiştiriciyi sorumlu tutarak ıslık ve hakaretler yağdırır. Böyle utanç dolu bir gösteriden kendilerini kurtarma kaygısıyla, boğa yetiştiricileri, sürülerini amansız bir gözetim altında tutarlar. Mehtaplı gecelerde, hele en parlak olan aralık, ocak ve şubatta bekçiler sabahlara dek dolaşır. Ama otlaklar öyle geniştir ki, sıkı bir denetim olanaksızdır.

Jerez Sineması'ndaki o gösteriden birkaç ay sonra, dondurucu ve berrak bir şubat gecesi Guadalquivir kıyısında iki gölge göründü. Gece çalışmalarına girişmeden önce, Manuel Benitez ve arkadaşı Horillo uzun zaman duraksamışlardı. Gecenin esrarına kafa tutup yarım tonluk canavarları kendi otlaklarında kışkırtmak, Currito de la Cruz hikâyesinin anlattığı gibi kolay bir şey değildi. Gene de girişmişlerdi ve artık geri dönemezlerdi. Irmağın karşı kıyısında, geniş portakal bahçelerinin sonunda **dehesa** denen vahşi boğa otlakları uzanır. Kilometreler boyunca ve sıradağların eteklerine dek giden bu topraklar, boğalarının kanının öcünü vatandaşlarınınkini dökmekle alan adamın mülküdür. Gerçekten Don Felix Moreno, sürüsünü yeniden donatmıştı ve otlakları, birkaç kuşak boğalarla doluydu.

Manuel Benitez ve Juan Horillo, pılıpırtılarını bir paket yapıp usulca ırmağın yamacına sokuldular. Uzaktan, o kesimde Guadalquivir'i aşan tek köprünü madenî silueti görünüyordu. Pelerinlerine sarılmış iki jandarma nöbet tutuyordu. Saydam bir geceydi; ama ay henüz yükselmemişti. İki arkadaş usulca karanlık sulara girdiler. Basabilecekleri bir taş bulmaya çalışarak ve göğüslerine dek gömüldükleri dondurucu sularla kamçılanarak akıntıya güçlükle karşı koyuyor; ağır ağır ilerliyorlardı. Karşı kıyıya vardıklarında halleri bitikti; bir portakal ağacının altına devriliverdiler. Soğuktan ve korkudan titreye titre-

ye ayın doğmasını beklemeye koyuldular. Az sonra sıradağların dantelalı doruklarında ışıkları görülünce ayağa kalkıp yürümeye başladılar. Görünmemek için ikibüklüm olmuş, kulakları kirişte ve otları uzun adımlarla çiğneye çiğneye, tarlaların içlerine iyice daldılar. Böcek vızıltısı, bir baykuşun uzaktan yankılanan sesi, bir kurbağanın guaklaması ve buna benzer bir ses duyar duymaz yüzüstü yere yatıyorlardı. Birden uzaktan bir çıngırağın boğuk sesi işitildi. Denizin en sığ yerini belirten buhar gibi, bu gürültü de **cabestro** denen vahşî boğaların çevresini kuşatmak üzere terbiye edilmiş öküzlerin yakında bulunduklarını ortaya koyuyordu. Çocuklar usulcacık, gölgelerini peşlerine takıp sonsuz bir dikkatle ilerlemeye başladılar. Ses yaklaştı ve Manuel kalbinin güm güm attığını hissetti. Korkudan ve heyecandan, açlığını unutmuştu.

Bir tepenin doruğuna vardılar ve önlerinde, sedefli aydınlığın ortasında birbirlerine sokulmuş duran on - on iki boğanın kapkara, parlak siluetini gördüler. Taş kesilen Manuel ve Horillo durdular; gözlerinin önüne serilen o korkunç ve muhteşem görünümü sessizce seyrettiler. Hayvanlardan biri, gruptan ayrıldı: Ağır ve görkemli adımlarla ufak bir selin yatağındaki taze otlara doğru gitti. Manuel, Horillo'ya bir işmar yaptı ve iki delikanlı, tek başına kalan bu hayvana yaklaştılar. Boynuzları iyice ayrık, üç yaşında şahane bir hayvandı. Manuel, bir boğayı ilk kez bunca yakından görüyordu. Ayın sedefli ışıklarıyla aydınlanan silueti öylesine muhteşemdi ki, acemi matador felce uğramış gibi kalakaldı. Hayvan on metre kadar ilerde, doğduğu otlakta bulunmaktan dolayı yeteri kadar emniyetteymiş gibi, sakin sakin otluyordu. Türdeşleri gibi miyop olduğundan karşısında duran iki karaltıyı görmüyordu.

Manuel, yüce anın geldiği duygusuyla titredi. İradesini toparlayarak heyecanını bastırdı, kırmızıya boyalı çarşafı açtı ve elindeki kamışa doladı. Sonra, süngü sol elde,

uydurma muleta sağ elde olduğu halde hayvanı gözlemeye koyuldu. Biliyordu, daha neye uğradığını anlamadan, bir darbede tepeleyebilirdi. Ama olağanüstü bir andı, o an. Palma'daki boğa yetiştiricileri reddetmişlerdi, ama şu anda, içlerinden birinin, en nefret edilenin topraklarında arzusunu gerçekleştirecekti. Ani bir sevinçle sarhoş olmuş, vahşî bir boğayla tek başına bulunduğunu unutuvermişti. Manuel, duyduğu heyecana rağmen Santo Domingo harabelerindeki topal profesör Luis Rodriguez'in öğütlerini hatırlamaya çalıştı. Toparlandı, hafifçe eğildi, kolunu uzatıp muletayı mümkün olduğu kadar uzağa savurarak açtı ve ufak adımlarla hayvana doğru gitti. Otlamaya devam eden kara siluete altı metre kadar yaklaşınca «He, toro!» diye haykırarak kumaş parçasını sallamaya başladı. Bu çağrı üzerine hayvan başını kaldırdı ve ona baktı. Manuel, titrememek için dizlerini bitiştirdi, karnını içeri çekti ve yeniden seslendi. Arkadaşının cüreti karşısında dehşete kapılan Horillo, bir meşe ağacının arkasına siniverdi; tehlike başgösterdi mi, tırmanıp tepesine çıkacaktı. Manuel'e gelince, Currito de la Cruz gibi mağrur ve kışkırtıcı bir tavırla saldırıyı bekliyordu. Ama o gece bir mucize oldu.

İkinci çağırıda, boğa geri geri gitti ve tabanları kaldırıp sürünün yanına koştu.

Ağzı açık kalan Manuel, bir süre olduğu yerde hareketsiz kalakaldı. Gözünün önünde meydana gelen bu olay, olağanüstü bir açıklamaydı. O uydurma kumaş parçasını savurmasıyla bir Saltillo boğasını ürkütebilmişti. Bu öylesine ferahlatıcı bir duygu yarattı ki, Manuel kalbinin mağrur bir sevinçle dolduğunu hissetti. Yıllar sonra, arenaların ilâhı olduktan sonra bile o an'ı sevinçli bir özlemle anacaktır.

Gerçekte boğa, acemi matadorun bilmediği bambaşka bir nedenle kaçmıştı. Bir boğa belli ve yakın bir tehlike

karşısındayken saldırır. Halbuki o gece, sürünün çok yakınında olması hayvana güvenlik hissi vermekteydi; öyle ki, kendini gerçek bir tehlike karşısında hissetmemişti. Bütün hayvanlar için bu böyledir: yalnızken bir tehlike başgösterirse saldırırlar.

Bu ilk girişimin heyecanıyla bitik düşen delikanlılar, yabani bir zeytin ağacının gümüşî dallarının üstünde bir güzel uyudular. Uyandıklarında gün ağarmıştı ve boğalar, tepenin öte yamacına geçip kaybolmuşlardı. O gece yeniden oraya gelip mehtapta onlarla tekrar karşılaşmaya karar verdiler. Gençliklerinin ve uçarılıklarının tüm gücüyle, hayvanlardan birini ayırmaya, sürüden iyice uzağa çekmeye çalışacak ve dövüşü kabul etmeye zorlayacaklardı.

Pırıl pırıl bir mehtabın aydınlattığı gecede, böcek vızıltılarından başka ses duyulmuyordu. Manuel ve Horillo, boğaları kendilerinin de sık sık yedikleri **cardeno**'ların bolca yetiştiği bir suyun kıyısında buldular. Sürü, oldukça geniş bir alana yayılmıştı. İki delikanlı dikkatle ilerlediler ve sürüden en uzak duran hayvanı aramaya koyuldular. Yere yayılmış, manda gibi ağır ağır geviş getirenini seçtiler.

Manuel avına dikkatle baktı. Bir gün önceki serüvenin verdiği cesaretle ne boynuz düşünüyor, ne de bekçilerden çekiniyordu. Çılgın «ole!» ler savuran seyircileri hayal ediyordu. Yirmi dört saatten beri, kendisine oyuncak vaadedilen çocuğunkine benzer yoğun bir heyecan içinde yaşamaktaydı. Ve o oyuncak oradaydı, karşısındaydı. Esrarla, ölümle yoğrulmuş ve İspanyol halkının ruhuna derin derin işlemiş bir oyuncaktı. Daha az hevesli görünen Horillo'nun ise tek düşüncesi, hayvanı sürüye katılmaktan nasıl alıkoyabilecekleriydi. Horillo daha bunu düşünürken Manuel'in atıldığını ve hayvanın şaşkınlık içinde irkilip

ayağa fırladığını gördü. Manuel, hayvanı sürüden uzaklaştırmak için bozuk haykırışlar ve sert hareketlerle tepiniyordu. Bunun üzerine kovalamaca başladı. Çılgına dönen hayvan az sonra birden durdu, döndü, kovalayıcılarının karşısına dikildi. Gafil avlanan Manuel ve Horillo, toynakları, buz tutmuş yeri gümbür gümbür döven canavardan kurtulmak için can havliyle, ağaca tırmandılar. Tehlike geçer geçmez Manuel, savaş meydanına indi. Kovalamaca saatler sürdü. Boğa sonunda soluk soluğa durduğunda ay, ağır ağır ufka doğru iniyordu.

Boğa, köpekler tarafından sıkıştırılan bir geyik gibi, artık kaçmıyordu. Şimdi, ıssız düzlükte hasmıyla karşı karşıyaydı. Ayağıyla yeri eşeliyor, gökteki yıldızlardan birini söküp almak istercesine sert hareketlerle başını sallıyordu. Öfke ve korku minik gözlerini alazlıyor, nefesinin bozuk ve kesik homurtuları gecenin sessizliğini deliyordu. Karanlıkta, hantal silueti dehşet veriyordu. Manuel hiç kımıldamadan durup baktı ona ve kendinden geçercesine «Benim; benim o!» diye haykırdı. Ağır bir hareketle örtüyü açtı, mümkün olduğu kadar geniş bir yüzey vermek için iyice gerdi. Sonra, bir bilek hareketiyle, kumaşı titretti ve ilerledi. On metre yakınına dek varınca durdu, yan döndü. Ayaklarını bitiştirdi, hafifçe eğildi, başını hasmına doğru çevirdi. Böylece, kışkırtan dövüşçü haline girdikten sonra, muletaya değirmi hareketler yaptırarak hayvanın dikkatini çekti. Ayın kaybolmasıyla etraf iyice karardığı halde, Manuel, hayvanın gözlerinin kumaşın hareketlerini izlediğini farkediyordu. İkinci mucize meydana geldi. Olanca öfkesiyle ileriye atılan vahşî hayvan muletanın kıvrımlarına daldı: Tıpkı Currito de la Cruz filmindeki gibi, tıpkı Luis Rodriguez'in öğrencilerine anlattığı gibi. Manuel, hayvanın bedenine değercesine yakından geçtiğini hissetti. Muletayı açık tutan kamışı sıkı sıkı kavradı ve boğaya çıkışı vermek için geniş bir kol hareketi yaptı. Sonra, nem-

li otların üstünde dönerek, hasmıyla yeniden karşı karşıya geldi. Bir kez, iki kez, üç kez... Sevinçten çılgına dönen Manuel öyle çığlıklar savuruyordu ki, neredeyse Palma'dan bile duyulacaktı. Ama o gece **fiesta brava**'nın ilâhları Manuel'i mutluluğuyla yalnız bıraktılar. Yeni bir matadorun doğduğu ıslak otlaktaki o acayip baleye kimse tanık olmadı.

Yorgunluktan ve heyecandan bitik düşen Manuel, sonunda hayvandan uzaklaştı ve Horillo'ya yaklaşıp kendini otların üzerine bıraktı. Sevinçten titreyerek, kan-ter içinde başını ihtiyar meşe ağacının gövdesine dayadı ve derin derin iç geçirdi. Kısa bir suskudan sonra, Horillo arkadaşının, muzaffer bir edayla, «Harika! harika!» diye mırıldandığını duydu.

Manuel, Don Felix ya da başka yetiştiricilerin boğalarının başıboş dolaştıkları uçsuz bucaksız topraklardan çıkamaz olmuştu. Ancak o ilk karşılaşmayı acı, bazan bezdirici günler ve geceler izledi. **Fiesta brava**'nın kutsal yoluna zorla giren Manuel, bellibaşlı kuralına da boyun eğmeyi bilmeliydi. Yalnız korrida gösterisinde insanla karşı karşıya gelmesi gereken boğaları bırakıp, yabani inekleri kışkırtmaya başladı. Dövüş boğalarının anneleri ve bacıları olan bu hayvanlar kanlarında, türlerinin bütün erdemlerini taşıyorlardı. Ama soyluluğa ve yiğitliğe bir de zekâ ekleniyordu ki, bu, oyunu daha tehlikeli bir hale sokuyordu. Tientalarda ve geceleri tarlalarda, içlerinden çoğu muletayla karşılaşmıştı. Öyle ki, acemi matadorlar fena halde ter döküyorlardı.

Kış geceleri durumları daha zordu. Guadalquivir'in suları ellerini ve ayaklarını donduruyor, her defasında boğulma tehlikesi geçiriyorlardı. Ayakları bazan bezlere sarılı, çoğu zaman çıplak, dikenli, taşlı böğürtlenli tarlalardan geçip, saatlerce koştuktan sonra otlağa varırlar, ora-

da, ağaç kovuklarına sığınıp ayın doğmasını beklerlerdi. Hayvanlardan birini sürüden ayırır ve durup da dövüşü kabul edinceye dek kovalarlardı. Sert, hızlı, tehlikeli karşılaşmalardı bunlar. İtiklenen, yere fırlatılan, hayvanın ayaklarının altında ezilen Manuel ve Juan cüretlerini feci cezalarla ödemekteydiler. Boynuzlar onları karından, göğüsten, baldırdan, hayalardan rasgele yakalardı. Bazan darbe öyle sert olurdu ki, böğürerek, nefesleri tutularak, kıvrana kıvrana yere yuvarlanırlardı. Manuel Benitez, bazı geceler hayvanların nasıl özellikle vahşî saldırılara giriştiklerini ve kendilerini nasıl kaçmak zorunda bıraktıklarını hâlâ unutamaz. «O gecelerde, bedenimizin her santimetre karesi, alaz alaz yanan birer yara olurdu sanki.»

Bir gece, Manuel baldırında korkunç bir yanma duydu. Dondurucu bir rüzgâr muletayı bedenine yapıştırmış ve kocaman bir ineğin, hançer kadar ince ve sivri boynuzları yönünü değiştirmişti. Horillo hemen atıldı, hayvanı uzaklaştırmayı başardı ve arkadaşını bir ağacın altına sürükledi. Beline kemer diye bağlamış olduğu ipi söktü ve yaranın üst kısmına sıkı sıkı bağladı. Sonra beraberlerinde daima taşıdıkları tek antiseptik olan bir şişe sirkeyi yaranın üstüne döktü. Manuel bir çığlık kopardı ve acıya bunca dayanıklı olan bu delikanlı, hayatında ilk kez olarak bayıldı.

Her ay, mehtaplı gecelerin ritmine uyarak, iki çırak matador Felix Moreno'nun vahşî hayvanlarını ziyaret ettiler. Manuel Benitez ve Horillo inançlarını güçlü bir yenme aşkından, ilhamlarını gözyaşlarından ve ıstıraplarından alarak, kanlarını Endülüs topraklarında akıtarak, yavaş yavaş Currito de la Cruz'un sırrını çözmeye başladılar. Şafak onları, Palma'ya varan ana yolda buluyordu. Yorgun, yaralı, çamur ve kana bulanmış olarak evlerine döner, bitik durumda yatağa yuvarlanır, yeni bir geceyi, yeni bir mehtabı, yeni bir cezayı beklerlerdi.

«Kardeşim, adam olsun istiyordum. Bizlerden daha iyi bir hayata kavuşabilmek için Don Carlos'un yanında kalıp okuma yazma öğrensin, istiyordum. Tek dileğim babam gibi aklıbaşında ve saygıdeğer bir emekçi olmasıydı. Don Felix Moreno'nun kâhyasından iş dilenen, ırgat pazarının sefil işçilerinden biri olmamalıydı o.

«Manuel ise, boğa diye tutturmuştu. Nereden geldi bu onun aklına, bilmem. Herhalde bizlerden öğrenmedi. Evimizde boğa sözü edilmezdi. Babam ömründe boğa güreşine gitmiş değildi. Ama kardeşim Manuel hiç kimseye benzemezdi. Onun tek tutkusu boğalardı.

«Her şey, çarşafımızın yırtıldığını farkettiğim gün başladı sanırım. O günden sonra bir daha okula ayak basmadı. Geceleri çamurlu elbiselerle eve döner ve sokaktaki çocuklar gene boğaları görmeye gittiğini söylerlerdi.

«Döverdim. Gücümün yettiği kadar şiddetle döverdim. Benden çok daha kuvvetli olduğu halde ses çıkarmaz ve hiç ağlamazdı. Asla özür dilemezdi. Bir köşeye çekilip surat asardı. Üzüldüğümü gördükçe kendisi de üzülürdü herhalde ki, o zaman bir daha boğalara gitmeyeceğim, diye söz verirdi. Üç dört gün sözünde durur, sonra yeniden başlardı. Her zaman bu böyleydi. Gübre kokan yırtık elbiseleri durmadan yıkar, durmadan yamardım. Gene döverdim; ama hiç faydası olmazdı.

«Anlayışlı ol, Angelita, derdi. Bırak boğa güreşçisi olayım; o zaman sana bir araba hediye ederim.» Ya da, «Zengin olacağım, hepiniz de bol bol yiyecek bulacaksınız.» Yahut «Merak etme; hele bir torero olayım, bak nasıl saygı gören biri olacağım. O zaman kızın bir markiyle evlenecek» derdi. Böyle çok lâflar ederdi.

«Hiç bir şey onu değiştiremezdi. Her seferinde, bu son, artık okula gideceğim, diye söz verirdi. Ailemizde okur-

yazar birinin bulunmasını öyle istiyordum ki. Ah! annem - babam görseler ne sevinirlerdi kimbilir. Aç kaldığımız günlerde yaptığım bütün işler, ev temizleme, çamaşır, tarla işleri ancak Manuel, Don Carlos'un okulunda kalsaydı bir anlam kazanacaktı. Ama her şey ters gidiyordu. Gözlerimde artık yaş kalmadı sanıyordum; o çekti, akıttı; hep boğaları yüzünden. Hiç bir zaman inanmadım boğalarına. Her gece dua eder, onu boynuzlardan uzaklaştırsın, bize geri versin ve bir serseri değil, babam gibi namuslu bir adam yapsın diye Meryem Ana'ya yakarırdım.

«Sonunda, okula bir daha ayak basmayacağını anlayarak, gidip herkes gibi çalışmasını istedim. Ha duvara demişim, ha ona. Torero olacağım diyordu da, başka bir şey demiyordu. Önemli kişi olmak istiyordu. Bana sorarsanız, bugün daha az önemli kişi olsaydı da, o devirde çalışsaydı, derim. İşler günden güne kötüye çalıyordu. Geceleri gizlice evden çıkıyor, sabahleyin dönüyor ve bütün gün uyuyordu. Bazen akşam eve döndüğümde, yatmış olduğu ot minderde kan lekeleri görürdüm.

«Bir gün bacağında feci bir yarayla döndü. Her tarafı kan içindeydi. Evde sadece biraz alkol vardı; yaranın üstüne boşalttım. Çok acıttı galiba, ama sesini çıkarmadı. Ben ağlıyordum. Ağlıyordum, çünkü kardeşimi böyle ağır yaralı gördükçe içim sızlıyordu. İnşallah alkol öyle canını yakar ki, bir daha boğa görmeye tövbe eder, diyordum.

«O devirde Don Felix'in boğalarından nefret ettiğim kadar hiç bir şeyden nefret etmiyordum. Babam olsun, başkaları olsun, hep Don Felix zenginleşsin, boğalar yetiştirsin diye ömürleri boyunca çalışmışlardı. Savaş yıllarında, Don Felix'in boğalarını yedik diye bunca acı çekmiştik. Boğaları yüzünden köyün yarısını kurşuna dizdirmişti. Ve şimdi de, boğaları, kardeşimi öldürmeye çalışıyorlardı.

«O boğalar yüzünden kanlar içindeydi. Sanki Don Felix, ta yaşadığımız sefil odaya dek boynuzlarla kovalıyor-

du bizi.

«Oh! Tanrım, asla anlayamadım. Neden kardeşimin boğalara gitmesi gerektiğini asla anlayamadım!»

Kahvehane, Manuel ve Horillo'nun otlak dönüşü geldikleri yolun sonundaki Los Martirios meydanındaydı. İçersi öyle ufaktı ki, on müşteri gelse, on birinci girecek yer bulamazdı. Üstelik ekşi ekşi yağ, izmarit ve ucuz şarap kokardı. Gören, çok önemli bir neden olmasa kimse buraya ayak basmaz, diye düşünürdü, kuşkusuz. Ancak o önemli neden herhalde vardı ki, günün her saatinde dopdoluydu. Palmalıları cezbeden şey tezgâhın gerisinde, bir Budda haşmetiyle oturan kahvehanenin sahibi Pedro Charneca'ydı. Kıllı, kocaman elleri, yağ tulumundan farksız bedenini saran gömleği, dudaklarından eksik olmayan izmaritiyle Charneca, Palma'nın en renkli ve ünlü kişilerinden biriydi. Kasabanın yoksulları içinden bir o servet sahibi olabilmişti. Hayata, kahvehanelerde garsonluk yaparak atılmıştı. Şişmanlığı nedeniyle askere alınmamış ve savaş boyunca Juan de Espana'nın milislerine de, onları izleyen Franco'culara da aynı şekilde içki taşımıştı. Palma'nın bütün yoksulları gibi, Charneca da açlığın korkunç acılarını çekmişti. Sonra, 1940 yılında, bir kâğıt parçası hayatını birden değiştiriverdi. Kâğıtta 84667 sayısı yazılıydı. Bir millî piyango biletiydi. O gün 84667 numaralı bilet 90.000 pesetalık büyük ikramiyeyi kazandı. O devirde bu tutar öyle muazzamdı ki, gerçek önemini ancak Felix Moreno boyunda bir adam takdir edebilirdi.

Charneca, o anda önlüğünü çıkardı ve tezgâhın arkasına geçip oturdu. Ömür boyu yoksulluk çekmişti, ama zengin adam kadar yalnız adam yoktur, diye bilirdi. Bu tehlikeden kendini koruyabilmek için her sabah, işe giden işçilerin geçtikleri yolun başında bekler, arkadaşlarını tek tek durdurur «Nereye? diye sorardı. Çalışmaya mı? Ne

kadar kazanacaksın? On peseta mı? Al sana on peseta. Gel seninle bir tek atalım!» On - on iki kişi topladı mı, hantal adımlarla önlerine düşer, en yakın kahvehaneye götürür, bütün gün onlarla kafaları çekip kâğıt oynardı.

Bu oyun bir yıl böyle devam etti. Günün birinde Charneca yön değiştirmeye karar verdi ve bunu büyük malikânelerin kâhyaları canla başla onayladılar. Trene atlayıp Sevilla'nın yolunu tuttu. Doğruca bir geneleve gidip karargâh kurdu. Vur patlasın, çal oynasın: Sevilla'nın bütün fahişeleriyle servetini yedi bitirdi. Cüzdanında üç bin peseta kalıncaya dek. O zaman yeniden trene atladı. Palma'ya döndü, o kahvehaneyi satın aldı, aficionadoların saydıkları ve sözlerine değer verdikleri bir kişi oldu. Gerçekten şişko Charneca'nın hayatında beyaz şaraptan başka bir tutku daha yer almıştı. Tezgâhın etrafında Palma'nın **fiesta brava** dünyası her gün gelip toplanırdı.

Kahvehanecinin arkasında, hesap defteri görevi yapan tozlu arduazın üstünde, 1874'de Madrid arenalarında öldürülen ilk boğanın saman doldurulmuş kafası asılmıştı. Bu fetişin korkunç bakışları karşısında sek şarap içenlerin kadehleri durmadan dolar, boşalırken Charneca, bir Arap şeyhinin haşmetiyle fikirlerini açıklardı. Gerdanı öyle ağırdı ki, konuşmaktan çok homurdanırdı, ama onun ağzından çıkıyordu ya, herkes kulak kesilirdi. Korrida konusunda onu öylesine söz sahibi sayarlardı ki, «Boğa konusunda bir şey merak eden kimse hemen bana başvururdu» diye anlatmasında en ufak bir palavracılık söz konusu değildi.

Fiesta bravaya karşı olan su götürmez sevgisi sayesinde garip bir üstünlük kazanmıştı: Kasabada, hattâ ilde en çok telefon parası ödeyen oydu. Charneca, büyük masrafları göze alarak kahvehanesine bir telefon almıştı. Halbuki bu, daha yüksek seviyedeki kimselerin yararlanabildikleri bir araçtı. Boğa güreşleri mevsiminde İspanya'nın

bütün kentlerine telefon açıp sonuçları öğrenir ve kahvehanenin kapısına yerleştirdiği kara tahtaya yazardı. Hiç bir İspanyol gazetesi onun uydurma bülteni kadar seri haber ulaştıramamaktaydı. Charneca tapındığı bir düzine fotoğrafı duvarlara yapıştırmıştı. Takvimlerden alınan bu fotoğraflar Manolete'yi sanatının en güzel figürlerinden bazılarını uygularken göstermekteydi.

Bu toromaşi tapınağının Manuel Benitez'i cezbedeceği kuşku götürmezdi. Pedro Charneca onun ilk kez kahvehaneye girdiği günü doğru dürüst hatırlamıyor bile. Müşterilerden uzak ve dekorun pisliğiyle kaynaşmış gibi kımıltısız durup dakikalarca Manolete'nin fotoğraflarını seyreden zayıf ve boylu delikanlıyı neden sonra farketmişti. Bazı sabahlar onu delik deşik olmuş kanlı bir gömlekle görür, geceyi boğalarla geçirdiğini anlardı.

Bir sabah dükkânda yalnızken hem acıdığı, hem de merak ettiği için o çekingen gence bir tabak **tapas** ikram etti. Bu davranıştan çok, söylediği sözler pis kokulu meyhaneciyle delikanlının arasında yıllar sürecek ve türlü serüvenlerle perçinleşecek bir dostluğun kurulmasına yol açtı. Pedro Charneca tombul parmaklarıyla fotoğraftaki zarif siluete dokunarak, «Dinle yavrum, dedi. Büyük bir matador olmak ve çok para kazanmak istiyorsan onun gibi yapmalısın: boğa senin önünden geçerken bir heykel gibi kımıldamadan durmalı ve ayaklarını birbirine yapışıkmış gibi tutmalısın. İşin püf noktası bu; bilmiş olasın.»

Pacheco sokağındaki duvarları tertemiz badanalı, yeşil pancurlu binanın görünümü on beş yıldan bu yana hiç değişmemişti. Balkonların demir parmaklıklarına asılan çiçek saksılarında hâlâ öbek öbek kırmızı sardunyalar vardı. İçerde, 18 temmuz 1936'da Çavuş Emilio Paton'la adamlarını isyana ve ölüme çağıran telefon —Palma del Rio 49— aynı yerdeydi ve gene o antika manivelayla işlemekteydi.

Çavuş Emilio Paton'un emrine verilen Endülüs'ün bu ufak kesimindeki isyan hareketlerini işaretlediği Palma bölgesinin haritası da aynı yerde asılı duruyordu.

Sadece portre değişmişti ve elbet bir de, karakolun personeli. Baykuş gözlü Cumhurbaşkanı Manuel Azana'nın fotoğrafının bulunduğu yerde şimdi, General Francisco Franco'nun renkli, resmî portresi asılıydı. Yazıhane masasının gerisinde, Emilio Paton'un oturup, Galice kıyılarında dingin bir hayat sürmeyi hayal ettiği yerde başka biri oturuyordu. Adı Rafael Mauleon'du. Tıknaz, düşük omuzlu, güçlü kuvvetli bir adamdı. Yüzünün derisi, güneşte kurumuş çamur gibi sert ve yarık yarıktı. Her gün içtiği iki litre sek şaraptan olsa gerek, yüzü pancar gibi kıpkırmızıydı.

Savaş sonrası yıllarında İspanyol halkı, jandarmayı yönetici sınıfın ve zenginlerin çıkarına yoksullara karşı kullanılan bir baskı ve zulüm makinesi olarak görmekteydi. Bu yüzden, jandarmanın hiç bir üyesi, ailesinin ya da karısının yakınlarının oturduğu bölgede görev yapamazdı. Halkla her türlü samimiyet ve yakınlık kesinlikle yasaklanmıştı. Bir şehre ya da bir kasabaya bağlanırlar korkusuyla sık sık değişik yerlere tâyin edilirlerdi. Bu tedbirler sayesinde İspanyol devleti ve onun koruduğu kişiler, jandarmalara sonsuz bir güven besleyebilirlerdi. Her türlü emri çabukluk, etkililik ve fedakârlıkla uygulayacak adamlardı.

Rafael Mauleon, öteki adıyla «Domates», Asturias köylerinden birinden gelmişti. Orada, maden işçileri onu epey terletmişlerdi. Bunlar, Cumhuriyetin yenilgisini hâlâ kabul edemiyorlardı. Rafael Mauleon ve jandarmalarının gösterdikleri etkililik takdir edildiğinden, terfi ettirilmeye ve Endülüs'ün sakin bir kasabasına tayin edilmeye uygun görülmüştü.

Palma ve dolaylarını gözetmesi için emrine on iki kişi,

altı at ve iki polis köpeği verildi. Bu kadarı da, karı - koca kavgasından, iki kabadayının çatışmasından, yolları ve iki köprüyü kontrolden başka polisin müdahalesini gerektirmeyen bir kasabanın günlük işleri için yeterliydi. Böylesine tembel bir yaşantıya kavuşmuşken kimsenin gelip kendisini rahatsız etmesine tahammülü yoktu «Domates»in. Tek kaygısı bölgenin güçlü kişileriyle iyi geçinmekti. Zira Don Felix Moreno gibi bir adamın, dostu olan Kordoba valisine bir telefon etmesi yeterliydi; onu yakasından tuttukları gibi gerisin geriye, Asturias'ın dağlarına gönderiverirlerdi. Bu nedenle, jandarmanın öncelikle en büyük kaygısı, boğa yetiştiricilerinin arazilerini sıkıca kontrol altında tutmaktı. O güne dek büyük otlakların dinginliğini hiç bir şey ciddi şekilde bozmamıştı. Her yıl, bir ocakta, Çavuş Mauleon, yeni ütülenmiş üniformasını giyer, abanoz gibi parlayan iki köşeli şapkasını takar, yeni yılın düzenli, barış dolu ve verimli olması şerefine birlikte kadeh kaldırmak üzere, La Vega'ya, Palma'nın senyörünü ziyarete giderdi.

1950 yılına dek Don Felix'in ve Çavuşun dilekleri yerine geldi. Ama birden, bu yılın ilkbaharından başlayarak, «Domates», malikânelerin sükûnetini bozan olayların meydana geldiğini ve bunların gittikçe arttığını gözlemledi. Yanıbaşındaki siyah telefon durmadan çalıyordu. Şikâyetler, bölgenin önemli boğa yetiştiricilerinden geliyordu. Çok geçmeden Don Felix'in öfkeli sesi de aygıtın içinde gürledi. Boğalarını kışkırtmaya gelen serseri oğlanlar otlaklarının sükûnetini bozuyorlarmış. Bunları sert bir sesle anlattı ve Mauleon'a bu saldırganlara hadlerini bildirmesini emretti.

«Domates», bu emre ne denli önem verilmesi gerektiğini takdir ediyordu.

O serserilere karşı amansız bir savaş açmaya and içti. Acayip savaş; bir yanda şişko çavuş ve on iki adamının

temsil ettiği İspanyol devleti, öbür yanda saygılılığa susamış iki delikanlı.

Endülüs gecelerinde bundan böyle, sıradağlardan esen rüzgârın ıslıklarından, böceklerin vızıltısından ve vahşi boğaların homurtusundan başka sesler de duyulacaktı. Jandarmaların dörtnala koşan atları otlakları dövmeye başladı. Her ne pahasına olursa olsun düzeni yeniden kurmaya karar veren Çavuş Mauleon savaş komutanına yaraşır bir faaliyet gösteriyordu. Sürülerin ve dolayısıyla kendi rahatını bozan serserileri sağ ya da ölü olarak getirmeleri emriyle adamlarını her gece salıyordu. Ama Belen sokağının yetimi ve arkadaşı Horillo bir türlü yakalanamıyor; boğa yetiştiricilerinin şikâyetleri Pacheco sokağına yağmaya devam ediyordu. Çavuş fena halde kızdı ve bizzat manganın başına geçti. Ekibini üçe ayırarak otlakları tek tek elekten geçirdi.

Bir yaz gecesi, iki atlı avlarını nihayet yakaladılar. Manuel Benitez muletayla genç bir ineği çalıştırıyordu. Atlılar ileriye atıldı. Birincisi ağaçlarla çevrili meydana vardığında kafasına kocaman bir taş yedi. Darbenin altında sendeledi ve atından düştü. Arkadaşının halini gören öteki, imdat diye bağırmaya başladı. Buna her yandan cevap verildi ve bir anda yöre haykırışlarla doldu. Don Felix'in adamları yardıma koşuyorlardı. Kargaşalıktan yararlanan Manuel ve Horillo usulca karanlık bir köşeye dalıp sırra kadem bastılar.

Bunun üzerine daha tedbirli oldular: İyice karanlık bastıktan sonra evden çıkıyor, gün ağarmadan dönüyor; acemi matadorlar, Çavuş Mauleon'a kök söktürüyorlardı. Bazan üç gün, devamlı otlakta kalıyorlardı. O zaman gündüzleri dikenli çalılıklarda saklanıyor, geceleri hayvanlarla dövüşüyorlardı. Meşe palamudu, ot ve çaldıkları portakallarla besleniyorlar, kısacası peşlerine düştükleri boğa-

lar kadar vahşî bir yaşantı sürdürüyorlardı. Ama gözeticilerinin etraflarında kurdukları mengene gittikçe sıkışıyordu. Şimdi, Don Felix de adamlar tutmuştu ve bunlar Çavuş Mauleon'a yardım ediyorlardı. Avlarını enselemek için her türlü hile ve tuzağa başvuruyor ama bunlar bazan aleyhlerine dönüyordu. Bir gece, iki jandarma atlarını bir ağaca bağladılar ve yakında, bir yolda pusu kurmaya gittiler. Hava ağarırken gizlendikleri yerden çıktıklarında atlarının yerinde yeller estiğini gördüler. Manuel ve Horillo, jandarmalardan kurtulmak için, onların atına atlamaktan çekinmemişlerdi.

Ama İspanyol jandarmasını kimse sonuna dek atlatamaz. Bir kış gecesi, iki acemi matador nihayet yakayı ele verdiler. Tabancanın namlusu sırtlarına dayalı olarak Pacheco sokağına götürüldüler; bir ahıra kapatıldılar ve orada «Domates» onları sorguya çekti. Bu, iki delikanlının kemik ve derilerinin uzun zaman izlerini taşıyacağı unutulmaz bir tören oldu. Çavuşun fetiş saydığı gümüş tokmaklı iki bastonu elindeydi. Bunlara, savaş sonrasının en ünlü iki matadorunun adlarını vermişti: Manolete ve Arruza. Tutukluları ahırın sütunlarına bağlattı. Sonra kâh Manolete'yi, kâh Arruza'yı kaldırarak delikanlılara verdi sopayı. Etleri patlayan, kemikleri incinen Manuel ve Horillo çığlığı basıyorlardı; seslerini bütün mahalle duyuyordu. Zincirlerle sıkı sıkı bağlı olmasalar yere yuvarlanacaklardı. Bundan sonra çavuş, adamlarına çözmelerini emretti ve delikanlılar ahırın gübreleri üstüne yığıldılar.

Saatler sonra kendilerine geldiklerinde, Manuel Benitez karnında dayanılmaz bir sancı duydu. Açlık cezası, çavuşun sopasından daha acıydı. İyi tanıdığı bir işkenceydi bu. Üç gün otlaklarda dolaşmış, bir şey yememişlerdi. Ve şimdi, bomboş kafayla, yüzü kan pıhtılarıyla dolu yetim delikanlı «canının, ilkbaharda leylekler gibi uçup gittiğini» hissediyordu.

O zaman, Manuel Benitez, yaşama içgüdüsünün verdiği son bir çırpınışla yerde sürüne sürüne hayvanların yemliğine dek gidebildi.

Bunu izleyen on gün içinde, iki tutuklu her gün sopa yediler; her defasında yaraları yeniden açılıyor, yarı yarıya bilinçsiz kalıyorlardı. Bu cezalar açık havada veriliyordu: Öyle ki, birçok Palmalı pencere ve balkonlarından görebiliyorlardı. Bir gün, şişko Charneca genç dostuna gizlice manevî destek olmak için bu balkonlardan birinde göründü. Büyük malikânelerin kâhyaları da gelirlerdi; ama onların gelişi, sürülerin rahatını bozan serserilerin cezalandırıldıklarına tanık olmak içindi. On günden beri kardeşinden haber alamayan Angelita Benitez, onun, Pacheco sokağındaki karakolda tutuklu olduğunu öğrendi. Ve şimdi, çaresizlik içinde, cezalandırılışına seyirci kalıyordu.

Atların yulafını çalarak, paslı tenekelerinden su içerek, geceleri pis samanların üzerinde uyuyarak, iki acemi matador, hayvanlar gibi yaşıyorlardı. Ama mutlak bırakılmışlık yoktur. Dördüncü günün sabahında, Manuel ve Horillo avlunun taşlarına gazete kâğıdına sarılmış iki ufak paketin düştüğünü gördüler. Yaralı bedenlerinin olanak verdiği ölçüde fırlayıp koştular. Bu paketlerden birinin içinde bir parça ekmek, ötekinde biraz sosis vardı. Bu mucizevi besinin nereden düştüğünü görmek için gözlerini kaldırdılar. Avlunun üstünde sadece, cellatları Mauleon'un konutunun yarı açık duran penceresi vardı. Ve ötesinde, gökyüzü.

Tanrısal sadaka her sabah avluya düşüyordu. Bir gün, Manuel, pancurların arasından bir kadının elinin uzandığını gördü. Ve serin rüzgârda titreyen parmakların ucunda ufacık, beyaz bir mendil uçuşuyordu. Manuel, bu cesaret verici işaretten anladı: Özgürlüğe kavuşmaları yakındı. Ve ölmelerini önleyen iyiliksever kişiyi teşhis etti.

Çavuş Mauleon'un karısıydı.

Son bir kez daha dayak yedikten ve suçun tekrarlanması halinde Kordoba hapishanesini boylayacakları ihtar edildikten sonra sokağa atılan Manuel Benitez ve Juan Horillo, başları eğik ve perişan vaziyette evlerinin yolunu tuttular. Özgürlüklerine kavuşmuşlardı; ama geride, onları ülkenin polisinin çarkına sonsuzca bağlayan dört satırlık bir sabıka kaydı bırakmışlardı. Çavuş Mauleon, ince memur yazısıyla Manuel Benitez'in fişine şunları yazmıştı: «Meyve ve sebze çalmak için başkalarının arazilerine girer. Otlaklardaki hayvanlara eziyet eder. Çok sayıda şikâyete konu olmuştur. Yola gelmez bir suçludur.»

Angelita Benitez ve Juan Horillo'nun annesi için utanç dolu, küçültücü bir devir başladı. Günün ve gecenin her saatinde jandarmalar tekmeyle sokak kapısını açıyor, delikanlıların gece otlakların yolunu tutup tutmadıklarını kontrol ediyorlardı. Hiç bir kabahat, hiç bir hırsızlık yoktu ki, iki oğlanın sırtına yüklenmesin. Çavuş Mauleon'un rahatı, dünyanın bütün günahlarının yükünü onların çekmelerini gerektirmekteydi.

Ama hiç bir şey; ne açlık, ne polis korkusu, ne Angelita'nın yakarmaları, ne de iyi kalpli papaz Don Carlos'un öğütleri Manuel'i seçtiği yoldan alıkoyabilirdi. Şişko Charneca'nın teşvik ve desteğiyle tuzakları anlattı, Guadalquivir'in karşı kıyısına geçti ve Don Felix Moreno'nun boğalarını gene kışkırttı.

1954 yılı, bir mayıs gecesiydi —on sekiz yaşına basmıştı, o yıl— şans bir kez daha ona sırt çevirdi. Çavuş Mauleon'un adamları onu gene enseledi ler ve doğru Kordoba'ya yolladılar. Orada, «Başkalarının mülküne tecavüz»den üç ay hapse mahkûm edildi. İlerde bütün İspanyolların ilâhı olacak kişi, orada, babasının hayatını yitirdiği Miraflores hapishanesinde hayata ilk adımını atacaktı.

Miraflores Hapishanesinde, 68763 Numaralı Tutuklu Miguel Castro'nun Anlatısı

«Onu getirdikleri günü hatırlarım. Hâki bir pantolon ve kahverengi bir ceket giymişti. O kadar çok saçı vardı ki, yüzü hemen hemen görünmüyordu. İlk gözüme ilişen bu oldu. Koğuşa sokup benim ranzaya doğru ittiler ve altımdaki döşeği göstererek: «Zıbar yat!» dediler.

«Koğuşta hırsızından siyasal suçlusuna dek yüz kişi vardık. Katil yoktu. Onları, hapishanenin başka bir yerinde tutarlar. Bizimki 3 numaralı koğuştu. Oldukça büyüktü; duvarları betondu ve fırdolayı ranzalar yerleştirilmişti. Hepsinin üstünde birer battaniye vardı. Tavana bir ampul asılmıştı. Bütün gece yanık dururdu. Gün boyu bizi, büyük bir avluda tutarlardı. O geldiğinde, ben altı aydanberi oradaydım. Patronumun bahçesinden mısır çaldım diye mahkûm olmuştum ve daha bir buçuk yılım vardı.

«Ona, hemen kanım ısındı. Ama ilk günler ağzını bıçak açmıyordu. Nereden geldiğini sordum; «Palma'dan» demekle yetindi.

«İki - üç gece sonraydı; bir türlü uyku tutmuyordu. Bir ara bazı gürültüler duydum; biri ayağını yere sürtüyordu sanki. Fısıltılar da geliyordu. Merak edip doğrularak koğuşa bir göz gezdirdim. Palmalı çocuktu. Battaniyesini almış, tek başına torero oynuyordu.

«Durmadan, «Hey toro! Hey que bonito!» diye sesleniyor ve o hapishane koğuşunda, boğa saldırmış gibi battaniyeyi önden arkaya doğru sallıyordu. O manzarayı unutamam. Diğer tutuklular ses sese vermiş horluyorlardı. O ise ampulün acayip sarı ışığında, koca bir arenadaymışçasına ciddiyetle torero oynuyordu. Kendisine baktığımı farkedince durdu. Bana doğru geldi ve utangaç bir tavırla «Tengo la fiebre para los toros» (Bende boğa hastalığı var) dedi.

«Daha olağanüstü bir şey söyleyemezdi. Bende de «boğa hastalığı» vardı. Arkadaş olduk.

«Hapishanedeki yaşantımız sadeydi. Saat 7'de uyanır, sekizde kahvaltı ederdik. Gıdamız genellikle içinde birkaç nohut tanesinin yüzdüğü sıcak sudan ibaretti. Akşam yedide ikinci tabak sıcak suya hakkımız vardı; bazan, biraz da ekmek doğranmış olurdu. Adı da çorbaydı. O kadar. Haftada bir yerleri silmekten başka iş yapmazdık.

«Bütün gün avluda dolaşmakla ya da sırtımızı duvara verip durmakla vakit geçirirdik. Tek konumuz boğalardı. Avluda, saatlerce gömleğimizle figürler yapardık ve millet bizi seyrederdi. Geceleri, ottan döşeklerimize uzanır, hapishaneden çıkıp ünlü matadorlar olduktan sonra, nasıl bir yaşantı süreceğimizi hayal ederdik. Günün birinde ünlü ve zengin olacağımızdan kuşkumuz yoktu. Manuel, kocaman bir araba satın alacağını ve doğru Palma'daki karakolun önüne çekeceğini söylerdi. Birbirimizi destekleyeceğimize and içtik. Başarıya ilk ulaşan, ötekine «adam olması için» yardım edecekti.

«Manuel, Palma'daki durumunu, nasıl açlık çektiklerini anlattı. Ailesi ve uğradığı felâketler hakkında anlattıkları bana yabancı değildi. Bizim evde, beş çocuk vardı. Boş yere mi mısır çalıp yakayı ele vermiştim?

«Manuel, Palma'dan her söz edişinde, ablası Angelita'yı saygıyla anardı. Kendisi ve kardeşleri için ne fedakârlıklara katlandığını anlatırdı. Onlara yemek veremediği ve aç kaldıkları için çok ağlarmış. Ablasına karşı bir tapınma duyduğu su götürmezdi. Şaştım; zira ben, aileme karşı pek yakınlık duymazdım. Halbuki o, ablası için büyük bir matador olmak istiyormuş; onu yoksulluktan kurtarmak, felâketlerine son vermek için.

«O lânetli hapishanede bir gece söylediği sözü hiç unutamam. Ottan mindere sırtüstü uzanmıştı ve karanlık-

ta, «Miguel, dedi. Ablamın gözyaşlarını kurutacağım.»

Kardeşinin andına rağmen Angelita'nın gözyaşları kolay kolay dineceğe benzemiyordu. Zavallı kadıncağız, Miraflores hapishanesinin ona ders olacağını ve boğalardan vazgeçmesine yol açacağını umuyordu. Yanılıyordu. Manuel, Belen sokağına döner dönmez Horillo'yla birlikte yeniden yasak otlakların yolunu tuttu. Ama bu kez Çavuş Mauleon'dan kaçınmak için kasabadan uzaklaşmaya karar verdiler. Güneye, Sevilla'ya ve Guadalquivir'in aşağı vadilerindeki büyük otlaklara indiler. Yolculukları bazan bir iki hafta sürüyordu. Kir içinde yorgunluktan, açlıktan bitik vaziyette ve çoğu zaman yaralı olarak gece vakti Palma'ya dönüyor, ertesi sabah yeniden, usulca yola düzülüyorlardı. «Bir gün, diye anlatır, Angelita Benitez. Kardeşim artık dönmeyecek sandım. Başka seferler gibi, üstünde bir gömlek, bir yamalı pantolonla yola çıkmıştı; o ezeli şapkası da tepesindeydi. Bir hafta, bir ay, üç ay geçti, haber çıkmadı. Kaygılar içindeydim; hastanede miydi? Yeniden hapishaneye mi düşmüştü? Yoksa bir mezarda mıydı? Her akşam, tarla dönüşü doğru Anna Horillo'ya koşar, bir şeyler öğrenebildin mi, diye sorardım. Anna okuma bilirdi; oğlu ya da Manuel hakkında bir haber bulabilir umuduyla her gün dişinden - tırnağından kesip bir gazete satınalıyordu. Toromaşi haberlerine göz gezdirmezdi bile; sadece kaza, cinayet ve tutuklamalardan sözeden çeşitli haberleri okurdu. Ama zavallı Anna, gazetelerde bir şeycik bulamadı. Bir gün, Manuel yola çıkalı beş ay olmuştu; bir kamyon şoförü bana geldi, kardeşime ve Horillo'ya, Huelva yakınında rastladığını söyledi. İki ay daha geçti. Bir gece birinin kapıyı tıkırdattığını duydum. «Açım» dedi, sadece. Yedi aylık bir gurbetten sonra eve getirdiği şey, boş bir mide, bitli bir kafa, kana ve çamura bulanmış bir gömlekti. Şimdi üstelik bunları temizlemem gerekiyordu.»

«Endülüs'ün güneşte yanmış topraklarında ve sıradağlardan esen rüzgârında ayaklarımızın ezmediği bir yol, bir meydan kalmamıştır. Aylar boyunca, şansımızı arayarak bölgemizin düzlüklerini, vadilerini, dağlara ve denize dek taradık. Endülüs'de, ünlü Eduardo Miura'nınki de dahil olmak üzere tüm boğa otlakları gizli ziyaretlerimizi kabul etti. Ve muletalarımızın önünden kaçmayan ya da saldırmayan bir tek boğa kalmadı.

«Aklımıza estiği gibi ve bazan da nerede tienta olacağını öğrenerek oraya doğru durmadan taban tepiyorduk. Bazan, mesafe uzunsa, otostop yapıyorduk. Tahıl, kereste hattâ vahşî boğa taşıyan kamyonlarda yolculuk ettik. Bazan, çiftliklerden ekmek ve **chorizo** dilenerek bütün gün yürüyorduk. Öteden - beriden meyve ya da sebze çalıyorduk. Tavukları bir taş darbesiyle kesivermenin üstadı olmuştuk.

«Trenden bile yararlandığımız oluyordu. Yolcu vagonlarında kontrolörü görür görmez sıraların altına saklanıverir ya da dama tırmanırdık. Yük trenlerinin saatlerini demiryolu memurlarından daha iyi bilirdik. Hangi vagonda saklanmamız gerektiğini de öğrenmiştik. Cadiz'den Madrid'e balık taşıdığı için «El Pescador» diye anılan tren, tercih ettiklerimizin başında gelmekteydi. Kısacası, Endülüs'ün her köşesini, Palma del Rio'nun sokakları kadar iyi biliyorduk.

«Sıcak mevsimde, açık havada, yaktığımız koskoca ateşin başında uyurduk. Bazan terkedilmiş bir kulübeye ya da bir hayvan hangarına rastlardık. Bazan da, biraz yiyecek ve yatacak yer karşılığında çiftliklerde bir-iki gün çalışırdık. Bir köyün meydanına vardık mı muletalarımızı yere yayar ve Charneca'nın, «aç aficionadolar» diye yazdığı pankardı da üstüne koyardık. Gelip geçenler bir mey-

ve, bir domates, bir pişmiş yumurta ya da birkaç centimo atarlardı.

«Köylerden uzak yerlerde bulunduğumuzda otlaklarda ne bulursak onlarla beslenmek zorundaydık. Kuşkonmaz, kuzu kulağı ve dikenlerin etenini yiyor, tadı karnabaharı andıran bir bitkiyi emiyorduk. Boğaların otundan başka bir şey bulamadığımız da oluyordu. Bu gezilerimiz sırasında rastladığımız ihtiyar çobanlardan, kanı durduran, yaralara iyi gelen otların hangileri olduklarını öğrenmiştik; bu bilgi işimize yarıyordu; zira boğa ya da inekler bizi fena hırpalıyorlardı. Kış basınca, soğuk algınlığına karşı okaliptüs yapraklarını yakıyor ve dumanını ciğerlerimize çekiyorduk.

«Serüvenli günlerimizdi. Manuel matadorluk öğreniyor ve ben yanında, onu teşvik ediyordum.»

Bu serüvenlerin gürültüsü pek tatlı değildi. Triana'nın çingene mahallelerinde, Huelva'nın bataklıklarında, üne susamış nice İspanyol'un İncaların altınlarına ve Montezuma'nın tapınaklarına doğru yelken açtığına tanık olan Cadiz'de, Granada'nın Arap saraylarının önünde, Estremadura'nın kıraç düzlüklerinde ve Jeanin bahçelerinde Manuel Benitez ve Juan Horillo seraplarının peşine takılmış durmadan koşuyorlardı. Endülüs'ün uçsuz bucaksız düzlüklerinde kaybolmuş ve filmdeki Currito de la Cruz gibi hayallerindeki dünyaya dosdoğru giden aç sefil çocukların sürüsüne katılmışlardı. Ama bu yol, hemen hemen hepsi için felâkete ve umutsuzluğa açılmaktaydı. Sırtlarında taşıdıkları muletalarına sarılmış pılı pırtı çıkınına izafeten **maletilla** adı verilen bu çocuklar, flamenkoların, kastanyetlerin, korridaların, dantelalı mantillaların,* fıs-

* İspanya'da kadınların başlarını örttükleri ipek ya da dantelden bir tür eşarp.

kiyeli çeşmelerle süslü taşlık avluların, kısacası büyülü ve büyüleyici bir dünyanın acılı karşıtlığıydılar. Çökük yüzleri, alazlı bakışları ve ölümü hiçe saymalarıyla İspanya'nın yoksulluğunun timsaliydiler.

20. yüzyılın ortasında, kapı komşuları olan ülkeler mutlu bir kalkınmaya doğru ilerlerken, İspanya, yüzyılların tozları içinde uyuyordu. Bir Endülüs kasabasında jandarmaların, daha iyi bir hayata susayan iki serseri oğlanı amansızca izlediği günlerde İspanya bir tek seri otomobil yapamıyordu. Televizyon bilinmiyordu. Dört binadan üçünde sağlık donatımı yoktu ve ancak beşte birinde musluk suyu bulunuyordu. İç Savaş biteli on yıl olduğu halde tarım, 1936'daki düzeyine gelmemişti. Daha da kötüsü, Manuel Benitez gibi sayısız çocuğu arenalara doğru sürükleyen açlık ve umutsuzluk bu 1950 yılında başka bir göçe daha yol açacaktı. Tarımsal gelirin üçte ikisinin, nüfusun yüzde ikisinin eline geçtiği bu ülkede yaşama hakkından yoksun kalan yarım milyon Endülüslü ülkelerini bırakıp kaçmıştı.

Onların amacı mütevaziydi, ama Manuel Benitez ve öteki maletillalarınkinden çok daha sağlamdı. Sürüklendikleri hayat ne kadar acılı olursa olsun, kıtlıkla geçen yıllardan ve yüzyıllar süren bir bırakılmışlıktan sonra vatanın topraklarından ve güneşinden daha cazipti. Madrid, Bilbao, Barselona ve ötesinde bütün Avrupa'nın maden ocakları, yüksek fırınları ve fabrikaları, Endülüs'ün yoksulluğunun doğurduğu kurbanların akınına uğradı. Açlığın ve sefaletin insafsızca hırpaladığı Belen sokağının yetimi neden bunlardan biri olmamıştı? Bir Manuel Benitez ve de fiesta brava hastalığına tutulmuş öteki çılgın delikanlılar olmasaydı, İspanya tam anlamıyla İspanya olamazdı. Bedenlerini amansız kıskacına alan açlığın ötesinde, bu umutsuzlar, bir fabrikanın ya da bir tersanenin vereceği ücretle tatmin olamayacak kadar güçlü bir tutkuyla doluydular.

Yasak bir ülkeye, «panama şapka giyen, puro içen, şahane arabaların direksiyonuna geçip Don Felix Moreno ve onun düzeyindeki kimselerin evlerine büyük kapıdan giren» beyefendilerin ülkesine göçetmek istiyorlardı.

Jerez Sineması'nda Currito de la Cruz'un filminin oynadığı günden bu yana dört yıl geçmişti. İki yıl boyunca Manuel, Endülüs yollarını durmadan arşınlamış; buna rağmen hayalleri ilk günkü kadar uzak ve olanaksız kalmıştı. Parmakları ışıklı giysilerin pullarına bir defacık olsun dokunmamıştı. Eli, bir tek boğa bile öldürmemişti. Yüreklilığı ona bir metelik kazandırmamıştı. O çetin yıllardan kendisine kalan «Domates» in ve adamlarının verdikleri cezaların açtığı yara izleri ve mehtaplı gecelerde vahşî boğaların çektirdikleri korkunç acılardı. Tavsiye mektubuyla gelmedikleri için tientalara katılamayan otlakların bekçileri ve jandarmalar tarafından insafsızca kovalanan, partal kılıkları yüzünden halk tarafından tiksintiyle karşılanan Manuel Benitez ve Juan Horillo umutsuzluğun uçurumuna yuvarlanmışlardı. Yenik, kırgın ve sefil çocukluk yıllarındakinden daha aç olarak Palma del Rio'ya dönmek zorunda kaldılar. Bu iki harika çocuğunki kadar fiyaskolu bir aile ocağına dönüş daha düşünülemez. Kafalar bit içinde, elbiseler lime lime ve bozuk bir çehre ile Belen sokağına gölgeler gibi süzüldüler. Ertesi gün Manuel Benitez, asla yapmayacağına and içtiği şeyi yaptı. Babası ve büyükbabaları gibi Don Felix Moreno'nun mayoralına başvurdu ve iş istedi.

Gözleri, ilkbaharda Endülüs'ün göğü kadar pırıl pırıl maviydi. Elli yaşında bir tek saçı dökülmemişti; dalgalı ve beyaz meçleri her mevsimde yanık yüzünün bronz rengiyle kontrast meydana getiriyordu. Kaslı bedeninde bir dirhem yağ yoktu. Güzel bir adamdı, José Sanchez; mağrur ve çalışkandı. Ömrünü, Don Felix Moreno'nun hizme-

tinde geçirmişti. Mayoralı, en eski adamı, geniş malikânelerinin bakıcısıydı.

Ayrıcalıklı durumu hem saygı, hem korku aşılardı. Kıskananları da çoktu, zira sorumlulukları, ona durmadan yolculuğa çıkmak gibi bir onur bahşetmekteydi. José Sanchez, Don Felix'in boğalarını kurban edilecekleri yerlere dek götürürdü. Bu sayede Burgos katedralinin haşmetli gotik kapısını, Saragosa Bakiresini, Madrid'in Retiro bahçelerini ve kendisi tarafından yetiştirilen boğaların, ışıklı öğle sonları ölmek üzere gittikleri daha sayısız yerler görmüştü.

Ancak José Sanchez'i belirleyen şey, her şeyden önce, efendisine olan sonsuz bağımlılığı ve söz dinler oluşuydu.

Mayoral, karısı ve altı çocuğuyla Guadalquivir'in karşı kıyısında, eski, kâgir bir binada otururdu. Bu binanın bir kısmı, Don Felix'in atlarının ahırıydı. Zemini topraktı ve ne su ne elektrik vardı. Hemen yakınında bulunan sivrisinek yuvası bir bataklık çamaşırhaneleriydi. Kıyısındaki düz taşların üstünde Sanchez'in kızları çamaşır döverlerdi. Dört yanlarını kuşatan, ufka kadar yüzlerce hektar arazi Don Felix'in malıydı ve José Sanchez'in gözetimine verilmişti.

Mayoralın evinin içi, öteki Endülüs konutlarından farksızdı. Tek fark, şöminenin üstünde asılı duran sararmış fotoğraftı. Kral XIII. Alphonse'u, bakanlarıyla çevrelenmiş olarak gösteren bu resim, José Sanchez'in en değerli varlığıydı. Sağ alt köşede, hemen hemen silinmiş yazılar göze çarpmaktaydı. Majesteleri, Don Felix Moreno'nun boğalarını ziyarete geldiği gün, Mayoral José Sanchez'e bu birkaç sözcüğü kendi eliyle yazıp vermişti.

Mayoral, bir yaz sabahı kendisine başvuran delikanlıyı tanıyordu. Onu son defa iki yıl önce, Pacheco sokağındaki balkondan görmüş; Çavuş Mauleon'un boğaları kış-

kırttığına pişman etmek için attığı sopalara tanık olmuştu. Artık uslu duracağı vaatlerine pek inanmadıysa da, «kurdu içerde tutmak, başıboş bırakmaktan iyidir» diye düşündü. Kısa bir duraksamadan sonra, delikanlıyı Don Felix'in hizmetine almaya karar verdi.

Mayoral hiç ummadığı halde Manuel'in iyi bir işçi olduğunu görünce sevindi. Ama kurt havasızlıktan boğuluyordu. Uzaktan boğaların siluetlerini farkettiği otlakların cazibesine dayanamayan Manuel, vermiş olduğu sözleri unuttu. Mehtaplı bir gecede gidip Horillo'yu aldı ve otlakların yolunu tuttu.

José Sanchez, sorumluluğunu taşıdığı sürüleri yeniden tedirgin eden gece seferlerinin kimin eseri olduğunu tahmin ediyordu. Ama Manuel öyle tedbirli ve ustaca davranıyordu ki, her seferinde bir bahane onu temize çıkarıyordu. Mehtaptan mehtaba Sanchez'in öfkesi artıyordu. Çavuş Mauleon'un yardımıyla, suçluyu, suçüstü yakalamak için ustaca pusular kuruyordu. Her akşam, aile sofrasında «otlaklardaki hayaletin» o gece yakayı ele vereceğini anlatıyordu. Ama her sabah perişan ve şaşkın eve dönüyordu.

José Sanchez, Manuel Benitez'i neden yakalayamadığını anlayıncaya dek aylar geçti. Ağıla kurt girmişti. Gerçekti, ama kurt, tahmin ettiği kimse değildi. Mayoralın en sevdiği ve her akşam sofrasında bulunan bir kişiydi. José Sanchez'in büyük kızı Anita'ydı. Sonbahar kestaneleri gibi esmerdi. Mayoral ona tapardı. Anita'sı kıvancı ve avuncuydu. Anita babasına ihanet ediyordu.

Anita Sanchez'in Anlatısı

«Ona, 8 eylülde, Meryem Ana yortusunda rastladım. Babamın hizmetine yeni girmişti. Onu çok çirkin bulmuştum; yürüyüşü ve konuşması da bir acayipti. Otlaklarda boğaları tedirgin etti ve meyve çaldı diye daha önce ha-

pishaneye girmiş. Kısacası iyi bir şöhreti yoktu. Hırsızın, serserinin biri olduğunu, yakında gene hapishaneyi boylayacağını ve artık bir daha çıkamayacağını söylüyorlardı. Fakat onda garip bir sıcaklık vardı. Ve gülüşü çok sempatikti. Neden, bilmiyorum, görür görmez ona âşık oldum. Yortuda hemen hemen hiç konuşmadık. Ağabeylerim oradaydı ve Manuel bizim seviyemizde olmadığından uzun konuşmamıza izin vermezlerdi. Birkaç gün sonra, babam, evimizin yakınında, otlağa giden patikada bir ayak izi ortaya çıkardı. Manuel'in oralara gidip boğalarla dövüştüğünden kuşkulanıyordu zaten. Bu ayak izinin, Manuel'e ait olduğundan emindi ve suçüstü yakalamayı kafasına koydu. Adamlarından birini yanına alıp, Manuel'in çalıştığı pamuk tarlalarına gitti ve onu patikaya getirdi; ayağını izin üzerine basmasını söyledi. Pencereden onlara bakıyordum; Manuel, başkalarının da aynı büyüklükte ayağı olabileceğini söyleyerek bağırıp çağırıyordu. Bunun üzerine babam onu dövmeye başladı. Bekçiyle birlikte hem zavallıya sopa çekiyorlar, hem de hakaret ve tehdit yağdırıyorlardı. Manuel de haykırıyordu, ama acısından. Sonunda babam ve bekçi onu yarı baygın durumda orada bırakıp uzaklaştılar.

«Az sonra evden çıktım ve üç yüz metre kadar ilerde bulunan çeşmeye doğru gittim. Su, kurumuş selin yamacına sokulu bir borudan damla damla akıyordu. Manuel oradaydı, borunun yanında oturmuş yıkanıyordu. Gömleğini çıkarmıştı ve sırtı kan içindeydi. Babam ve bekçi çok şiddetle vurmuşlardı. Koşa koşa eve dönüp, ilâç, alkol ve pamuk getirdim.

«Yaraları alkolle temizlemeye koyuldum. Orada beraber olduğumuz meydana çıkar korkusuyla bağırmamak için kendini sıkıyordu. Babam beni onun yanında görseydi çok fena döverdi.

«Sonra bir süre oturup konuştuk. Konuşkan değildi.

Bana şöyle dediğini hatırlarım: «Voy a ser torero» (torero olacağım). Birkaç kez tekrarladı. Başımı salladım ve iyi bir **apoderado**'nun yani kendisini torero yapmaya çalışacak birinin yardımı olmadan başaramayacağını söyledim. Ses etmeden dinledi. Sonra şen bir gülümsemeyle ellerimi avuçlarına aldı: «Kimseye ihtiyacım yok, Anita, diye karşılık verdi. Göreceksin, büyük bir torero olacağım. Her şey mümkündür. Baksana uçaklar denize bile inebiliyor.»

«Çeşme, gizli buluşma yerimiz oldu. Sınırımızdı orası. Babam, oradan ileri gitmemi yasaklamıştı. Manuel evimize daha fazla yaklaşamazdı. Su borusunun üstünde yassı, gri bir kayalık vardı. Tam iki kişiyi alacak büyüklükteydi. Orada oturup sohbet eder ve suyun yakınındaki ağaçlıktan topladığımız dutları yerdik. Hep aynı şeyleri anlatırdı: Büyük bir torero olacakmış; bir gün zafere ulaşacakmış.

«O devirde pamuk toplama işinde çalışmaktaydı. Her gün küçük kızkardeşimi yollar, hangi saatte çeşmede bulunacağımı haber verirdim. Bazan da iki satır yazıp taşın altına bırakırdım. Okuma - yazması olmadığından götürüp başka bir işçiye okutur ve cevabını da ona yazdırırdı. Kayalığın üstünde bir taş gördüm mü içim titrerdi. Yazdıklarımız önemsiz şeylerdi, ama taşın altında bir mektup bulmak heyecan vericiydi.

«Biliyordum, o sıralarda babamın tek kaygısı Manuel'i suçüstü yakalamaktı. Her dolunayda, sofraya oturduk mu, akşama ne pusu kurduklarını anlatırdı. Babam, adamlarını toplayıp tuzağı hazırlamak üzere evden çıktıktan sonra hemen odama çekilir, annemin ve ağabeylerimin yatıp uyumalarını sabırsızlıkla beklerdim. Evde, iyice el ayak çekilince, bir gazete parçasına yiyecek bir şeyler sarar, odamın penceresinden dışarıya atardım. Karanlıkta koşarak çeşmeye varırdım. Önceden anlaşmıştık; üç kez

ıslık çalardım ve Manuel fundaların arasından çıkardı. O, getirdiğim yiyecekleri, —Ah! pek fazla bir şey değildi; bir parça ekmek, birkaç dilim salam, biraz zeytin,— iştahla yerken ben de babamın plânlarını anlatırdım. Bu sayede kendisini yakalamaya andiçmiş kişilerin tuzaklarını atlatabilmekteydi. Otlağın başka bir kesimine gider ve muletasını başka hayvanların önüne sererdi. Çeşmeden başka, bir de, pazar günleri Palma'da görüşebiliyorduk. Ailece, Guadalquivir'in vadilerinden birinin tepesindeki Kutsal Bakire Kilisesi Ermita'ya giderdik. Beni gözetlemedikleri ve çalıştırmadıkları ender saatlerdi bunlar. Pazar, öğleden sonraları bütün Palma, Ermita'ya gezmeye giderdi. Hep birlikte yürürken, ben usulca geride kalırdım. Böylece Manuel yanıma yaklaşabilirdi. Birkaç dakika elbet. Şakalar yapar gülüşürdük.

«Bir mayıs sabahı, yüzünde ciddi bir ifadeyle yanıma yaklaştığını hayretle gördüm. Elimi avuçlarının içine aldı ve damdan düşercesine, «Anita, dedi. Senden, nişanlım olmanı istiyorum.»

«Yüzüm kıpkırmızı kesildi. Biri söylediklerini duydu diye korkmuştum. Nişanlısı olmamı istediği bizimkilerin kulağına giderse, onu bir daha görmemi yasaklarlardı. Ve ben, görmek istiyordum. Ömrüm boyunca görmek istiyordum.

«O gün, âyinde, takdis sırasında herkes başını eğince, elimi boynuma götürüp, babamın hediyesi olan kutsanmış madalyonu çıkarttım. Âyinden sonra, Palma'ya dönerken, gene geride kaldım ve Manuel'le buluştum. Elini tutup madalyonu avucuna sıkıştırdım; «Nişanlın olacağım» diye fısıldadım ve koşa koşa ailemin yanına gittim.»

O ilkbaharda Manuel yirmi Anita on dört yaşına basacaklardı. Miraflores hapishanesinin eski sakininin amansız hayatında bir şefkat ve arılık rüzgârı esmeye başla-

mıştı. Tatlı Anita, Manuel Benitez'in o yaşta taş kesilmiş yüreğine bir sıcaklık getirmişti. Yıllar sonra, İspanya'nın, Fransa'nın ve Güney Amerika'nın lüks otellerinde sinema yıldızları, mankenler, hattâ yüksek sosyeteden hanımefendiler peşinden koştuklarında, El Cordobés, bu genç kızın, hayatında sevdiği tek kadın olduğunu söyleyecektir.

José Sanchez, durumu anlamakta gecikmedi. Hiç bir şey mayoralı, sevgili kızının bir serseriyle görüşmesi kadar kızdıramazdı. Anita'nın, Manuel'le konuşmasını yasakladı.

Gençler, aşklarının coğrafî sınırı olan selin kıyısında buluşmaya devam ettiler. Her gece Manuel, boğaları bırakıyor, genç kızı görme umuduyla evin etrafında dolanıyordu. Sırtını bir defne ağacının gövdesine dayar, mehtabın aydınlığında evin siluetini saatlerce seyredip, gürültüleri duymaya çalışır, Anita'nın o anda belki de «bir peri gibi» uyuduğunu hayal ederdi. Bu hayallerinden çoğu kez korkuyla uyanırdı. Yabancı bir koku alan Mayoralın köpekleri peşine düşer ve zavallı gencin, Çavuş Mauleon'un cobunun ve Don Felix'in boğalarının boynuzlarının hırpaladığı bedenine yeni yaralar eklerlerdi.

İşini baltalamışlardı, tutkularını baltalamışlardı; şimdi de kalbini baltalıyorlardı. İçinde yaşadığı o düşman çevrede yapmakta özgür olduğu tek şey öcalmaktı.

Ama hayal, öcalmadan da güzeldi. Annesinin ve babasının ömürlerini yitirdikleri o tarlalarda iki büklüm çalışan Manuel ne işçibaşıların, ne de arkadaşlarının tekdüze, iniltili bir sesle söyledikleri flamenko şarkılarını duyuyordu. Kafasında saydam ve sonsuz başka gürültüler vardı. Çığlıklar, pasadobleler çalan trompetler, Ole! diye bağırmalar, kısacası ışıklı öğle sonlarının tüm büyüleyici sesleri, ter içinde kalmış alnına güm güm iniyordu. Bu gürültülerin, arenanın basamaklarından kendi üzerine yağdığını bir gün duyacak mıydı? Şu yaşantısı öyle kasvetli, öy-

le tekdüzeydi ki, Manuel Benitez âdeta inanamıyordu. Bu böyleyken, bir sabah, nasırlı elleri Angelita'ya götürmek üzere fasulya toplayadursun, şans nihayet yüzüne güldü.

Don Carlos Sanchez'in Anlatısı

«İnsan, Palma gibi bir kasabanın papazı oldu mu becerikliliği öğreniyor. Kaçınılmaz bir şey bu. Yapacak öyle çok şey ve öyle az olanak var ki. Kiliseye para bulmak için her çareye başvurmak gerekiyordu. Yetimhanede tanımış olduğum Manuel Benitez'in, matador olmak için yanıp tutuştuğunu herkes gibi ben de biliyordum. Kötü şöhreti nedeniyle birçokları onunla alay ediyorlardı. Ama ben ona inanıyordum. Zira hayatını boğalarla tehlikeye sokacak kadar yürekli olan bir çocuğun kusurlarını hoş görmek gerekir. Bir gün kendi kendime, «Madem, dedim; bu çocuk Matador olmak istiyor, bir korrida düzenlesen fena mı edersin; kiliseye de üç-beş kuruş girer.» Savaştan önceki yıllarda anarşistlerin arenayı yakmalarından bu yana Palma, korrida görmemişti. Ama düzenlemek için her şeyden önce boğa gerekliydi. Matador daima bulunur; hayvanları bulmak zordur. Zira dövüşte, hayvan insandan daha pahalıdır. Gidip Don Felix'i görmeye ve üç boğasını bana ucuza satmasını, iyi bir Hıristiyanın bunu reddetmemesi gerektiğini söylemeyi kafama koydum. Don Felix kabul etti. Bunun üzerine Patrona yortusunun olağanüstü bir olayla, kasabanın yoksulları yararına yapılacak bir korridayla kutlanacağını ilân ettim. Haber şimşek hızıyla Palma'ya yayıldı. Günlerce kahvehanelerde, meydanlarda, hattâ kilisede bile konuşulan tek konu bu oldu. Yetimhanenin öğrencileri, Don Felix'in köşküne yakın ve kiliseyle Arap surları arasında bulunan bir harabeyi arena haline soktular. Tahtaperdeleri, gerisine birkaç araba dayayarak, pekiştirdim ve biletlerin erkekler için 15, kadın ve çocuklar için 5

peseta fiyatla satılacağını ilân ettim.

«Manuel, bu tasarımı duyar duymaz koştu ve kendisini matador olarak almam için yalvardı. Juan Horillo ve Don Felix'in mayoralının en küçük oğlu Alonso Sanchez'le birlikte Manuel Benitez de korridamın afişinde yer alacaktı. Kasabanın yarısının, Çavuş Mauleon'un kırbaçlamış olduğu çocukla alay etmek üzere oraya koşacağını biliyordum. Halbuki o, halkla bu ilk ilişkiyi çok ciddiye alıyordu. Korridadan üç gün önce, kiliseye, beni görmeye geldi. Ciddi ve düşünceli bir ifadeyle, bu ilk korrida münasebetiyle ne **apodo,** (lakab) almasını salık verdiğimi sordu. Gerçekten, bir matadorun, adına bir de lakap eklemesi âdetti. Ne teklif edeceğimi bilemediğimden, o günlerde, Don Felix'in tarlalarında ne iş yaptığını sordum. Fasulya topluyorum, diye cevap verdi. Bunun üzerine öyleyse adın 'Fasulyacı Çocuk' olsun, dedim.»

Hiç bir korrida böylesine kargaşalık içinde verilmiş değildir. Şen ve şamatacı bir kalabalıkla dolan uydurma arena bir köyün futbol sahasını andırıyordu. Büyük bir kağnının üstünde oturmuş olan kasabanın eşrafı, güzel kostümleri ve kadınlarının şık mantillalarıyla, Rousseau'nun tablolarını andırıyordu. Başka bir arabanın üstünde de vakur ve haşmetli edasıyla Don Felix ve ailesi yer almıştı. Beyaz Panama şapka giymiş olan şişko Charneca, elinde koca bir şişe konyak tutmuştu. Ötekiler bir şişe şarabı elden ele geçiriyor, arabaların altına sokulan çocuklar kâğıt patlatıyorlardı. Dradan üniformasının içinde ter döken Çavuş Mauleon etrafa selâm ve gülümseme yağdırıyordu, ama kimsenin karşılık verdiği yoktu. Şaraptan yüzleri kıpkırmızı olmuş, kasket ya da yuvarlak kenarlı şapkalar giymiş malikâne sahipleri pis kokulu purolarını tüttüre tüttüre, yüksek sesle tartışıyorlardı. Yer yer, saçlarına karanfiller sokulmuş genç kızlar renkli benekler mey-

dana getiriyorlardı. Saat beşe doğru, üç matadorun görünmesiyle heyecan son haddini buldu. Işıklı giysi diye, Manuel Benitez, Juan Horillo ve Alonso Sanchez iş elbiselerini giymişlerdi, ama durgun ve mağrur çehrelerinin gerisinde, Madrid ya da Sevilla'nın en büyük matadorlarınınkinden farksız bir kıvanç ve elbet derin bir kaygı gizliydi.

Toreroların gelişini izleyen itiş - kakışın içinde, kimse Notre - Dame - de - l'Assomption kilisesine süzülen siyah silueti farketmedi. Düzenleyicisi olsa bile, bir putperest şenliğine katılmaması gereken bir kilise adamı oluşuyla korrida aşkı arasında bocalayan Don Carlos Sanchez, cübbesinin eteklerini kaldırdı ve çan kulesine giden merdiveni çıkmaya başladı. O yerin sakini, leyleğe birkaç özür sözcüğü söyledikten sonra güzelce yerleşti ve dürbününü kilisenin sağlam duvarlarının gölgelediği renk ve gürültü denizine doğru çevirdi.

Kilisenin çanları duyulur duyulmaz bir trompetin sesi yükseldi. Korrida başlıyordu. Haykırışlar ve alkışlar arasında üç matador vakur bir edayla ağır ağır ilerlediler ve başkanlık arabasının önünde durup selâmladılar. Anita Sanchez, o sırada, demir kafeslerle çevrili bir tahta sandıkta ilk boğanın getirildiğini gördü. Gözlerini sıkı sıkı yumdu ve daha o sabah heykelinin önünde mum yaktığı Meryem Ana'ya dua etmeye başladı.

Gösteri, kutsal korrida töreniyle ilişkisi bulunmayan bir hava içinde sürdü. Sarhoş seyirciler kasketlerini ve mendillerini deli gibi sallıyor ve boğaların dikkatini genç matadorların muletalarından tehlikeli bir şekilde saptırıyorlardı. Boğalardan biri, Don Felix'i mahcup ederek dövüşü reddetti ve seyircilerin yuhaları içinde bir kenara çekilip otları yemeye başladı. Öteki boğalara gelince öyle niteliksizdiler ki, Manuel ve arkadaşları verdikleri sözü yerine getiremediler. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, bazı delişmen delikanlılar, halkın kendilerine de Ole! çektikle-

rini duymak hevesiyle piste indiler, ellerindeki paçavralarla hayvanları kışkırtarak matadorların işini bozdular. Sonunda öylesine bir cingar çıktı ki, öldürme safhasından vazgeçildi. İki çıngıraklı öküzün eşliğinde boğalar sandıklarına sokuldular ve sefilce ölecekleri belediye mezbahasının yolunu tuttular.

O akşam, şenliğin hasılatını yırtık pırtık cübbesinin altına yerleştirmeden önce, babacan papaz, matadorlara yüzer peseta verdi. Kalan yaklaşık bin peseta yoksullara gidecekti.

Bu buruşuk kâğıt, Manuel'in, yürekliliğinin karşılığında aldığı ilk para oldu. Defalarca ölümle burun buruna gelmenin değersiz bir karşılığı; ama sıcak bir semboldü. İleride, milyonlarca peseta sahibi olduktan sonra bile o ilk parayı ne heyecanla okşadığını unutmayacaktır. Nereye harcadığını da hatırlıyor. Ertesi gün, Don Felix'in tarlalarına dönmeden önce, o güne dek yabancısı kaldığı bir mutluluğu yaşadı. Tatlı Anita'yı o gece **Jerez Sineması**'na götürdü.

Papaz Don Carlos'un uydurma arenasında ulaşmayı hayal ettiği üne, zavallı fasulye toplayıcısı kısa bir zaman sonra ulaşacaktı. Ama, hayal ettiğinden çok farklı şekilde.

Bir akşam Horillo'yla birlikte, sırtlarında çalınmış portakal çuvalları olduğu halde Guadalquivir vadisinden dönerken eski dostları Çavuş Mauleon'la burun buruna geldiler. Adam, ikisine de kelepçeyi geçirdi; portakal çuvalını da suçun kanıtı olarak Manuel'in boynuna astı. Ve birer dipçik darbesiyle tutukluları Palma'ya doğru sürdü. Üstlerinde sırsıklam donlarından başka bir şey bulunmayan, soğuktan ve utançtan titreyen iki genç, ceza yerine sürüklenen Ortaçağ tutuklularını andırıyorlardı. Bu durumda şehre girdiler. Çavuş, manzarayı görmeyen kalmasın diye, seyyar hayvan satıcıları gibi boğuk bir sesle çığırtkanlık ediyordu. Az sonra halk, kaldırımlara, kapı

ağızlarına ve balkonlara doldu. Hakaretler, bağrışmalar başladı: «Hırsızlar! Haydutlar!» Fasulyeci çocuk, geçen pazar hayranlarının omuzunda aşacağını umduğu o sokaklarda, hayatının en acı utancını tattı. Yaşlı bir kadının kendisine kinle yumruk sıktığını gördü. Bir başkası yüzüne tükürdü. Çocuklar, büyüklerin sövgülerini koro halinde tekrarlayarak peşlerinden gidiyorlardı. Ama Manuel'i, belediye meydanında daha acıklı bir görünüm bekliyordu. Genç bir kız, meydanın bir köşesine sinmiş kendisine bakıyordu. Bu genç kız, Anita'ydı. Manuel, gözlerinin dolduğunu hissetti. Bakışları karşılaştı. Anita birden döndü ve koşa koşa uzaklaştı. Kasabadaki bu rezaletin, sevdiği kızı kendisinden sonsuzca uzaklaştırdığını sanan Manuel Benitez toparlandı. Elinin tersiyle gözyaşlarını silerek, ağır bir darbeyle öcünü alacağına and içti.

Mehtaplı bir geceydi. Belen sokağında oturan biri, Çavuş Mauleon'a, Manuel ve Horillo'nun gene boğa otlaklarına gittiklerini ihbar etti. Karakoldakiler hemen davranıp atlarına eyer vurdular, tüfeklerini doldurdular, köpeklerinin zincirlerini taktılar. «Domates», soluk soluğa ve sövüp sayarak, o iki serserinin canına okuyacağını tekrarlayıp duruyordu. Ve atını, uykuya dalan Palma sokaklarına sürerek: «Görür görmez ateş edin» diye emretti.

İzleyicilerinden bir saat önce Guadalquivir'in karşı kıyısına geçmiş olan Manuel ve Horillo, o sırada misli görülmemiş heyecanlı anlar yaşıyorlardı. Tek başına dolaşan bir boğayla karşılamışlardı. Hayvan, Horillo'nun ifadesiyle «Bir Amerikan arabası kadar büyük», âdeta mitolojik bir canavardı. Saltillo neslinin bu ünlü üreticisi, 700 kilosuyla bir Ferrari'den daha değerli bir hayvandı. Bir koridada kargı sınamasını öylesine bir yiğitlikle geçirmişti ki, öldürülmekten kurtulmuştu. Ve bu feodal senyör on yıldan beri döllüyor, gelecek nesillere soyunun niteliği olan

güç ve yiğitlik aşılıyordu.

Horillo, engelleyici bir hareket yapacak vakit bulamadan, arkadaşının hayvana doğru koştuğunu gördü. Vahşi bir çığlık duydu. Manuel, avazı çıktığı kadar bağırarak boğayı çağırıyordu. Bundan sonra gözünün önünde meydana gelen manzarayı Juan Horillo unutamayacaktı. Manuel'in geçen hafta hemşerilerine sunmayı arzu ettiği çapta muhteşem ve büyüleyici bir gösteri oldu. Horillo'nun ilerdeki anlatışına göre «Tanrı'nın eli sanki Manolo'ya dokunmuştu.» Gecenin ışıklı karanlığında şekiller dolanıp açılıyor; sessizlikte, toprağı döven toynakların sesi ve gencin boğuk çığlıkları yankılanıyordu. Boğa, ağzından köpükler saça saça geçiyor, Manuel'in terden göğsüne yapışan gömleğini boynuzlarıyla sıyırıyordu.

Manuel birden dövüşü yarıda kesti ve bozuk bir çehreyle Horillo'ya yaklaşarak, «onu öldüreceğim» dedi. Bir zamanlar Guadalquivir kıyısında buldukları eski süngüyü aldı. Yıllardır her yere birlikte sürükledikleri bu paslı silah, asıl görevinden başka her işte kullanılmıştı. Manuel, henüz boğa öldürmemişti. Şimdi, «gerçek an'ı» denen koridanın en tehlikeli yani insan bedeninin boğanın boynuzlarına açık durduğu safhayı hayatında ilk kez olarak yaşayacaktı. O gece, bu safha, olağanüstü irilikte, kargı sınaması geçirmediğinden başını dik tutan ve gücü hiç yıpratılmamış bir hayvanın önünde yapılacaktı. O gece, hayatı, elinin isabetliliğine ve nişan alma melekesine bağlı olacaktı.

Manuel, boğanın karşısında durdu. Sonra, ıslak otların içine sağlamca basarak, süngüyü tutan sağ kolunu kaldırdı; sol eliyle de hayvanın dikkatini toplayacak ve saldırısını yönetecek olan kırmızı, eski örtüyü bedeninin sağına doğru götürüp kımıldatmaya başladı. Silahının ucunu, batırmayı tasarladığı yere, iki kürek kemiğinin arasındaki ufacık mesafeye doğru çevirdi. Çok aşağıda tutulan

muleta, hayvanı başını eğmek zorunda bırakınca süngüyü batıracağı yer ortaya çıktı. Bunun üzerine, Manuel parmak uçlarına basarak kasıldı. Gözlerini yarı kapatmış olarak sağ ayağını uzattı ve öne doğru çöğündü. Derinin, sivri ucun değmesine karşı direnişini bileğinde duydu. Sonra kolu ve tüm bedeni sanki boğanın ta içine dalıyormuş gibi bir his duydu. Darbenin altında hayvan can havliyle atıldı. Ama hemen muletanın tuzağına düşerek Manuel'i sıyırıp geçti. Manuel, süngüyü koyverdi ve sola doğru açılarak uzaklaştı. Mehtabın bin pırıltısıyla aydınlanan gecede canhıraş bir böğürtü koyveren boğa, döndü ve ölmeden önce mezarını bizzat kazmak istiyormuşçasına yeri eşelemeye başladı. Devâsa bedeni sendeliyordu. Külçe gibi yere yuvarlandı. Ve Manuel, bir zafer kazanmış matador davranışıyla kolunu göğe doğru kaldırdı. Heyecana gelen Horillo, sıradağların kayalıklarında yankılanan coşkun bir Ole! çekti. Sonra, gece seferlerinin bu sadık arkadaşı, öyle bir anda akla gelebilecek tek şeyi yaptı. Boğaya doğru koştu, süngüyü çekti. İki darbeyle kulaklarını kesti ve arkadaşına sundu.

Manuel, o kanlı ganimetleri cebine soktu ve iki arkadaş suç yerinden uzaklaştılar. Doğrudan Belen sokağına ulaşan yoldan gitmeyi reddeden Manuel, Palma'nın çıkışındaki gara doğru geniş bir kavis çizdi. Çavuş Mauleon'un yaptırdığı o utanç dolu gezintide and içmişti; şimdi gara, o andını tutmaya gidiyordu.

Bekleme odasındaki tahta sıranın üstüne çıktı. Don Felix Moreno'nun damızlık boğasının kulaklarını cebinden çıkardı, Palma Del Rio'nun en fazla okunan afişi, tren tarifesinin üstüne astı. Yere atladı ve bir süre eserini seyretti. İki genç, hınç dolu kahkahalarla oradan uzaklaştılar. Doğdukları kasabaya, sövgü ve tükürüklerin cevabı olarak Palma - Sevilla, Palma - Kordoba tren tarifesinin üzerine bıraktıkları bu kışkırtıcı ganimetlerden damla damla

kan akmaya devam ediyordu.

Çavuş Mauleon, adamlarının, masanın üstüne bıraktıkları kulakları görünce gözlerine inanamadı. Haber bütün kasabaya yayılmıştı ve kendisiyle herkes alay ediyordu. Çavuşun korktuğu az sonra başına geldi. Öfkeden çılgına dönen Don Felix Moreno telefona sarıldı ve jandarma komutanına suçluyu yirmi dört saat içinde meydana çıkarmadığı takdirde yerinden attıracağını söyledi. Çavuşun aklı almıyordu. Sabahlara dek bütün yolları taramış, kimseye rastlamamıştı. Şimdi de kovulmakla tehdit ediliyordu.

Bu kişisel trajediyi savuşturma kaygısıyla, Çavuş Mauleon son çareye başvurmaya karar verdi. Böyle bir suçu işlemeye Manuel Benitez'den başkasının cesaret edemeyeceğini bildiğinden, doğru Belen sokağına gitti. Delikanlı tatlı tatlı uyuyordu. Onu yatağından aldığı gibi bir kez daha karakola sürükledi. Horillo da aynı âkibete uğradı. Ne hapishane, ne dayak, ne de rezil olmak bu iki serseriyi yola getirmişti. Madem öyle, kurtulmanın tek çaresi onları kasabadan defetmekti. Güneş batmadan Palma'dan uzaklaşacak ve izinsiz bir daha o yere ayak basmayacaklardı.

Palma'da Manuel'in veda etmeyi içtenlikle istediği pek az kimse vardı. Dostu, şişko Charneca'yı görmeye gitti. Veda sözleri olarak şunları söyledi: «Ya torero olacağım, ya da gidip Fransa'da çalışacağım. Ama herhalde arabasız buraya dönmeyeceğim.»

Kardeşinin gideceğini duyan Angelita hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Zavallı kadıncağız için bu, «onu yetiştiremediğine» ve annesine, ölüm döşeğinde verdiği sözü tutamadığına bir kanıttı. Cebindeki birkaç pesetayı ve ablası Encarna'nın Madrid'deki adresini verdi. Sonra, «onu gara kadar uğurlayamayacak kadar utanç duyduğundan» kasketini eline tutuşturup tek başına yolladı.

Kollarının arasında sıkmayı gerçekten arzuladığı tek kişiyle vedalaşmaya Manuel'in gururu elvermedi. Belediye Meydanı'nda gözgöze gelmelerinden bu yana Anita Sanchez'i görmemişti.

Hareket günü Yaslı Çarşamba'ya rastlıyordu. Sürgün gençler iki jandarmanın eşliğinde gara doğru yol alırlarken, General Franco caddesinde geçit başlamıştı. Derme çatma giysilere bürünmüş ayrı gruplar halinde yürüyen erkekler ve kızlar, maskelerinin altından çekingen ve kaçamak gözlerle bakışıyorlardı.

Anita Sanchez onların arasındaydı. Kıyafet olarak beline iple tutturulmuş bir kumaş dolamış, başına da, göz hizasında iki delik açılmış bir kukuleta geçirmişti. Anita, Manuel'in Palma'dan belki de ebediyen uzaklaşacağını biliyordu. Babası sofrada bunu büyük bir hoşnutlukla müjdelemişti. Nişanlısını son kez görmek isteyen Anita, Yaslı Çarşamba'nın kalabalığına katılmıştı. Manuel solgundu ve yitik bir yürüyüşü vardı. Genç kız ona yaklaştı; ama o hiç aldırış etmeden yoluna devam etti. Tanımamıştı. Bunu gören Anita kukuletasını kaldırdı ve gülümsedi. Konuşmaya başladılar. Genç kız ona, nereye gitmeyi düşündüğünü sordu. Manuel, Kordoba trenine bineceğini; oradan otostopla Madrid'e varmayı umduğunu söyledi. Anita, mektup yazacağını vaadetti. Sonra getirdiği mütevazi hediyeyi kuşağından çıkartıp Manuel'in eline sıkıştırdı. Bu, sahip olduğu tek fotoğrafıydı. Manuel çekingen bir sesle teşekkür etti. Bu davranışıyla, Anita, kasabanın, bir vebalıymışçasına kovduğu gencin nişanlısı olarak kaldığını açıkça ilân ediyordu. Elele, kıvançlı ve şen bir yürüyüşle istasyona dek gittiler.

Tren hareket ettiğinde Anita, elini dudaklarına götürdü ve insanların kininden korumayı bunca dilediği gence bir öpücük gönderdi. Manuel, beyaz kumaşa sarılı ince siluetin koşa koşa uzaklaştığını gördü. Tren ufukta siyah

bir nokta olunca Anita kukuletayı yeniden başına geçirdi. Gözyaşlarının gerisinden, nişanlısının, doğduğu kasabaya son armağanı olan tren tarifesinin üstündeki kan lekelerini gördü. Sert bir hareketle afişi çekip aldı; bluzunun altına soktu. Ve yortunun kalabalığına karışmak üzere oradan uzaklaştı.

7

MADRİD, BİR MAYIS AKŞAMI
Saat 6.30

Las Ventas arenalarında iki adam kaygılı ve kısık bir sesle tartışıyorlar. Beş saat önce Wellington otelinin avlusunu telâşlı adımlarla aşıp El Cordobés'in odasına çıkmış ve yirmi milyon seyircinin önünde ne yavuz hayvanlarla dövüşeceğini anlatmışlardı. Şimdi, bu dramdan önceki son etapta, bu hayvanlardan ilki banderillero Paco Ruiz ve Pepin Garrido'ya yeteneklerini gösterme fırsatını verecekti. Şarampolun karşısında, sırtı 8 dakika önce bu ıstırap ve çılgınlık alanına girdiği torilin kapısına dönük olarak kımıltısız duran İmpulsivo, onları beklemektedir. Kargı sınaması sonucu aldığı yaradan sicim gibi akan kan sol böğründe kızıl bir leke meydana getirmiştir. Aslında bu yara göründüğü gibi ağır değildir. El Cordobés'in cür'eti sayesinde daha ağır bir cezadan kurtulan ve bir gazetecinin, matadorunu öldüreceğini yazmış olduğu boğanın vahşi gücü, hemen hemen hiç yıpranmamıştır. Kuşkulu ve öfkeli bir duruşla yeni işkenceleri beklemektedir. Bununla beraber pikadorların az önceki kaba gösterileriyle az sonrakiler arasında tam bir karşıtlık vardır. Banderillaların saplanması, halkın zevkle alkışladığı ince bir sanat ve insanla hayvanın dövüşüne bir klasik bale inceliği veren şevkli anlardır.

Ancak, bu sanat ve güzellik gösterisi Paco ve Pepin'e hayattaki başarısızlıklarını hatırlatmaktadır. İspanya'daki hemen hemen bütün banderillerolar gibi, onlar da başta matador olmayı istemişlerdi. Ama boğanın sırtına 65 santimlik sopaları batırdıktan sonra tabanları yağlayıp kaçan adamla, kımıltısız bedenini boğaya sunan ve kılıcını kabzasına dek düşmanın boynuna saplayan adam arasında dağlar kadar fark vardır. Birinciye beceriklilik, ikinciye yürek gereklidir. Vaktiyle bir gün olsun, bir arenada ya da bir otlağın ay ışığında bu yürekliliği gösterememişler. Böyle olduğu halde, sevdikleri fakat fethetmekten aciz oldukları dünyadan ayrılmamak için, kendilerinden daha değerli kişinin hizmetine girmeyi kabul etmişler.

Mesleklerinin bağımlılığı hayatlarının her anını etkilemektedir. Fiesta brava dilinde **péon,** yani hizmetkâr diye anılmaları bu bağımlılığın sembolüdür. Birçok **cuadrilla**'larda, banderillerolar matadorun sofrasına oturamazlar. Efendi şahane arabalara kurulurken, onlar eski püskülerin içinde yolculuk ederler. Sırmalı ve pullu giysiler giyemezler; siyahtan başkasına izin yoktur. Boğanın önünde kaçabilirler ve sığınabilmek için şarampolun üstünden atlayabilirler; halbuki bu onur getirmeyen ayrıcalık matadora yasaktır; şerefsizlik lekesini yer. Pistteki tur sırasında efendinin bir adım gerisinden giderler ve halkın attığı çiçekleri tevazuyla toplayabilirler; bu, korridanın onlara lûtfettiği tek şan kırıntısıdır.

Oysa ki, yetenekli bir banderilleronun sanatı zarif ve yücedir. Ancak bu yeteneği göstermek bile onlara yasaklanmıştır. Halkın hayranlığı matadorda toplanmalıdır ve bir banderillero asla bunu kendine çekmemelidir. Çabukluk, etkililik ve tevazu; işte «gölgedeki adamların» ödevleri. Paco ve Pepin için bu kasvetli ve yağmurlu öğle sonrasında, gerekli olan çabukluktur.

El Cordobés, «Hola, Paco, çabuk banderillaları ge-

tir» diye sesleniyor. Paco kırmızı ve sarı bir çift banderilla alıyor. Korridadan sonra bu sopalar turistlere ya da kolleksiyonculara 1500 frank (4250 TL.) civarında bir fiyatla satılacaktır. Paco, zıpkınları kaypaklaştırmak ve boğanın derisine batmasını kolaylaştırmak için uçlarına tükürüyor.

Genellikle banderillerolar, ilk iki banderillayı sırayla saplarlar. Bugün bu korridanın olağanüstü niteliği nedeniyle başlama ayrıcalığı daha yaşlı olana verilmiştir. Paco, Pepin'e dostça göz kırptıktan sonra arenaya giriyor ve İmpulsivo'ya doğru ilerliyor. Onun görünmesiyle halkın sevinçli gösterileri arenayı kaplıyor. Bu karşılaşmadan cesaret alan banderillero sopaları avuçlarının içinde sıkıyor ve kaygan toprakta yürümeye devam ediyor. Bunları yanyana ve az sonra matadorun kılıcını saplayacağı noktanın hemen arkasına batırması gerekmektedir. Kargının kaba cezasından sonra banderillaların ısırıkları boğayı uyandıracak, gücünü eksiltmeden sinirlendirecek ve dövüşe devam etmeye kışkırtacaktır. Görevini yerine getirmek için, banderillero alanda geometrik bir yol izlemeli ve göründüğünden çok daha ince kuralları olan bir tekniği kullanmalıdır. Hayvan tarafından farkedilmek, sayılı adımlarla doğru üstüne gitmek, ona «canlılık veren» bir hareket yapmasını sağlamak, hareket eder etmez koşmaya başlamak, ona bir avans tanımak, kafasını kollayıp, boynuzlarının geçeceği yoldan son anda çekilivermek, ve o sırada durup banderillaları gerekli yere saplamak gibi hareketler, boğanın daima beklenmedik tepkiler göstermesi mümkün olduğundan, büyük bir ustalığı ve tecrübeyi gerektirir. Fakat banderillaların saplanması, seyircilerin, çoğunun kavramının derinliğini anlayamadığı **querencia**'nın mistik kanunlarından esinlenerek yapılır.

Arenanın dar alanında olsun, otlakların sonsuzluğunda olsun, boğa, hasımlarının belli bir stratejiye saygı duy-

malarını zorunlu kılan içgüdüsel emirlere boyun eğer. Arenaya girer girmez, hayvan bir ya da birkaç güvenlik noktası seçer. Bunların tam olarak bilinmesi toreroların güvenliği için önemlidir.

Arenaya girer girmez, İmpulsivo, seçtiği bu yerin, torilin kapısının yakınlarında bulunduğu hissini uyandırmıştı. Pikadorlar tarafından arenanın tam aksi yönünde bırakılmış olduğuna göre bu tercihli yerine gitmeye çalışacağı beklenir. Bu nedenle Paco onu, o yöne çekmeye çalışmaktadır. Amacı, sopaları yarı yolda batırmaktır; zira bu karşılaşmadan sonra hayvanın yolunu sürdüreceğini ve kendisine doğru dönmeyeceğini hesaplamaktadır.

Paco, bütün dikkatini, banderillaları saplayacağı yerde toplamak için boynuzlara bakmamaktadır. Hız aldıkça, hayvanın ayaklarını çeken çamurlu bataklık, koşusunu daha da tehlikeli bir duruma sokmaktadır. Banderilleronun ne denge harikaları yaratması gerektiğini takdir eden halk, haykırmalar ve alkışlarla ona cesaret veriyor. Bugün bile, hiç bir kişisel zafer, gerçekleştiren eylemi ödüllendirmemelidir. Gerçekten güzel olmasına rağmen, önemli sayılan tek şey sonuçtur; ve bu da, korridanın bütün eylemleri gibi hayvanı hayatının son on dakikasına hazırlamaktadır.

Paco, boğaya yaklaşıyor. Gösterisi karşısında sabırsız ve zevkli bir taşkınlık içinde kıpırdayan kalabalığı belirsiz bir imgeymiş gibi görmektedir. İspanya'nın bütün **plaza**'larının içinde, «Göklere dek insan doluymuş duygusunu veren» dik merdivenleri nedeniyle Madrid'inki onda özellikli bir anı bırakmıştır. Bütün dikkatini amaca yöneltmiş olan insan için halkın cesaret verici hareketleri sayısız yankılar uyandırır. Paco başka matadorların hizmetkârı olarak, ellerinde banderillalarla, Madrid'in o toreması tapınağına pek çok kez girmişti. Hattâ kendi özel **cuadrilla**'sıyla çevrelenmiş olarak bu yere, yüce görevle üç kez

girmiş ve üç genç boğayı kılıçlamıştı. Ancak Paco'nun bu yerlere dönmesi gerçek bir mucizedir. Bir yıl, yirmi gün önce, Bilbao arenasında, tam banderillaları saplamıştı ki, boğa birden döndü ve bir boynuz darbesiyle onu şarampola fırlattı. Bel kemiği kırılan Paco, alçı korselerin kıskacı içinde aylarca can çekişti ve ölmek için dua etti. Onu bugün hizmet ettiği efendisi kurtardı. Aldığı iki ağır yara nedeniyle o sırada Torerolar kliniğinde bulunan El Cordobés, felâket yoldaşının ateşini yeniden körükledi. O sırada, koridorlarda dört ayak üstünde dolaşan Paco yürümeyi baştan öğrendi. Arkadaşının vaadettiği yeni zaferlerin hayaliyle desteklenen banderillero umutsuzluktan kurtulmuş, azimli bir bedensel yenileşme devresine girmişti. Geçirdiği kazadan 6 ay sonra, El Cordobés onu, Kastilya'nın ufak **plaza**'sı Daimiel'e götürdü. Orada, eski güvenini henüz kazanamamış olan ayaklarının üstünde titrediği halde, kâbuslu gecelerinde yakasını koyvermemiş olan siyah boğalardan birine doğru yeniden pelerin attı. Paco Ruiz o gün en büyük zaferini, felâketinin ve fiesta brava'ya katılmış kişilerin emsalsiz yazgılarının tanıdığı korku denen kâbusun üzerinde kişisel zaferini kazandı.

El Cordobés'in cuadrilla'sının üyeleri içinde ortamı ve eğitimi bakımından böyle bir yazgıya en az hazırlıklısı Paco'ydu. İlk korrida seyrettiğinde on dokuz yaşındaydı; üstelik Sevilla'nın ünlü arenası Maestranza'ya babasının zoruyla gitmişti. Paco, boğa güreşlerine hiç ilgi duymuyordu. Sağlam bir orta öğretimden sonra bir basın ajansında iyi bir iş bulmuştu. Çalışkan, ihtiraslı, öğrenimini tamamlamak için gece kurslarına giden ideal bir memurdu ve patronu, yirmi yaşını doldurduğunda ücretini artıracağını vaadetmişti.

O nisan akşamında, Maestranza'nın güneşli basamaklarının üstünde, bunca ciddi bir genç olan Paco'nun ruhu birden allak bullak oluverdi. İspanyolların pek inanmamak-

la beraber fiesta bravaya malettikleri mucizelerden biri mi olmuştu? Uzun yıllar sonra, o gün duyduğu heyecanı kendisi bile anlatamayacaktır. «Tanrısal bir lütfa uğramış» gibi bir his duymuştu. Arenadan çıkarlarken babasına döndü ve «Baba, torero olmak istiyorum» dedi.

Adamcağız kahkahalarla güldü. Haksızdı. Günün birinde oğlunu, istemediği halde korridaya götürdüğüne pişman olacaktı. Yeni ihtiraslarının burgacına kendini kaptıran Paco, gece kurslarını bir yana bıraktı. Basın ajansındaki işinden bile çıktı.

Bir sabah, babasının kasap dükkânına girdi ve ailevî mesleği devam ettireceğini bildirdi. Önce pek kulak asmayan babası, sonunda kabul etmek zorunda kaldı. Ama Paco, bir şart koşmuştu, mesleğe «en alt basamaktan» başlayacaktı. Alt basamak, Sevilla mezbahasında hayvan kesmekti; ve Paco'nun istediği de buydu. Öteki İspanya kentlerinde olduğu gibi, Sevilla'da da mezbaha, çırak matadorların mıknatısıdır. Gerçekten de boğanın nasıl öldürüldüğünü, insan en iyi orada öğrenebilir. Sürüyle delikanlı, oraya girip celebin bıçağını bekleyen hayvanlarla birkaç «geçiş» yapma umuduyla o pis kokulu sokaklardan ayrılamazlar. Biraz para verebilenler ya da «arkası» olanlar girebilir oraya. Ondan sonra içerdeki memurları tavlayıp celeplik işini kendilerine bırakmalarını sağlamak kolaydır. Nesiller boyu, matadorlar, Sevilla'nın sofralarına ayrılan sığırlar sayesinde, öldürme eylemini öğrenmişlerdir.

Paco, bu yere sokulurken, edinmek istediği mesleğin temel bilgilerini öğrenebilmek için kolaylıklar elde edeceğini sanmıştı. Hayal kırıklığına uğramakta gecikmeyecekti. Mezbahalar, imtiyazların paylaşılmasını sıkı kontrol altında tutan gerçek bir mafianın gözetimi altındaydı. Bu örgütün şefi, mezbahaların en tiksinç görevlerini yapan Rafael Gomez adlı bodur bir serseriydi. Adam işkembeciydi. Paco onunla iyi geçindi ve bu sayede babasının ka-

sap dükkânı için ayrılan hayvanları kesme iznini kopardı. Hemen Sevilla'nın bitpazarına koşup bir kılıç satın aldı. Mezbahaların leş kokusu, ötede beride dolaşan barsak parçaları, sel gibi akan kanlar ve ilk kılıç batırmanın verdiği irkinti, hayatının seyrini birden değiştirdi. Bununla beraber böylesine ani ve şaşılacak şekilde benimseyiverdiği meslekten hiç bir şey Paco'yu vazgeçiremedi.

Öldürme tekniğine hâkim olur olmaz, işkembeci dostundan, hayvanlarla doğrudan doğruya corral'da karşılaşma iznini de aldı. Yüz peseta karşılığı elde ettiği gizlice corral'a girme hakkı sayesinde, bir gün, Juan Belmonte'nin otlaklarından, dövüşe elverişsiz oldukları için mezbahaya gönderilen bir sürü boğayla karşılaştı. Paco ve işkembeci, tavan arasına çıktılar ve bekçilerin öğle istirahatine çekilmelerini beklediler. Bir temmuz günüydü. İki suçortağı, Paco'nun ifadesiyle sıcakta, «börek gibi pişiyor» lardı. Son bekçi de uykuya dalınca, gençler, hırsızlar gibi oluğa tutuna tutuna indiler ve corral'ın içine atladılar. Paco, ünlü matadorun hayvanlarını bir an dikkatle süzdü. Sıcaktan bitik düştüğü için mi, yoksa tıka basa yedirilmiş hayvanların hantal görünümlerinden mi, duraksadığını gizlemedi. Bunun üzerine Gomez ona, eski bir çuval uzattı. Alaycı bir ifadeyle.

— Buraya, bunun için geldin, dedi. Haydi, iş başına!

Paco, gübrelerle sırsıklam olmuş yerde isteksiz isteksiz ilerledi. O an'ı «her adımda, kalbim ağzıma geliyor sanıyordum, diye anlatacaktır. Kusmamak için kendimi tutuyordum. «İlk boğaya üç metre kadar yaklaşınca, Maestranza'nın basamaklarında gördüğünde, kendisine çok basitmiş gibi gelen hareketi yaptı. Hayvan çuvala doğru kayıtsızca atıldı. Bu ilk temasta irkilen genç, soluğunu tuttu. Hayretler içindeydi. Ne mucizedir ki, bu cüssede bir hayvan böylesine bir aldatmacaya kolaycacık kanıveriyor, diye düşündü.

O günden başlayarak mezbahadaki eğitimi yeni bir önem kazandı. Kılıcı, yeni bir güçle iki yüzden fazla hayvanı, babasının dükkânına yolladı. O günlerde zamanını Sevilla kahvehanelerinde geçiriyor ve yeteneklerini bir tientada kanıtlama fırsatı arıyordu.

Paco'nun babası, oğlunun tutkusunun ciddi olduğunu anlayınca, şaşmaz bir usulle bunlara bir son vermeyi kafasına koydu. Çivi çiviyi söker, diye düşündü. Otobüse atladı ve ufak bir korrida düzenlemekte olan Almodovar del Rio köyüne gitti. Orada, beş yüz peseta karşılığında oğlunun korrida afişinde yer almasını ve gösteriye katılacak üç hayvandan birini, Romerita adlı ihtiyar ineği öldürme imtiyazını elde etti. Baba Ruiz, Romerita ona öyle bir ders versin ki, toromaşi sözünü bir daha ağzına almasın, diye düşünmüştü.

Ama olaylar, kasabın kurnazca düzenlerini boşa çıkardı. Paco öyle göz doldurdu ki, Almodovarlılar ona Romerita'nın kulaklarını ve kuyruğunu armağan ettiler ve omuzlarına alıp köyde bir zafer turu yaptırdılar. Zavallı baba, yıkılmıştı. Zira Almodovar'daki bu denemenin oğlunun o lânetli boynuzlarla ilk ve son karşılaşması olacağına inanmıştı. Gelgelelim, bütün bu köyü ayağa kaldıracak kadar yetenekli bir oğlu olduğunu keşfetmişti. Ona şimdi, yeni bir Manolete gözüyle bakıyordu. Dönüşte, otobüste, oğlunun kazandığı kulakları herkese kıvançla gösterdi. Parmağıyla Paco'yu işaret ederek «İyi bakın ona, diye haykırdı. İleride İspanya'nın ilâhı olacak.»

Babası tarafından desteklenen ve malî yardım gören Paco, bütün vaktini toromaşi öğrenimine verebildi. Işıklı giysiler satın aldı ve birçok köy korridolarına katıldı. Hattâ Sevilla'nın Maestranza alanına bile sokuldu ve bir gazete onun «kusursuz pelerin çalışmalarını» övdü.

Yükselişi, 23 eylül 1949'da önemli bir aşamaya ulaştı. O gün Paco Ruiz adı önemli bir korridanın afişinde yer

aldı. Gene takdir topladı, iki kulak daha aldı ve gelecek hafta için yeni bir sözleşme imzaladı.

Sevilla'da iki korrida, yükselme yolunda önemli bir aşamadır. Öyle ki, Paco, sonunda yükselişe ulaşabilecek düzeye geldiğini düşünerek Madrid'in yolunu tuttu. Ve bir mart günü toromaşinin tapınağına girdi. Yılıcı bir yenilgiye uğradı. Boğa tarafından, sonra da rüşvet veremediği için gazeteciler tarafından fena halde hırpalanarak Madrid'in kaldırımlarına atıldı. İşsiz kalacağı belliydi. Sevilla'ya eli boş dönmeyecek kadar gururlu olan Paco, dört yıl, fiesta brava kazazedelerinin sefil hayatını yaşadı. Kendini bağışlatma umuduyla İspanya'da başvurmadığı kapı kalmadı. Boşuna. Halbuki Paco fena bir torero değildi. Ama sadece köy korridalarına ya da mazeretli bir matadorun yerine alınıyor; birkaç pesetadan fazla kazanamıyor ve her yerde kayıtsızlıkla karşılanıyordu. Asıl darbeyi Malaga'da yedi. Önce parlak başlayan matadorluğu dört yıl can çekişmişti. O gün, yarı yarıya kör ve korkunç bir boğa kendini öldürtmemişti. Halk matadoru yastık, izmarit, portakal kabuğu, Coca - Cola şişesi ve hakaret yağmuruna tuttu. Üç kez, başkan, hayvanı öldürmesini ihtar etti. Ama «O mübarek hayvan, ölmek istemiyordu.» Sonunda boğayı pistten uzaklaştırdılar. Paco da Malaga'dan ve aynı zamanda fiesta brava'dan kovuldu.

Parasız kalan, umutlarını yitiren Paco, birkaç hafta sonra ışıklı giysileri çıkarıp, Madrid'de Pepe'nin meyhanesinde garson oldu. Masalara hizmetten başka, yenilgisinin mütevazi avuncu olan bir iş de verilmişti ona: O inci gibi yazısıyla yemek listelerini yazıyordu.

Bir gün, Sevillalı bir matador Pepe'ye yemeğe gelmişti; Paco'ya, cuadrillasında yer verebileceğini söyledi. Paco duraksadı. Geçici olarak bile olsa, ışıklı giysileri taşımış olan biri için banderillero olmayı kabullenmek acı bir dü-

şüştür. Ama Paco arenaları özlemişti. «Başkasının yardımcısı» olmayı kabul etti.

On yıl, bir cuadrilladan ötekine geçerek banderilleroluk yaptı. Günün birinde, Kordoba'da, hayatında rastladığı en çılgın matadorla aynı programda yer aldılar. «En az yirmi kez diye anlatır, o çılgın kendini yere çaldırttı. Her seferinde de sapasağlam ayağa kalktı ve dövüşe devam etti.» O yaz, sık sık rastlaştılar. Paco, bu gencin, halkı büyüleyen bir güce sahip olduğunu farkediyordu. Aficionadoların buluştukları her yerde: Kordoba'da Plata sokağından, Sevilla'da Sierpes sokağına ve en ucra kentlere dek herkes ondan sözediyordu. «Palma del Riolu bir çılgın var, deniyordu. Fiesta bravada devrim yapıyormuş. Bu şekilde güreşmeye devam ederse yazın sonunu bulamaz. Ama bilet kaça satılırsa satılsın, El Cordobés'i ölmeden görmeli.»

Sonbaharda Paco, El Cordobés'in cuadrillasına girdi. Ve işte dört yıldan beri yazgısı, her mevsim ölmesi beklenen adamınkine bağlıdır. Bilbao arenasındaki fecî kazanın yaratıp pekiştirdiği sağlam bir dostluk, okuma - yazma bilmeyen yetimle, kendisinden on yaş büyük bir aydını ebediyen birleştirmiştir. Paco, matadorun «güvenli banderillerosu» ve sadık danışmanıdır. Onu, hayranlarına karşı koruyor. Sağlığına göz - kulak oluyor, çok içtiğinde azarlıyor. Çapkınlığa birlikte çıkarlar; matadorun başka bir sevgili seçtiğini bir senyoritaya haber vermek gibi güç bir iş çoğu kez Paco'ya düşer.

Arenada Paco, efendisine tecrübeleri sonucu edindiği değerli öğütler verir. Ve özellikle, fazla çılgınlıklar yapmasını elinden geldiği kadar engeller. Matadorunun yardımına her an koşmaya hazır olan Paco, El Cordobés'in intihar demek olan atılışlarına herkesten çok üzülür. Efendisinin başarılarıyla sürüklenip yazgısının kendisinden esirgediği onurları, dolayısıyle paylaşmaktadır.

Kesin an gelmiştir. Paco Ruiz, yörüngesini kendisine iki metre yaklaşmış olan boğanın sağ böğrüne doğru eğiyor. Burladerosunun gerisinde El Cordobés, birkaç dakika sonra boy ölçüşeceği hayvanın hızını, taşkınlığını ve vuruculuğunu kestirmeye çalışmaktadır. Bütün bunlar, birkaç saniyede oluyor. İki siluet çatışacağı anda, Paco, birden bedeni etrafında dönerek sıçrıyor ve darbeyi savuşturuyor. Koşan hayvanın hızıyla sürüklenen banderillero'nun ayağı çamur içinde sürçüyor. Arenada ses, soluk kesilmiştir. Büyük bir gayretle kendine gelebilen Paco, çevik bir hareketle dönüyor ve banderillaları yanyana, hayvanın sırtına saplıyor. Zıpkının acısıyla hayvan yavaşlıyor, gür bir böğürtü savuruyor ve boynuzlarıyla havada bir kavis çiziyor. Bir alkış salvosu saplamadaki bu isabeti kutluyor, Paco, gösterisini, kendisini tahta şarampolun arkasına atan bir piruetle tamamlıyor.

Pepin'in sırası gelmiştir. O gün, en tehlikeli iş onunkidir. Banderillerolar boğaya ya sağdan ya da soldan yaklaşırlar. Paco sağda çalışır. Pepin, banderillaları soldan batırır; İmpulsivo'nun tercihli, yani vurucu boynuzu soldaki olduğundan Pepin'in durumu naziktir.

Banderilleroluk, teorik bakımdan tehlikeli gözükmez. Ancak sigorta şirketlerinin istatistikleri bunu yalanlamaktadır. Otuz altı yaşında olan Pepin, bedeninde arenalarda aldığı on yedi yara izini taşımaktadır. Aynı kumların üstünde, bir hafta sonra, bir banderillero, boynuz darbeleriyle ölecektir.

Beş çocuk babası olan Pepin'in kurban gitmeye hiç niyeti yoktur. El Cordobés'in Cuadrillasının en tedbirli kişisi Pepin'dir.

Bu iyi aile babası, fizik yapısı bakımından klâsik toreronun karikatürü denecek kadar ideal bir örneğidir. Uzun, çökük, kemikli yüzü El Greco'nun tablolarındaki kişilere tıpatıp benzer. Gözkapaklarını sinirli sinirli oynatan

bu ciddi ve hüzünlü yüzde, yalnız gözler gülümser. Pepin, kazancının yüklü bir kısmını altına çevirmiştir. Paco'dan daha mütevazi bir ailedendir ve ömür boyu olanaksızı gerçekleştirmek, yani matadorlukla korkuyu bağdaştırmak için mücadele etmiştir. Halbuki Pepin, kan ve ölüm kokuları içinde doğmuştu. Babası, Kordoba arenasının kapıcısıydı ve bu durum delikanlının tutkularını körüklüyordu. Okumaya eğilimli değildi, ilkokulu bile bitirmedi. Babasının uykusundan ve kulaklarının ağır işitmesinden yararlanarak hayvanları koydukları bahçenin anahtarını aşırırdı. Böylece Pepin, öğrenimini, Kordoba'nın genç aficionadolarını toplayan gizli gece korridalarında yaptı. Daha sonra, bölgedeki tientaları kovalarken fiesta brava virüsü onda iyice yerleşti. Ama daha güçlü ve karşı konmaz bir virüs olan korku, onu felce uğratıyordu. Bu korku yüzünden hiç bir zaman matadorluğa yükselemedi. Orta dereceli matadorlara hizmet ettikten sonra, Kordoba kahvehanelerinden birinin terasında, El Cordobés adlı tanınmamış bir genç matadorun menaceriyle karşılaştı. Adam onu sezon için angaje etti. O gün bu gündür pek göz doldurmamakla beraber iyiniyet ve sadakatla ikinci banderillerosu olarak çalışmaktadır. Bir dua bile mırıldanamayacak kadar ağzı kupkuru olan Pepin, solgun yüzünde sırıtmaya benzer bir gülümsemeyle ve bacakları hafifçe titreyerek İmpulsivo'ya doğru ilerlemeye başlıyor. Ufak adımlarla yürüyor ve hayvana soldan yaklaşmak için geniş bir eğri çiziyor. Yardımına koşmaya hazır durumda bekleyen arkadaşları ilerleyişini kaygılı gözlerle izliyorlar. Ayaklarını, çamurlardan güçlükle çekerek ve banderillaları terli avucunda sıkarak gittikçe hız alıyor; ağzından köpükler saçan ve sol boynuzunu kendisine yaklaşan siluete doğru diken boğa ise, yolundan sapıp Pepin'e doğru atılıyor. Yirmi milyon seyirci için çarpışacakları su götürmez.

Dosdoğru ve görmek istemediği boynuzların üstünden

hayvana bakan Pepin, Paco'nun batırmış olduğu sopaların birtakım eğriler çizdiğini görüyor. Hızını artırıp tedbirli bir şekilde yolunu sağa doğru saptırıyor. Boğanın yakınına vardığında, banderillaları saplayamayacak kadar hayvandan uzak düştüğünü farkediyor. Bunun üzerine birden geri dönüp banderillaları batırıyor. Pepin, sol boynuzun, karnını kazıdığını hissediyor. Tekrar bir dönüş yaparak oradan kaçıyor. Zıpkınların yeniden batışına fena halde kızan İmpulsivo, birden yön değiştirip banderilleronun peşinden koşuyor. Kaygılı halkın, drama tanık olmak için ayağa kalktığı sırada Pepin'in arkadaşları da pelerinlerini açarak burladerolarının arkasından fırlıyorlar. Boğanın çamur gayzerleri saça saça deli gibi peşinden koştuğunu gören zavallı banderillero ayağı kayıp sendeliyor. Şarampola yani kurtulmaya yirmi metre kala ve İmpulsivo'nun boynuzları kendisini şişleyecek kadar yaklaştığında birden, arenanın ortasından gür bir çığlık yükseliyor. Bu beklenmedik gürültüyü duyan İmpulsivo yere çakılıvermiş gibi duruyor. Vahşi bir çığlıkla hayvanı yere çakan El Cordobés, onu, elinde tuttuğu büyüleyici kumaşa doğru çekmeçe çalışmaktadır. Bu, öylesine garip bir olgudur ki, arenayı ani bir sessizlik kaplıyor. Matadorun, pelerini boğanın burnunun dibine gelinceye dek ağır ve törensi adımlarla ilerleyişini halk, soluğunu tutarak seyrediyor. Sağ elini yana sarkıtarak pelerini bırakan El Cordobés, monterasını kaldırıyor. Sonra, boynuzları bedenine hemen hemen dokunmakta olan hayvana sırtını dönüp zarif bir el hareketiyle korridanın son **tercio**'sunu yani amacı İmpulsivo'nun öldürülmesi olan safhayı talep ediyor. Klarinlerin sesi yükseliyor. El Cordobés ağır ağır kumaşı peşinden sürükleyerek, kayıtsız adımlarla hayvandan uzaklaşıyor. Burladerosuna yaklaştığında, üst basamaklardan yükselen bir ses bir anda bütün arenaya yayılıyor, çığlık ve alkışlar gökgürültüleri gibi yükseliyor. Matador, serinlemek için dol-

durduğu su bardağını ağzına götürmeden halka doğru kaldırıyor; sonra kılıç taşıyıcısının elinden kırmızı serjden muletasını ve kılıcını alıyor.

Manuel Benitez'i bu arenaya ulaştıran yol, hemen hemen sona ermiştir. Tanrı'dan yardım dileyen kısa bir dua okuduktan sonra, korrida tarihinin en geniş seyirci kitlesinin önünde, «bir insan, bir boğa ve sopanın ucundaki kırmızı bir kumaş parçasının yaratabileceği heyecan verici ve mistik güzelliği»* bir kez daha canlandırmaya hazırlanıyor.

Arenada ilerlerken, callejondan gür bir ses yükseliyor. Sonsuzca minnettar ve yüzü, geçirdiği korkunun etkisiyle hâlâ kıpkırmızı olan Pepin: «Sol boynuza dikkat! Manolo, Allah aşkına, sol boynuza dikkat et!» diye haykırıyor.

---

* **Öğleden Sonra Ölüm**, Ernest Hemingway.

8

ARZ'I MEVUD'A DOĞRU

Sabahın ikisiydi. Madrid'de, dondurucu bir rüzgâr esiyor ve Paseo del Prado'daki çınarların son yapraklarını da yoluyordu. Caddenin sonunda, şimdi ıssız olan muazzam Carlos V meydanındaki hastanenin gaz lambaları gecenin dinginliğinde ışıklı bir kolye gibi binayı sarıyordu.

Tıka basa yüklü kamyon gürültüyle meydanı aştı ve Atocha garının marşandiz deposuna dek gidip durdu. Soğuktan ve uykudan sersemlemiş iki siluet, aracın taşıdığı portakal çuvallarının tepesinden yere atladı, Manuel Benitez ve Juan Horillo, sürgünün birinci etabının sonuna varmışlardı. Madrid'deydiler.

Doğdukları taşra topraklarına yoksullukları nedeniyle zincirlenmiş olan sayısız İspanyol'un hayal ettiği bu seraba ulaşma şansına pek az Palmalı erişebilmişti. İki arkadaş gözlerini oğuşturdular. Önlerinde başkentin gri ve hüzünlü çizgileri sonsuzluğa doğru uzanmaktaydı. Bu ufkun ötesinde kurtuluşa ulaşacakları inancıyla kalpleri titreyen gençler, heybelerini sırtlarına vurup yola koyuldular. Çok geçmeden hayal kırıklığına uğrayacaklardı. Garın etrafındaki karanlık ve boş sokaklarda, biraz ısınıp sabahlayacak bir tek kahvehane bulamadılar.

Madrid'deki yersiz - yurtsuzlara iki kişi daha eklen-

mişti. Titriyorlardı ve yorgunluktan bitik düşmüşlerdi; çaresizlik içinde muletalarına sarıldılar, birbirlerine iyice sokulup bir kapının eşiğinde uyudular.

Manuel Benitez'in Anlatısı

«Madrid'deki ilk anım, böğrüme yediğim bir tekme ve «Kalk!» diye uluyan kaba bir sestir. Tepemde bir polis duruyordu. Çavuş Mauleon'a benzemiyordu, ama tekmesi onunki kadar sertti. «Yallah, ayağa; benimle gelin» diye öylesine bir öfkeyle haykırıyordu ki, sanki İspanya bankasını soymuştuk. Böylece Madrid'de gördüğüm ilk şey, bir polisin nemrut suratı oldu.

«Karakol'da kimlik kartımızı ve cebimizde otuzar peseta bulunup bulunmadığını sordular. Aksi halde serseri diye hapse atılırmışız. İkimizde de otuz peseta yoktu. Kimlik kartıma gelince, göstermek hiç işime gelmezdi; zira içinde Palma'dan kovulduğum yazılıydı. Onlara, bir **oportunidat** arayan torerolar olduğumuzu anlatmaya çalıştım. Dövecekler diye bekliyordum. Palma'da bu böyledir: Temiz bir sopa çekilir ve günlerce içeriye atılır. Palma'da iş kolaydı; jandarmaların görevi buydu. Ama Madrid'de polisin işi başından aşkındı herhalde. Adam, «Anda!» diye bağırdı ve bizi kapı dışarı etti.

«Madrid'in konukseverliğiyle bu ilk temastan sonra, bir saldırı plânı kurmaya başladık. Oraya, kapı diplerinde donup gebermeye gitmemiştik. Şimdi ilk iş, bize el verecek birini bulmaktı. Ama kimseyi tanımıyorduk. Madrid çok büyük. Böyle bir yerde, bize yardım etmek isteyecek kişiyi nereden ve nasıl bulabilirdik?

«Sonunda aklıma bir şey geldi. «Dominguin'e başvuralım» dedim. Luis Miguel Dominguin İspanya'nın en büyük matadoruydu. Zengindi ve Madrid'de oturuyordu. Bize yardım ederdi belki. Ondan başka başvurabileceğimiz

birini düşünemiyordum. Bir kahvehanenin sahibinden adresini alabildik. Karnımız boş, ama kalbimiz umutla dolu olarak oturduğu eve doğru yol aldık.

«Madrid'i bu ilk tanıyışımı unutamam. Suratıma bin yumruk yemiştim sanki. Bambaşka bir dünyadaymışım gibi geliyordu bana. Öyle büyüktü ki, gözlerime inanamıyordum. Kaldırımdan kaldırıma her geçişimde ezilme tehlikesi atlatıyordum. Kendi kendime, durmadan, «Aman Allahım, Madrid ne muazzam,» diyordum. Bütün bu telâşlı kişiler, bütün o evler, bütün o arabalar... Palma'ya bir araba geldi mi, herkes görmek için koşar. Madrid'de ise arabadan bol bir şey yoktu; araba, sonsuz araba. Büyüğü, tamponları ışıl ışıl parlayanı, tavanı antenlisi, beyaz eldiven ve kasket takan şoförlüsü... Bir kısmı da ufaktı; beyefendiler, hattâ hanımefendiler sürüyordu. Bu insanlara baktıkça içimde dayanılmaz bir burkulma hissediyordum. Hepsi bana, Currito de la Cruz'u hatırlatıyordu. Dünyada bunca zenginlik bulunduğunu, otomobil sahibi olan, kravat takan, parlak kunduralar giyen, puro içen, lokantalara girdiklerinde beyaz ceketli adamlar tarafından selâmlanan ve hayatımda görmediğim kadar güzel şeyler satan dükkânlardan alış-veriş edebilen bunca insan bulunduğunu imkânı yok, tasavvur edemezdim.

«Ama beni en çok etkileyen, yiyecek bolluğuydu. Vitrinler Serrano jambonları, çeşitli salamlar ve daha bir yığın nefis yiyeceklerle dopdoluydu. Saatlerce durup bunları seyrettik. Camları kırıp çalmak istiyordum. Hasta oluyordum. O uğursuz vitrinlerden ayrılıp yola devam etmek işkenceden farksızdı. Muhteşem bir binanın önünden geçiyorduk. Heybemize bakan biri durup oranın Victoria oteli olduğunu ve Manolete'nin, Madrid'e geldikçe orada kaldığını söyledi. Bir süre kaldırımda durup binaya baka baka hayale aldık. Sonra yolumuza devam ettik.

«Nihayet Dominguin'in Principe sokağındaki evine

vardık. Cephesi heykellerle süslü eski bir binaydı. Kapıyı çaldım. Beyaz önlüklü bir hizmetçi açtı. Sevimli bir deyişi vardı. Ona, çırak matadorlar olduğumuzu ve üstattan, bize yardım etmesini dilemeye geldiğimizi anlattım.

«Beklememizi söyledi; kapıyı kapattı. Birkaç dakika sonra geri döndü ve üstadın bize yardım edemeyeceğini söyledi.

«O gürültülü ve hareketli şehirde birden kendimi kaybolmuş hissettim. Korktum. Boğalarla yapayalnızken bile böylesine korkmamıştım. Juan, meydana gitmemizi salık verdi. Orada, bizimle ilgilenecek birine rastlardık belki. Meydan uzaktaydı. Metroya binmemizi söylediler.

«Hayatımda ilk kez metroya biniyordum. Gişeden, **Plaza de Toros**'un nerede olduğunu sordum. Memur, Carmen istasyonunda ineceğimizi söyledi. Bindik. Birden korkuya kapıldım. İstasyonlar çabuk çabuk geçiyordu. Nerede ineceğimizi bilmemiz için okur - yazar olmamız gerektiğini o anda farketmiştim. İkimiz de okuma bilmiyorduk. Bereket versin, bir adam bize haber verdi de gerekli yerde indik.

«Plaza karşımızdaydı. Charneca'nın kahvehanesinde gördüğüm resimdeki gibiydi. Orada kımıltısız ve sessiz durup tuğla duvarlara bakakaldık. Arz'ı Mevud'a varmıştık.

«Büyük kapının önüne geldiğimizde feci bir şeyle karşılaştık. Ve polislerin bizi neden dövmediklerini anladık. Düzinelerle aficionado toplanmıştı. Kimi güneşte oturmuş; kimi pencere içlerinde uyuyakalmış; kimi kaldırımlarda torero - boğa oyunu oynuyordu. Ülkenin dört bucağından yağmışlar oraya: Barcelona'dan, San Sebastien'den, Cadiz'den, Bilbao'dan hatta adını bile duymadığım şehirlerden. Hepsi aynı şeyin peşindeler: bizim gibi bir şans, bir oportunidat kovalıyorlardı.

«Kapıcı, girip arenanın içini görmemize izin verdi ve

göklere dek yükselen boş basamakları bir süre seyrettik. Tek tutkum, ışıklı giysilere bürünüp bu arenaya girmek ve halkın alkışlarını duymaktı.

«Oradan çıkarken, iyi giyimli bir beyefendi arabasından indi; puro içiyordu. Telâşlı bir hali vardı. Biri, «Don Livinio Stuyck, arenaların müdürü» diye mırıldandı. O arenadaki güreşlerden birinde bana da yer vermesini dilemek için ona doğru koştum. Bana baktı ve omuz silkti. Sonra elini cebine attı ve bana bir douro attı. Parayı eğilip aldım ve kendisine doğru fırlatıp, sadaka değil, bir oportunidad dilediğimi söyledim.

«Günün geri kalan kısmını, kapının önünde geçirdik. Turistler fotoğrafımızı çektiler ve bize birkaç peseta verdiler. Hemen bir kahvehaneye girdik; «calamares» ve beyaz şarapla karnımızı doyurduk. Bunun üzerine canlandım ve cesaretlendim. Yapacak ilk iş, biraz para kazanmaktı. Burada otlak yoktu ki, ot yiyelim; ne de Guadalquivir kıyılarındaki portakal bahçelerini bulabilirdik.

«Ablalarımdan ikisi Madrid'de oturuyorlardı; ama onlardan bir dileğim olsun istemiyordum. Charneca, Vicalvaro adlı banliyöde kahvehane açan bir Palmalının adresini vermişti bize. Orada, bir oportunidad buluncaya dek kendimize belki bir iş sağlayabilirdik.

«Vicalvaro, Palma gibi pis ve çirkin bir köydü; üstelik soğuk ve güneşsizdi. Oradaki işçilerin hayatı Palma'dakilerden farksızdı. Tarlalarda birkaç saatliğine iş bulmak umuduyla her sabah **plaza de los Trabajadores'e** doluyorlardı. Palma'daki gibi günde on peseta kazanılıyordu. Vicalvaro kahvecisi, bizim de **plaza de los Trabajadores'de** şansımızı denememizi salık verdi. Pancar mevsimiydi; sonunda iş bulduk. Geceleri mezarlıkta, kazmaları koydukları kulübenin içinde yatıyorduk. Başka yerde yatamayacak kadar az kazanıyorduk. Yakınımızda selvi ağaçları ve İç Savaş'ta ölenler için demirden bir haç vardı. İlk gün, ölü-

lerle yatmayı epey yadırgadım. Ama çaresiz, alıştım.

«Vicalvaro'da çetin günler yaşadık. Hatırladığım tek şey mezarlıkta, açlıktan ve soğuktan öldüğümüzdür. Endülüs'ün güneşini özlemeye başlamıştık. Nihayet bir gece şans yüzümüze güldü. Büyük bir inşaatın şantiyesinde iş bulduk. Orada işçilere günde otuz peseta veriyorlardı. Bu para, tarladakinden üç misli fazlaydı ve işçiler orada çalışabilmek için dövüşüyorlardı. O devirde, Madrid'de, bizim gibi iş arayan binlerce insan vardı.»

Yirminci yüzyılın yarısında İspanyolların bir kısmı, Palmalı iki genç göçmenin kaygı ve umudunu paylaşıyordu. Üç milyon İspanyol, yani on vatandaştan biri, bu 1950 yıllarında evini barkını bırakıp dışarda iş aramaya gidiyordu. Her gün Endülüs'ten, Estremadura'dan, Aragon'dan yüzlerce insan Madrid'e akın ediyordu. Çoğu Madrid kapılarında, kurnaz spekülatörlerin kurduğu iğrenç teneke mahallelerinde kalıyorlardı. Paslı çinkolarla, ambalaj kutularıyla, yapılardan çalınan kerestelerle inşa edilen bu kulübeler, rezalet derecesinde pahalıya kiralanıyordu. Başkentin etrafını saran bu sefalet yatağına «Çinko kolye» adı verilmişti. Her yanda acayip adlar alan irili ufaklı mahalleler ortaya çıkıyordu. Örneğin ne su, ne elektrik, ne de gerekli diğer kolaylıklara sahip bulunan bir mahalleye «Pozo del Tio Raimundo» (Raymond Amca'nın kuyuları) adı verilmişti. Topraklarının kıraçlığı nedeniyle şehirlere doğru akın eden bütün bir yoksul İspanyol kuşağı için bu teneke mahalleler, daha iyi bir hayat yolunda birinci etabı teşkil ediyordu.

Ancak Manuel Benitez ve Juan Horillo'nun ayak bastıkları bu başkent bile hâlâ geçmişin, çağa uymayan ağır ritmi içinde yaşıyordu. İşçiler dışında herkes için çalışma saati sabahın onunda başlıyor, öğle yemeği ve dinlenme için dört saat sonra sona eriyordu. Erkekler öğleyin eve

dönüyorlardı. Gecenin onundan hattâ on birinden önce akşam yemeği yenmiyordu. Madrid, Avrupa'da, gece yarısından sonra sokaklarında adam kaynayan tek başkentti.

İç Savaş'tan yirmi yıl sonra İspanya geçmiş, uzaklarda kalmış bir çağın gelenekleriyle felce uğramış, geri bir ülkeydi. Sonsuz iktidara sahip bir ruhban sınıfının bilgisizliği ülkenin entellektüel ve toplumsal ufuklarını daraltıyor, yeteneksiz bir bürokrasi ekonomiyi ve siyasal hayatı köstekliyor, onu, feodal bir rejimin yapısı içinde boğuyordu. Pirenelerin ötesinde Fransa'nın Caravelle'leri icat ettiği, atom bombası imal ettiği ve İspanyollara «Amerika Bidassoa'da başlar» dedirttiği; daha ötede 1945'te yenilip taş taş üstünde kalmayan Almanya'nın, kendisini yenenlerle dünya piyasasında rekabet ettiği ve küllerinin üstünde yepyeni şehirler kurduğu o yıllarda İspanya, geçmişin hayalleri içinde uyuyordu.

1956'da ihracatı, İç Savaş'tan önceki yılların çok altında ve 1928'dekinden üç misli daha azdı. Yol şebekesi Yugoslavya'dan biraz fazlaydı. Amerikan Hava Ordusu hayretle şunu gözlemledi: İspanyol topraklarında bulunan üç üssündeki B 47 uçaklarının yarım günde harcadıkları akaryakıt miktarı, İspanyol yol şebekesinde bir ayda taşınandan fazlaydı.

Tamamiyle devletin kontrolü altında bulunan ekonomi, özellikle rejimin adamlarının çıkarına işliyordu. Bütün ithalât lisansa bağlanmıştı. Franco'nun adamlarının elinde bulunan sekiz yüz yirmi ticarî merkez bu ithalâtı, rekabeti kaldıracak, sunî pahalılık yaratacak ve en kısa yoldan ceplerini dolduracak ilkelere göre düzenliyordu. O yıl ulusal ithalâtın üçte biri İspanya'ya kaçak girdi. Üniformalı subaylar sınırları, kapalı kamyonlarla geçiyor, gümrük memurlarının yükü kontrol etmelerine izin vermiyor ve bu yolla ülkeye radyo, daktilo makinesi, saat, buzdolabı, vb. sokuyorlardı.

İspanyolların yaklaşık üçte birinin okuma yazması yoktu. Otomobil sayısı 250.000'di; yani yüz yirmi kişiye bir otomobil düşüyordu. Bu oran Fransa'da on birde birdir. On emekçiden sadece ikisi yılda 4000 frank (yaklaşık 10.000 T.L.) kazanıyordu. Ulusal endüstri henüz buzdolabı, çamaşır makinesi, televizyon aygıtı veya mutfak eşyası imal edemiyordu.

İspanya katı ve gönüllü bir yalnızlık içinde yaşıyordu. Vizesiz hiç bir yabancı giremez, hiç bir İspanyol, polisin özel izni olmadan ülkeden çıkamazdı. Tamamiyle iktidarın kölesi olan bir basın bu durumu, İspanya ile Pirene ötesi uluslar arasındaki «giderilmez farklar» la izah ediyordu. Bar, lokanta, kahvehane, gazino ve sinema gibi yerlere yabancı adlar koymak yasaktı.

Franco hükümeti muhalefetin gölgesine bile tahammül edemiyordu. Caudillo vatandaşlarına, yürürlükteki rejimin «sahte oylarla değil, süngünün ucuyla ve en yiğitlerimizin kanıyla» kurulduğunu her fırsatta tekrarlıyordu.

İspanyol kadını, Avrupa'nın yüzyılın başlarında söküp attığı kapalı bir dünyada yaşıyordu. Polis, pantolonla gezen genç bir Arjantinli kadını, Madrid'in göbeğinde, Gran Via Caddesi'nde durdurup, «alenen hayâsızca hareket etmek» suçundan para cezası yazdı. İki parçalı mayolar yasaktı ve birçok bölgelerde erkekler bile bütün mayo giymek zorunda idiler. Katalonya kıyılarında Action Catholique derneğine üye kadınlar, şortlu turistleri taşa tuttular ve evli olmayan yabancılara oda kiralayan bir oteli ateşe vermeye kalkıştılar. Sevilla'nın kardinal başpiskoposu, mevkine bakmaksızın arabasını durdurup, ruhanî bölgesinde kolsuz elbiseyle geziyorlar diye iki İngiliz kadınını azarladı. İspanyol kadınının bütün malları, evlenir evlenmez otomatik olarak kocanın kontrolü altına giriyordu. Kadının bir defa zina yapması boşanmak için yeterliyken,

kocanınkinden «bilinen ve aleni» olması şartı aranıyordu.

Sansür anlaşılmaz ve gülünç yasalara bağlanmıştı. Stalin'in ölümü kırk sekiz saat halka duyurulmadı. Çağdaş en büyük İspanyol ressamı Pablo Picasso'nun eserlerinin röprödüksiyonları ve gazetelerde ondan söz edilmesi yasaktır. Juan Ramon Jiménez, Nobel Ödülü kazandığında, rejime düşman olduğundan basına, haberin duyurulmaması emredildi. Yarı çıplak kişiler arasında yapıldığından boks ve catch müsabakalarının resimlerini yayımlamak yasaktı. Kara listeye alınan yazarların haddi hesabı yoktu: Karl Marx, Sartre, Camus, James Joyce, Hemingway, Dos Passos... Zinaya değgin her türlü ima sinemalardan uzak tutulmalıydı. Sorunu çözümlemek için yabancı film dublörleri diyalogları değiştirmekten çekinmiyorlardı. Bunun sonucu iki sevgili, kardeş oluyor; böylece konu zina yerine kardeşler arasında yasak aşkın etrafında dönüyordu.

Yeniden devlet dini olduğundan Katolik Kilisesi İspanyol hayatının bütün alanlarını etkiliyordu. Kaçınılmaz şekilde tutucu ve dogmatik olduğundan Darwin teorilerini de, sosyalist gazeteleri de okumayı ölümcül günah diye niteleyip yasaklıyordu. Ruhban sınıfı 1936'daki facialarin dehşetinden kurtulamamıştı. Yeni rejimin kendisine sağladığı yardım ve himayeye karşılık, sosyal gelişimli fikirleri mahkûm etmek ve kiliselerde General Franco'nun övgülerini yapmak suretiyle rejimi destekliyordu. Protestan ve Musevilerin düğün ve cenaze törenlerinde bile dinî gereklerini yerine getirmelerine izin verilmiyordu. 1956'da Enformasyon Bakanlığı otuz bin Protestan İncil'ini toplattı; bu davranış A.B.D.'nin sert bir protestosuna yol açtı.

Oysa ki, katı ve köhne sistemin altında pek çok değişikliğin tohumları filizlenmeye başlamıştı. Televizyon en mütevazi evlere bile girmekteydi; bu, dünyaya açılan bir pencereydi. 1956 yılı yaz aylarında İspanya'ya bir milyon dört yüz bin turist girdi. Bunlar, dönüşte ülkelerine bir

otel odasının beş frank ve bir öğün yemeğin daha da ucuz olduğu güneşli bir cennetin anılarını götürdüler.

A.B.D.'nin Batı Avrupa'ya cömertçe yağdırdığı Marshall yardımından faydalanamayan İspanya, yağan turist bereketine kucak açtı.

Bu gelişmenin sonucu olarak, Manuel Benitez ve Juan Horillo gibi iş bulmak için koşan binlerce taşralının Arz'ı Mevud'u Madrid'in etrafında sayısız inşaat şantiyeleri türedi. İki sürgünün buldukları yeni iş açılmakta olan yeni bir çağın kanıtıydı. Başkent, görülmemiş bir inşaat furyasına sahne oluyordu. Ufkunda yükselen demir karkaslı dev yapılar, Madrid göğünün geleneksel bekçileri, çan kulelerini örtmeye başlamıştı. Şehrin kapılarında inşa edilmekte olan blok apartmanlar, mesetanın buğday tarlalarını kemirmeye başlamıştı. Ancak bu tuğla ve betondan petekler başka köklü değişikliklerin de öncüleriydi. Ama İspanya ile Madrid'in ve en mütevazi iki vatandaşının önlerinde, almaları gereken daha uzun bir yol vardı.

Harç karıştırmak, mala kullanmak, tuğla taşımak... Arenaları dolduran kalabalığın huzurunda boğaları kılıçlamayı hayal eden gencin işi buydu işte. Don Felix Moreno'nun tarlalarından Madrid'deki kimin olduğunu bile bilmediği bir yapı şantiyesine... Manuel Benitez gibi bir Endülüslünün umabileceği tek aşama ancak bu olabilirdi. Kazandığı otuz peseta sayesinde her gün sıcak bir çorba, ve o güne dek masalsı diye baktığı birayı içebiliyor, bir koğuşun ottan minderinde yatabiliyordu. Ama sürgünde geçen o kıştan sonra ün ve zenginlik tutkusu her zamankinden fazlaydı. «Madrid'e, iş gömleği değil, ışıklı giysiler giymeye gelmişti».

İki arkadaş işlerini bıraktılar, başkentten çıktılar ve yeniden hayallerinin peşine düştüler.

Asırlık çınarlarının yemyeşil yaprakları, çiçekli bahçeleri ve gölgeli caddeleriyle ufak Aranjuez kenti kıraç Kastilya platosunun çıplaklığı içinde bir vaha gibi yükselir. Ortasından geçen Tage ırmağının kıyılarında İspanya krallarının yazlık sarayları görülür. Çileklerinin ve kuşkonmazlarının güzelliğiyle de ün kazanmış olan Aranjuez, Endülüs yolunda ayrıcalıklı bir yerdir. Turistler ve yolcular, Güneyin cayır cayır yanan düzlüklerine dalmadan önce serinlikten son bir kez yararlanmak için hanlarının bahçelerinde bir süre kalırlar. Bu hanlardan birinin adı **Posada de San Antonio**'dur. Yosunlu kiremit dam, sessiz odalarını, ahırını ve her boyda kapkacakla dolu geniş mutfağını beş yüz yıldan beri konuklarına açmaktadır. 1956'da **Posada de San Antonio**'da konaklama sekiz pesetaydı. Han personelinin ihtiyaçtan çok acımaktan tutulmuş iki seyisten ibaret olduğu zamanlardı o yıllar. Manuel Benitez ve Horillo için başıboş dolaşmalarının da ilk durağı Aranjuez oldu. Aynı zamanda, çırak matadorluk devrinin başarılarında eksik kalan bir tecrübeyi de orada elde edeceklerdi.

Pazardı. Potrelleri oymalı tahtadan güzel bir bina olan Aranjuez arenası şen ve renkli bir kalabalıkla doluydu. Güneş alan tarafın merdivenlerinin ta tepesinde iki delikanlı korridayı çılgın bir heyecanla seyrediyordu. Oraya gitmek için Manuel ve Horillo bir ay kuruş kuruş para biriktirmişlerdi. Horillo birden yanındaki yerin boş olduğunu farketti. Manuel yok olmuştu.

Horillo, «gösteriye öyle dalmıştım ki, gittiğini görmedim diye anlatır. Üçüncü boğa piste yeni girmişti. Gözlerimle onu etrafta aradım. Nihayet on - on iki sıra aşağıda gördüm. Kümesten tavuk çalıyormuşçasına usulcacık basamaktan basamağa süzülüyor ve piste doğru iniyordu. Polisler farkettiler mi diye zaman zaman durup bakınıyordu. Sonra gene callejona doğru iniyordu.

«İlk sıranın arkasındaki dar geçide vardığında klarin-

ler beşinci boğanın piste girişini selâmlıyordu. Bir atlayışla ilk sıradaki seyircileri geçip piste indi. «Aman Allahım! dedim, içimden. Manuel'e bak, **espontaneo** yapıyor!» Bir - iki geçişlik bir süre için boğayı matadordan çalıp kendini gösterme umuduyla piste atlayan delikanlılara çok rastlanır. Bunlar, hastanelik olmazlarsa, hapishanelik olurlardı.

«Kan beynime sıçradı; avazım çıktığı kadar, «Manolo! diye bağırdım. Sen çıldırdın mı!» Ama beni duyamazdı. Halk ayağa fırlamıştı. Herkes haykırıyordu. Jandarmalar callejona doğru koştular. Bunlardan biri, Manuel şarampolu aşarken takılı kalan muletasının ucunu yakalayabildi. Manuel bir uçtan, jandarma öbür uçtan çekiştirmeye başladılar. İnşallah öyle bir çekerler ki, muleta yırtılır, diye düşündüm. Bu suretle Manuel'in elinde, hayvanı karşılamasını sağlayacak ufak bir kumaş parçası kalırdı. Boğa yaklaşıyordu ve jandarma muletayı hâlâ bırakmıyordu. Her yandan banderillerolar koştu ve deli gibi debelenen Manuel'i zaptetmeye çalıştılar. O sırada boğa, şarampola saldırdı. Manolo yana doğru sıçradı. Ama boynuzlardan biri onu yakaladı ve yere çaldı. Torerolar, hayvanı uzaklaştırmak için pelerinlerini savurdular. Jandarmalar piste daldılar ve Manolo'yu sürüklediler. Halk alkışladı ve zavallı arkadaşım bozuk bir çehreyle kapılardan birinin gerisinde kayboldu.»

Kısacık yaşamında ikinci kez, Manuel, parmaklıkların gerisini boyladı. Aranjuez belediye hapishanesinin kütüğünde yaşlı, dişlek gardiyan Vicente Moreno, yeni gelenin adını 993 numaranın yanına yazdı. (Tutuklama nedeni) başlıklı sütuna da «espontaneo en los toros» cümlesini yazdı. Sonra ağır bir anahtar aldı ve tutukluyu, yüksek duvarlarla çevrili bir avluya soktu.

Özgürlüğe kavuşur kavuşmaz, iki arkadaş başıboş dolaşmalarına yeniden başladılar. Tage kıyıları boyunca Toledo'ya, Hıristiyan İspanya'nın Kurtuluş Savaşı'na atıldığı

kente doğru gittiler. Yirmi kadar boğa yetiştiricisinin bulunduğu Yeni Kastilya'nın geniş ve hüzünlü otlaklarının çevresinde onlar gibi binlerce maletilla dolaşıyordu. Malikâneden malikâneye koşuyor, bir tientada kendini gösterme olanağı dileniyor, Endülüs'deki gibi, mehtaplı gecelerde boğaları kışkırtıyorlardı. Tage kıyılarındaki bahçelerden çaldıkları kayısılarla besleniyor, gün boyu heybe sırtlarında, ayakları taşlara çarpa çarpa, kanlar içinde yollarda sürünüyorlardı. Zaman zaman keçi sürüleri, bir Çingene ailesinin arabası ya da çuval ve çanak yükünün altında ezilen katır kervanlarına rastlıyorlardı. Bazan karşılarına var gücüyle pedal basan bir bisikletli çıkardı. O da kitlelerin alkışını hayal edenlerden biriydi. Adı Federico Bahamontés'di. «Toledo kartalı» diye ün yapacak ve Fransa turunu kazanacak olan genç sporcu, Kastilya'nın ıssızlığında antrenman yapıyordu.

Bir atasözü: «Tanrı güneşi yarattığında, Toledo'nun göğüne yerleştirmiş,» der. Gün batımının sıcak renklerine bürülü bir temmuz akşamı iki serseri, El Greco'nun fırçasıyla ölümsüzleşen esmer kayalıkların tepesindeki Toledo'yu gördüler.

Bir hafta, Manuel ve Juan, nane, kekik kokuları, şen kıpırtılar ve gizlerle dolu sokaklarda başıboş dolaştılar. Engizisyon'un ilk idamlarına sahne olan plazalarda pelerin savurdular ve genç budist rahipleri gibi günlük azıklarını dilendiler. Geceleri, pelerinlerine sarılıp Alkazar sarayının yıkık duvarlarının altında ya da armalarla süslü kapıların içinde yattılar.

Kılıçlarının keskinliğiyle ün yapmış çelik endüstrisinin merkezi olan Toledo, iki Endülüslüyü büyülemişti. Bir gün, bir antikacı dükkânının vitrininde, Manuel, gümüş kabzalı eski bir kılıç gördü. Satınalabilmek için civardaki meyve bahçelerinde bir ay ter döktü. Bu kılıç, tutkularına Don Felix Moreno'nun damızlık boğasını şişleyen paslı süngü-

den daha yaraşırdı. Soylu silâhı, tıpkı bir Kurtuluş şövalyesi gibi gururla omuzuna vuran Manuel, Horillo'yla birlikte gene boğa otlaklarının ve umutlarının yolunu tuttular.

Bu kez adımları onları kuzey - batıya, geniş otlakların bulunduğu Salamanqua bölgesine götürdü. Bir buçuk yüzyıl önce Wellington'un Napoléon'u yendiği savaş alanından geçtiler. Orada - burada ve yolların kenarında, daha yakın savaşların kalıntılarına: 1936'da meydana gelen vahşi çatışmalarda ölen vatandaşlarının mezarlarına dikilmiş gri taşlara rastladılar.

Eski heybe sırtlarında, Toledo kılıcı elde, Tormes'in ölü sularını aştılar ve İspanya'nın en eski Üniversite kentine girdiler. Orada, bir zamanlar öğrencilerin söyledikleri serenadlarla şenlenen sokaklarda, soyluların armalı kapılarının ve dua kitaplarından daha süslü anıtlarının önünde, plazalarda, öğrencilerin düellolarına tanık olmuş avluların içinde Manuel ve Horillo, sıska bedenleriyle ve fethetme tutkusuyla yanan bakışlarıyla durmadan dolaşıyorlardı. Karargâhları da Mayor meydanının kemerleri altındaki mütevazi kahvehanelerden biri olan **Las Toreas**'dı. Büyük malikâne sahiplerinden Vicente Ortiz, geceleri bu kahvehanenin önünde yatan genç aficionadolara karşı özel bir iyiniyet gösterirmiş. Kahveci «Her akşam, diye anlatır, pelerinlerine sarılır ve yere uzanıp uyurlardı. Kış geceleri titrerlerdi, çünkü Salamanqua'da taş çatlatan bir soğuk hüküm sürer. Sabahın altısında, kahvehaneyi açtığımda çocuklar ısınmak için içeriye dolarlardı. Onlara biraz sıcak kahve verirdim. Sonra, tientalardan birinde güreşebilecekleri bir inek bulma umuduyla en yakın otlakların yolunu tutarlardı. Akşam yorgun, aç ve çoğu kez yaralı olarak dönerlerdi. Zavallı bahtsızlardı, bu oğlanlar. Herkes tarafından horlanmış, açlık, soğuk ve yalnızlıktan başka bir şey tanımamışlardı. O devirde Boris adlı kocaman bir köpeğim vardı. Bir akşam şaşılacak bir şey gördüm. Yağ-

mur yağıyordu. Elinde gazete tutan bir delikanlı köpeğimle tek başına plazanın ortasında duruyordu. Oğlan gazeteyi bir muleta gibi tutuyor, hayvanı saldırmaya kışkırtmak için «Boris! Boris!» diye bağırıyordu. Dokunaklı ve büyüleyici bir görünümdü. Manuel Benitez «El Cordobés» den kalma ilk anım budur.»

Ama «erdemlerin, bilimlerin ve sanatların annesi» olan Salamanqua, Endülüslü iki cahile karşı Madrid'den ve Toledo'dan daha anlayışlı davranamazdı. Manuel ve Horillo şehirden çıktılar; kırmızı ve siyah topraklı, ötesinde berisinde tarihî kentlerin yükseldiği uçsuz bucaksız düzlükleri kateden yollarda yürümeye başladılar. Orada, fundalıklar, mantar meşeleri arasında gece dövüşlerini sürdürdüler ve büyük malikânelerin kapılarının önünde boş yere beklediler.

O yaz, korrida serabının peşinde İspanya'nın yarısını dolaştılar. Tarlalarda buldukları ya da bahçelerden aşırdıkları meyve ve sebzelerle beslendiler. Bazan günlerce, tıpkı çocukluklarındaki kıtlık yıllarında olduğu gibi otlarla karınlarını doyurdular. Ama duydukları sürekli korku her şeyden beterdi. Jandarma, otlak bekçileri, gizlice girdikleri yük trenlerinin kontrolörleri ve mehtaplı gecelerde kendilerini fena hırpalayan boğaların korkusu. Üstlerinde işçi tulumundan ve gömlekten başka giysi yoktu. Yüklü kamyonlara tırmanır ya da hareket halindeki trenlere tutunarak yol alırlardı. Tamponların üstünde oturur, basamaklara çömelir, hayvan vagonlarındaki yemlerin üstüne çıkar, dama yüzüstü yatar, üstelik, bunca tehlike yetmiyormuş gibi yakalanma korkusuyla sık sık gizlendikleri yeri terkedip, vagondan vagona sıçramak zorunda kalırlardı.

Sonbaharla birlikte toromaşi takviminin yeni bir sayfası başladı. Eski ve kanundışı bir tören olan **capea** mevsimiydi. Capea, Kastilya platosundaki bir düzine köyün

yazın sonunu kutlamak amacıyla düzenlediği ufak ferialar nedeniyle yapılırdı. Boğa gösterisine sahne olmayan bir kutlama düşünülemez. Bu nedenle Kastilya'nın ve İspanya'nın en yoksul köylerinde capea, şehirdeki korridaların yerini doldururdu. Arabalarla çevrelenmiş köy meydanına yaşlı bir boğa ya da bir inek salıverilirdi. Matador ise, o korkunç hayvanla boy ölçüşecek cüreti kendinde bulan kişiydi. Kabiliyet gösterebilen pelerinini dolaştırıp, gelecek capeaya dek aç kalmasını önleyecek parayı toplama hakkını kazanırdı. Ötekiler yuhalanarak köyden kovulurlardı. En bahtsızları boğanın boynuzunu yiyenlerdi; yaralarına biraz alkol sürülür ve görüp görecekleri bakım bundan ibaret kalırdı.

Bu gösteriler, boğanın insanla bir kez karşılaşmasını öngören korridanın belli başlı kuralına karşı bir aykırılıktı. Zira bu köyler, boğanın ölmesine razı olamayacak kadar yoksuldu ve hayvanları kirayla alıyorlardı. Karşılaşmadan sonra hayvan, başka bir capea'nın yolunu tutardı. Her karşılaşmada oyunu biraz daha iyi öğrenir, bu nedenle pelerin ya da muleta tuzağı gittikçe daha az etkili olurdu. Bilinçli ve bilgili hale gelen boynuzlar isabetle vururdu; kurbanları ise zavallı genç çocuklardı ve halk bunları köpekler gibi alkışsız, ödülsüz, şanssız bir ölüme terkederdi.*

O sonbahar, Manuel ve Horillo, capea'dan capea'ya dolaşan aç çocukların kervanına katıldılar. İki ay boyunca, günde, on, on beş, yirmi kilometre yol yürüdüler. Çoğu kez uydurma arenaya hava kararırken varırlar ve başka bir boğanın boynuzlarıyla karşılaşmak üzere gösteriden hemen sonra yola çıkarlardı. Bu dövüşler karşılığında bazan bir salkım üzüm, bazan piste ilk girme ayrıcalığı, ba-

---

* **Öğleden Sonra Ölüm** adlı eserinde Ernest Hemingway Valencia civarında bir boğanın beş yılda, on altı genci öldürdüğünü ve altmıştan fazlasını da yaraladığını yazar.

zan da ne getireceği belirsiz bir pelerin dolaştırma hakkını elde ederlerdi. Öyle korkunç capealar vardı ki, kudurmuş ve tehlikeli hayvanların karşısında Manuel'in çılgın cesareti bile para etmezdi. O zaman da halkın yuhaları ve taşlamaları içinde uydurma arenadan kovulurlar; peşlerine takılan çocuklar tarafından kovalanarak köyden kaçarlardı.

Korrida, afişlerde gösterildiği gibi mantillalı kadınların ve ışıklı giysilere bürünmüş toreroların görkemli bir şekilde yer aldığı bir gösteri; capea ise, bununla uzaktan - yakından ilgisi bulunmayan bir acı tecrübeler okuluydu. Bu **plazas de mala muerte**'lerde zarafet ve üslûp hiç bir rol oynamazdı. Gerekli olan şeyler, kaba cesaret, savunma içgüdüsü, boğanınki kadar ilkel saldırılar, açlığa, ıstıraba, yorgunluğa ve sefalete sonsuzca dayanıklılıktı. Capeaların kusurlu hayvanları genç hasımlarına, tutkularının sınırından başka hiç bir şey öğretmezdi.

En son köy de feriasını düzenledikten sonra başlayan kışın soğuk rüzgârları Kastilyanın kasvetli manzaralarını sarınca, Manuel Benitez ve Juan Horillo ayrılmaya karar verdiler. Horillo, Palma'ya dönecek ve askere gitmek amacıyla Çavuş Mauleon'a başvuracak; Manuel ise Madrid'e dönüp gelecek tienta mevsimine dek çalışmak üzere iş arayacaktı.

Bir akşam, birlikte yaşadıkları acı ve umut dolu yıllar basit bir sözcükle son buldu: «Suerte!» (İyi şanslar). Sonra yeni yazgılarına doğru, biri Kuzeye, öteki Güneye yöneldi.

Madrid kapılarında, Endülüs'e inen asfalt boyunca Marconi mahallesinin blok binaları, dev bir yapı oyununun taşları gibi yerden fışkırır. Bin pencereyle delinmiş cepheleri bütün büyük konutlar gibi asık suratlıdır. Ama genç bir kadın için, bu beton dünyası çalışma ve yoksun-

luklarla geçen bir ömrün mutlu sonucuydu. 36 numaralı blokun iki odalı dairelerinden birinde, babasına bir mezar sunabilmek için altı aylık emeğinin karşılığını ayırmış olan kadın, hayatının düşünü gerçekleştirmişti. Palmalı sürgünün ablası Encarna Benitez drahomalık para biriktirmiş, Marconi fabrikasında çalışan ustabaşılardan Manuel Montes'le evlenmiş ve çocukluğunu geçirdiği kente uzanan yolun yamacındaki bu blok apartmanlardan birine yerleşmişti.

Bir akşam, konutunun kapısının eşiğinde yatan biriyle karşılaştı. Üç yıldan beri, yani bir daha Palma'ya ayak basmama andını içtiği günden bu yana görmediği kardeşi Manuel'i tanıdı. «İğrenç bir pislik içindeydi ve feci bir şekilde zayıflamıştı, diye anlatır. Orada, toprağın üstünde kalkacak gücü yokmuşçasına bitik vaziyette yatmıştı.»

Bu ziyaret genç kadına kaygı verdi. Ablası Angelita'nın mektuplarından ve daha başkalarından, kardeşinin geceleri Don Felix'in otlaklarına girdiğini, Kordoba hapishanesine atıldığını ve sonunda Palma'dan kovulduğunu öğrenmişti. Şimdi o hayırsız kardeşin gelip, bunca sabır ve sebatla kurduğu mutlu yaşantısını bulandırmasını kesinlikle istemiyordu. Encarna'nın korkuları yersizdi. Ziyaretçinin geliş nedeni yırtık gömleğinin içinde titizlikle sakladığı bir karton rulosuydu. Bir sanat eseriymişçesine dikkatle çıkarıp açtı. Olup olacağı bir takvimdi; ama üzerinde Manolete'nin portresi vardı. Manuel, Encarna'nın kocasına, bu resmin altına «Ben de onun gibi olacağım» diye yazmasını rica etti; sonra enişte onun elini tuttu ve böylece yazıyı imzalayabildi. Takvimi yeniden sardı ve geldiği gibi sessizce uzaklaştı. Bir süre sonra, Encarna, kardeşinin bu takvimi ne yaptığını öğrendi. Nişanlısı Anita Sanchez'e yılbaşı armağanı olarak göndermiş.

Madrid'de geçirdiği bu ikinci kış, Manuel'in hayatının en güçlü dönemi oldu. Çoğu zaman işsiz ve parasızdı; kos-

koca başkentin içinde yapayalnız ve kaygılı yaşıyordu. Geceleri, girip yatabileceği bir şantiye bulma umuduyla sokak sokak dolaşırdı. Buldu mu, rüzgâra karşı korunabileceği bir köşeye çekilir, eskiciden aldığı partal paltosunun içinde tir tir titrerdi. Şafakta kalkar, merhametli bir lokantacıdan bir lokma ekmek dilenirdi.

O kış, genç Endülüslünün kafasında yeni bir düş uyandı. Madem fiesta brava kapılarını inatla kendisine kapalı tutuyordu, Palma'ya gidip Anita Sanchez'i kaçıracak, onunla evlenecekti. Sonra birlikte Fransa'ya gideceklerdi. Orada köylerde, yavru boğaların alnına yapıştırılan kokartları alma cesaretini gösterenlere bol mükâfat veriliyordu.

Çekingen bir elle yazılmış ufacık bir zarf bu tatlı düşe ebediyen son verdi. İçinde kısacık bir mektup vardı. Koşturup Encarna'ya okuttu. Anita Sanchez'den geliyordu. «Sevgili Manolo, diyordu; artık nişanlı olmadığımızı söylemek isterim. Beni unutman daha hayırlıdır. Hayatta hiç bir şey yapacağın yok ve ben seni sonsuzca bekleyemem. Başka oğlanlarla karşılaşmalı ve evlenmeye bakmalıyım. Tanrı seni korusun. Elveda, sevgili Manolo. Anita.»

Bu ayrılık mesajı, Don Felix'in mayoralının son öcüydü. Gözetimine verilmiş değerli sürülerin damızlık boğasını katleden gençle kızının ilişkilerine son vermişti.

Encarna mektubu okuduktan sonra kâğıdı masanın üstüne bıraktı ve başını kaldırdı. İlk kez, kardeşinin yüzünde gözyaşlarının aktığını gördü.

Las Ventas arenalarının gerisindeki tepede koskoca bir yapı şantiyesinin sayısız vinçleri yükseliyordu. Dört yüzden fazla işçinin çalıştığı bu yapı Luis Lopez adlı tıknaz, kısa boylu, hep aynı kostümle gezen bir bar sahibinindi.

Lopez iş hayatına, babasının kahvehanesinde atılmış-

tı. Sonra yönetimi ele aldı, hemen sattı ve gece hayatıyla ün yapmış bir mahallede bir bar satın aldı. Madrid'de inşaat furyası başlar başlamaz bazı tecrübeli müşterilerin tavsiyeleriyle bu alana atıldı. Kısa zamanda çok para kazandı ve barını lüks bir yer haline soktu. İlk Amerikalı havacıların gelmesi ve Madrid'de genelevlerin kapanması üzerine Lopez'in barı **Madrid by night**'in en aranan yeri oldu ve sahibi, hayatının yeni bir tutkusunu daha gerçekleştirdi. Arsa spekülâtörlerinin başı oldu.

Luis Lopez'in Anlatısı

«Hizmetimde çalışan bütün işçileri tanırdım. Şantiyelerimde olup biten hiç bir şey gözümden kaçmazdı. 1957 ilkbaharında bir gün Vasquez Mella'daki şantiyeme gitmiştim. Tanımadığım biriyle karşılaştım. Gencin şaşılacak kadar uzun kolları vardı. Harç karıştırıyor ve bir kürek darbesiyle birinci kata gönderiyordu. Bunu herkes yapamaz. Oğlum Luisito'ya bu gencin kim olduğunu sordum. «Endülüslü bir serseri» diye cevap verdi.

«Birkaç gün sonra aynı gençle gene karşılaştım. Bir çimento torbasıyla torero oynuyordu. Aficionadoyum, ama işçilerimin iş saatlerinde torero oynamalarına tahammül edemem. Zira, aksi halde bir yapıyı on yılda tamamlayamam. Aslında, böyle bir şey gördüm mü suçluya hemen yol verirdim. Bu işsizlikte, başkasını bulmaktan kolay ne vardı? Ama nedense o oğlana kimbilir, belki uzun kollarından ötürü bir şans tanımak istedim.

«— Dinle küçük, dedim. Torero olmak istiyorsan, Las Ventas'a git. Yok, duvarcılık edeceksen, malayı eline al. Sana, çimento torbalarıyla oyun oynayasın diye para vermiyorum.» Anladı ve işe koyuldu.

«İki - üç hafta sonra, Las Ventas'da bir korridaya gitmiştim. Abonmanım vardı. Beşinci boğada oğlanın biri

arenaya atladı. Ama şans yardım etmedi. Tam şarampolü aşarken jandarmanın biri yakasına yapıştı. Zavallı oğlan başaşağı düştü ve boğa onu tartakladı. Halk bağırmaya başladı; ama yaralanmamıştı. Jandarmalar onu yakaladıkları gibi hapishaneye yolladılar.

«Ertesi gün gazetelerde, bu espontaneo'nun fotoğrafını gördüm. İrkildim. Şantiyedeki oğlandı. Yüzünde bir vahşi hayvan ifadesi vardı. Kendi kendime, «bu oğlan torero olmak için anasını satar» diye düşündüm.

«Fiesta brava işlerinden oldum olası hoşlanırım. Ve bu oğlan ilgimi uyandırıyordu. Beş yüz peseta kefaleti ödeyip onu hapisten kurtarmaya karar verdim. Sonra onunla konuştum: «Torero olmak istiyorsan sana yardım ederim, dedim. Gerçekten sende iş varsa menacerin olurum. Aksi halde boğaları bir yana bırak ve şantiyede kalıp iyi bir duvarcı olmaya bak.»

«Ah! Ne mutlu görünüyordu! Ona, yapıdaki odalardan birinde yatma izni verdim.

«Bir el arabasının tekerleğinin üstüne boynuz takıp boğa yaptık. Akşamları, işten sonra arkadaşları sırayla arabayı muletaya doğru iterler ve ona geçiş antrenmanları yaptırırlardı.

«Bir gün, Jarama köyünde bir capea düzenlendiğini haber aldım. O köyde bir sayfiye evine sahiptim ve Belediye Başkanını bu nedenle tanırdım. Manuel'in bu gösteriye katılmasını sağladım. Böylece gerçek bir aficionado mudur, yoksa boynuzların karşısında duramayan bir tabansız mıdır, anlayacaktım.

«Hiç bir şeyden haberi yoktu. Pelerinini doğru dürüst tutmayı bile beceremiyordu. Ama Tanrım, onda bir şey vardı. Gazetedeki fotoğraf beni aldatmamıştı; oğlan, bazı fedakârlıklara girişmeye değerdi. Yardım etmeye, onu kanatlarımın altına almaya ve bir torero olmasına çalışmaya karar verdim. Kolay değil. Tanışlara ve bazen çok pa-

raya ihtiyaç var. Ama bu oğlanı «adam» etmeyi bir kez kafama koymuştum. Toromaşi çevresinde tanışlarım çoktu. Ve para harcamam gerekse bile, böyle bir oğlanla nasıl olsa kazanabilirim diye düşünüyordum. Büyük bir torero lanse edebilen menacer büyük lokma koparır. Bu, bilinen bir şey. Denemeye değerdi. Şantiyelerimdeki tekdüze hayattan kurtulurdum. Barımın müşterilerinin gözünde de prestij kazanırdım. Herkes, «Don Luis'in bir torerosu var!» derdi. Manuel'i çağırdım. Kolumu omuzlarına doladım ve «Tamam, dedim. Bugünden itibaren seninle meşgul olacağım. Menacerliğini ben yapacağım. Seni lanse edeceğim.»

Luis Lopez puro içmiyor ve dazlak kafasına ender olarak şapka geçiriyordu. Ama Manuel Benitez için bunun hiç önemi yoktu. Emindi, Lopez, bunca zamandır beklediği «kalın purolu ve güzel Panama şapkalı» beyefendiydi. Şimdi, o iyilik perisi sayesinde yazgısı değişecekti. Bir gün nihayet, Lopez, müşterisine beklediği krediyi vereceğini duyuran bir bankacı edasıyla, Manuel'e bir korrida afişinde yer sağladığını haber verdi.

Abartmalı bir ifadeydi bu. Lopez ancak bir **sobresalienta** yeri, yani atlı toreronun yaralanması ya da boğayı öldürememesi halinde onun yerine geçecek bir yedeklik bulmuştu. Bu onura karşılık hiç bir ücret de verilmeyecekti elbet.

Gösteri Madrid'in 160 km. güneyinde Aranda del Duero adlı kasabada yapılacaktı. Yoksul yetimin düşleri gerçekleşecekti. O güne dek kendisinden esirgenen o koca kapıdan piste nihayet çıkabilecekti. İlk kez, omuzları, bir ışıklı giysinin ağırlığını taşıyacaktı.

Manuel, bu giysilerin kirası olan parayı biriktirebilmek için geceleri sabahlara kadar kamyon boşalttı. Hiç bir zahmeti ağır saymıyordu. Ateşler içinde yaşıyor ve kazanacağı zaferi hayal etmekten gözlerine uyku girmiyordu.

Korridadan bir gün önce Madrid'in merkezine gitti ve bir toreronun hayatında unutamayacağı bir işle meşgul oldu. Tez adımlarla Puerta del Sol'a vardı ve o ünlü meydandaki tarihî evlerden birinin önünde durdu. Fiesta brava mensuplarının özel bir bağlılık duydukları bu yer, korridaların Christian Dior'u diye anılan Santiago Pelayo'nun atelyesiydi.

Girer girmez gözler bir saten dünyası keşfediyordu. Yerden tavana dek her renkte, kırmızı, yeşil, sırmalı sayısız rulolar diziliydi. Bir köşede, ışıktan koniler gibi mor ve altın sırmalı bir düzine pelerin göze çarpmaktaydı. Şeritler, sırma teller, pullar, kumaş ve ipekli rulolarla kaplı uzun masanın gerisinde, o yerin senyörü, beyaz saçlı bir bey oturmuştu. Santiago Pelayo mesleğine, on iki yaşında, büyük Joselito'ya ışıklı giysilerini götürdüğü gün atılmıştı. O gün bu gündür, yani elli yıl tüm yeteneklerini, korrida elbiseleri dikmeye hasretmişti. Bu yüzyılın ilk yarısı boyunca usta parmakları dört kuşak matadorlara saten giysiler dikmişti. Dünyada hiç bir terzi, sanatına böylesine incelik katmış değildir. Kullandığı en ince ipeklileri yalnız bir yerden, Barselona'daki rahibe manastırından getirtirdi. Pelayo'nun giysilerinin dışında bu ipekli kumaşlar, başka bir törenin kıyafetleri için de kullanılırdı. Âyin yapmak için İspanya'nın piskopos ve kardinlleri aynı ipekliyle yapılan cüppeler giyerlerdi.

Elli yıl içinde torero modasında sadece iki değişiklik yapılmıştı ve ikisi de Pelayo'nun eseriydi. Ceketten sarkan sırmalı püsküllleri üç santim kısaltmış ve Juan Belmonte için İspanya'nın piskopos ve kardinalleri aynı ipekliyle yaesirgediği kusursuz şekli kazandırmıştı. Belmonte'den gelen bütün yenilikler gibi bu da öteki torerolar tarafından benimsenmişti.

Pelayo'nun yanında terzi olmak için sekiz yıllık bir çıraklık devresi şarttı. Onun atelyelerinden çıkan giysi-

ler günde on saat çalışan yedi işçinin yirmi günlük emeğiyle meydana gelen gerçek bir sanat eseriydi. Elli yılda hiç bir makine, hiç bir modern araç bu saygıdeğer atelyelere girmemiş ve ağır, titiz çalışmasına müdahale etmemişti.

Tezgâhtar, Manuel Benitez'i arka odaya götürdü. Orada, demir bir çubuğun üzerinde rengârenk, yüzden fazla giysi asılıydı. Hepsi kullanılmıştı. Sahipleri on - oniki koridada giydikten sonra ya da yaralandıkları için geri verir ve terzi de bunları acemi torerolara kiralardı.

Manuel, taba renkli ve sırmalı giysiyi seçti. Ama ihtiyar terziyi, kiralamaya ikna etmek çok zor oldu. Santiago Pelayo'nun kiralık giysilerle başı çok derde girmişti ve artık tedbirli davranıyordu. Luis Lopez kefil olmadıkça vermek istemedi.

Aranda del Duero'nun tek hanı, giyim törenine dekor teşkil etmekteydi. Orada, su ve elektrik bulunmayan; bütün mobilyası bir yatak, bir sandalye, sırları düşmüş bir ayna ve Meryem Ana'nın tasvirinden ibaret olan bir odada, Manuel, fiesta brava kahramanlarına yaraşan giysilerini giyerken kimse, hattâ hanın hizmetkârı bile görmeye gelmedi. O ağır kostümleri giymesi için Manuel'e yalnız Lopez'in oğlu Luisito yardım etti. Saten pantolon öyle kısaydı ki, dizinin altına çekip bağlayıncaya dek canları çıktı. Sonra Luisito uzun kuşağı titizlikle matadorun beline sardı ve sırmalı taba ceketi sırtına verdi.

Manuel göğsünü şişirdi ve aynaya doğur döndü. İmgesini görünce irkildi. «Yüzü birden soldu, diye anlatır Luisito Lopez. Sonra dizüstü yıkıldı ve Meryem Ana'nın tasviri önünde ağlamaya başladı. O sırada babam içeriye girdi ve yanına gidip elini omuzuna koydu. «Dinle oğlum, dedi. Buraya, boğa güreşine çıkmaya geldik; ağlamaya değil. Gözyaşlarını sil de plazaya gidelim.» Bu sözler üzerine Manuel Benitez kalktı ve ciddî bir ifade takındı.

Arenanın kapısında menacer parmağını bir afişe doğru uzattı. Öteki toreroların adlarının altında şunlar okunuyordu: «Yedek: Palma del Riolu Manuel Benitez.»

Toreroların korridayı bekledikleri loş ve nemli odada Manuel Benitez içini yeniden bir heyecanın kapladığını hissetti. Açılan kapının ötesinde, cuadrilla'yı çağıran trompetlerin sesini duyunca bedenini bir titreme sardı. Bunca hayal kırıklıklarından, felâketlerden, acılardan sonra beklenen an nihayet gelmişti. Mehtaplı gecelerde, otlaklarda defalarca kanayan ayakları arenanın yumuşacık kumlarında kayacaktı şimdi. Torerolar yürümeye başladılar. Manuel'in gözleri hafifçe kararıyordu. Demek plaza de Toros'un kapıları, nihayet ışıklı giysilere bürünebilen mağrur siluetinin önünde açılıyordu.

Himayesine aldığı genci arenadan seyreden Luis Lopez «Ne duruş! diye düşündü. Haşmetli bir edası var! Pelerinini de ne güzel tutmuş!»

Ama kötü yazgı onu o gün de tepeledi. Yedeği olduğu atlı torero işini kusursuz yürüttü. Bu, Manuel'in uzun zaman unutamayacağı bir düş kırıklığı oldu. «Son boğa ölü olarak kumlara yıkılınca, diye anlatır, dünya da onunla birlikte yıkıldı sandım. Aranda'ya yolculuğumuz maskaralıktan öteye gitmemişti. Güzel bir kostümüm vardı. Ama eskisi gibi boğasız bir torerodan fazla bir şey olamamıştım.»

Üç kişi, geldikleri gibi geri döndüler. O günün uğursuzluğu bindikleri taksiye de bulaştı. Birkaç tıksırıktan sonra motör Madrid'e on kilometre kala durdu. Sabah işlerine erken giden Madridliler, yaya ve perişan bir grupla karşılaştılar.

Aylar geçti. Sonra, ablası Encarna'ya gelen yeşil bir kâğıt Manuel Benitez'in düşlerine son verdi. En yakın jandarma karakoluna gidip vatanî görevine başlamak için ge-

rekli işlemi yaptırması emrediliyordu. Aranda del Duero'daki fiyaskodan sonra bu değişiklik hoşuna gitti.

Tanışları sayesinde, Luis Lopez, himayesindeki genci Madrid'in banliyölerinden Carabanchel'e 4. tank alayına aldırdı. Düşlerindeki Mercedes yerine, Manuel, orduyu modernleştirmesi için Amerikalıların Franco'ya verdikleri 1947 modeli 42 tonluk korkunç ve lüks tankları kullanmaya başladı. Askerlik kurallarını hiçe sayarak, izin günlerini, alayının savaş tatbikatlarından çok daha tehlikeli bir oyunla geçirmekteydi. Tankındaki şoför yardımcısı Sanchez Pacheco adlı kunduracıyı alır ve birlikte pazar günleri Madrid dolaylarındaki tienta ve capealları gezerlerdi.

Bir yıl geçti. 1959 yılının mayısında Manuel, yirmi üçüncü yaş gününü kutladı. Seçmiş olduğu meslek için yirmi üç geçkin bir yaş sayılırdı. Büyük torerolardan çoğu korrida dünyasında yirmiye varmadan ün yapmışlardı. Ötekiler yani kendilerini kabul ettiremeyenler bu sevdadan vaz geçiyor ve kurtulmak için çırpındıkları sefil yaşantıya yeniden dönüyorlardı. Joselito, yirmi üç yaşındayken fiesta brava tarihinin en büyük matadoru olarak kabul edilmişti. Korrida'nın o altın çağında Joselito ve ondan iki yaş büyük olan Juan Belmonte rekabet halindeydiler. Manuel'in ilâhı Manolete'ye ise halk o yaşta çılgın bir tapınma beslemekteydi. Yirmi üç yaşında Antonio Ordonez'in gerisinde 340 zafer vardı ve kayınbiraderi Luis Miguel Dominguin, zamanın bir numaralı matadoruydu. Manuel Benitez ise o yaşta, ışıklı giysi yerine ordunun haki pantolonunu taşıyan bir köylüden başka bir şey değildi. Perişan ve düş kırıklıklarıyla dolu yaşamının kayda değer olayları dört kez hapse atılmış olmasından ibaretti.

1959 yılı ilkbaharının sona erdiği o günlerde İspanya bir torerocu lanse etmek de dahil olmak üzere her türlü girişimin çılgınlık sayılacağı ekonomik bir kriz geçirmek-

teydi. Yirmi yıl süren kötü ekonomik yönetim, yeteneksiz bir bürokrasi ve kabuğuna çekilme politikası, ülkeyi iflâsın eşiğine sürüklemişti. Peseta karaborsada, resmî kurdan aşağı satılıyordu. Altın ve döviz stokları dış borçların çok altındaydı. Her şeyin fiyatı hızla artıyordu. Tüketim malları günden güne azalıyordu. Döviz yokluğundan ithalât en aza indirilmişti. Piyasa durgunluğu, ülkeyi Franco'nun otoriter rejiminin bile gizleyemediği bir toplumsal huzursuzluğa götürmekteydi. Bu, İç Savaş'tan önceki bunalımlı haftalardakini de aşan ağır bir krizdi.

General Franco uzun zamandan beri küçümseyerek reddettiği dış yardımı, Wall Street, Paris ve Londra bankalarının yardımını kabul etmek zorunda kaldı. 16 temmuz 1959'da Uluslararası Para Fonunun ve bazı özel bankaların vermeyi kabul ettikleri krediler sayesinde İspanya iflâstan kurtuldu. Bu kredi iki şartla, General Franco'nun, peseta'nın değerini düşürmesi ve eski silâh arkadaşlarından kurulu yeteneksiz ve çıkarcı çeteyi kovup işbaşına uzman iktisatçıları getirmesi şartıyla verilmişti. Altı ay sonra, Devlet Başkanı, Avrupalı turistler için vize zorunluğunu kaldırdı.

Bir devrimdi. Zira Roncevaux'dan bu yana yani on iki yüzyıl İspanya sadece tarihlerin ve akıncıların aşabildikleri Pirene denen doğal surların gerisinde şahane bir kabuğuna çekilmişlik içinde yaşamıştı. Bu muazzam engelle korunup Avrupa'nın dışında, onun fikirlerine, tutkularına ve gelişimine kayıtsız yaşamış; kavgalarına yabancı kalmıştı.

Bir bendin gediğinden hızla giren bir su gibi, yarımadayı görülmemiş bir turist akını sardı ve böylece İspanya halkı, başkanının yirmi yıldan beri uzak tutmaya çalıştığı sayısız yeniliklerle karşı karşıya kaldı. Bu beklenmedik durum, İspanyol hayatının bütün faaliyetlerinde kendini gösterecekti. Yeni bir ekonomi ve malî stabilizasyon ku-

rallarının kurbanları olan binlerce spekülâtör, iştahlarını tatmin edecek başka yollar bulmak zorundaydılar. Luis Lopez adlı vatandaşın büyük bir matadorun menaceri olma tutkusu, inşaatçılık tutkusunu gölgeledi. Ama korrida bile, o ekonomik krizin içinde bir bocalama devri geçiriyordu. Antonio Ordonez - Luis Miguel Dominguin rekabetiyle zaman zaman kışkırtılan fiesta, geçmiş şanlarının anıları içinde uyukluyordu. Ülkenin sınırlarının açıldığı o yıl içinde yalnız üç yüz yirmi üç korrida yapıldı; Manolete'nin ölümünü izleyen acılı 1948 yılındakinden biraz fazla. Fiesta bravayı bu uyuşukluktan kurtarmanın tek bir çaresi vardı. Bir gazeteci o 1959 ilkbaharında şöyle yazmıştı. «İspanya'nın, geçmişteki devlerin yerini alabilecek büyük bir matadora ihtiyacı var.»

Bu devlerden birinin hayaleti, Luis Lopez'in himayesi altındaki genci kabul ettirme umuduyla götürdüğü arenanın kumları üzerinde hâlâ dolaşmaktaydı. Tage ırmağını aşan otuz beş kemerli Roma köprüsünün karşı kıyısında Estremadura'ya ulaşan anayolun tozlarının gerisinde ve doğanın kübizm anlayışıyla yarattığı bir dekorun içinde ufak Talavera de la Reina kentinin kırmızı damları görülür. Mavi - sarı desenli nakışları ve seramikleriyle ün yapan kent, 1809 yılı bir temmuz akşamı Wellington tarafından yenilgiye uğratılan Napoléon'un askerlerinin sokaklarından geçtiğine tanık olmuştu. Ama Tage vadisinin yaşadığı hiç bir tarihî anı, ufak Talavera arenasında otuz dokuz yıl önce meydana gelen olay kadar canlılığını muhafaza etmemiştir. Ulusal bir trajedi halini alan olay, kenti, gelmiş geçmiş en büyük matadorun hayaletinin dolaştığı bir tapınak haline sokmuştur.

Asıl adı José Miguel Gomez y Ortega'ydı. Ama İspanyol halkı için bir tek adı vardı: Joselito. 1920 ilkbaharında olağanüstü bir gösteri sanatının doruğuna ulaşmıştı. Henüz yirmi yaşında olduğu halde on yıldan beri İspanya'nın

bütün arenalarında başarılı dövüşler çıkarmaktaydı. Bir mevsimde beş yüz korridayla rekor kırmıştı. Yirmi iki kez gösterinin tek matadoru olmuş, altı boğayı da kendisi öldürmüş, çoğunda cüreti, yedinci boğayı da talep etmeye dek vardırmıştı. Bunlardan biri, özellikle Madrid'deki gösteri dillere destandı: O gün, 18 çift banderilla saplamış; pelerin ve muletayla 234 geçiş yapmıştı. Repertuarı öyle genişti ki, onun halka sunduklarını hiç bir matador sunamazdı. Sanatına öylesine hâkim ve tehlikeyi öylesine kesinlikle küçümserdi ki, ayak bileklerini bir kordonla bağlatır ve hasmını kösteklenmiş bedeninin etrafında çevirir dururdu. Korrida boyunca geçişleri, en tehlikeli şekilde, sol elle yapardı. Her hareketine verebildiği zarafet ve güzellik öylesine kusursuzdu ki, onun için tehlike söz konusu olamaz sanılırdı. Uzun yıllar boyunca sadece beş kez, o da hafif yaralanmıştı. Annesi bile, şakacı bir dille, «boğa onu sadece otel odasında, uyurken yakalayabilir» derdi.

Ama aficion garip bir dindir. Taptığını bir günden öbürüne inkâr eder. Nitekim tıpkı yirmi yedi yıl sonra, yeni ilâhı Manolete'de olduğu gibi putun kaidesini birden kırıverdi ve onu boğanın boynuzlarıyla ölmeye doğru itti. 1920 yılındaydı. Joselito o mevsimin de emsalsiz harika matadoruydu. Ama girdiği bütün arenalarda, daha düne dek onu alkışlayan halk, şimdi hakaret yağdırıyordu. Bu nefret 15 mayıs 1920'de Madrid'de en had derecesine ulaştı. O gün, Joselito, rakibi ve dostu Juan Belmonte'yle öylesine düşman bir halkın huzurunda gösteriye çıktı ki, polis, matadorların hayatını korumak için müdahale etmek zorunda kaldı. Belmonte, bu durumu şöyle açıklar: «Bir zaman gelir ki, büyük bir matadorun hayranları, onun tarafından aldatıldıklarını sanmaya başlarlar. Sürekli başarı, tehlikeleri hileyle savuşturuyor duygusunu uyandırır ve halk, matador artık hiç bir riske girmeden cebini dolduruyor sanır.»

Bu korrida boyunca, seyirciler Joselito'ya durmadan hakaret ettiler. Son boğası da ölürken merdivenlerden aşağı yastıklar yağmaya başladı. Joselito, neye uğradığını anlamadan yaşlı gözlerle onlara bakıyordu. Bu düşman çehrelerin içinden, birden bir kadının «İnşallah yarın Talavera'da bir boğa seni öldürür!» diye haykırdığını duydu.

Joselito, Talavera'ya gitmek istemedi. Hem bir arkadaşına yardım etmek hem de bu arenayı 1890'da babası açmış olduğu için, sonunda kabul etti. Ama bütün gün sinirli ve sıkıntılı göründü; hep çekilmekten söz etti.

Üçüncü boğa nisbeten orta cüssede bir hayvandı. Adı Bailador'du (Dansör). Joselito'nun güreştiği 1568'inci hayvandı. Ötekilerden pek farklı değildi, sadece gözü kusurluydu.

Joselito, Bailador'u babasının anısına ithaf etti ve şahane bir muleta çalışmasına başladı. Hayvanı âdeta büyüleyerek sanatının en yüce gösterilerindekine benzer sonsuz geçişlerle bir süre etrafında çevirdi durdu. Sonra onu kımıltısız durduttu ve o mağrur tavrıyla uzaklaştı.

Bu birkaç adım, matadoru, hayvanın bulanık gözlerinin görüş alanı içine sokmuştu. Boğa saldırdı. Torerolar efendilerini uyarmak için haykırdılar. Döndü ve hayvanı karşılamak için muletasını yaydı. Bu aşırı kendine güveni ölümcül bir hata oldu. Bir süreden beri kendisine yöneltilen haksız düşmanlıkla ruhu yıpranan ve halkın, ölümünü beklediğine inanan Joselito mesleğinin tek hatasını işledi. Hasmının gözlerindeki bozukluğu unuttu. Boğa koşusunun amacına ulaşınca, kımıltısız duran matadorun muletasını görmedi ve doğrudan kendisine saldırdı. Çarpışma fecî oldu.

Hastaneye götürülürken, Joselito elleriyle karnını bastırırken yarasının üstünde «yeşil topu» gördüğünü tekrarlıyordu. Yeşil top, Çingenelerde ölümün sembolüydü. Bir saat sonra, hiç bir boğanın yaralayamayacağı matador, an-

nesinin kolları arasında can verdi. Aslında onu, plazadan plazaya korkunç ve anlaşılmaz kiniyle kovalayan halk öldürmüştü. Öldükten sonra, İspanya, hayatının son aylarında ondan esirgediği saygıyı gösterdi. Fiesta bravanın panteonunda hiç bir kahraman böylesine bir destanla kutsanmış değildir.

Otuz dokuz yıl sonra, Joselito'nun «yeşil topu» gördüğü hastanenin yakınında nemli bir odada Manuel Benitez korrida için giyiniyordu. Aranda del Duero'daki gibi yalnızdı. Ağır giysiyi henüz üstüne geçirmişti ki, genç bir kız odaya girdi ve ona «şans getirmesi dileğiyle» bir madalyon armağan etti. Manuel teşekkür edip aldı ve o güne dek çıkarmadığı Anita Sanchez'inkinin yanına, boynuna astı. O hediyenin kendisine uğur getireceğine inanarak kısa bir dua okudu ve odadan çıktı.

Callejondaki sığınağın gerisine geçmiş olan Luis Lopez, ağır ağır dolmakta olan arenayı gözlemlemekteydi. Menacer hiç bir şeyi esirgememişti. Şantiyelerindeki işçilere izin vermiş ve bu beklenmedik armağandan yararlanmaktan hoşnut olan yüzlerce kişiyi Talavera'ya çekmişti.

Lopez, bir kumar oynadığının farkındaydı. Torero menacerliği görevine, plaza emprezaryoluğunu da eklemişti. Arenaların, matadorunu programlarına almayı reddetmelerine içerlemiş ve Talavera de la Reina plazasını kiralamıştı. Cüretli bir girişimdi; zira bu işe yaklaşık yetmiş bin peseta (12.500 TL.) bağlamıştı. Ter içinde kalmış giysisinin cebinde duran ufak bir not defterinde bu gösteri için harcadığı bütün paralar yazılıydı: Boğalara yem — 60 peseta; jandarmalara — 500 peseta; beş trompetçi — 750 peseta; mahallî gazetecilere zarflar — 1000 peseta; belediyenin sosyal hizmetlerine — 2000 peseta; arena hizmetkârlarına — 1500 peseta; ölü boğaları taşıyacak katırlar için — 260 peseta; çeşitli ilâçlar — 50 peseta. En muazzam tutar

boğalarınkiydi — 47.000 peseta. Buna karşılık torerolar bedavaydı; zavallılar sanatlarını halka gösterebilmek fırsatını bulduklarından ötürü fazlaca mutluydular.

Lopez, korridanın hazırlanışını titizlikle gözetmişti. Bilet fiyatlarını da kendisi tesbit etmişti: gölgedeki yerler 20 ilâ 30, güneştekiler 15 ilâ 25 pesetaydı. Gişedekilerin namuslu davranmasını sağlamak için adamlarından ikisini de yanlarına katmıştı. Cüretli menacerin göze aldığı masrafların içinde en ilginci, basını «hazırlamayı» amaç tutanıydı. Manuel Benitez ilk kez böyle bir avantajdan yararlanıyordu ve sonuç hemen alındı: Toledo Radyosu matadorla tek soru ve tek cevaplı bir röportaj yaptı. «Korkuyor musunuz?» «Hayır».

Bu serüvene yatırdığı ufak serveti geri alabilmek için, Lopez, en az bin sekiz yüz bilet satmak gerektiğini hesaplamıştı. Bu sayı aşıldı. Üç binden fazla seyirci arenaya dolmuştu. Lopez'in ağzı kulaklarındaydı. Harika çocuğunun çıkaracağı oyun artık gözünde değildi. Emprezaryoluk mesleği başarıyla başlamıştı.

Müzisyenler bir pasodoble çalmaya başladılar ve günün iki matadoru, peşlerinde tek banderilleroları olduğu halde arenaya girdiler. Manuel'in yüzünün «arena kadar koskocaman bir gülümseme» yle aydınlandığını gördü.

Gerçekten şanslı bir gündü. Manuel Benitez vahşi bir hevesle dövüştü. İlk boğa onu en az altı kez havaya savurdu, ama her defasında hemen kalktı. Lopez, «deniz tutmuş gibi bir his duyuyordum» diye anlatır. Halk heyecanla haykırıyordu. Geçişlerden birinde boğa birden durdu. İnsan ve hayvan bir an birbirlerine yapıştılar sanki. Doğruydu. Boğanın sol boynuzunun ucu matadorun kuşağına takılmıştı. Manuel kayıtsız bir tavırla hayvanı saldırmaya kışkırttı. Dehşete kapılan Lopez, «Hayır, hayır, Allah aşkına; bırak boynuzunu kurtarsın!» diye haykırdı. Arenada müthiş bir ole! gümbürdedi.

İkinci boğada Manuel emsalsiz bir gösteri çıkardı. Banderillaları ikiye böldü ve hayvanın üstüne atılıp o, kalem boyundaki sopaları belkemiğine sapladı. Halkın çılgın alkışlarıyla şımarıp daha da ileri gitti. Öfkeli bir atılışla koşmaya başlayan hayvanın karşısında diz çöktü. Soğuk terler döken Lopez, gözlerini yumdu. Açtığında, matadoru boynuzların üstünde bulacağını sanıyordu. Yanılıyordu. Son anda, Manuel saldırıyı bir dönüş yaparak atlatmış ve şimdi kımıltısız durmuş, soluk alan boğaya gülümseyerek bakıyordu. Manuel Benitez bu tarihî arenaya ulaşabilmek için uzun bir yol katetmişti; oradan, zaferle çıkıp üne ve onunla birlikte düşlerindeki koca arabalara, şahane konutlara, bezenmiş sofralara, kendisi için masalsı boyutlara bürülü tüm nimetlere kavuşmak istiyordu. Cüretinde ve yürekliliğinde bir saldırganlık başgöstermişti. Yakasını o güne dek bırakmamış olan kötü yazgıdan öç almak istiyordu âdeta. Ve bu, başarılı bir öç oldu. Her boğa için iki kulak kazandı. Korridanın sonunda şantiyedeki eski arkadaşları arenayı istilâ ettiler. Manuel Benitez omuzlar üzerinde ve bir zafer kortejinin başında arenadan çıktı. Unutulmaz Joselito'nun duvar oyuğundaki mermer çehresi, ilerde kendisiyle mukayese edilecek olan bu tanınmamış matadorun zaferine hoşnutlukla gülümsüyordu sanki.

Şenlik içinde Madrid'e dönüldü. Organizatör, Talavera'da gününü hesap yaparak ve kârları cebine indirerek geçiredursun, işçiler ve günün kahramanı kendilerini oraya getiren otobüslere doldular. Manuel sevinçten aklını kaçıracaktı. Öteye - beriye koşuyor, kadeh kadeh şarap içiyor, flamenkolar söylüyor ve dans ediyordu. Yazgıyla tutuştuğu bahsi kazanmıştı. Halkın önünde boğa güreşine çıkmış ve ışıklı giysiler taşımıştı. Ve halk onu alkışlamıştı. Bütün fedakârlıkları o akşam anlam kazanmıştı. Şöhret kapıları açılmıştı artık.

Otobüslerin Madrid'e varmasından sonra, şenlik şantiyenin yakınındaki Gato Negro adlı kahvehanede devam etti. Gece yarısına doğru Luis Lopez geldi. Yüzü bembeyazdı ve öyle yıkık bir hali vardı ki, kahvehanede birden ses soluk kesildi. Acemi emprezaryo başarısına çabuk sevinmişti. Plazaya gönderdiği iki güvenli adamı Talavera'da, Luis Lopez'e tuzluya patlayan şahane bir sofrayı silip süpürmekten başka bir şey yapmamışlardı. Kontrol etmeleri gereken kasa memurları tarafından dâvet edilmiş ve Talavera bağlarının ürünlerinin yarısını tüketmişlerdi. Sonra da sızıp kalmışlar ve kasa memurları kendi biletlerini satıp ortadan kaybolmuşlardı.

Şenlik ve onunla birlikte kutladıkları projeler de bitmişti. Luis Lopez, kasvetli bir sesle kaybettiği altmış beş bin pesetayla birlikte menacerlik ve emprezaryoluk mesleğinin de sona erdiğini ilân etti. Fiesta brava artık kendisinden bir seyirci olmaktan başka bir katkı bekleyemezdi.

Bu açıklamanın kendisi için ne felâketli olduğunu Manuel Benitez neden sonra anlayabildi. Ve elindeki şarap şişesi yere yuvarlandı. Luis Lopez'in sözleri, «Panama şapkalı, puro içen» beyefendi kendisini terkediyor, demekti. Gene başladığı noktaya dönmüştü. Tanışların, yüreklilikten ve paranın, güzel geçişlerinden daha önemli olduğu şu dünyada yeniden yapayalnız kalmıştı.

Acı bir uyanış oldu. İlk zaferi kulaklarında hâlâ yankılanan Manuel Benitez düşlerinin merdivenlerini gerisin geriye inmek, Talavera arenasında ebediyen yendiğini sandığı tekdüze ve şanssız yaşantısına yeniden başlamak zorunda kaldı. Madrid şantiyelerinde geçen uzun ve yorucu haftaları, yeniden köylerdeki capealarda intihar pazarları izledi. Orada, bir avuç peseta karşılığında, kana susamış bir seyirci kitlesinin ve kusurlu hayvanların önünde son bir umutla yanıp tutuşarak delice tehlikelere atılıyor-

du. Manuel, Lopez'in yerini alacak «Panama şapkalı» beyefendiyi arıyordu.

O sonbaharda uğradığı köylerden birinin adı Loeches'di. Ötekiler gibi basık evlerden meydana gelmişti ve bir asfalt yolun yamacındaydı. Köy meydanı kışın sel yatağı haline gelen, yazın güneşten çatlayan toprak zeminli yuvarlak bir alandı. Yedi yüz elli evden ancak on beşinde musluk suyu vardı. Sadece beş telefonu bulunan köyün başlıca ürünü başkentteki yapı şantiyelerine gönderdiği tuğlalarıydı.

Bununla beraber 11 - 14 eylül tarihleri arasında Loeches, şehrin koruyucusu Meryem Ana'nın şerefine düzenlediği yortuyla, miskince yaşantısına biraz renk katıyordu. 11 eylül sabahı, bir vatandaş, evinin balkonunda, durmuş, birkaç saat sonra başlayacak olan ferianın hazırlıklarını hoşnutlukla seyrediyordu. Adı Gregorio Torres Valasco'ydu. Loeches'in belediye başkanı ve bu niteliğiyle de hazırlanmakta olan şenliklerin sorumlusuydu. Aşağıda, belediye memurları meydana kazıklar çakıyorlardı. Saat beş buçukta bir mızıka takımı sokakları dolaşacak ve ferianın başladığını ilân edecekti. Havai fişekler atılacak, danslar, oyunlar oynanacak, Meryem Ana'nın heykeli gezdirilecekti. Ama asıl önemli olay orada, belediye binasının önünde, çakılan kazıkların içinde olacaktı. O yer, yoksul bir köy için büyük lüks sayılan bir korridaya sahne olacaktı.

Gelenekti. Her yıl, şenliklerin programını vatandaşlarına açıklayan belediye başkanı, Don Mariano Garcia de Lora'nın yetiştirdiği boğaların ve «bölgede zafer kazanmış iki ünlü matadorun» katılacakları «muhteşem bir boğa güreşi» yapılacağını ilân ederdi. Şöyle böyle bir abartma değildi bu. Köyün dar bütçesi boğa satın almaya elvermezdi. Bu nedenle, kiralamak zorundaydılar. Feriadan sonra hayvanlar, başka capeaların yolunu tutmak üzere

sahiplerine geri verilirdi. Belediye Başkanı o yılın boğalarını görmüştü. İçlerinden bir tanesi en az sekiz yaşındaydı. Don Gregorio böyle kocaman bir boğaya daha yeni rastlıyordu.

«Ünlü matadorlar»a gelince, hayalden başka bir şey değildi. Gerçek profesyoneller tutacak paraları yoktu. Loeches feriasının matadorları ne ünlü, ne de iki kişiydiler. Tanınmış kimseler değildiler; ve çok kalabalıktılar. Bir kısmı şimdiden kaldırımları doldurmuştu; daha da gelecekler vardı. Kısacası bunlar, bu ufak Kastilya köyünü şenlendirmek için hayatlarını ölümcül bir tehlikeye atmaya hazır maletillalardı.

Loeches'in uydurma arenasındaki seraba doğru koşanlar arasında Manuel Benitez de vardı. O, şanslı çıkmış, bir tüccarın Seat'ında yer bulmuştu. Halbuki ötekiler yolların tozları içinde ve genizlerini kurutan güneşin altında dolaşıp duruyorlardı. Bunlardan birinin adı Manuel Gomez'di. Yirmi üç yaşındaydı ve capea mevsimi başladı diye çalıştığı garajı bırakmıştı. Oturduğu Vallecas adlı gecekondu mahallesinden oraya gelmek için şafakta yola çıkmıştı. Ve Loeches'e dek uzanan yolda yürümeye başlamadan önce parasızlıktan bir kahve bile içememişti. Halbuki o sonbahar gününde zavallı araba tamircisi amaca çok yakın hissediyordu kendini. Bir gün önce, hayatında ilk kez olarak gerçek bir korridaya katılma teklifi almıştı. Ama o mucizevi kontratı gerçekleştirmek için, Gomez, güç bir sorunu çözümlemek zorundaydı. Işıklı giysiler kiralayabilmek için beş yüz peseta bulmalıydı. Bu parayı Loeches'de kazanabileceğine inanıyordu.

Gösteri öğleyin başlıyordu. Köy halkı meydana, komşu evlerin damına, pencerelere, çiçekli balkonlara yığılmaya başladı. Barikatlanmış bir çıkmaz, toril olarak kullanılıyordu. Don Gregorio'nun emri üzerine barikat kalktı ve ilk boğa göründü. Bu, Belediye Başkanı'nın hayranlığını

uyandıran yaşlı hayvandı ve uydurma arenanın ortasındaki kazığı neredeyse devirecekti.

Maletillalar peşpeşe piste girdiler. Uzun zaman kalamıyorlardı. Boğa, karşısına çıkmaya cüret eden çelimsiz silueti görür görmez üstüne atılıyor, bir top gibi yakalıyor, havada şöyle bir çeviriyordu. Hayvanın öfkeli atılışından korunmak için, oğlanlar peşpeşe, meydanın ortasındaki çeşmenin arkasına kaçıp sığınıyorlardı. Halk bağırışmaya, az sonra da zavallıları taşlamaya başladı.

Manuel Benitez bir köşeye çekilmiş boğayı gözlüyordu. «Hayvan, anasının gözü» diye düşündü. Ne pelerin, ne muleta dikkatini çekiyordu. İnsanı, yalnız insanı arıyordu. Capea tecrübesi düzineyi aşan Manuel bile, ilk seferinde boynuzlardan bir mucizeyle kurtuldu. Yere çalınmıştı; ayağa fırladı ve hayvana birkaç geçiş yaptırmayı başardı. Bir daha yaptırayım derken baldırında bir yanma duydu. Yere yıkıldı. Ve bu kez kalkamadı. Bacağı, dizden bileğe dek yarılmıştı.

Bu felâkete rağmen gene de şanslı sayılırdı. Don Gregorio'nun bürosunun yanındaki uydurma revirde fakülteyi yeni bitirmiş gencecik bir doktor bekliyordu. Ama yardım çantasında bir şişe konyaktan başka anestezi ilâcı yoktu. Bunu yaralının ağzına boşalttı ve yarayı dikmeye başladı. Toreronun etini deleyim derken iki kere iğne kırdı. «Derisi bir çingeneninkinden daha sertti.»

Dikiş bittikten sonra, onu, Loeches'e getiren arabaya taşıdılar. Dönüş yolu bir işkence oldu. Ancak zavallıyı Madrid'de daha da ağır bir hakaret bekliyordu. Toreros kliniğinin müdürü yaralıyı kabul etmedi. Bir boğanın boynuzuyla yırtılan bir bacak, bu kliniğin kapılarının, koridanın paryalarına açılması için yeterli bir pasaport değildi. Bu kliniğin bakımı, matadorlar sendikasına yazılmış profesyonel torerolara mahsustu. Dört yıl sonra, İspanya'nın baş matadoru ve Matadorlar Sendikası'nın başkanı ol-

duğunda Manuel Benitez, bir köpek gibi kanları aka aka geri çevrilişini anımsayacaktır. Ve onun portresi, Sir Alexander Fleming'inkinin yanına, bekleme odasına asılacaktır. Nitekim eski parya, o kurumun kapılarının yalnız fiesta bravanın kurbanlarına değil, bütün acil yaralılara açık bulundurulmasını emredecektir.

Seat yeniden yola düzülmüştü. İçinde inleyen bir yaralıyla, Carlos V meydanındaki muhteşem belediye hastanesine doğru yol alıyordu.

Manuel Benitez'in geçirdiği kaza üzerine Loeches'deki korrida kısa bir süre için durdu. Boğa, toril diye kullanılan barikatlı çıkınaza sokuldu, Don Gregorio, tedbirli davranmayı gerekli bularak alana başka bir hayvanı sokmalarını emretti. Belediye Başkanı'nın bu yerinde tedbirliliği köylüleri kızdırdı; halk haykırıyor ve katil boğanın yeniden meydana alınmasını istiyordu. Belediye Başkanı isteksiz isteksiz boyun eğdi.

Saygılı, hemen hemen mahçup bir sessizlik canavarın dönüşünü karşıladı. Kimse piste çıkmaya cesaret edemiyordu. Korkuyla bakışıyor, herkes ilk adımı ötekinin atmasını bekliyordu.

Bir **maletilla** nihayet ortaya çıktı ve boğaya doğru yürümeye başladı. Girişimi, zavallıyı çeşmenin öte yanına savuran azgın bir saldırıyla yarıda kaldı. Arkadaşlarından biri, vahşi hayvanı kımıltısız yatan bedenden uzaklaştırmak için atıldı. Ama boğa bir kafa darbesiyle yeni hasmını da yere çaldı. Boynuzu karnına yirmi santim battı. Revirde doktor korkunç yarayı görünce umutsuzca iç geçirdi. Böylesine daha rastlamamıştı. Eti delip girdikten sonra boynuz, karnın içinde damarları, sinirleri, kasları, barsakları delik deşik etmişti. Yaranın alt yanında atar damardan oluk gibi kan fışkırıyordu. Doktor, hemorajiyi durdurmaya çalıştı. O yoksul revirde yapabileceği başka bir şey yoktu. Bu yeni kazayla perişan olan Belediye Baş-

kanı, önüne gelen arabaya el koydu ve yaralının Madrid'e götürülmesini emretti.

Hareketten önce bir belediye memuru, bahtsız gencin adını kaydetti. Bu, ışıklı giysi satınalacak parayı kazanıp düşlerine kavuşmak için Loeches'e dek yirmi beş kilometre yaya giden genç otomobil tamircisi Manuel Gomez'di.

Manuel Benitez'in Anlatısı

«Görür görmez tanıdım. Loeches'de konuşmuştuk. İki hemşire onu, yanımdaki yatağa yatırdılar. Yüzü çarşaflardan daha beyazdı. Koluna bir küçük boru taktılar ve tepesinden aşağı bir şişe astılar. Uyuyor gibiydi. Hemşirelere yaranın ağır olup olmadığını sordum. Biri dönüp bana baktı ve «hepinizin de bildiği tek şey, boğaların bol para getirdiğidir; ama o boynuzların başka şeyler de getirebileceği aklınızdan geçmiyor» dedi.

«Bir süre sonra Gomez uyandı ve inlemeye başladı. Feciydi. Gece oldu, ışıklar yandı. Sonra söndü ve her taraf karardı. Uyuyamıyordum. Gomez hâlâ inliyordu. Konuşmaya çalıştım. «Gomez, Gomez, neyin var?» diye sordum. Duymuyordu herhalde, cevap vermedi. Durmadan durmadan inliyordu.

Gittikçe beter oldu. Bir ara, solumaya başladı. Bedeni zıngır zıngır titriyordu. Zaman zaman nefes almıyor gibi geliyordu bana. Sonra tiz bir ıslıkla yeniden solumaya başlıyordu. Korkuyordum. Oda kapkaranlıktı. Ta uzakta, koridorun ucunda bir ışık yanıyordu. Herkes uykudaydı. Etraftan nefes ve horlama sesleri geliyordu. Gomez hâlâ soluk soluğa inliyordu. Tüyler ürpertici bir şeydi. Yumuşak bir sesle adını söylüyordum; cevap vermiyordu. Biri gelsin, ona baksın istiyordum; ama görünürlerde kimse yoktu. Kimse gelmedi. Karanlığa rağmen karyolasının siluetini ve titreyen bedenini seçebiliyordum. Sonunda umu-

dumu kesip yardım istemekten vazgeçtim ve uyuyakaldım.»

Şafağın ilk saatlerinde Manuel Benitez bir ayak sesiyle uyandı. Gomez'in karyolasının başında bir siluet gördü. Sonra ziyaretçinin yabancı bir dille bir şeyler söylediğini ve elini yaralının alnına koyduğunu gördü. El, ağır bir haç işareti yaptı. Çarşafın ucunu kaldırdı, Gomez'in yüzünü örttü. Manuel Benitez bir çığlık koyverdi. Bahtsız arkadaşının öldüğünü anlamıştı.

Ziyaretçi geldiği gibi gitti. Hastanenin papazıydı. Ayak sesleri koridorda kaybolurken Manuel doğruldu, yandaki karyolada uzanmış yatan kımıltısız şekle baktı. Yanaklarında yaşlar koşuştu. «Gomez, Gomez...» diye haykırdı, ama ona sadece koğuşta yatan öteki hastaların horultuları cevap verdi. Uzun bir süre ölüye bakakaldı. Hava nihayet ağarıp koğuş aydınlandığında iğrenç gerçeği birden kavradı. Boğanın boynuzlarının önünde ün ve mutluluk elde etme tutkusunun bir yolu da o beyaz kefene doğru gidiyordu demek. Demek hemşire haklı konuşmuştu. Erişmeyi hayal ettiği o harika dünyanın bir başka yüzünün de bulunduğunu o an'a dek düşünmemişti.

9

MADRİD, BİR MAYIS AKŞAMI
Saat 6.35

El Cordobés, iskarpinleri çamurlara bata bata başkanlık locasına doğru ilerledikten sonra duruyor. Locanın önündeki parmaklığı süsleyen kadife kumaşın gerisinde omuzlarına yüklenen sorumluluğun bilincinde olan Başkan de Quiros, ciddi bir edayla bakışlarını sabırsızlık uğultularının yükseldiği arenada gezdiriyor.

Yirmi altı bin seyircinin huzurunda ve gözlerini televizyon ekranlarına dikmiş bekleyen yirmi milyon İspanyol'un karşısında bir tören yapılacaktır. Kahramanın birden görünmesi, oradan 600 km. uzakta, Palma del Rio'daki evlerden birinin oturma odasında garip bir telâş yaratıyor. Bundan sonraki gösteriyi seyredemeyecek kadar sinirli olan Angelita Benitez şeref koltuğundan kalkıyor ve avluya koşuyor. Orada gezinerek dua etmeye çalışıyor. Ama içerden, ona sesleniyorlar: «Venga Angelita; aqui esta Manolo...»

Oradan az uzakta, baba emekliye ayrılalı ailece yerleştikleri binada, bir başka kadın daha kaygıyla ekrana bakmaktadır. O büyük günde, Palma feriası için bizzat diktiği elbiseyi giymiştir. Büyük matadorun eski nişanlısı Anita Sanchez madalyonlu resmini armağan edip ebediyen onun olmayı vaadettiği adam için dua ediyor.

Kordoba'da, Plata sokağındaki **Ivory** kahvehanesinde çıt çıkmıyor. Elinde bir bira bardağı tutan ufak tefek, kırmızı yanaklı adam özel bir ilgiyle matadorun ekrandaki siluetine bakıyor. Bu adam vaktiyle, Palma sokaklarında ona, hayatının en utançlı anlarını yaşatmıştı. Jandarma emeklisi Çavuş Rafael Mauleon şimdi Kordoba'da oturmakta ve otomobil yedek parçaları satan bir mağazada muhasebeci olarak çalışmaktadır. Patronundan bu öğle sonrası için izin istemişti. Endülüs'ün ıssızlığında izini sürmüş olduğu düşmanının zaferini görmeyi hiç bir şeye değişmezdi.

Madrid'de yapılmakta olan korrida, matadorun, **alternativa**'sının kesinleşme törenidir. Bu törenle El Cordobés, boğa matadoru sıfatıyla fiesta brava tarihine geçecektir. O günden başlayarak, matador, ergin yani beş yaşını geçkin boğalarla dünyanın bütün arenalarında dövüşme hakkına sahip olacaktır. Bir torero bunu önemli arenalardan birinde kazanmalıdır.

Manuel Benitez boğa matadoru unvanını geçen yıl Kordoba'da adını aldığı kentte kazanmıştı. Fiesta bravanın fanatiklerinin gözünde bunca anlamlı ve sembolik bir tören daha bulunamaz. Yortunun baş rahibi, İspanya Matadorlarının başkanı Antonio Bienvenida olmuştu. Disiplinsiz, devrimci gençle, onu soylu loncasına kabul eden bu adam kadar birbirinin karşıtı iki insan daha tasavvur edilemezdi. Bienvenida, mesleğine El Cordobés'in doğduğu yıl girmişti. Manuel Benitez'e mesleğinin armasını verdiğinde kırk bir yaşındaydı ve o güne dek otuz altı kişinin daha **alternativa**'sına başkanlık etmişti. Ama taşkın gençle onu ayıran en önemli fark sanat anlayışındaydı. Bienvenida, o darmadığınık saçlı gencin geleneklere karşı gösterdiği alaycı küçümsemeyle, kurallara boyun eğmeyi reddetmesiyle, delice tutumuyla, güreşlerde uyguladığı ani karar ve anlık buluşlarıyla yıkmaya çalıştığı klâsik üslûbun ateşli

savunucusuydu.

Eski ve modern, klâsik ve isyancı, tasfiyeci ve tutucu, kısacası toromaşinin iki kutbu o gün, halifelerin kentindeki arenada bir araya gelmişti. İki kuşak, kırklıklarla yeniler karşı karşıyaydılar. Zaferler kazanmış eski kurt, genç arkadaşına sarıldıktan ve kılıçla kırmızı muletayı teslim ettikten sonra Kordoba halkı fiestanın meşalesinin el değiştirdiğini anladı.

Bazı basiretli gözlemciler için, El Cordobés'in kutsanması, başka değişikliklerin, yalnız fiesta bravanın değil, İspanya'nın yazgısıyla ilgili değişikliklerin de habercisiydi.

«Kesinleme,» daha kısa, daha sade bir törendir. Baş yönetici, toromaşinin ünlülerinden biri değil, korridanın en eski matadorudur. Bugün bu mevkide bulunan kişi, Manuel Benitez'den birkaç yaş büyük olan Pedrés'dir ve iyi bir namı vardır. En eskisi olmak nedeniyle en önce o dövüşmeliydi. Ama sembolik bir muleta - kılıç değiştokuşundan sonra bu şeref Cordobés'e verilecektir. İki matador tokalaşıyorlar. Halk alkışlıyor. El Cordobés bir gülümsemeyle teşekkür ediyor ve Başkan Quiros'u selâmlıyor. Sonra halka dönüp şapkasını çıkarıyor. Monterasını Las Ventas'ı dolduran kalabalığa doğru kaldırıyor. İmpulsivo'nun ölümünü onlara ve dolayısiyle televizyonların başına yığılan milyonlarca İspanyol'a ithaf ediyor. Yeni bir alkış salvosu, matadorun sungusuna teşekkür ediyor. El Cordobés muletasını açıyor ve boğaya doğru ilerliyor. Heyecan verici bir an bu. Locasında, Başkan Quiros, güreşe devam izni verme yükünün tüm ağırlığını yeniden omuzlarında duyuyor. Kaygılarını yatıştıran tek şey, halkın coşkusu. Genç matadorun büyük ününün esiridir; kendini, eli - kolu bağlı hissediyor. «Ün doyumsuz bir şeydir, ama meyvelerini koparan, sonuçlarına katlanmak zorundadır.» Bu yatıştırıcı düşünce üzerine başkan, basamaklara dolan yirmi altı bin seyirci gibi gösterinin tadına varmaya karar vererek kol-

tuğuna rahatça gömülüyor.

Birkaç sıra önde, callejonda kendine ayrılmış olan yerde Don Livinio Stuyck kalın bir Küba purosu yakıyor. Las Ventas'ın emprezasyosu için bu hoşnutluklarla dolu bir andır. San İsidro cömert davranmıştır. Geçmişte bir gün geri çevirmiş olduğu oğlanın ilk adımını artık hiç bir şey köstekleyemez.

Las Ventas'ın tuğla duvarlarından az ötede, sakin bir sokakta, yeşil pancurlu ufak bir bina boş ve sessizdir. Hemşireler, doktorlar, yaralılar, Toreros kliniğinin bütün sakinleri, salondaki televizyon aygıtının önünde toplanmışlardır. Bir tek kişi, Estremadura'nın köylerinden birindeki korridadan yaralı olarak getirilen Robustiano Fernandez eksik içlerinde. Doktor Maximo de la Torre'nin ameliyat masasında üç saat geçirmiştir. Hâlâ iyice kendine gelmemiştir ve nerede bulunduğunu bile henüz kestirememektedir. Yarı açık duran pencereden, arenadaki kükremeler duyulmaktadır. Koridorun ucunda bir ses, «Faena başlıyor» diye haber veriyor.

Bu sözler, zavallı banderilleronun aklını başına getiriyor. İnleyerek doğrulmaya çalışıyor. Ama uyuşuk bedeni onu kaldıramıyor; tekrar sırtüstü düşüyor. Boş yere yardım istiyor. Üstün bir çabayla başını kaldırabiliyor, gözlerini açıyor. Bakışlarını odada gezdiriyor, sonra yatağına bakıyor. Kendisine muazzam gelen bir uzaklıkta, çarşaflardan dışarı çıkan tek ayağını görüyor. «Tanrım, diyor kendi kendine; bacağım!» Dirseğine dayanıp biraz kalkıyor. Kolunu uzatıyor ve el yordamıyla sol bacağını arıyor. Robustiano Fernandez bir çığlık koparıyor ve çarşafı çekiyor. Bacağının yanında koca bir boşluk vardır.

Ufak odada, genç adam, çocuklar gibi ağlarken komşu evlerin damlarını aşan alkış sesleri yöreyi kaplıyor. İspanya, fiestanın prensini alkışlıyor. Robustiano Fernandez de o prenslerden biri olmak istemişti.

El Cordobés her adımını yankılayan uğultuları duymuyor. Çevresini kuşatan haşmetli dekorun içinde sadece kumları ve ötesinde boğayı görüyor.

Matador hoşnuttur. O an'a dek dövüş dileğince olmuştur. José'nin kargı darbesi İmpulsivo'nun yiğitliğini kanıtlamıştır, ceza taşkınlığını dindirmiş, ama gücünü eksiltmemiştir. Çarçabuk saplanan banderillalar öfkesini kışkırtmadan ona canlılık vermiştir. Pelerinli geçişler kargının işini tamamlamış, hayvanın başı iyice eğilmiştir. Hafif bir gülümsemeyle, «şeref verici bir boğa» diye düşünüyor.

El Cordobés yanılmaktadır. Ne kargı, ne pelerin geçişleri, ne görüşü açan kan kaybı, İmpulsivo'yu daha az tehlikeli bir hale getirmiştir. Ancak İspanya'nın ilâhını o anda tehdit eden en büyük tehlike pistin durumudur. Her adımda ayağı çamurda kayıyor.

Yağmur durmuştur, ama merdivenlerin tepesinde yeniden toplanan kara bulutlar göze çarpmaktadır. Birkaç dakika sonra Madrid'e bir sağanak daha yağacak ve o zaman Başkan Quiros korridaya kesin olarak son verecektir. Bu tehlikeyi kavrayan Manuel Benitez göksel öfkeden önce davranmaya karar veriyor.

Korridanın ölümden önceki safhası güzel bir ad taşır: **Faena.** Bu, dövüşün en aranan anıdır; orada insan ve hayvan tek başlarına karşı karşıya kalırlar, matador sanatının bütün inceliklerini, dehasının gizlerini, yeteneklerinin değişik yönlerini gösterebilir. Bu an, kırmızı bir kumaş parçasıyla birbirine bağlanan iki varlığın karşılaşmasının emsalsiz bir heyecan yarattığı yüce bir andır.

Başka zaman olsaydı, Manuel Benitez faenasına, kendisini üne kavuşturan şatafatlı geçişlerden biriyle başlardı: Örneğin boğayı çok uzaktan çağırır, hayvan saldırırken birden dönüverir, bir yarım tur yapar, onu tam yanına varırken karşılardı; ya da diz çökmüş olarak karşılardı. Ama bugün, İspanya'nın en büyük matadoru Madrid halkına ya-

rarsız fantazilerden uzak, sade bir gösteri çıkarmaya kararlıdır. Böylelikle gösterişe kaçıp halkın gözünü boyadığını iddia edenleri susturabileceğine inanmaktadır.

Az önce pelerinle yaptığı gösteriyi şimdi muletayla tekrarlayacaktır. İmpulsivo'yla, pistin tehlikeli yerinde, tam ortasında, en yakın yardımdan otuz metre uzakta karşılaşacaktır. Bu otuz metrelik cıvık kum, onu yardımcılarından ayıran muazzam bir mesafedir. Kaza halinde, kaygan yerde rahatça koşamayan, üstelik ağır giysileriyle hantallaşmış olan matadorun asistanları, yanına ancak on beş saniye, bitip tükenmek bilmeyen on beş saniye sonra varabilecekler ve o süre içinde İmpulsivo'nun boynuzlarında Allah korusun.

Matador, iki kuru muleta hareketiyle boğayı pistin tam ortasına çekiyor. Sonra haşmetli bir edayla dikilip, yere sağlamca basmak suretiyle faenasını o yerde icra etmek niyetinde olduğunu belirtiyor. Bu kararlılık karşısında basamaklardan hoşnutluk dolu bir homurtu yükeliyor.

Matador, muletayı açıyor ve ucundaki sopayı sıkıca tutup titretmeye başlıyor. Kolunu yavaşça uzatarak, kumaşla hayvanın yüzünü okşuyor. Sessizlikte, yirmi altı bin seyirci, mehtaplı gecelerde sayısız defalar gürlemiş olan sesi duyuyor: «Hey, toro!» Bu çağrı üzerine, İmpulsivo irkiliyor. Korkunç bir hamleyle, boynuzları eğik olarak kırmızı kumaşın içine dalıyor.

10

«CESARETİNİ BİR DEMET ÇİÇEK GİBİ SUNUYORDUM»

Manuel, o yıl, ömrünün en hüzünlü sonbaharını yaşadı. Hastaneden çıkar çıkmaz, köy köy dolaşıp mevsimin son capealarını kovaladı. Yanındaki yatakta ölen arkadaşının trajik hayali gözlerinin önünden gitmiyordu. Cesaretinin yıpranmamış olduğunu kendi kendine kanıtlamak için yanıp tutuşuyordu. Ama ölümcül köy ferialarında boğalarla topallaya topallaya dövüşen delikanlıya kimse kulak asmıyordu. Bir gün, Loeches'deki genç doktorla rastlaştı. Adam onu tanıdı ve paçasını kaldırıp henüz iyice kapanmamış olan yarayı inceledi. «Çıldırmışsın sen!» diye haykırdı. Çırak teroro acı acı güldü. Omuz silkti; garip bir ciddiyetle, «ya boğaları öldüreceğim; ya onlar beni öldürecekler» diye karşılık verdi. Bunun üzerine muletasını aldı ve dingin adımlarla, kendisini beklemekte olan vahşi hayvana doğru gitti.

O hüzünlü sonbaharda Manuel Benitez, boğaların boynuzlarından çok, umutsuzluktan ölecek gibiydi. Fiestanın kapılarını nihayet kendisine açacağını umduğu o mevsim de fiyaskoyla sona eriyordu. Işıklı giysileri giymişti; ama sadece bir kez; bir yoldaşının öldüğünü görmüştü ve bu zalim tecrübe gücünü yıpratmamıştı. Onu, Currito de la Cruz serabının peşinde sürükleyen tutku hâlâ içini kemiri-

yordu. Ama yıldızına olan güveni sarsılmaya başlamıştı. Zamanla yarışmıştı ve yarışı yitirmek üzereydi; artık matador olamayacağını anlamaya başlamıştı. Yeniden iş aramak gerekecekti; ama bu kez adımları onu Luiz Lopez'in şantiyesine götürmeyecekti. Eski menacerinin inşaattaki şansı, toromaşidekinden daha başarılı olmamıştı. Malî sıkıntılar içinde kıvranan müteahhit, işçilerin bir kısmına yol vermişti. Ve ayrıldığı adamlardan biri de, tutkuları kendisine altmış bin pesetaya malolan uzun kollu gençti.

Bereket versin Don Celes adlı bir tuğla tüccarı haline acıdı da, Manuel'i bir felâketten kurtardı. O da, genç duvarcının, malayı bırakıp eline kılıç almaya lâyık olduğuna inanmıştı ve babacan adam bir menacer aramaya koyuldu.

«Cesaretini herkese, bir demet çiçek gibi sunuyordum, diye anlatacaktı; ama kimse istemiyordu. Herkesin gözünde o, aç ve umutsuz serserinin biriydi.»

Daire, Madrid'in Vallehermosa sokağında, **Armacon** kahvehanesinin üstünde tuğladan eski bir binaydı. Puronun acı, sert kokusu salondaki mobilyalara tek tek sinmişti. Parke, masalar, sandalyeler, şöminenin üstü kiracısının zevklerini ortaya koymaya yetiyordu. Her taraf toromaşi gazeteleriyle doluydu.

1960 yılının başlarında bir kış günü telefon bu dairenin sessizliği içinde tiz tiz çaldı. Vakit öğleyi biraz geçiyordu. Mavi ipek robdöşambr giymiş göbekli adam gelip açıncaya dek bir süre öyle çaldı.

Telefon eden, sonbahardan beri Manuel Benitez'in cesaretini bütün tanıdıklarına «bir demet çiçek gibi» sunan tuğla tüccarı Don Celes'di. O sabah başvurduğu kişi ise, son umuduydu. Adam, purosunu çiğneye çiğneye, «torero olmak isteyen delifişeklerden bıktım» diye cevap verdi.

Gene de, dostu, tuğla tüccarını kırmamak için, o ha-

rika gence, aşağıdaki kahvede bir kadeh şarap sunabileceğini söyledi.

Ahizeyi yerine koyar koymaz, Rafael Sanchez, «El Pipo» yaptığı bu alicenaplık gösterisinden ötürü pişman oldu. Dehası sayesinde 1'inci ağır topçu alayını besleyebilen adam, «insanlar nezaketimi hep kötüye kullanıyorlar» diye düşündü.

Rafael Sanchez «El Pipo» nun Anlatısı

«Savaş sonunda milyonerdim. Evet, bir milyon pesetam vardı. Bu savaş beni zengin etmişti. 1939'da milyonerim diyebilen İspanyollar parmakla gösterilirdi. Daima söylerim, parayla her şey yapılır. Kimi bir köşede oturup sayar; bazıları da harcarlar. Ben harcayanlardanım.

«Babam, kabuklu deniz hayvanları sattığımız dükkânda kendisiyle çalışmamı istiyordu. Ama benim kafamda başka şeyler vardı. Milyonumu kazanmak için çok sıkı çalışmıştım. Kimse hediye etmemişti. Ben de herkes gibi riske girmiştim. Şimdi biraz rahat etmek istiyordum.

«Havailik mi? Dostum Manolete'nin peşisıra onu da bol bol tattım. Şahane, gıcır gıcır Studebaker President'im o yıl İspanya yollarının alışılmış görünümlerinden biri olmuştu. Ufak Endülüs kasabalarından geçerken arabamı görmek için herkes kapılara koşardı. İspanya'da girmediğim arena avlusu kalmadı. Dostum Manolete nereye gitse, onunla giderdim. **Patio de caballos**'a dek sokulurdum. Bir klakson yeterdi, kapılar hemen açılırdı.

«Arabam ve şapkam sayesinde herkes beni tanırdı. O şapkanın modelini ben çizmiştim; araba kullanırken gözüme güneş gelmesin diye geniş kenarlı olmasını istemiştim. Madrid'in en büyük şapkacısı Rubio bana bu şapkadan düzinelerle yapardı. Savaş yıllarını izleyen günlerde hayat güzeldi benim için.

«O zamanlar Manolete ve ben, dilediğimiz her şeyi elde ediyorduk. Zira ben para sahibiydim ve Manolete ünlü bir matador olma yolundaydı. Halbuki başkaları ihtiyaçlarını bile sağlayamıyorlardı. Biz ise her şeyin, otellerin, lokantaların, kabarelerin en iyilerine girip çıkabiliyorduk. Bir tek flamenko barı yoktu ki, Rafael Sanchez'i ve geniş kenarlı şapkasını tanımasın. İçeriye girer girmez, beni en iyi masaya oturturlardı ve eve güneş doğarken dönerdim. Ama öğleden sonraları mutlaka arenada bulunur ve dostumun güreşini seyrederdim.

«Bu, bir yıl böyle sürdü. Unutamayacağım bu bir yılın sonunda meteliksiz kalmıştım. Ama umurumda değildi. İyi eğlenmiştim. Ah! evet, iyi eğlenmiştim.

«Madem bir milyon pesetam uçmuştu, sıfırdan başlamam gerekiyordu. Kordoba'ya döndüm ve etrafımda neler oluyor, gözlemlemeye koyuldum. Bu adamların neye ihtiyacı var? diye kendi kendime sordum. Evet, bu şehir pisti, fare ve her türlü haşaratla doluydu. «Kordoba'nın haşarat ilâcına ihtiyacı var» diye kendi sorumu cevapladım. «Haşarat öldürücü ilâçlar» kralı olmayı kafama koyarak Studebaker'imi sattım.

«Ne yazık ki, her şeyi düşünmüş, ama bir şeyi unutmuştum. Herkesin haşarat öldürücüye kuşkusuz ihtiyacı vardı, ancak kimsede satın alacak para yoktu. Öyle ki, bir yıl daha geçtiği halde eskisi kadar parasızdım. İşi kapattım ve Madrid'e gidip başka girişimlere atılmaya karar verdim.

«Amor de Dios sokağında bir lokanta açtım; savaşta bana bunca para kazandıran Endülüs'deki meyhane gibi adını **El Puerto** koydum. Ancak o meyhaneyle tek benzerliği bu oldu. Haşarat ilâcından daha şanslı çıkmadı. Alacaklılarımdan birine devretmek zorunda kaldım.

«Lokanta elimden gittiği gün yoksul bir adamdım. Ben, Rafael Sanchez El Pipo, İspanya'nın en iyi otellerinde

yaşamış olan adamın cebinde şimdi kahve içecek parası bile yoktu.

«Üç hafta sonra babam öldü ve kabuklu deniz hayvanları dükkânı bana kaldı. Bu, beni kurtaran mucize oldu. Kordoba'ya döner dönmez işi büyütmeye karar verdim. Endülüs'te babama «kabuklu deniz hayvanları kralı» derlerdi. Çok geçmeden bana da aynı lakabı vereceklerdi; ve yalnız Endülüs'de değil, bütün İspanya'da, her yerde Huelva'da, Cadiz'de, Sevilla'da şubeler açtım. Madrid'de ise sekiz dükkânım vardı.

«Manolete'yle birlikte kent kent dolaştığım aylar içinde generaller, bakanlar, politikacılar arasında epey ahpap edinmiştim. Yararlı tanışlardı bunlar. Bu yüksek mevkili kimseler aracılığıyla kabuklu deniz hayvanları ticaretinde bir tür monopol elde ettim. Endülüs kıyılarından çıkarılan ürünlerin salamuralanmasını kontrol ediyordum. Çok geçmeden bütün balıkçılar benden mal almaya başladılar.

«Böylece, deniz hayvanları piyasasını avucumun içine aldım. İnanılmaz kârlar elde ediyordum. Öyle ki, yeniden dileğimce yaşayabilirdim. Manolete'yle gene yollara düştüm.

«Hayatımın en parlak devri oldu. O zamanlar Manolete sanatının doruğundaydı. Bakanlar, generaller, aktrisler, güzel yabancı kadınlar etrafında fırdönüyorlardı. Gittiğimiz yerlerde şerefine ziyafetler verirdim; flamenko şenlikleri sabahlara dek sürerdi. Gerçekten görülmemiş bir yaşantıydı. Ne yazık ki, her şeyin bir sonu vardır.

«İşlerimle bizzat ilgilenmeyince her şey kötüye gitti. Dükkânların başına koyduğum kimseler beni dolandırmaya başladılar. Ufak tutarlar için göz yummaya hazırdım, ama günün birinde işi çığrından çıkardıklarını farkettim. iflâs etmiştim.

«Hep böyledir; işler iyi gitti mi, her şey iyi gider. Kö-

tü gitti mi, her şey kötü gider. Benimkiler ise berbat gitti. Boynuma dek batmışım. Güzelim işimi kapattım. Gene beş parasız kaldım.

«Dostum Manolete'nin durumu da pek parlak değildi. 1947'de Güney Amerika'dan döndüğünde çekileceğini söyledi. Önce kimse inanmadı. İnanınca da tepeleri attı. Halk karşısına dikildi.»

4 temmuz 1947, Manuel Rodriguez «Manolete» nin 31. yaş günüydü. Yaralanıp tedavi altında bulunduğu sürelerin dışında 1939'dan beri hemen hemen aralıksız boğa güreşlerine çıkıyordu. Bu sekiz yıl içinde 200.000.000 frank (500 milyon TL) kazanmıştı. O devirde İspanya'nın, savaş halindeki Avrupa'nın tamamiyle dışında yaşadığı, İç Savaş'ta ekonomik durumu sarsılmış olduğu ve şimdi kapalı bir ekonomi politikası güttüğü gözönünde tutulursa bu tutar, inanılmayacak kadar muazzamdı. Bir gün hesap etti: Serveti ailesinin bütün fertlerinin beş kuşaktan bugüne dek kazandıkları paranın toplamından fazlaydı. Ve şimdi, bu parayı yemenin zamanının geldiğini düşünüyordu. Sekiz yıllık korrida hayatının heyecanları onu derinden etkilemişti. Çok içiyor ve yeteri kadar uyumuyordu. Bu nedenle Güney Amerika turnesinden sonra çekilmeyi düşünüyordu.

Metresi, halkın kendisini rahat bırakmayacağını söyledi. «Gözkamaştırıcı sırmalı giysileri heyecan ve görkemin sembolüydü. Böyle bir şey yapmaya kalkışırsa onu vururlardı.»

Haklı konuşuydu. Çekileceği haberi öfkeyle karşılandı. Manolete, ülke için çok şey demekti. Torero'dan da fazla bir şeydi. Bir destan, İspanya'nın şanlı geçmişinin anısı, geleceğinin umudu ve yaşadıkları karanlık günlerin avuncuydu. Onu bir ilâh yapan halk, insafsızca üstüne üstüne gitti. Yalnız ufak boğalarla boğuşuyor diyerek sitem ediyor, Luis Miguel Dominguin adlı yirmi bir yaşında genç

bir torero'nun rekabetinden korktuğunu ileri sürüyorlardı.

Bu sözler bir İspanyol'u ve bir matadoru en hassas yerinden, gururundan vuracak niteliktedir. Halkın hakaretli gümbürtüsüne son verme isteğiyle bir mevsim daha kalmaya karar verdi. Böylesine yüce olmamış, böylesine kocaman ve tehlikeli hayvanlarla boy ölçüşmemişti. Ama bir zamanlar ona tapınan halk, şimdi kayıtsızdı. Fazlasını istiyordu; daha fazlasını istiyordu.

Otuz yıl önce Joselito'da olduğu gibi Manolete de girdiği bütün plazalarda yuhalanıyor ve ağzıyla kuş tutsa küçümsenme ve kinle karşılanıyordu.

San Sebastian'da bir gazeteciye, «seyirci, her korrida-da biraz daha mızmız oluyor, diye anlatmıştı. Başa çıkılacak gibi değil. Verecek bir şeyim kalmadı artık.»

Bir zaman sonra inatla düşman olan bir seyirci kitlesi önünde kendi kendini aştığı o arenada samimî dostu ve rakibi Carlos Arruza'ya, «Ne istiyorlar, biliyorum, dedi. Belki günün birinde şu namussuzlara istediklerini veririm.»

28 ağustosta, Morena sıradağlarının eteklerindeki ufak maden kasabasında güreşecekti. Her yıl, feriaları için Linares maden işçileri en iyi toreroları ve boğaları getirtirler. Luis Miguel Dominguin ve Gitanillo de Triana o gün Manolete'yle birlikte afişi paylaşıyorlardı. Hayvanlar ünlü Eduardo Miura'nın otlaklarından getirilmişti. **Toros de muerte** (ölüm boğaları) diye tanınan Miuralar, bütün öteki soylardan fazla torero öldürmüşlerdir: Korrida oyununu ötekilerden çabuk kavrarlar.

Manolete'nin ikinci hasmının adı İslero'ydu. Orta cüsseden sayılırdı ve sol böğründe 21 sayısını taşıyordu. Manolete'nin karşılaştığı 1004'üncü boğaydı. Tek kusuru sağ boynuzuyla vurmaya fazlaca eğilimli oluşuydu.

Manolete ona öyle şahane ve tehlikeli geçişler yaptır-

dı ki, halk nihayet alkışladı. Menaceri ona, mümkün olduğu kadar çabuk kılıçlamasını ve fazla gösterişe kaçmamasını rica etti: zira hayvanın kusuru onu özellikle çok tehlikeli yapmaktaydı.

Manolete bir el hareketiyle öğüdü reddetti. Mağrur ve haşmetli bir küçümsemeyle, Linares seyircisine tüm yürekliliğini ve bilgisini göstermeyi, böylece öteki seyircilerin ve hakaretlerinin öcünü almayı kurmaktaydı. Dingin ve güçlü bir hareketle kılıcı kabzasına dek boğaya sapladı. Ama hareket öylesine ağırdı ki, kılıç taşıyıcısı «yavaşlatılmış bir filmin resimlerini» görüyormuş duygusuna kapılmıştı.

Hareket çok ağırdı. Hayvan başını kaldırdı ve yere yıkılınadan önce sağ boynuzuyla matadorun bacağına şiddetli bir darbe indirdi.. Yardımcıları tarafından taşınan Manolete arenayı son kez aştı. Alkış sesleri uzaktan uzağa kulağına geliyordu. Linares halkı onu ayakta alkışlıyordu.

Rafael Sanchez «El Pipo» nun Anlatısı

«Hayatımın tek pişmanlığı, son korridasında dostumun yanında bulunmamış olmaktır. Haberi duyar duymaz bir Hispano - Suiza'ya atlayıp, boğa yaraları mütehassısı Doktor Jiménez Guinea'yı almaya koştum. Gece vakti Linares'e hareket ettik. Yarı yolda, beraberimizde götürdüğümüz penisilini korumak için meyhaneden buz aldık. O devirde İspanya'da penisilin kıtlığı vardı. Gitanillo de Triana'yla karşılaştık. Korridalarından birinde iki bilet karşılığında, zengin bir Meksikalı tarafından Manolete'ye hediye edilen Buick'ine atlayıp bizi karşılamaya gelmiş.

«Hepimiz Buick'e atladık, hızla yolumuza devam ettik. Hastanedeydi. Garip rastlantı: Geçen yıl Manolete, arabasıyla devirdiği bir çocuğu o hastaneye götürmüştü.

«Doktora, «Yarabbi şükür! buradasınız Don Luis,» diye mırıldandı. Doktor onu avutmaya çalıştı. Az sonra Manolete, sol bacağını hissetmediğini söyledi. Don Luis masaj yapmaya başladı.

«— Sakin ol, Manolo. Yum gözlerini.

«Manolete «Yumdum» diye mırıldandı. Gözleri açıktı. Anladım. Birkaç dakika sonra parmaklarını çarşaflara kenetleyerek, «Ay, Madre!» diye haykırdı.

«Kasıldı. Bitmişti.»

Manuel Rodriguez «Manolete» önceden demişti; sonunda halkın dielğini yerine getirdi. On binlerce İspanyol Kordoba'nın mezarlığı Campo de la Merced'e dek cenazesini izledi. Joselito'da olduğu gibi, İspanya, Manolete'yi bir aziz ve ölümünü bir destan yaparak vicdan azabını yendi.

Rafael Sanchez, fiesta brava dünyasına girmek ve torero menaceri olmak için o üzüntülü atmosferi buldu sanki.

Rafael Sanchez «El Pipo» nun Anlatısının devamı

«Bu gibi işlerde, insanın taş gibi yüreğe ve büyük bir kavrama gücüne sahip olması gereklidir. Gerisi önemsizdir. Uzun zaman duraksamıştım; ama kafama koyunca hemen atıldım.

«İlk torerom Ramon Tirado, bir Meksikalıydı. Onu İspanya'da meşhur etmek istedim. Bir gün, Franco'nun Madrid hava limanına geleceğini haber aldım. Hemen Mexico'ya telefon ettim ve aynı saatte hava limanına ulaşan uçağa atlayıp Madrid'e gelmesini söyledim. Televizyonun, basının, foto muhabirlerinin Franco için oraya koşacaklarını biliyordum. Caudillo'nun sayesinde bu Ramon Tirado'ya bedava ve şahane bir reklâm sağlayabileceğimi kestirmiştim.

«Sonra daha parlak bir şey aklıma geldi. Hemen Tirado'ya telgraf çektim, biletini satın almasını, rezervasyon yaptırmasını, ama uçağa binmemesini söyledim. Sonra yanıma iki foto muhabiri alıp hava limanına gittim. Meksika'dan gelen uçak, Franco'nunkinden birkaç dakika önce indi. Torero'nun adı yolcu listesine yazılıydı. İki gazeteciyi, İspanya arenalarının müstakbel ilâhının fotoğraflarını çekmek üzere geçide götürdüm. İnmedi elbet. Bunun üzerine, Atlas Okyanusu'nda kendini uçaktan atmış olduğu söylentisini yaydım. Birkaç dakikada bu söz bütün havalimanına yayıldı. Bunun üzerine gazeteciler Franco'yu bir yana bırakıp etrafıma toplandılar: Televizyon, foto muhabiri, hepsi tamamdı. Suratıma yaslı bir hava verip kaybettiğim toreromun sanatını anlattım. Tamamı o anda uydurduğum yalanlardan ibaretti. İnanılacak gibi değil, masalı İspanya'nın bütün gazeteleri yayımladı. Ertesi gün yirmi milyon İspanyol, Ramon Tirado'nun kim olduğunu biliyordu.

«Üç hafta sonra, torerom, «okyanusta, bir şilep tarafından kurtarılan bir kazazede» oldu çıktı. Mucize; Tanrının lütfu! Gazeteciler ilk beyanatıma öylesine inanmışlardı ki, pis kurnazlığımı hiç biri açığa vuramadı. O yıl herkes Ramon Tirado'yu seyretmek istedi. Müthiş para kazandık. Ne yazık ki, benim reklâmda gösterdiğim kabiliyeti Meksikalı, arenada gösteremedi. Millet farkına vardı. Mevsimin sonuna varmadan söndü. Yol verdim.

«Geçmişteki başarılarım ağzıma tat vermişti. Meksika'ya gidip bir deniz hayvanları işi kurdum. Ama orası cengel ormanlarından beterdir. O hırsızlar ülkesinde namuslu adam dikiş tutturamaz. Birkaç peso kazanmak için üç - beş korrida düzenleyeyim dedim. O da olmadı. Düş kırıklıkları içinde, meteliksiz olarak İspanya'ya döndüm.

«Zor zamanlar geçirdim. Yalnız bir kez para kazanabildim: Matador Pedrés için Albacete şehrinde düzenledi-

ğim korridada. Az kaldı kalp sektesinden gidecektim. Pedrés, Albacetelidir; onun yıldız olduğu bir korrida düzenlemekle arenayı dolduracağımı hesaplamıştım. Ve boğanın da, İspanya'nın en iyi boğalarının yetiştiği Antonio Urquijo'nun otlaklarından getirileceğini ilân ettim.

«Atmıştım elbet. O boğaları satın alabilecek param yoktu. Bir arkadaşı, kazancın bir kısmını bırakmak suretiyle ortak olmaya ikna ettim. İşin fena tarafı hayvanlar perşembe günü teslim edilir edilmez, parayı ödemek gerekiyordu. O gün öğleden sonra Pedrés'in bir korridası vardı. Allah korusun yaralandı mı, bizimki fiyasko olurdu; kimse gelmezdi. Öyle ki, Pedrés'in geleceğine emin olmadan bunca parayı boğalara bağlamak hiç işime gelmezdi. Nasıl olduysa, yetiştirici parayı perşembe akşamı vermeme razı oldu. Arkadaşımı otlağın yanındaki kahvehanelerden birinin telefonunun önüne diktim. Sonra plazaya gidip Pédres'in korridasını seyrettim.

«Beşinci boğa matadorun son hasmıydı. Onun da ölü olarak yere yuvarlandığını görünce yerimden fırladım ve hemen ortağıma telefon edip boğaların parasını ödemesini söyledim. Kurnazlığımdan ötürü pek kıvançlıydım; keyifli keyifli gidip yerime otururken haykırmalar duydum. Pedrés, bir arkadaşının dövüşeceği, gösterinin son boğasını pikadordan uzaklaştırayım derken yaralanmış. Neredeyse çıldıracaktım. Callejon'a koştum; Pedrés bembeyazdı ve yardımcıları onu revire taşıyorlardı. Durumunu öğrenmek üzere içeri girmeme polisler izin vermediler. Dehşet içinde kalmıştım. Bütün umutlarım yıkılmıştı. Boğaların parası verilmişti ve matadorum dövüşmek üzere arenaya gelmeyecekti. Bu korrida yalnız son meteliklerimi eritmekle kalmayacak, beni borca da sokacaktı.

«Revirin kapısı açıldı. Gözlerime inanamıyordum. Pedrés karşımdaydı; mezardan çıkan İsa Peygamber gibi.

«— Hafif bir şeydi, Don Rafael, dedi.

«Öylesine sevinçliydim ki, neredeyse bayılacaktım. Pazar günü üç yüz elli bin peseta kazandık.

«Bütün yıl tek kazancım bu olmuştu. Öyle ki, kış geldiğinde ceplerim altınla dolu değildi. İspanya'da kötü bir şey varsa, o da bilet alacak parası olan bir sersemin bile kendini dünyanın en büyük toromaşi uzmanı sanmasıdır. Bu nedenledir ki, fiesta brava işlerine biraz ilgi duyanın talepleri eksik olmaz. Tuğla tüccarı Don Celes bana iki günde bir telefon eder ve karşılaştığı gencin, bir Manolete olacak yeteneklere sahip olduğunu tekrarlar dururdu. Herkes Manolete olabilir, İspanya seri halinde Manolete imâl eder sanırlar. Kurtulmak için, tuğlacının dediği delikanlıyla bir kadeh **copita** içmeyi sonunda kabul ettim.

«Kahvehaneye girer girmez, gözleri derimi delecek sandım. Koşup beni karşıladı, «Menacerim olun, size bir Mercedes satın alırım» dedi.

«— Sakin ol. Bir Mercedes kaça satılıyor biliyor musun? diye sordum.

«— Evet, diye cevapladı. Bir milyon pesetaya.»

«Kir-pas içindeydi. Giysileri param-parça olmuştu. Çarıklarının altı patlamıştı. Zayıftı. Saçları çok uzamıştı. «Dön bakayım» dedim. Hep böyle yaparım. Bu oğlanlarda görmek istediğim ilk şey kollarıdır. Onunkiler çok uzundu. İyi belirtiydi bu: Uzun kollu olanları iyi muleta oyunları çıkarırlar. Neden torero olmak istediğini sordum.

«— Açlıktan, yoksulluktan kurtulmak için» dedi.

«— Parayı sever misin?

«— Sizden de, herkesten de fazla.»

«Yirmi dört yaşında olduğunu söyledi. Yaşının geçtiğini, bedeninin gerekli yumuşaklığı yitirdiğini hatırlattım.

«— Yaşın önemi yok, diye atıldı. Cesaret başta gelir.»

«Daha önce boğa güreşine çıkıp çıkmadığını sordum.

«Elbette, dedi. Sık sık. Geceleri, otlaklarda. Benim gibi biri boğa güreşini nerede öğrenebilir?»

«— Küçük, dedim; kanının rengini biliyor musun sen?

«Pantolonunun paçasını sıyırdı ve kanlı yarayı gösterdi. «İşte kanımın rengi» diye karşılık verdi. Ve şunları ekledi: «Bana bir şans verin, Don Rafael; söz veriyorum, pişman olmayacaksınız.»

«Bu çocuklar hep birbirlerine benzerler. Aynı şeyleri söyler, daima aynı vaadlerde bulunurlardı. Tavırları güzeldi, ama çok yaşlıydı. Onları on altı - on yedi yaşlarında ele almak gereklidir. Ona, işlerimin çokluğunu ve ne yazık ki, kendisiyle meşgul olamayacağımı söyledim. Hemencecik de pişman oldum, çünkü onda bir şeyler var, diye sezinliyordum. Evet, siluetinde bir şeyler vardı.

«Bana doğru eğildi ve «Don Rafael, diye kükredi, sizin hiç bir şeyden anladığınız yok. Ne insanları, ne boğaları tanıyorsunuz.»

«Döndü ve kapıya doğru gitti. İçimden bir ses gürledi: «Rafael Sanchez, yanılıyorsun galiba.» Çıkmak üzereydi. «Hey delikanlı! diye seslendim. Gel.»

El Pipo, önce sandviç ve bir fincan kahve ısmarladı. Manuel, yirmi dört saatten beri ağzına bir lokma koymamıştı. Sonra her gün uğrayıp haber sormasını söyledi. Dostları aracılığıyla Salamanqua bölgesindeki tientalardan birinde bir oportunidad elde edebileceğini umuyordu.

Haftalar geçti; haber çıkmıyordu, Manuel, El Pipo'nun dairesinin altındaki kahvehanede demir atmıştı. Eskisinden de umutsuz olduğu bir gün, El Pipo'yu, bir pankarda, kendisine bir oportunidad tanıyacak kişiye bir Mercedes armağan edeceğini yazdırmak ve bunu sırtlayıp Puerta del Sol'da gezinmekle tehdit etti. İşi yoktu, parası yoktu; kahvehaneciler acıyıp yemek artıklarını verdikleri za-

man ancak karnını doyurabiliyordu. Geceleri, eskisi gibi şantiyelerde yatıyordu. Ve her gün, heyecan içinde, Don Rafael'e telefon ediyordu.

Kulakları, bir gün nihayet sihirli sözleri duydu. «Randevu yarın, saat onda Canalejos meydanında.»

Bütün gece uyumadı ve randevuya yarım saat önce gitti. Öyle kirliydi ve öyle pis kokuyordu ki, El Pipo rahatsız olduğundan onu arabanın en arkasına oturttu.

Tienta, Salamanque bölgesinin en ünlü boğa yetiştiricisi Don Antonio Perez y Tabernero'nun arenasında yapılacaktı ve bu tören nedeniyle İspanya'nın en büyük iki matadoru, Antonio Ordonez ve Curro Romero dâvet edilmişlerdi. Şık ceketler, işlemeli gömlekler ve deri pantolonlar giymiş olan arenanın yıldızları, El Pipo'nun getirdiği partal kılıklı sefili görünce, alaylı alaylı gülümsediler. El Pipo, o her zamanki küçümseyici tavrıyla: «Bu genç hepinizi mezara sokacak», dedi.

Ancak, Manuel, genç inekle karşılaştığında, berbat bir torero görünümü yarattı. İkinci hayvanda Curro Romero ona bir çelme taktı ve Manuel seyircilerin kahkahaları içinde yere yuvarlandı. Çevresindekilerin hasmane davranışlarına fena halde kızan Manuel, ikinci hayvanla daha da berbat bir oyun çıkardı. Yetiştirici, sonunda El Pipo'ya bu sersemi ne demeye oraya getirdiğini sormaktan kendini alamadı. El Pipo, yerin dibine batmıştı; adamdan özür diledi ve Manuel'i arenanın dışına sürükledi. Haşmetli bir edayla elini kaldırarak uzayıp giden yolu işaret etti.

«Şu yolu görüyor musun? dedi. Doğru Madrid'e çıkar. Bas git. Ve beni dinlersen, Madrid'e varır varmaz, yürümeye devam et, daha iyi. Ta Endülüs'e dek. Evine dön. Seni kimse torero yapamaz.»

Böylelikle Manuel'i kafasından ve İspanya arenaların-

dan defettikten sonra, El Pipo arkadaşlarının yanına gitti. Tienta sonunda yetiştirici mükellef bir ziyafet verecekti. Arabasına bindiğinde karanlık basmıştı. Kovduğu torerosunu arabanın içinde, oturmuş ağlarken buldu. Manuel ona, kendisini yüzüstü bırakmaması, bir şans daha tanıması için yakardı. El Pipo derin derin iç geçirdi. Loş arabada Manuel onun, şapkasını, kabul anlamına gelen bir hareketle salladığını gördü.

Ertesi gün, çırak matador arenaya dâvetsiz girdi. İlk inek pistte görünür görünmez kumların üzerine atladı. El Pipo, onu, başka bir yetiştiricinin malikânesine götürmüştü. Mayoral, engellemek üzere atıldıysa da El Pipo araya girdi.

Sakin ve dünküne oranla kendine daha güvenli olan Manuel, ikinci ve üçüncüyü deneyecek kadar yeterli bir gösteri çıkardı. Göz doldurdu. El Pipo onu, gittikçe artan bir ilgiyle seyrediyordu. Tahmininde yanılmamıştı: Kollarının uzunluğu ağır geçişler yaptırmasına yardım ediyordu. Hareketlerinde sinirlilik ve korku belirtisi yoktu. El Pipo çenesini avuçlarına almış, şapkasını öne eğmiş, sönmüş purosunu dudaklarına sıkıştırmış, duruyor ve büyülenmiş gibi gözlerini ondan ayıramıyordu. Manuel'in gerçek bir torero yeteneklerine sahip olduğuna artık iyice inanmıştı.

Buna son derece sevinen menacer, cebinden bir kartvizit çıkardı ve bir şeyler yazdı. Sonra Manuel'e uzattı. «Al bakalım küçük, dedi. Bununla, bu kış, antrenman yapabilirsin.»

Bu basit kart, Manuel Benitez'in on yıldan beri boşuna aradığı sihirli anahtardı; bu sayede boğa yetiştiricileri kendisine inatla kapadıkları kapılarını nihayet açacaklardı. El Pipo, himayesine aldığı gence bölgede kalmasını salık verdi. Kendisi ise Madrid'e dönüp gelecek mevsim

için plânlar kurmaya bakacaktı.

Manuel, o değerli belgeyi cebine indirip malikâne malikâne dolaşmaya başladı. Bu sefer kapılar açılıyordu. Hemen hemen her gün bir tienta buluyor ya da muleta antrenmanları yapıyordu. Bu çalışmalar yararlı oldu. Çok geçmeden tanındı ve yetiştiriciler ondan «bu çocukta iş var» diye söz etmeye başladılar.

Geceleri pelerinine sarınıp bir ahırda ya da üç yıl önce çok acılı bir kış geçirdiği Salamanqua'nın Mayor meydanının kemerleri altında yatıyordu. Bununla beraber garip bir kaygı uykularını kaçırırdı bazan. Menacerinin kendisine dünya kadar kontrat sağlayacağına emindi. Ama durum çok nazikti, zira bunları okuyamayacak, daha da kötüsü, imzalayamayacaktı. Palma'daki yetimhanede öğrenmiş olduklarını da unutmuştu. Adını bile yazamaz durumdaydı.

Bu öğrenim eksikliğini gidermeyi kafasına koydu. Bir akşam, Salamanqua'nın Salésiens kolejinin profesörü Antonio Cortez, kapısının eşiğinde partal kılıklı bir delikanlıya rastladı. Çocukcağız, saf bir edayla kendisinden, «imza atmayı» öğretmesini rica ediyordu. Yüzündeki perişan ifadeden ötürü ona acıdı ve ders vermeye razı oldu. Altı hafta boyunca, her gece, saat on birde Manuel, papazın evine gitti.

Hayatında bir tek korrida seyretmemiş olan yaşlı öğretmen, «akşamları yorgun argın kendisini koltuğa atan, edineceği birkaç bilgi kırıntısına susamış, kirli bedeni son tientadan kalma kan ve yaralarla kaplı oğlanı» bir türlü unutamaz. O kış Manuel tientalardakinden çok, öğretmenin çalışma odasında elde ettiği başarılardan ötürü kıvanç duydu. Önce bir büyük «M» çizmeyi öğrendi. Çok geçmeden «Manuel Benitez el Renco» yazmayı öğrendi. Tek tutkusu o dört kelimenin, İspanya'nın bütün duvarlarında ya-

zıldığını görmekti.* Yeni yeteneğini göstermek için yanıp tutuşuyordu. Eline bir kâğıt geçti mi, hemen üzerine imzasını atıverirdi. Bunu eğlence yapmıştı.

El Pipo'nun kışı, Manuel'inki kadar kasvetli ve hareketli geçti. Albacete korridasında kazanmış olduğu üç yüz elli bin peseta eriyip gitmiş, alacaklılar kapıya dayanmışlardı. Buna rağmen, El Pipo'nun kafası projelerle doluydu. Birkaç iş birden kovalamakla şansını artıracağına inandığından projelerinde, acemi torerosuna da yer ayırıyordu. Bakalım hangi iş başarı yarışını kazanacaktı.

Kışın sonlarına doğru menacer bir posta kartı aldı. Manuel Benitez namına 500 peseta isteniyordu. Torerosu ötede beride ufak tefek borçlar yapmıştı ve bunlar ödenmediği takdirde gencin Salamanqua'dan, hattâ İspanya'dan kaçması gerekecekti.

El Pipo cebinden seve seve bir kartvizit çıkarırdı, ama beş yüz peseta çıkarmaya hiç gönlü yoktu. Bu tutar yalnız torerosu için değil, kendisi için de bir servet demekti. Bu önemli yatırıma razı olmadan önce uzun uzun duraksadı. Sonra, gidip Meksiko'dan getirdiği bir altını sattı ve parayı Salamanqua'ya yolladı.

Birkaç gün sonra Manuel kapısını açtı. El Pipo ziyaretçisini salona aldı ve eline bir kâğıt - kalem verdi, «İmzala şu kâğıdı» diye emretti: Manuel müthiş bir kıvançla, Salamanqua'da öğrendiği dört kelimeciği yazdı: «Manuel Benitez el Renco.»

El Pipo, boş beyaz kâğıda attırdığı imzayı inceledi; üstünü kendisi dolduracaktı. Böylece posta kartının parasını alacaktı. Bu kâğıt toreronun ilk kontratı, yani Rafael Sanchez'le anlaşması olacaktı. Bir süre bu düşünceye dal-

---

* Fizik ve belki de psikolojik nedenlerle imzaları inanılmayacak kadar kocamandı. Bankada hesap açtırdığında, ilk çeki imzalayacağı zaman, çekin, imzasından daha ufak olduğunu hayretle gördü.

dıktan sonra menacer ilk kararını aldı. Kanısınca, «El Renco» (Topal) halkın matadordan beklediği yiğitliği anımsatan yerinde bir lakap değildi. Ve bundan böyle «El Cordobés» (Kordobalı) lakabını taşımasına karar verdi.

Manuel, menacere perişan bir ifadeyle baktı. Bu karar, haftalar süren çabasını boşa çıkarıyordu. Adını yazmayı yeniden öğrenmesi gerekecekti.

Müstakbel «El Cordobés», bir duvarcıyla birlikte tavan arasında bir oda kiralayıp yerleşti. İlk korridaya dek geçimini sağlayabilsin diye El Pipo ona, kabuklu deniz hayvanları satan bir dükkânda iş buldu.

Bundan sonra, Manolete'nin ölümüne tanık olan kişi, sefil bir Endülüslüyü büyük üstadın tahtına oturtmak için bütün kurnazlığını ve girginliğini seferber etti. Madrid kahvehanelerini sırayla dolaşıyor, elindeki tek mala, yoksul bir toreronun yürekliliğine müşteri arıyordu. Karşılaştığı kimseleri abartmalı diliyle lâfa boğuyor; kendisi gibi işinin ehli bir adamın himayesi altında bulunan kişinin erdemlerini sayıp döküyor; onun, fiesta bravada devrim yaratacağını ileri sürüyordu. Sakin ve güvenli bir tavır takınmakta, kendi malî durumunun berbatlığını sezdirmeden öteye beriye oltalar atmakta, iğneyi gelip yutacak balığı beklemekteydi.

Heyhat! O mevsim, tanınmamış bir toreroyu satmak bir çavalye deniz hayvanı satmaya benzemiyordu. Toromaşi ortamı, şatafatlı beyanlarına kulak asmayacak kadar El Pipo'yu tanırdı. Bundan önce de sayısız harika çocuk ortaya atılmış, ama tüm hünerleri bir korridada sönüvermişti.

Madrid'deki çabalarının verimsizliğini gören El Pipo yeni bir plân kurdu. Himayesindeki gence, doğduğu memlekette, Endülüs'de bir korrida sağlamaya karar verdi. Hemen Sevilla'ya hareket etti. Oranın feriası yeni başla-

mıştı ve fiesta bravanın seçkinleri Sevilla'ya akın ediyorlardı.

El Pipo, kırk peygambere yalvaracağına, bir Allahına yalvarmayı uygun buldu ve doğru Sevilla'daki plazanın müdürü Antonio Canorea'ya başvurdu. Bu, çocuk suratlı şişko adam, «Endülüs'ün kralı» diye anılırdı. Canorea da, Madrid'deki meslektaşı ve rakibi Livinio Stuyck gibi fiesta işleriyle hiç ilgisi bulunmayan bir ailedendi. Canorea basit bir banka memuru ve iyi bir pölot oyuncusuydu. Sevilla arenasının müdürü olan kayınpederi ölünce, aklı başında, saygıdeğer bir kadın olan kayınvalidesi onu çağırdı ve böylece Canorea, Maestranza'nın yazgısına hâkim olmak gibi ağır bir görevi miras aldı. Damat itiraz etmedi. Madrid'de, Merkez bankasındaki işini bıraktı ve gidip Sevilla'da yerleşti. Korrida dünyası konusundaki bilgisizliğini sağlam bir ticarî zihniyetle gidererek gerçek bir otorite kurdu. Sevilla plaza'sından başka, şimdi Endülüs'ün en önemli arenalarını da o yönetmekteydi. Yılda yüz elliden fazla korrida düzenliyordu. Stuyck, o ve daha iki kişi fiestanın malî işlerini tümüyle ellerinde tutmaktaydılar.

Canorea, her gün kapısını aşındıran kafa şişiriciler ve münasebetsizler alayının içinde, o gün odasına giren adamı tanıdı. O sabah, fiestanın kazazedelerine meram anlatacak bir dakikası yoktu. Sevilla feriası onu gece-gündüz meşgul ediyordu. El Pipo'ya nezaketle yol verdi.

Bir akşam üstü, kaldığı evin odasında, sırtüstü yatmış düşünüp taşınırken, menacerin aklına bir şey daha geliverdi. Madem arenalar, torerosunu reddediyorlardı, herhangi bir meydanda sirk gibi kuruluveren portatif arenalardan birini kiralayıp bir korrida düzenlemesi için belediye başkanlarından birini ikna edecekti. Ve böyle bir girişimde, ikna edilmesi en kolay kimse, toreronun doğduğu yerin belediye başkanıydı elbet. Heyecanla ayağa fır-

ladı ve en yakın telefona koştu.

Palma del Rio'da, Arap surlarının yıkıntılarına bitişik asık suratlı bir bina olan cam fabrikasının telefonu çaldı. Müdür Antonio Caro alıcıyı kaldırdı. Kasabadaki ender şenlikleri düzenlemek Caro'nun göreviydi. Dört yıl önce, müthiş bir kargaşalık içinde sona eren korridayı düzenlemek için Papaz Don Carlos'a yardım etmişti. Ve o gün bu gündür boğa sözü edilmemişti.

El Pipo, karşısındakini ikna etmek için bütün hünerlerini kullandı. Joselitoların, Belmontelerin, Manoletelerin mirasçısı olan harika torerosunun, doğduğu kente saygı gösterisi olarak sanatına, oradaki korridayla atılmak istediğini anlattı.

Antonio Caro o harikanın adını duyunca irkildi: Palmalılar dèfolup gitti diye sevinmişlerken o hırsızın, o serserinin korridasını seyretmek için bir peseta veren çıkmazdı; üstelik kendisi de, o adama arena kiralasınlar diye belediyeden kırk bin peseta isteyemezdi.

El Pipo, Caro'yu plânı belediye meclisine sunmaya ikna etmek için çok dil döktü. Ama aldığı cevap şu oldu: «Palma, Manuel Benitez'e kırk bin peseta harcayacaksa, bunu, olsa olsa ona bir hapishane inşa etmek için harcar.»

Bu red, El Pipo'nun son umudunu da yok ediyordu. Palma'nın, böyle bir gösteriden ne avantajlar sağlayabileceğini sayıp dökmeye başladı. Nihayet, söyleyecek söz de bulamayarak, düşüncesizce bir şevkle arenanın kirasını bizzat ödeyeceğini söyledi. Bunun üzerine, Caro yumuşadı. El Pipo, başaracağına aklı kesmeye başlayınca, «boğalar da benden!» diye haykırdı.

Bu son vaat üzerine, Palma şenliklerinin organizatörüne söyleyecek bir şey kalmadı. Madem belediye masrafa katılmayacaktı, bir şeyler düşünülebilirdi. Bu korridayı, on beş gün sonra başlayacak fiestanın bellibaşlı gösterisi olarak kabul edebilirlerdi.

Menacerin içine biraz su serpilmişti; ahizeyi yerine koyar koymaz kendini koltuğa bıraktı. Ama birden yüzü bembeyaz kesildi. Yüklendiği sorumlulukların kapsamını o anda anlamıştı.

«Aman Allahım! O kadar parayı nereden bulacağım?»

Vakit öğle olduğu halde, camdan küpelerle süslü avize solgun ışıklar saçıyordu. Odayı, Kordoba'nın boğucu sıcağından korumak için pancurlar ve perdeler çekilmişti. Sanchez ailesinin bütün başarılarına ve felâketlerine tanık olan yemek odasında, oval masanın etrafında oturmuşlardı. O maun masanın üstünde evlenme şölenleri verilmiş, akrabalarla kadehler tokuşturulmuş, dostlar başsağlığı dilemişlerdi. Sanchez ailesinin önemli kararları orada tartışılmış, red ya da kabul edilmişti. O gün de, El Pipo'nun bütün akrabaları oradaydı: Plata sokağındaki dükkâna bakan küçük kardeşi Pepe, amcası José, üç kızı ve damatları, ayrıca teyzeler, halalar, dayılar, kuzenler, kısacası Sanchez sülâlesi, şeflerinin çağrısına uyarak oraya koşmuştu.

El Pipo, on dakikadan beri konuşuyordu. Söylevi, değişken mesleğinin iyi ve kötü yanlarını özetliyor, birincileri özellikle vurguluyor ve o andaki gibi sıkıntılı devrelerini üstü kapalı geçiyordu. Sonunda konuşmacı, hayatının başarılı günlerini ve o zamanlar etrafındaki kimselere karşı nasıl cömert davrandığını hatırlattı.

Şimdi, hayatının en muazzam girişimini hazırlıyordu. Bunu, matador olmaya hevesli yoksul bir Endülüslüyle gerçekleştirecekti. Zira bu genç, korrida sanatında devrim yaratacak güçte ve yetenekteydi. Ve bu genci kendisi, Rafael Sanchez El Pipo lanse edecekti. Ama bunun için de iki yüz bin pesetaya ihtiyacı vardı. Bununla bir portatif arena kiralayacak ve en ucuzundan altı boğa satın alacaktı. Uğruna bu kadar parayı tehlikeye atacağı gencin iyi ya

da kötü torero olduğu hakkında bir şey söylemezdi. Bildiği tek şey, günün birinde onun, Kordoba bankalarını dolduracak kadar çok para kazanacağının kesin olmasıydı.

Söylevini bitirdikten sonra, El Pipo, oradakilerin yüzüne tek tek baktı. Önünde, masanın üstünde boş bir kundura kutusu duruyordu. Bir süre onu seyretti, sonra insan sarrafı El Pipo büyük kızı Elena'ya döndü. Onun, babasından hiç bir şey esirgemeyeceğini bilirdi. Sol elinde parlayan zümrüdü işaret etti. Bu mücevheri, Manolete'yle Güney Amerika yolculuğundan dönüşlerinde kendisi getirmiş ve kızına armağan etmişti. Elena parmağından yüzüğü çıkardı ve babasına uzattı.

El Pipo, Elena'nın davranışının değerini takdir edebilsinler diye yüzüğü avizenin ışığında pırıldata pırıldata okşadı. Sonra, törensi bir hareketle kutunun içine bıraktı. Başını kaldırdı; çevresindekilere bir daha baktı. Gözleri, kardeşinin inci kakmalı altın manşetlerine takıldı. Bu manşetler de El Pipo'nun cömertliğinin tanıklarıydı. Parmağıyla işaret etti. Kardeşi iç geçirdi. Ses etmeden çıkarttı ve kutuya attı.

El Pipo'nun parmağı bu saygıdeğer toplantı üyelerinin üstünde sırayla durarak kiminden bir broş, kiminden bir inci kolye, ötekinden bir kravat iğnesi aldı. Geçmişteki cömertliklerinin tanığı olan bir şey takmamış kimseye rastladıkça düşünmeye başlıyor, vaktiyle ne armağan ettiğini hatırlıyor ve onu, o armağanı alıp getirmesi için evine yolluyordu.

Az sonra kutu altın paralar, madalyonlar, yüzükler, bilezikler, kolyelerle doldu. Bunun üzerine El Pipo, kendisi de altın bilezikli saatini bileğinden çıkardı ve onlara ekledi. Sonra sağ elinden, büyük babasından babasına, ondan da kendisine kalmış olan şövalye yüzüğü çıkardı. Bu yüzük onu, aile reisi yapan kutsal bir anlam taşımaktaydı. Sonra ayağa kalktı, onlara güvenlerinden ve istemeyerek

de olsa katkıda bulunduklarından ötürü teşekkür etti.

Değerli şeylerle dolu kutuyu aldı, göğsüne bastırıp odadan çıktı ve doğru tefecinin yolunu tuttu.

Palma del Rio, böylesine bir gösteriye tanık olmamıştı. Tepesine iki hoparlör yerleştirilen bir kamyonet camları titreten bir gümbürtüyle sokaklardan geçiyordu. Hoparlörden fışkıran El Pipo'nun sesi, 10 mayısta, olağanüstü bir gösterinin yapılacağını, fiesta bravanın ilâhı olmaya aday genç bir matadorun o şenliklerle dünyaya tanıtılacağını haykırıyordu. «Korridaların beşiği Palma del Rio'nun bu evlâdı, diye gürlüyordu El Pipo'nun sesi, bugüne dek İspanya'nın bütün tientalarında kendini göstermiştir. Palmalılar koşun! Onu alkışlayın! Bu, hayatınızın korridası olacak!»

Tepkiler çok değişik oldu; kesinlikle kayıtsız kalanlar da vardı, heyecana kapılanlar da. Manuel'in dönmesine izin verilmesi için El Pipo'nun başvurduğu karakolda Çavuş Mauleon ve yardımcıları ilgiyle karışık bir küçümseme gösterdiler. Buna karşılık, Papaz Don Carlos, emprezasyoluktaki halefinden, kilise yararına pay isteyebileceğini umarak haberi sevinçle karşıladı. Don Felix'in mayoralı José Sanchez, kızının eski nişanlısının dönüşünden kaygı duyuyordu. Anita henüz evlenmemişti ve babası o serseriyi unutacağına dair verdiği sözü tutmasına göz kulak olacaktı. Meyhaneci Charneca ise hayretler içindeydi. Dükkânına gelip hayran hayran Manolete'nin resimlerini seyreden gencin, günün birinde gerçekten arenaya inebileceğine hiç bir zaman inanmamıştı. Cam fabrikatörü Antonio Caro'ya gelince, iş gerçek bir kâbus halini almıştı. Belediye meclisi üyelerinin yarısı, saygıdeğer kurumlarının, dört kez hapse girmiş bir portakal ve piliç hırzısına yardım etmesini uygun bulmuyorlardı.

Arenanın sahibi, korridayı belediye değil de, El Pipo

organize ediyor diye duyunca, kiranın peşin verilmemesi halinde arenayı söküp götüreceği tehdidini savurdu. El Pipo gibi bir adamın ne kolaylıkla hasılâtı cebe indirip ortalıktan yok oluvereceğini deneyleriyle bilmekteydi.

Angeilta Benitez kardeşinin döneceğini Encarna'nın mektubuyla haber aldı. Anna Horillo ona kısa haberi okuyunca hüngür hüngür ağlamaya başladı. En çirkin şekilde kovulduğu o şehre bir gün dönmesini içtenlikle dilemekteydi. Ama bu şartlar altında olmasını istemezdi.

Madrid'de, tuğla tüccarı Don Celes, Manuel'i uğurlamaya geldi. Ve ona, oğlunun süeteriyle bilucinini armağan etti. Arabaya binmeden önce Manuel ona sarıldı, «And içiyorum, Don Celes, dedi. Hayatımda bir daha mala ve kazma tutmayacağım.»

Aile ocağına dönüş, Manuel için yoğun heyecanlarla dolu bir an oldu. Arabayla döneceğine söz vermiş ve sözünü tutmuştu. Bütün kasabanın kuşkuyla karşıladığı şeyleri gerçekleştirerek dönmüştü; gerçek ışıklı giysilerle, gerçek bir korridada boğalarla güreşecekti. Kendisini aralarında yaşamaya lâyık görmeyen erkeklerin ve kadınların önünde güreşecekti. Palma del Rio'nun girişindeki Kral Ferdinand ve Kraliçe İsabelle'in boyunduruk ve oklu arınalarının önünden geçerken ilk gördüğü şey, doğduğu şehrin surlarına yapıştırılan resmi oldu. Afişin üstünde El Pipo'nun uydurduğu şu slogan yazılıydı: «Tehlikeyle teke tek!»

Manuel şoföre durmasını söyledi ve afişe doğru koştu. Uzun bir süre sessiz ve kımıltısız durup seyretti. Kıvanç ve mutluluk içindeydi. Tek sözcük konuşamıyordu. Kendisinin haklı olduğunu ve portakal çalmasında, zavallı bir yetimin yaşama içgüdüsünden de fazla bir şeylerin bulunduğunu onlara kanıtlamanın zamanı nihayet gelmişti.

El Pipo, harika çocuğuna her yere girip çıkmasını salık vermişti. Menacer bir de bedava matador bulmuş, afişini böylece zenginleştirmişti. Onu bizzat Manuel tavsiye et-

mişti. Bir zamanların gizli gece çıkışlarının sadık yoldaşı Juan Horillo, böylece, arkadaşının şanını paylaşmaya dâvet edildi. İki arkadaş, Manuel'in dört yıldan beri uzak kaldığı kentin sokaklarında dolaşmaya başladılar. Pek az kişi kendilerine ilgi gösteriyordu; böylece Manuel, Palma surlarına afişi yapışmakla, insanın bir gün içinde kahraman olamayacağını anladı.

Himayesindeki gencin bırakmış olduğu kötü anı, El Pipo'nun işini daha da güçleştiriyordu. Menaceri bir kuşku havası çevrelemişti. Aile mücevheratının karşılığında elde ettiği paralar eriyordu; zira her şeyi peşin ödetiyorlardı. El Pipo, selefi Luis Lopez'in Talavera de la Reina'da düştüğü hatayı tekrarlamayacak kadar açıkgözdü. Arenanın gişesine, Kordoba'daki tefecide mücevherleri bulunan iki kuzenini koymuştu. Kanunun şart koştuğu banderilleroya gelince, El Pipo bu iş için, mesleğe Manuel doğmadan beş yıl önce atılmış olan yaşlı peonlardan Antonio Columpio'yu tutmuştu. Menacer, onun malî isteklerini, korridadan sonra mükellef bir yemekle yetinmeye dek indirmeyi becerdi.

Uzun ve sabırlı aramalardan sonra, El Pipo, Don Francisco Amian'ın, başkasına satamadığı boğaları ucuza elde etti. Altıncısı da mezbahaya gönderilmesine karar verilen yedi yaşında bir inekti. Hayvanların bedelinin arenaya gitmek üzere yola çıkarıldıklarında ödenmesi âdetti. Ama menacer ödeme süresini, boğaların etinin mezbahaya satılmasına dek uzatabileceğini umuyordu. Yaşlı banderillero'yu boğaları almaya gönderdi ve adama, «El Pipo'nun önemli bir iş nedeniyle Kordoba'da kaldığını, ertesi gün gelip parayı ödeyeceğini» söylemesini tenbihledi. Yetiştirici ise, buna cevap olarak silâhlı bir adam koydu ve para ödenmeden kamyonun hareket etmesine izin vermemesini emretti.

Angelita, Manuel Palma'dan çıktıktan sonra evlenmiş-

ti. Çocukları olmuştu ve konutları öyle ufaktı ki, konuk kabul edemezlerdi. Bu durumda Manuel geceyi bir komşu evin tavan arasında geçirdi. Sırmalı mavi kostümünü karyolasının yanındaki sandığın üzerine serdi. Gözlerine uyku girmedi; sabaha dek, mehtaplı gecede parıldayan pulları seyretti. Her an elini uzatıp kumaşı okşuyor, bunun da, yokoluveren nice düşlerden biri olmadığını anlamak için sık sık kalkıp giysilerini sırtına geçiriyordu.

Bu giysiler sayesinde hissettiği mutluluğu ve kıvancı daha yoğun tatmak için gözlerini kapıyor, yarını, binlerce Palmalının bakışları altında arenaya girecek olan «serseri oğlanın» şanlı öcünü hayal ediyordu. O gece heyecanı öyle yoğundu ki, güzel kostümünün üzerindeki koyu lekeyi farketmedi. Kan lekesiydi; geçen hafta Kordoba'nın tarihî arenasında şansı dönen bir Meksikalı torero o kostümle güreşirken yaralanmıştı.

Bu nemli mayıs sabahında genç bir kız Palma del Rio'ya doğru yürüyordu. Zaman zaman durup yolun kenarındaki çiçekleri kopartıyordu. Meryem Ana kilisesine vardığında elinde koca bir demet vardı. Anita Sanchez çiçekleri mihraba bıraktı. Ailede bir o, korridaya gitmeyecekti. Babasından dayak yediği gün, verdiği sözü, «Voy a ser torero» (torero olacağım) tutmaya gelen genci koruması için Tanrı'ya yalvardı.

Işıklı giysiler, Manuel'in, ilk muletasını yapmak üzere çarşafını yırtmış olduğu yatağın üzerinde duruyordu. Angelita'nın odasındaki ufak masaya Meryem Ana'nın resmi konmuştu ve Angelita'nın o sabah kutsaması için Don Carlos'a götürdüğü iki mum tasvirin önünde yanıyordu.

Manuel giyinmeye başladı. Onu arenaya dek uğurlamak için bir yığın çocuk kapının önünde birikmişti. El Pìpo kan ter içinde ve sinirli bir edayla içeriye girdi.

Yüzü, o babacan ifadesini yitirmişti. O günkü gösteri

fiyaskoya dönüşürse ne torero, ne de kendisi için ikinci bir şans söz konusu olabilirdi. Emredici bir sesle, «boğaya, postunu manto gibi üstüne atmak istiyormuşçasına sokul» dedi. «Yaralanırsan ayağa kalk ve bayılıncaya dek dövüşü sürdür.»

Antonio Columpio, matadorun pantolonunu giydiriyordu. Onun şu cevabı verdiğini duydu: «Don Rafael, gerekirse barsaklarımın üzerine basa basa güreşirim.» Ve torero kahkahayı bastı.

Yandaki odadan, Angelita, kardeşinin kahkahasını duydu. Diz çökmüş durmadan dua ediyordu. Bu gülüşe şaştı. Torerolar, az sonra karşılaşacakları tehlike nedeniyle, giyinirken gülmezler, diye duymuştu.

«Sussa da, benim gibi dua etse,» diye düşündü. Az sonra kapı açıldı. Işıklı giysiler içinde, kardeşi odaya girdi.

Angelita Benitez'in Anlatısı

«Onu görünce hayret içinde kaldım. Ağzı kulaklarına varmıştı. Dizlerim titremeye başladı. Yanıma geldi, bana sarıldı ve öptü.

«Günün birinde bir şeyler yapabileceğine hiç bir zaman inanmamıştım. Gelgelelim karşımdaydı; sözünde durup torero olmuştu. Ben ise ağlıyordum. Kardeşim boğanın boynuzlarının önüne atılacaktı: O güne dek böylesine acı gözyaşları dökmemiştim hiç.

«Kolunu omuzlarıma doladı; kapıya dek gittik. Bütün kasaba kapının önünde toplanmış, bağıra çağıra, itişe kakışa onu bekliyordu. İçimi bir sıkıntı kapladı. «Manolo, ah Manolo, ne olur gitme» diye yalvardım.

«Bana doğru eğildi, gene öptü; bu kez gözlerimden.

«Ağlama Angelita, dedi, bu aşkam ya sana bir ev satın alacağım; ya da yasımı tutacaksın.»

11

MADRİD, BİR MAYIS AKŞAMI
Saat 6.40

İmpulsivo var gücüyle muletaya doğru koşuyor. Bir mermer heykel kadar kımıltısız duran El Cordobés, onu beklemektedir. Belirsiz bilek hareketleriyle kırmızı kumaşı titretiyor. Bacaklarını ve ayaklarını öyle sıkmış ki, birbirine yapışmışlar âdeta.

Boğa, göğsünün hizasında tuttuğu kumaşa yaklaşınca, başını kaldırmaya zorlamak için kolunu hafifçe yükseltiyor. Saldırının ritmine uyarak kumaşı izleyen boynuzların bir yarım kavis çizişini gülümseyerek seyrediyor. Zarif bir hareketle, El Cordobés, dönüyor ve muletayı yeniden hayvanın önünde tutuyor. Faena'ya böyle ustalıklı geçişlerle başlamak bilinçli bir taktiktir.

Boğa torilden çıktığı andaki vahşi ve taşkın enerjisini yitirmiştir. On dakika önce her şeye yabanıl bir hırsla saldırmakta, gücünün bilincinde olan bir hayvanın içgüdüsel ve içten gelme tepkilerini göstermekteydi. Şimdi ise yaralı bir hayvandır. José Siguenza'nın kargısıyla zalimce açılan yaradan akan kan böğründe koca bir leke meydana getirmiştir. Kan durmuştur, ama bir yanıkmış gibi acı vermektedir. Kargı cezasından sonra boğa, o soylu duruşundan epey bir şey yitirmiştir. Dimdik tuttuğu boynu, şimdi daha az mağrurdur. O muazzam ağırlığını kasları

şimdi daha güçlükle taşımaktadır.

Ama özellikle yitirdiği şey vahşi, arı güvenliğidir. Pelerinlerin bir türlü sırrına eremediği tuzağı onu bıktırmıştır; artık savunmaya çekilmiştir. Saldırıları şimdi düzensiz değil, aksine bilinçli ve belirli tepkilerdir. Boynuzlar boşluktan kurtulmak, katı bir cisme batmak ihtiyacındadır. Bu haliyle boğa çok daha tehlikelidir; zira hayatını savunduğunu bilmektedir. Saldırıları daha belirli bir durum aldığı oranda matadorun hayatı tehlikeye girmektedir. Korridanın en garip karşıtlıklarından biri de budur: Boğanın yazgısı ölmektir; ama zaman onun lehine işler. Her geçişte, dövüşün her dakikasında oyunun kurallarını öğrenmektedir. Faena ne kadar uzar, geçişlerin sayısı ne kadar çoğalırsa hayvan daha çok şey öğrenir. O zaman, o da öldürücü olur.

El Cordobés'in yaptırdığı bu üç geçişin amacı ona güvenini geri vermek ve dövüşme arzusunu kışkırtmaktır. Bunlar, yaralı hayvana cesaret veren dürüst ve doğru geçişlerdir.

Hayvanın soluk almasını sağlayan kısa bir duraklamadan sonra, El Cordobés, kolunu gererek hayvanın köpüklü ağzına doğru gidiyor. Bu kez muletanın etekleri çamur çukurcuklarına değiyor. Silueti, **querencia**'ya yani hayvanın içgüdüsel bir tepkiyle sığınak yaptığı sahaya doğru kayıyor. O sahanın sınırını aşması halinde boğanın vahşi bir saldırıya geçeceği kuşku kaldırmaz. Dövüşün başında bu sınır boynuzlardan yirmi metre uzaktaydı. Dakikadan dakikaya bu mesafe daralıyor. Az sonra, boğa kendini tam anlamıyla tehlikede hissettiğinde bu uzaklık birkaç santimetreye inecek ve o zaman en ufak bir değerlendirme hatası, hayvanı dövüşün hakimi yapacak olan vahşi, ölümcül saldırılara kapı açacaktır.

Adımlarını ufaltarak, El Cordobés yolunu sürdürüyor. Bir an, bakışlarını, boynuzların mavimtrak akislerinden

ayırarak, hayvanın niyetlerini açığa vuran siyah ve kımıltılı iki noktaya dikiyor. Tehdit dolu gözlerinin ifadesinde ve yönünde, korrida oyununun anahtarları var. Bu gözler, matadora, adımları Las Ventas'ın kumlarındaki gözle görülmez ölüm çizgisine ulaşır ulaşmaz durmasını ihtar edecektir. Düello süresince bu bakış, insanın ve hayvanın zekâsı arasındaki tek bağ olacaktır. Matadorun sanatının ve güvenliğinin sınırları, bu bakışı yerinde yorumlayışına bağlıdır. Boğaların gözlerindeki ifadeyi iyi okuyamadıkları için sayısız insan ölmüş, bir o kadarı da ışıklı giysileri çıkarmak zorunda kalmıştır. «İmpulsivo'nun bakışları muletadan bana döndüğü anda seziyordum, diye anlatır El Cordobés; bir bilek hareketiyle dikkatini hemen muletaya çevirdim mi çevirdim; aksi halde boynuzlar karnıma batacaktı.»

Matador, boğanın gözlerinde okuduğu yasak sahanın sınırına dek gidiyor. Hem muletayı, hem kılıcı sağ eline alıp boynuzların karşısında profil duruyor.

Parmakları pelerinin yakasına yapışmış, efendisinin yardımına koşmaya hazır bekleyen Paco Ruiz, pistin ortasındaki sahneyi soluk soluğa seyrediyor. «Boğa saldıracak; evet saldıracak, diye mırıldanıyordu. Ve Manolo Madrid zaferini de kazanacak.»

İmpulsivo, Paco'nun dileğine uymak istercesine başını eğip saldırıya geçiyor ve matadorun dairesel bir hareketle ağır ağır gezdirdiği kumaşa saldırıyor. Birden muletanın boşlukta yitiverdiğini gören boğa hemen dönüyor, yeniden dörtnala koşuyor. Ama El Cordobés, bu saldırıyı da karşılamaya hazırdır. Bütün hızıyla atılmış olan 525 kilo, gerisinde sert bir rüzgâr bırakarak matadorun önünden geçiyor, kırmızı kumaşın peşine takılıyor, ama kumaş yeniden yokoluyor. Vahşi boğa, bir kaplan çevikliğiyle tekrar dönüyor. Bu ani dönüş öyle yakın ki, matador, bu kez tehlikeli sahanın içinde. Ama hayvanın gözleri kırmızı kumaşla

büyülendiğinden o titrek plilerden başka bir şey görmüyor. Matador kuru bir bilek darbesiyle onu, göğsü hizasında tehlikeli bir geçişe sürüklüyor. Kenetlenme öyle çabuk ve güzeldir ki, hayvanı da, insanı da alkışlayan çılgın bir ole! arenayı dolduruyor.

Ama gösteri henüz başlamıştır. Hayvanın kanına bulanmış ve yüzü sevinçli bir kasılmayla aydınlanmış olan El Cordobés, birden değişiyor. Ani bir öfkeyle, ilk geçişlerin klâsik duruşlarını bırakıp boğaya doğru koşuyor; kırmızı kumaşı ta burnunun dibine sokuyor ve saldırsın diye kılıcıyla dürtüyor. İspanya'nın beklediği gösteri işte budur: İki vahşi hayvanın dövüşü. Birden arenayı bir trajedi havası kaplıyor. Manuel Benitez, böylesine kaba bir heyecanı seyirciye yalnız kendisinin verebileceğini biliyor. Halk, bunu yaşamak için koşuyor. Bir korridada hem Manolete, hem Dominguin, hem El Viti olup, dünün dövüşçülerinin aficiona verdikleri her şeyi verebilir; ama kendisi tektir; korrida kanunlarını silkip atarak seyirclerini heyecan sancılarıyla kıvrandıran El Cordobés tektir. Onun gününe dek, seyircinin matadordan aldığı tek heyecan, korkuydu. Bugün ise, bu aynı seyirci, dövüştüğü boğadan daha hırslı olan bir yaratığın, çılgınlıkları denge kurallarına, aynı zamanda yaşama kanunlarına sürekli bir kafa tutma olan bir yaratığın öfkesini, sevgisini, kinini ve içgüdülerini paylaşacak. Kumların üstünde titreşerek dolaşan kırmızı plilere âdeta yapışmış olan İmpulsivo saldırıyor; insan-hayvan daha bir içiçe sanki. Uzun saniyeler matador dengesini, hayvanın kanlı bel kemiğine kenetlenerek bulabiliyor. Nihayet bir bilek darbesiyle boğayı, bir sapan taşı gibi dışarıya yolluyor ve muletasıyla son bir arabesk çizerek ondan uzaklaşıyor.

Las Ventas'da fırtınalar kopuyor. Bütün seyirciler ayağa fırlamış, tepiniyorlar, alkışlıyorlar, haykırıyorlar. Locasında ayakta duran başkan de Quiros mendil sallı-

yor; bunu gören bando çılgın bir pasadobleye başlıyor.

Sarhoş olan, sersemleyen hayvan soluyor ve dilini çıkarıyor. El Cordobés koskoca gülüşüyle kılıcı ve muletayı kaldırıyor. Alkışlar daha da hızlanıyor. Kıvanç ve mutlulukla içi kabaran Paco Ruiz, «Tamam; kazandı; plaza'dan omuzlar üzerinde çıkarılacak,» diye düşünüyor.

Matador tekrar İmpulsivo'ya doğru gidiyor. Yeni saldırıları kışkırtmak için muletasını yayarken alnına iri bir damla düşüyor; bir damla daha. Bakışlarını göğe doğru kaldırıyor. Madrid'in göğünde toplanmakta olan bulutlar, umduğundan daha çabuk çatlamıştır. Las Ventas'a düşen sağanağa rağmen, El Cordobés, sözünü tutacaktır. Öfkeli bir hareketle alnına düşen saçlarını geriye atıyor, boğaya doğru koşuyor.

Paco Ruiz, gözlerini efendisine dikmiş, şimdi ne çılgınlıklar yapacak, diye merakla bakıyor. Bekleyiş uzamıyor. El Cordobés'in adımlarını yavaşlattığını ve muletayı öteki eline aldığını dehşetle görüyor. Banderillero'nun parmakları, burladeronun tahtasına kenetleniyor. «Tanrım, diye mırıldanıyor: Sahiden deli bu adam.» Manuel, sol elinde tuttuğu kırmızı kumaşın ıslak uçlarını yerlere sürte sürte birden koşmaya başlıyor. Boğaya üç metre yaklaşınca duruyor.

El Cordobés, Madrid'deki faena'nın emsalsiz güzellikte olmasını istiyor. Uygulamaya hazırlandığı geçişin, şatafatsız güzelliği nedeniyle adı, «doğal» dır. Korridanın en güç, yani matadoru tehlikeli bir şekilde hayvanla karşı karşıya getiren figürü, «doğal» denen bu geçiştir. Ama bunsuz, faena eksik sayılır. Kalça hizasında tuttuğu kılıç sağ elinde, titrek muleta solunda olduğu halde, El Cordobés, İmpulsivo'yu çağırıyor. Kılıç, muletayı tutan eldeyken, kırmızı kumaşın yüzeyini genişletiyordu; şimdi öteki elde olduğundan yüzey daralmış, altmış santimetreye inmiştir. Bu da, iki boynuz arasındaki mesafeden biraz faz-

ladır. Hiç bir figür, hayvana, insanla muleta arasında bir seçme olanağına sahip olduğunu bu kadar açıkça anlatamaz. Bugün «doğal»ın uygulanmasına fazladan bir tehlike daha eklenmektedir. Sol gözündeki kusur nedeniyle İmpulsivo, önünü kısmen görmektedir. Boğaların görüşü çapraz olduğundan —yani sol göz sağı, sağ göz solu gördüğünden— hayvan, matadorun bedenini tümüyle görecek; buna karşılık, dikkatini bedenden kumaşa çekecek olan muletanın ucunun titreşimlerini seçemeyecektir. Öyle ki, boğanın insanın yanından geçişi sırasında sol boynuz muletanın kontrolünden kaçacak ve saldırısı sırasında boğa, kumaşın sol kısmına yani matadora en yakın duran kısmına bakacaktır. Tuzağı bulmaya çalışarak, mesafeyi boynuzuyla tarayıp, matadorun öylesine yakınından geçecektir ki, milyonlarca İspanyol dehşet içinde gözlerini yumacaktır.

El Cordobés'in alternativa armağanı olarak seyircilere peşpeşe sunduğu beş «doğal»ı, beş kükremeli Ole! selâmlıyor. Belmonte ya da Joselito'dan bu yana Madrid, böylesine arı, böylesine plastik, böylesine içtenlikli «doğal» lar görmemiştir. Kalabalığı bir heyecan dalgası sarıyor. Şapka, kundura, çanta, yastık yağmuru pisti kaplıyor. Bütün İspanya'da; kahvehanelerde, benzin istasyonlarında fabrikalarda insanlar haykırıyor, ağlıyor, tepiniyor, kucaklaşıyor, kadehleri duvarlara çalıyor, kendilerini en çılgın gösterilere kaptırıyorlar.

Arenayı saran gümbürtülerin içinde El Cordobés'in yüzü tanınmaz hale gelmiştir. Üstü kan, çamur içindedir; yağmur ve terden sırılsıklam olmuştur. Heyecandan sarhoştur, kendisini alkışlayan taşkın sevginin dürtüsüyle şahlanmıştır; şimdi tek isteği, boğanın üstüne atılmak ve öpmektir.

Bakışlarını kendisini alkışlayan binlerce ele doğru kaldırıyor ve başını eğerek teşekkür ediyor. Müthiş şama-

taya rağmen her alkışı, her tepinmeyi, her haykırışı duymaktadır; genel sevinç, binlerce özel sevince dönüşmektedir sanki. Arenanın ortasında yapayalnız duran adamın hissettiği en garip heyecan budur. Aynı zamanda en korkuncudur. Zira korrida seyircisi gibi kaypak bir seyirci daha bulunamaz. Heyecan ve sevgi dolu öğle sonlarını, nefret ve kin izleyebilir. Ve düşmanca fırtınalar aynı şekilde, her seyirci ayrı bir okla deliyormuşcasına parçalanarak binlerce hakaret ve tehdit şeklinde ulaşır. Hiç bir tecrübe böylesine sınamalı değildir. En usta matadorların hayatına malolmuştur; birçoklarını da özsuyundan yoksun etmiş, El Cordobés'in tanımıyla, «dalları kesilip kuru bir gövde gibi bırakılan bir ağaç» haline sokmuştur.

Böylesine bir başarının güzel bir kılıçlamayla sona ermesi gereklidir artık. Banderillero, sabırsız gözlerle, kılıç taşıyıcısı Paco Fernandez'i arıyor. Gerçekten, El Cordobés'in faenada kullandığı tahta kılıcı artık bırakması ve Impulsivo'nun hayatına son verecek olan Toledo çeliğinden yapılma ağır kılıcı eline alması gerekmektedir. Paco Fernandez, elinde iyice bilenmiş olan kılıçla beklemektedir. Ama matador gidip almaya henüz hevesli görünmüyor. Aksine, yeniden pistin ortasına, soluk soluğa ve öfkeli duran boğaya doğru yürüyor.

Bir hamlede, zemberekten boşalırcasına Paco Ruiz piste fırlıyor. İçler acısı bir haykırışla, «Hayır Manuel! Hayır; yeter» diye yalvarıyor. Bu çığlığı duyan El Cordobés, dönüyor. Kendisine doğru koşan banderilleroya muletasıyla öfkeli bir hareket yaparak hemen pisti terketmesini emrediyor. Paco yerine dönüyor. Ama bu kez başka bir ses yükseliyor. Pepin Garrido, bu çılgın cüretten vazgeçmesi için yalvarıyor. Gerçekten, El Cordobés'in giriştiği oyun, ölümcül bir oyundur. Şimdi yaptıracağı her geçişin, dövüşün farklı güçleri arasındaki dengeyi bozması mümkündür. Matador yeterli sayıda geçiş yaptırmazsa,

hayvan muletayı izlemeyi öğrenemez. Öldürme anında, başını muletaya gömeceğine duraksama geçirir ve bu, ölümcül olabilir. Aksine matador gereğinden fazla geçiş yaptırırsa hayvan, kumaş aldatmacasının yanında gerçek bir beden bulunduğunu anlar. Kendi kendini aşma isteğiyle şahlanmış olan El Cordobés kararlı adımlarla işte bu son tehlikeye doğru gitmektedir.

Pistin ortasında, ufak bir alanda, İmpulsivo'nun toynakları binlerce krater kazmıştır. Bu kaygan tuzaktan kurtulmak için, Manuel, sürekli ole! salvoları altında ölümcül akrobasi gösterilerine girişecektir.

Zaman zaman, ölçülü ya da öfkeli bir ritim alan faena zarif ve sert arabesklerle sürüp gitmektedir. Aynı siyah ve sırma kitle içinde karışıp kaybolan boğa ve matador çılgın bir ölüm-dirim dansı oynamaktadırlar. Bu garip görünümün verdiği dehşet içinde, banderillerolar efendilerine yakaracak gücü de yitirmişlerdir. Heyecanla kendinden geçen seyircilerin arasında, onların kaygısını paylaşanlar da var. Torilin üzerindeki balkonda Mayoral Francisco Galindo'nun yüzü heyecandan kasılmıştır. Yaşlı Endülüslü, İmpulsivo'nun soylu dövüşünü sevinçle ve aynı zamanda kıvançla izlemiştir. Ama boğanın «gereğinden fazla muleta aldığına» inanmakta; bu nedenle de dövüşün orada bitmesi gerektiğini düşünmektedir. Plaza'nın papazı, Don Juan Espinosa Carmona da aynı kanıdadır. Babacan papaz, bir yandan sigara sarmaya çabalamakta, bir yandan da «yirmi yıldan beri kimsenin yaratamadığı heyecanı sunan bu ateşli genci koruması için» Tanrı'ya dua etmektedir. Başka biri, halkın arasından topallaya topallaya geçiyor; bu, Doktor Maximo de la Torre'dir. Kendisine ayrılan sandalyeden kalkmış «plazayı saran çılgınlığın ölüme sürükleyeceği anlaşılan kişiyi karşılamak üzere» revire koşuyor.

İki vahşi hayvanın kucaklaşmalarını kimse ayıramaz. Mutluluktan, öfkeden, tutkudan çıldıran El Cordobés, vah-

şi yaratığı başı dönünceye dek etrafında döndürüyor. Her şey gözünden silinmiştir: Peonlarının yakarıları, boğanın gözlerindeki kusur, kaygan yer; her şey. O anda gerçekleştirdiği mükemmel figürlerden başka bir şey düşündüğü yok. Bir zamanlar, **Jerez Sineması**'nın kurt yeniği sıralarında torero olmayı kurmuş olan insan için, o an, geçmişteki tüm yoksullukların avuncu ve başarıya ulaşmış bir yaşamın kesinleşmesi demektir. Bugün, bu arenanın ortasında, nihayet «adam oldum» diyebiliyor. Yirmi milyon İspanyol matadoru alkışlıyor. Ama o, bedeninin etrafında çevirip durduğu boğayla, bambaşka bir dünyada ve yapayalnızdır.

Madrid'in beş yüz kilometre güneyinde, Los Ojuelos malikânesinin karanlık salonu, bu garip görünüm karşısında birden derin bir sessizliğe bürünmüştür. Sadece televizyon yorumcusunun sesi ve heyecanlı bakışlarını ekrandan ayıramayan seyircilerin solukları duyulmaktadır. Boğası yiğitliğini gösterdi ya, José Benitez y Cubero'nun artık istediği tek şey, güreşin trajediyle bitmemesidir. El Cordobés'in aşırı yürekliliğine kızmaktadır, zira matadorun kışkırtmalarına boğa, tam de şimdi korkunç bir boynuz darbesiyle karşılık verebilir.

Yaşlı boğa yetiştiricisi birden ayağa fırlıyor. Beklediği işareti ekranda görmüştür. İmpulsivo'nun hasmına verdiği uyarmanın kimse farkında olmamıştır herhalde: Boğa kımıltısız duran matadora doğru öfkeli bir boynuz savurmuştur. Yetiştirici, «Bu sefer anladı, diye düşünüyor. Oyunun kurallarını biliyor artık. İnsanı arıyor.» Don José koltuğundan fırlıyor. Karanlık ve sessiz salonda yankılanan, otlaklarını Madrid'den ayıran beş yüz kilometreyi aşmak istiyormuşçasına gümbürdeyen bir sesle:

«Matalo hombre, matalo,» diye haykırıyor. Öldür onu; öldürsene!

12

ENDÜLÜS'TE ÇILGIN BİR YAZ

Pırıl pırıl altı çift potin, Pacheco sokağındaki beyaz binanın önünde şakladı. Elinde beyaz eldivenler, tepesinde kasketi iki köşeli şapka, belinde gümüş tokalı kuşak; Çavuş Mauleon, törene hazırlanan bir generalin otoriter ve telâşlı haliyle adamlarını teftiş ediyordu. Ne bir pantolon çizgisi, ne bir apolet; gözünden hiç bir şey kaçmıyordu. Teftişten sonra çavuş bir emir savurdu. Carmen operasındaki jandarmalar kadar mağrur ve sert adımlarla, manga ilerlemeye başladı. Bu törenin anlamı Palma duvarlarının afişlerinde görülüyordu. İri siyah yazılarla, o gün saat beşte, kasabalıyı, 30 yıldan beri ilk kez yapılacak olan gerçek korridaya dâvet eden bu afişler, tarihî olayın bellibaşlı aktörü olarak, Çavuş Mauleon ve adamlarının en yavuz düşmanı ve Don Felix Moreno'nun boğalarının yola gelmez eziyetçisi Manuel Benitez'i gösteriyordu.

Yazgı garip bir şekilde tersine dönmüştü. Bu adamlar Endülüs'ün otlaklarında izini sürdükleri haydudun bir çeşit şeref mangası olacaklardı. Tam otuz dakika sonra verniklenmiş iki köşeli şapkaları ve yeşil siluetleriyle jandarmalar, Manuel Benitez'in doğduğu kasabadaki korridasının yapılacağı tahta arenada kamu düzeninin ve huzurunun sembolleri olacaklardı.

Otuz yıldan beri Palma'da hiç bir olay böylesine ilgi ve küçümseme karışımı bir heyecanla karşılanmamıştı. Karanlık sokaklardan, güneşli meydanlardan, harap avlulardan ve çiçekli bahçelerden Palmalılar, şehrin çıkışındaki plazaya akın ediyorlardı.

Zenginlerin şık arabaları, Generalissimo caddesinde akan insan selinin içinde yol bulup geçmeye çalışıyordu. Yuvarlak geniş kenarlı fötr şapkasıyla Don Felix Moreno bunlardan birinin içindeydi ve uyrukları arasında babacan bir hükümdar görünümü yaratıyordu. Amansız güneşin altında ter döken ve pofurdayan «Domates», boğa yetiştiricisine saygılı bir selâm verdi. Çavuşun kibar tavırlı karısı, siyah mantillasına sarılmış, sessizce manganın peşinden gidiyordu. Bir zamanlar kocasının artıklarını gizlice attığı tutuklunun aç, perişan halini hatırlıyordu. Bugün plaza de Toros'a onu seyretmeye koşuyor ve gencin yüzünde, geçmişteki acılarının izlerini yok eden zafer dolu bir gülümseme bulmayı içtenlikle diliyordu.

Kasabanın papazı Don Carlos Sanchez de plazaya koşuyordu. Bir zamanlar sık sık sümüğünü sildiği çocuğun, o günkü korridasına gitmeye karar vermeden önce üç gün süren bir iç mücadelesi geçirmişti. Sonunda bir tek şey onu ikna etmişti; Allah göstermesin, belki onun «hizmetine arenada ihtiyaç olurdu.» Manuel'in ilk muletasının sopasını kesmiş olan marangoz Adolfo Santaflore ve amansız mayoral José Sanchez de oradaydılar. **Jerez Sineması**'nın sahibi, savaş sonrasının o korkunç, ilâçsız yıllarının doktoru Don Rafael, vaktiyle Manuel'in Sevilla - Kordoba tren tarifesinin üstüne astığı kulakları bulup çavuşa götürmüş olan gar şefi Luis Palo hep gelmişler, Palmalıların arasında kaybolmuşlardı.

Ufak arenada dalgalanan rengârenk bayraklara doğru koşanlar içinde kuşkusuz en mutlusu, eski bir taksiyle tek başına gelen Pedro Charneca'ydı. Genci dükkânında,

Manolete'nin resmini hayranlıkla seyrederken gördüğü günden bugüne dek on yıl geçmişti. Ve o gün Charneca, sempati gösterisi olarak taksinin kapısına: «Manuel, İspanya'nın en büyük matadoru olacaksın» yazılı bir pankart asmıştı.

Elden düşme ışıklı giysilerine bürünerek ablasının konutundan çıkan dağınık saçlı, boylu genç, bu cüretli umuda doğru yönelmişti. Şehirden kovulup o küçük düşürücü yürüyüşü yaptığı gündeki gibi peşinde bir alay çocukla ve sağdan soldan gelen kâh cesaret verici, kâh alaycı gülüşlerle selâmlanarak kendisini parya diye kovan kentin sokaklarından ağır ve dingin adımlarla geçti. Serüvenler ve felâketlerle dolu günlerin sadık yoldaşı Juan Horillo, daracık kostümünün içinde az-çok salak bir ifadeyle yanında yürüyordu. Peşlerinden de bu uydurma cuadrillanın tek banderillerosu, ücret olarak korridadan sonra bir yemekten fazlasına lâyık görülmeyen kırklık Antonio Columpio gidiyordu.

O yemeği vaat eden adama gelince, plazaya varmıştı bile. Şık bir şapka takmış, dişlerinin arasına bir puro sıkıştırmış, aile mücevherlerinin karşılığında satın aldığı boğaları seyrediyordu. Kendisinin ve tanınmamış dâhi torerosunun geleceği, o hayvanların cesaret ve soyluluğuna bağlıydı. Berbat bir sürüydü: Şekilsiz, sıska, postu yoluk beş boğayla, koca boynuzlu yedi yaşında bir inek. El Pipo onlara baktı baktı; «Mezbahaya lâyık» diye düşündü.

Tiksintiyle purosunu attı. Anlaşılan oynadığı kumarda tek kazanma şansı, ne akla hizmet ettiyse, menaceri olduğu gence bağlıydı. «Manuel deli ya da dâhi değilse, bu öğleden sonra gerçek bir korrida seyredilmeyecek demektir,» diye düşündü.

Bununla beraber menacer hiç bir şeyi rastlantıya bağlamıyordu. Gazetecilerin oraya gelmelerini ve matadorunun ilk korridasını övgülü sözcüklerle anlatmalarını sağla-

mak üzere iyiniyetlerini satın alacak paraya sahip olmayan El Pipo, daha sağlam bir yol bulmuştu. O gün Cifra basın ajansının temsilcisi olarak orada bulunmayı sağlamıştı. Olayların gidişi ne olursa olsun, Kordoba şubesinin bürosuna telefon edip Endülüs'ün göğünde yeni bir dâhinin doğduğunu ilân edecekti. Bu konuda kaleme aldığı abartmalı yazı cebinde hazır duruyordu.

Matadorların arenaya girişini alışıldığı biçimde alkış salvoları karşıladı; ama özellikle gölge tarafından duyulan gülüşler ve homurtular, bazı Palmalıların, kentlerinin en ünlü serserisinin hünerlerini alayla karşıladıklarını gösteriyordu.

Korridanın başkanlığına getirilen Antonio Caro'nun yanında ciddi ve törensi bir tavırla yer alan El Pipo, beyaz mendili çıkardı. Gösteriye tahsis ettiği yüz bin peseta baş yardımcılığa alınmasını sağlamıştı. Mendilin çağrısı üzerine ufak bandonun dört trompetinden biri dövüşün başladığını ilân etti.

İlk hayvan arenaya girdi. Bu, yedi yaşındaki dev inekti. Adı «Almendrita» (ufak badem) ydı. El Pipo, o canavarın, himayesindeki gencin üzerine gönderilmemesini sağlamıştı. Başka bir çırak torero, elleri ve dizleri titreyerek piste doğru ilerledi. Almendrita'nın boynuzları, Juan Horillo'ya, badem ağacının dallarından daha geniş görünüyordu. Hatırlıyordu, Manuel'le birlikte, bir mehtaplı gecede o hayvana, korrida oyununun kurallarını bizzat öğretmişlerdi.

İneğe doğru ilerlemek için var gücüyle mücadele eden Horillo, kendisine Jerez arenasında saldıran kapkara boğayı düşünmeden edemiyordu. Karşısında duran o hayvanla mücadele edemeyeceğini hissetti. Halbuki biliyordu, «keyifleri için o pis hayvanın boynuzlarıyla şişlenmesi gerekliymiş gibi, Palmalıların düşmanca bakışları karşısında» dövüşmeli ve ineği öldürmeliydi.

Geriden Manuel'in sesini duydu: «Haydi Juan! Merak etme, buradayım.» Biraz cesaret bulup ilerlemeye başladı. Ama her adımda dizlerinin gücü kesiliyordu. Arena başına yıkılıyordu sanki. Seyirciler yuhalamaya başladılar «Elim-ayağım tutulmuştu, diye anlatır. Titriyordum. Hakaretler yağmaya devam ediyor ve ben bir adım atamıyordum. Taş ve şişe yağmaya «Fuera! Fuera!» (defol) diye bağırmaya başladılar. Ne zor şeydi Tanrım! Almendrita arenanın ortasında durmuş, katil gözleriyle beni süzüyordu. Birden olan oldu; bana doğru koşmaya başladı. O zaman feci, bağışlanmaz bir şey yaptım. Muletayı yere bıraktığım gibi tabana kuvvet kaçtım. Ben hayatımda, jandarmanın önünde bile böyle hızlı koşmamıştım. Tahtaperdenin önüne varınca sıçradım ve soluğu callejonda aldım. Herkes ayağa fırlamıştı. Yuhalıyorlardı. Beni tükürük yağmuruna tutuyorlardı. Islıklar, hakaretler, haykırmalar ne kadar sürdü bilmem. Callejonun bir köşesine sinmiş, duruyordum; o anda bildiğim tek şey şuydu: Benim için her şey bitmişti; ışıklı giysilere asla bürünemeyecektim.»

Gerçekten, Horillo için her şey bitmişti. O çılgın gece çıkışlarında Manuel Benitez'le birlikte sayısız tehlikelere atılmış olan genç, arenanın kumlarına son olarak ayak basmıştı. Aksine, Manuel için her şey yeni başlıyordu. El Pipo, himayesindeki gencin piste doğru ilerlediğini dehşetle gördü. Manuel pelerinini açtı, alnına düşen saçlarını sert bir hareketle geriye attı ve Almendrita'ya doğru yürüdü.

Antonio Columpio'nun Anlatısı

«Arenada otuz yıl geçirdikten sonra her şeyi gördüm sanıyordum. Yanılıyormuşum. İneğe doğru giden o deli oğlan, bana asla duymadığım heyecanları yaşatacaktı. Halk öfkeli bir patlamadan sonra dinmişti. Az önce «Ser-

seriler! Maskaralar! Yallah hapishaneye, yeriniz orasıdır!» diye haykırırlarken şimdi gözleri ve ağızları açık seyrediyorlardı. Henüz Ole! diye bağıran yoktu. Sadece aslanın, terbiyecisini ne zaman yutacağını merakla bekliyorlardı. Zira o Almendrita denen, kusurlu, pis bir inekti. Onunla dövüşmek ve bir şeyler çıkarmak için muazzam bir tecrübe gerekliydi ki, bu da, o zamanlar Manuel'de herhalde yoktu.

«Tanrım! o deli oğlanın hayvana beş metre kadar sokulup kışkırttığını görünce iliklerim dondu. «Hayır; o kadar yaklaşma!» diye haykırdım. Yardımına koşmaya hazırlanıyordum ki, Manuel pelerinini savurdu ve «Vaca! Vaca!» (inek!) diye haykırdı. Almendrita başını eğdi ve kumaşın içine daldı. Bu geçişten sonra Manuel peşinden gitti ve gene saldırttı. Ama bu sefer iş sarpa sardı. İnek ona müthiş bir kafa darbesi indirdi. Şansı varmış; bedeni iki boynuzun arasına girdi; ama sadme öyle şiddetliydi ki, kendini üç metre ötede, yerde buldu. Bir çuval gibi düştü ve hayvan üstüne varmadan kalkabildi. Yardımına koştum, ama beni sert bir el işaretiyle kovdu. Devam etti. Deli gibiydi. Darmadağınık saçları yüzünün yarısını örtmüştü. Küfrediyor, haykırıyor, sağa sola koşuyor, ineğe geçiş yaptırmayı başarıyordu. Bunu nasıl yaptırabildiğinin kendisi bile farkında değildi herhalde. Gösteri, toromaşiden başka her şeye benziyordu, ama insana öyle bir heyecan veriyordu ki, bütün gözler ona dikilmişti. İlk Ole! duyuldu. Ve cüreti arttıkça buna yenileri eklendi. Manuel, Almendrita'yı bir manto gibi bedenine sarıyordu. Öyle kasılmıştım ki, pelerinimin yakasını ısırırken dişimi kırdım. Durduğunda arenayı bir alkış tufanı sardı. O düşman kişilerin böylesine bir coşkuya ve hayranlığa kapıldıklarını görmek garip bir şeydi. Manuel'i o kadar kışkırttılar ki, devam etmek istedi. Ama Almendrita karnına şiddetli bir darbe indirdi ve saldırıp tepelemeye başladı. Hayvanı uzaklaştır-

mak için pelerinimi savura savura koştum. Bu kez Manuel, bir süre kalkamadı. Göz ucuyla El Pipo'yo baktım. El-kol hareketleriyle Manuel'e kalkmasını işaret ediyor; tüm servetini yüklediği kalyon batıyormuşçasına umutsuzluk içinde elleriyle gözlerini örtüyordu. Manuel nihayet ayağa kalktı. Ben önlemeye vakit bulamadan Almendrita'ya doğru atıldı. «Yeter artık!» diye yalvardımsa da beni dinlemedi. Kazanma tutkusuyla, çıldırmıştı sanki. Seyirciler, jandarmalar, hattâ Don Felix Moreno bile Ole! diye avazı çıktığı kadar haykırıyorlardı. İnanılacak şey değildi.

«Ama Palmalılar daha bir şey görmemişlerdi. Manuel'in onlara bir sürprizi vardı. Bunu, mesleğe yeni atıldığım sırada Belmonte'nin, sonra Manolete ve Dominguin'in birkaç kez yaptığına tanık olmuştum. Trompetçi, ikinci tercio'yu ilân etti. Banderillaların zamanı gelmişti. Manuel pelerinini sürüye sürüye **barrera**'ya girdi. Uzattığım iki banderilla'yı aldı ve kaldırıp halka gösterdi. Yarıya böldü ve elinde iki kısa parçayı sakladı.

«O koskoca, kışkırtıcı gülüşüyle Almandrita'ya doğru ağır ağır ilerledi. Boynuzlara beş-altı metre kala durdu. Birçok seyirci dehşet çığlıkları savurdu. Sırtı şarampola dönük olarak yere diz çökmüştü. «Kanına susamış» diye düşündüm. Ona en yakın olan burladeronun gerisine süzüldüm. Hayvan öyle yakındaydı ki, Manuel'e, vazgeçmesi için yalvarmaya cesaret edemiyordum. O kalem büyüklüğündeki banderillaları, diz çökmüş ve sırtı barreraya dönük olarak saplamak kadar tehlikeli bir şey daha yoktur toromaşide. Bu, olağanüstü bir el güvenliğini ve çılgın bir cesaretle sersemlemiş olmayı gerektirir. Hayvanın yörüngesinde en ufak bir sapma, haydi yallah! Boynuz göze ya da ağzına girip beyni, ciğerleri deler. Bu yaraları tedavi edecek bir doktor bulunmaz. Ciğer kanamalarını durdurmak olanaksızdır. Bunlar ölümcüldür. Arenada çıt çıkmıyordu. En ufak gürültünün, bir trajediye sebep olabileceği

düşüncesiyle nefeslerini bile tutuyorlar gibi geliyordu bana. Manuel kollarını kaldırdı; minik sopalar elindeydi. Gür bir sesle: «Venga vaca!» (gel inek!) diye bağırdı. Almendrita duraksadı. Sonra birden hareket etti. Hepimiz Manuel'i şişleyecek sanıyorduk. Elimden gelebilecek bir tek şey vardı, ineğin dikkatini çekmek için pelerinimi salladım. Bu renkli lekenin birden görünmesi saldırının yönünü yeterlice saptırdı. Boynuzlar bedene sürtünüp geçerken, Manuel banderillaları tam yerine sapladı.

«Bunun üzerine arenayı yıkmaya kalkıştılar âdeta. Bütün plaza ayaktaydı; herkes haykırıyor, tepiniyordu. Manuel'in yüzü aydınlanmıştı. Eliyle alnının terlerini silerken, bana bir gözkırpmasıyla teşekkür etti. Sonra kollarını kendisini çılgınca alkışlayan halka doğru kaldırdı. Adamlar delirmişti. Almendrita bile afallamıştı. Bana gelince; yaprak gibi titriyordum.»

Cüretli ama kaba bir muletalı faena, etkili bir kılıçlama ve her şey tamam. Jandarma kayıtlarındaki «portakal hırsızı ve yola gelmez suçlu» on dakika içinde, delikanlılık çağının bütün kötü davranışlarını unutturmuştu. Manuel, pistten yorgun ve mutluluk içinde çıkarken, az önce Horillo'ya taş ve şişe atan eller ona şapka, çanta, çiçek atmaya başladılar. Çavuş Mauleon bile elini kıvançla ona uzatıp kutladı. «Hombre! diye haykırdı Manuel; işte her zaman yumuşak olmayan bir el.» Sonra kendisine şaşkın ya da sevinçli bakan yüzlere doğru döndü. Vatandaşlarına armağanın en değerlisini yani heyecanın dondurucu titremelerini sunarken, on yıl önce, kuru bir derenin yanında verdiği sözü tutmuştu. Ancak «Voy a ser torero» diye mırıldandığı genç kız o çılgın alkışları duymamıştı. Korrida süresince, Anita Sanchez, kilisenin loşluğunda diz çökmüş kalmıştı. Bir zamanlar o ufak kilisede, sevgi dolu bakışları, bugün uydurma bir plazada hayatıyla kumar oynayan

gencin bakışlarıyla karşılaşırdı. Başka bir kadın daha o anları dua etmekle geçirmişti. Bu, yeni kaygıyla kalbi ezilen Angelita Benitez'di; bir yandan dua etmiş, bir yandan da yoksul konutunun daracık mesafeleri içinde durmadan dolaşmıştı. Birden boğuk bir gürültü dikkatini çekti. Pencereye koştu.

Angelita Benitez'in Anlatısı

«Sokağın başında koca bir toz bulutu vardı; bir yığın insan koşuyor ve haykırıyordu. Don Carlos'u siyah cüppesinden tanıdım. «Aman Allahım! Manuel'e bir şey oldu: Bana haber vermeye geliyor» dedim, kendi kendime. O sırada Charneca'yı gördüm. Sonra da tanımadığım bir yığın insanın omuzlarında eve gelen kardeşimi. Çevresinde bağırıp çağıran bir yığın çocuk vardı. Gözlerime inanamıyordum. Düş gibi bir şeydi. Kardeşim Manolo; herkesin, hiç bir baltaya sap olmayacak dediği, hırsız dediği; jandarmaların dövdüğü; bana bunca gözyaşı döktürmüş olan Manolo, o gün zaferle eve dönüyordu. Ağzı kulaklarına varmıştı; haykırıyordu, boğanın kulaklarını ve kuyruğunu havaya kaldırmıştı. Tanrım, ne kadar mutlu görünüyordu. Ona doğru koştum. Birden karnında kan gördüm. Bir çığlık kopardım. Yaralandı sanmıştım. Don Carlos dehşete kapıldığımı görünce bana doğru koştu. «Hayır; hayır Angelita, diye haykırdı. Boğanın kanı o; kendisininki değil.»

«Evin önünde yere atladı. Gözyaşlarımı tutmaya çabalıyordum; ama çok heyecanlıydım; tutamadım. Bana sarıldı; titremeye başladım. Bir süre öyle kaldık. Herkes bize bakıyordu. Juan'ın annesi Anna Horillo da, öteki kadınlar gibi ağlıyordu. Manuel nihayet, «Gel Angelita, gel, soyunmama yardım et; terliyorum» dedi.

«Manuel kalabalığa veda etti. Herkes alkışlıyor ve haykırıyordu. Sonra odaya girdik. Orada cebinden eski bir

mendil çıkardı. Açtı. İçi yırtık - pırtık kâğıt paralarla ve bozukluklarla doluydu. Saymaya başladı. Bin peseta toplamıştı. Paketi bana uzattı. «Al, dedi; sana bu ilk bin pesetam.»

Zaferin o sarhoş edici okşayışına rağmen, Manuel Benitez'le varmayı dilediği amaç arasında çok uzun bir mesafe vardı. Bu amaca sadece Madrid, Sevilla ya da Barcelona arenalarında ulaşabilirdi. Başarısı, onurunu kurtarmasını sağlamıştı; ama şöhret yolunda yeni bir şey getirmemişti. Toromaşi okyanusunda, Palma del Rio bir damla sudan başka bir şey değildi. Fiesta tarihi genç harikalarla doluydu, ama ünleri çevredeki kahvehaneleri aşmamıştı. Bu gerçeği, El Pipo herkesten iyi bilirdi. Bununla beraber parasını kurtarabilmesi ve umutlarının kesinleşmesi büyük bir zaferdi. Madem öyle, devam edecekti. Plazada son Ole! henüz sönmüştü ki, menacerin kaynayan beyninde yeni projeler şekillenmeye başladı.

Rafael Sanchez «El Pipo» nun Anlatısı

«Torero, bir çamaşır sabunu markası gibi lanse edilir. Sayısız çamaşır sabunu ve sayısız torero vardır. Kazanan, mutlaka en iyi ürün değildir; satmasını bilenlerin malı iyi satılır. Ben, bu çocuğun altın madeni olduğunu hemen anlamıştım. Büyük bir torero olduğu için değil. Toromaşi kurallarının tam anlamıyla yabancısıydı. Sanat yönünden berbat gösteriler çıkarıyordu. Ama arenada bana sanattan söz etmesinler. Sanat arayan Prado müzesine gitsin. Arenada başka özellikler gereklidir. Beni ilgilendiren tek şey: matadorun halkı heyecanlandırmayı bilmesidir. Bana halkın saçlarını diken diken edebilen bir oğlan gösterin, size, matador olarak bol para kazanacak derim. Manuel Benitez, bir Mercedes satınalmayı öylesine arzu ediyordu, «Pa-

nama şapka giyen, puro içen» bir beyefendi olmak için öylesine can atıyordu ki, her türlü çılgınlığı yapmaya hazırdı. Ve bu çılgınlıkları gerçekleştirebilirdi; zira en büyük matadorları bile felce uğratan korkuyu tanımıyordu.

«Manuel'in kural dışına çıkan davranışlarını halk nasıl karşılıyor, Palma'da görmüştüm. Her şey tamamdı: Kaygı, sevinç, şaşkınlık, dehşet. Ah dehşet! Çok önemliydi. Bu oğlan seyirciyi titretiyordu; tüylerini diken diken ediyordu. Ve insanları arenalara çeken asıl şey de budur. Satacak şeyi bulmuştum. Bir oğlanın umutsuz yürekliliğini. İşte servet bunda vardı. Şans biraz yardım etse, yazın sonunda yeniden milyoner olurdum. Manuel de. Yeter ki, o delilikleriyle kendini aptalca şişletmesindi. Kafamda, onun için kıyamet kadar slogan dönüp duruyordu. Çok geçmez, Endülüs köylerinin duvarları şöyle afişlerle dolardı: «Pazar günü ölümle randevum var. Beni görmeye gelin.» Ama şimdi, demiri sıcakken dövmek, başarıyı tekrarlamak gerekliydi. Kolay değildi. Palma'daki korridayla masrafımı çıkarmıştım. Ama akrabalarım tefecinin parasını ödeyip mücevherleri kurtarmam için beni sıkıştırıyorlardı. Benim elimde dünyanın en güzel mücevheri varken, onlar kendilerininkini istiyorlardı. Oğlanı şimdi, hemen Kordoba'ya götürmeliydim. Her şey gerçekten ancak orada başlayabilirdi. O devirde bu arenaları yöneten açıkgöz ihtiyarı gidip buldum. Tanınmamış üç Güney Amerikalı toreroyla bir gösteri düzenlediğini biliyordum.

— En ucuz matadora ne kadar veriyorsunuz? diye sordum.

— Yirmi bin peseta, diye cevap verdi.

— Benim oğlanı on bine bırakıyorum size, dedim.»

İstasyonla, plaza de Toros arasında, Cervantes caddesindeki gösterişli bina Kordobalıların gözünde bir tapınaktı âdeta; oradan geçen kentliler bir an saygıyla durmak-

tan kendilerini alamazlardı. Adını taşıdığı kente ilk korridası için gelen Manuel Benitez de, gardan çıktıktan sonra sarmaşık gülleriyle dolu parmaklıkların önünde durdu. Gerisinde, nöbetçi gibi dikilen iki muz ağacının arasından evin mermerden bembeyaz kemerleri görünüyordu. Kaldırımın önünde siyah bir Jaguar duruyordu. Günde bir kez, bu evin tek sakini, amacı ve süresi değişmeyen kısa bir gezintiye çıkmak üzere bu arabaya binerdi. Gezintiden sonra da, hep yalnız görünen o siluet sessizce gene eve girerdi. Çok yaşlı, hemen hemen kör, siyahlar giymiş bir kadındı bu; ve dendiğine göre İspanya'nın en zengin kadınlarından biriydi. Fabrikalardan ve geniş malikânelerden başka Madrid metrosu da onundur. Bununla beraber o muazzam servetinden hiç yararlanmaz; bütün bunları kendisine bırakan oğlunun anılarıyla yapayalnız yaşardı. Oğlunun adı Manolete'ydi. Bir zamanlar Manolete, zemin kattaki kırmızı kadife döşeli odada giyinir ve onu Kordoba'nın plaza de Toros'una götürmek üzere hayranları o kaldırımlarda bekleşirlerdi. Manolete'nin ölümünden on üç yıl sonra bu geniş cadde hemen hemen ıssızdı, zira o öğleden sonraki korrida, eski bir film kadar bile ilgi toplamamıştı.

Manolete'nin zamanında sık sık dolup taşan Halifeler kentinin arenaları, yüce üstada tapınan gencin korridası için bomboş kalmıştı. Bu acı gerçeği Manuel pek umursamıyordu. Emindi: Kendisi de bir gün zaferler kazanacaktı. Pancurları kapalı evi bakışlarıyla bir kez daha okşadıktan sonra, Gran Capitan caddesindeki otel odasına gitti. Koca şapkalı, ağzı purolu tek hayranı onu orada bekliyordu.

El Pipo'nun düşünceli bir hali vardı. Boğaların kurasında genç matadoru şanslı çıkmamıştı. Öteki iki torero, tehlikeli diye niteledikleri iki boğanın, kendileriyle afişi paylaşan tanınmamış toreroya düşmesi için gerekli her şeyi yapmışlardı. Bu haberi duyan Manuel kahkahalarla güldü: «Üzülmeyin, Don Rafael, dedi; o boğalardan biri kar-

nımı deşse bile, barsaklarımı toplar, dövüşe devam ederim.» Cordobés'in kostümü Madrid'den geliyordu. Kordoba'nın kirayla kostüm veren tek terzisi Francisco Prieto, bundan öncekinin Palma korridasından ne durumda getirildiğini gördükten sonra bir daha vermek istememiş, ışıklı giysilerini, «vaktini arenanın kumlarından çok, havada geçiren» bir matadora veremeyeceğini söylemişti. Tüccar, genç adamın verdiği alaycı cevabı hâlâ unutamaz. «Yarın, Senör Prieto, İspanya'nın bütün matadorları kostümlerimi elden ele gezdirecekler; zira onlara uğur getirecek. Ve o kadar zengin olacağım ki, her korridadan sonra kostümü atacağım.»

Gelgelelim palavracı torero ve menaceri öyle yoksuldu ki, plazaya dek arabayla gidecek paraları yoktu. Palma Bakiresi'nin tasvirinin önünde son bir dua okuduktan sonra yola düzüldüler. Güneşli tarafın en yoksul seyircisi gibi plazaya yaya giden bir matadora o güne dek kimse rastlamamıştı. Ancak bu yürüyüş, Manuel'i o gün küçük düşüren tek olay değildi. Öteden beriden çıkıp peşine takılan çocukların kafilesi her an büyüyordu. Arenanın kapısına vardıklarında Manuel, El Pipo'dan birkaç peseta istedi. Adam esefle omuz silkti. Cepleri bomboştu. Matadoruna, plazaya dek eşlik eden çocuklara atabilmesi için birkaç peseta veremiyordu.

Manuel'e düşen ilk boğa tıknaz ve boynuzları bisiklet gidonunu andıran bir hayvandı. Faena zamanı gelince matador, başkanın locasına doğru eğildi; sonra o koskoca gülüşüyle pistin turunu yaptı ve kılıç taşıyıcının önünde durdu. Korkunun, arenanın dışına attığı Juan Horillo, arkadaşının monterasını kendisine doğru kaldırdığını gördü. «Sana Horillo! diye seslendi. Birlikte çaldığımız piliçlerin ve birlikte yediğimiz bütün sopaların şerefine, ilk boğamı sana ithaf ediyorum.» Döndü ve boğaya doğru ilerledi.

Tarihî arenanın basamakları yarı yarıya boştu. Bu-

nunla beraber o öğleden sonra orada bulunup genç toreronun Kordoba'daki bu ilk güreşini seyredenler hâlâ özlemle anarlar. O gün onun yanında görevli olan yaşlı banderillero Antonio Columpio, El Cordobés'in doğru mezarlığı boylayacağına iyice inanıyordu. Öteki matadorlardan birinin cuadrillasında bulunan Pépin Garrido onu «ilk ve son kez gördüğünü» düşünüyordu. Manuel en az altı kez boynuzlara takılıp yere çalınmıştı. Her seferinde yaralı olduğu halde ayağa fırladı. Bölgenin Mercedes acentasının tamircisi Andrés Jurado «şu oğlan bugün, bu arenadan sağ salim çıkarsa, hiç bir korridasını kaçırmayacağım» diyerek kendi kendine söz verdi. Yazgısında beklenmedik bir olay, Jurado'yu sözünü tutmaktan alıkoyacaktı. Birkaç ay sonra, genç torero bir araba satın almak üzere Jurado'nun patronuna gitti. Arabayla birlikte Jurado'yu da şoför olarak alıp çıktı. Birlikte plazadan plazaya yüz elli bin kilometre, yani dünyanın çevresinde üç tura bedel yol aldılar. Gece sabaha dek araba süreceğini düşünerek gün boyu uyumak zorunda kalan Jurado, matadorunun güreşlerini hemen hemen hiç seyredemeyecekti.

Şimdilik, El Cordobés, Palma'da son derece ilgi çeken kural dışı, delice güreşini orada da sürdürüyordu. Diz üstü atılıyor; boğaya sağdan, soldan, göğsü ya da başı hizasından geçişler yaptırıyordu. Muletasını her şekilde tutuyordu: önde, arkada, yanda, uzakta, yakında hem öylesine yakında ki, seyirciler çığlıklar savuruyor, ayağa fırlıyor, alkışlıyorlardı.

Boynuzlar pek çok kez takıldı, ama Palma Bakiresi yetimini o gün koruyordu. Boğa onu itéledi, havaya fırlattı, üstünde tepindi. Manuel her seferinde ayağa kalkıyordu ve ışıklı giysilerini lekeleyen kan, kendisininki değil, hasmınınkiydi. Zafere ulaşma istemi öylesine güçlüydü ki kılıçlama sırası gelince kılıcı bırakmayı unuttu. Boğa bir kafa darbesi attı ve seyirciler olağanüstü bir görünüme ta-

ılık oldular: Manuel havada tekerlek gibi döndü: kabzasına dek hayvanın beynine batırdığı kılıç yaradan çıkmıştı ve hâlâ elindeydi. Toreronun kumların üzerine düşüşünden birkaç saniye sonra boğa da yere kapaklanıp can verdi.

Manuel, plazaya yaya gitmişti. Yeni hayranlarının omuzunda döndü. Otelde soyundu ve bitik durumda kendini yatağa attı. Bedeni, şişmiş etten ve ezilmiş kemikten ibaretti sanki. El Pipo odaya girdi. Kolunun altında, eski gazeteye sarılı bir paket vardı. Açtı. İçinden, bir deste para çıktı. El Pipo taşkın bir sevinçle bunu havaya fırlattı ve paralar, konfeti gibi matadorun çıplak bedenine yağdı. Şaşkınlığını gösteremeyecek kadar yorgun olan Manuel, «Senin bunlar küçük; bugünkü emeğinin karşılığı!» diye haykıran menacerine bakıyordu. Manuel daha bir hareket yapmadan El Pipo sözüne devam etti: «Ama bir korrida daha istiyorsan bunları bana vermelisin ki, düzenleyebileyim.» Manuel yorgun bir tavırla bir tanesini aldı ve kalanları üstünden attı. Bunun üzerine El Pipo yatağın önünde diz çöktü ve matadorun teriyle ıslanan paraları toplamaya başladı. Bir deste yaptı, gene eski gazeteye sardı ve tez adımlarla odadan çıktı.

Ertesi sabah, Manuel Benitez, menacerinden kopardığı parayla Palma del Rio'ya bir tren bileti satın aldı. Orada tutması gereken bir sözü vardı. O da koltuğunun altına gazeteye sarılı bir paket almıştı. İçinde başka bir hazine, dostu Pedro Charneca'ya vereceği bir hazine vardı. Manuel kahvehaneye girdi ve paketi gülümseyerek tezgâhın üstüne attı. «Ismarladıklarını getirdim» dedi. Hiç bir hediye şişko Charneca'yı bu derece sevindiremezdi: pakette, genç dostunun Kordoba'da öldürdüğü boğaların kulakları ve kuyrukları vardı.

Bu zaferden hemen sonra El Pipo'nun borsası birden yükselmeye başladı. Kordoba gazetesi, himayesindeki genç hakkında şöyle yazıyordu: «... Tanrının yardımıyla —ve Tanrı ona her dakika yardım etti— bir gün büyük bir torero olacak. Dövüş ve öldürme öğrenilebilir; ama yiğitlik öğrenilemez.» Kordoba'nın aficion'u şimdi, El Pipo'nun, bir büyücünün mendilinden çıkıvermişe benzeyen o harika çocukla daha ne sürprizler hazırladığını merak etmeye başlamıştı. El Pipo, kendisi de pek bir şey bilmiyordu. Manuel'in Palma ve Kordoba'daki başarıları çok yeniydi; öyle ki, başvurmayı kurduğu kimseler bunun yankılarını henüz duymuş olamazlardı. Şimdi, eski püskü bir taksinin içinde yola çıkmaya ve tekrar El Cordobés'in plasyeliğini yapmaya karar verdi. Tabiî gene, yıllık ferialarını bir - iki korridayla kutlamayı düşünen Endülüs kasabalarına başvuracak; oralarda, sıcak sesiyle, El Pipo bölge plazalarının emprezaryolarını inandırmaya çalışacaktı.

Kordoba - Sevilla anayolunun geçtiği düzlüğün içinde Ecija şehrinin kilisesinin barok çan kuleleri yükselir. Çeyrek yüzyıl önce, Palma del Rio'yu Kızılların elinden kurtarmaya giden General Baturone oradan hareket etmişti. Genil'in çamurlu sularının kıyısında, Romalılardan kalma açıkhava tiyatrosunun harabelerinin üstünde, plaza de Toros'un beyaz basamakları görülür.

Elli yıl içinde, bu mütevazi arena birçok zaferlere ve trajedilere sahne olmuştu: genç, tanınmamış bir torero ölmüş, beş alternativa töreni yapılmış, fiestanın ünlü kişilerinin şahane faenalarını yaşamış, birçoklarının da fiyaskolarına tanık olmuştu.

Bu arenanın az ötesinde, Ecija'nın büyük meydanının kemerleri altındaki kahvehanenin demir masalarından birinin önünde bir adam oturur; çevresinde yem gagalayan güvercinlere karşı kayıtsız bir tavırla hem gazete okur,

hem **xérés**'ini içerdi. Her zaman çok şık giyinirdi. Simsiyah saçları kafasına iyice yapıştırılmış ve beyaz gömleği boynuna dek iliklenmiş olurdu. Yakındaki Santa Barbara kilisesinin çanları on iki kez çalar çalmaz kalkar, sakin adımlarla arenaya doğru giderdi. Jesus Jiménez Torres, o saatte işbaşı yapardı. Ecijalıların içinde en ilginç ve renkli iş onunkiydi. 49.762 nüfuslu kentin plaza de Toros'unu o yönetirdi.

Jesus Jiménez Torres'in Anlatısı

«50.000 kişi, bir dünya demektir; değil mi? Öyle; ama bunların 2.500'ünü plazanın basamaklarına çekmek için deha gerekir. Evet, deha! Fiesta bravanın her vatandaşın kalbini yaktığını belki yalnız Madrid'de, Sevilla'da, Pampeluna'da görmek mümkündür. Ama burada, bu çölde, insanları yerlerinden kımıldatmak için türlü yollar bulmak şarttır. Burada bir turiste bile rastlanmaz; geçip giderler; hiç kimse durmaz. Hangi yabancı Ecija'ya gelip boğa güreşi seyredecek? Yazık, zira turistler korridanın hacıağalarıdır. Bir bilet için ne paralar vermezler. Ha güzel bir gösteriye, ha matadorun birinin şişlenmesine tanık olmuşlar, farketmez; çünkü bir şey anlamazlar. Onların satın aldıkları mahallî renktir; o kadar.

«Ama işi, şehir halkıyla idare etmek, bambaşka bir hüneri gerektirir. Burada insanlar yerlerinden kolay kımıldamazlar. İyi bir matador olursa koşarlar elbet. Ama iyi bir matador pahalıdır. Ona, iyi boğalar da gerekir: iyi boğa da pahalıdır. O zaman bilet fiyatlarını artırmam şarttır. Eh, bir de oyun iyi olmazsa, iki yüz peseta bilet parası verenler ne rezaletler çıkarırlar; bir gözünüzün önüne getirin. Güneşin altında ilk önce iki yüz pesetalarını; sonra dayanılmaz sıcağı ve bir de o berbat gösteriyi düşünürler. İşte o zaman bira ve Coca-Cola şişelerini kap-

tıkları gibi matadora fırlatmaya başlarlar. Ortalık karıştı demektir.

«Burada en ufak bir gösteri düzenleyebilmek için, en az iki yüz elli bin pesetaya ihtiyaç vardır. Masrafları çıkarmak için de en az iki bin beş yüz bilet satmak gerekir. Ancak bu parayla matadora herhangi bir ücret veremezsiniz. Her mevsim belki yüz çocuk bana başvurur ve korridalardan birinde kendilerine yer vermem için yalvarır. Bu çocukların beni tavlayabilmelerinin tek yolu, benden bilet satın almalarıdır. Kendileri alamazlar elbet; başkalarına satmak zorundadırlar. Biletleri satmayanlara oportunidad yok. Tercih ettiklerim yetenekli ve köyünde başarı kazanmış gençlerdir. Bazan ilgi uyandırıyorlar ve plaza biraz doluyor. Ama halkı çekmenin en iyi yolu, kafayı çalıştırmaktır. Örneğin, bir gün kırk kilometre mesafedeki Lora del Riolu bir genci tuttum. Adı Montes'di. Memleketinde seyyar börekçilikle geçinirmiş. Onu tanıtmak için, sırtına, son korridalarının resimleri yapıştırılmış ve benden bir oportunidad dileyen sözler yazılı bir pankart alıp, büyük meydanda dolaşmasını emrettim. Orada bir hafta kaldı. Sonra Lora del Rio'dan tepsisini getirip gelen geçene börek dağıttırdım. Önünden her geçtiğimde küçümsüyormuş gibi tavırlar takınıyordum. Cuma günü herkes beni öldürmeye hazırdı. O gün, öfke son haddini bulunca meydana gittim ve halkın isteğiyle José Montes'e, plaza de Toros'da bir şans tanıdığımı ilân ettim. O pazar arenam dopdoluydu.

Dikkati korridalarıma çekmek istedim mi, kentin cücesini kullanırım. Ona herkesin ne merakla baktığını ve o minnacık bedenden çıkan sesi nasıl hayretle dinlediğini farketmiştim. Bir pazar günü, ona, pötikare kruvaze bir kostüm ve bir çilindro şapka giydirdim. Eldiven, bir puro, bir de baston verdim; yakasına da bir karanfil taktım. Ve onu Ecija sokaklarında korridayı ilân etmeye gönder-

dim. Öyle acayip bir hali vardı ki, herkes durup onu seyrediyordu. O gün plaza epey kalabalıktı. Giyimini sık sık değiştirirdim. Genellikle ona, minnacık ışıklı giysiler giydirirdim. Bir gün hoparlörlü bir kamyon kiraladım ve büyük bir bisiklet yarışının şehirden geçeceğini ilân ettim. Beş dakika sonra cüce, bisiklet yarışçısı giysilerini giymiş olarak, minik bir çocuk bisikletinin üzerinde geçti ve öğleden sonraki korridanın ilânlarını attı.

«Bazan, matadorların iyi olmadıklarını sezinleyince, havayı ısıtmak için programa ufak bir numara eklerdim. En tutunanı şuydu: pistin ortasında, bir kazığın ucuna bir jambon astırırdım. Kentin çocuklarını jambonu almaya çağırırdım. Onlar kazığın tepesine tırmanmak için didişedursunlar, bir boğa salıverirdim. O sırada mutlaka kazığın tepesinde jambonu kucaklamış duran bir oğlan bulunurdu ve aşağıda kendisini bekleyen boğanın üzerine düşmemek için çırpınır dururdu.

«Bu yerde, bir tek peseta kazanmak için ne enerji sarfetmek gerekir, bir bilseniz! Ve şu mübarek meslekte insanın başına neler gelmez! Bir de bakarsınız boğa kaçmış, yahut yetiştirici birbirine düşman iki hayvanı göndermiş ve korridaya bir gün kala birbirlerini öldürmüşler. İki yıl oluyor; tam seyirciler arenadan çıkarlarken boğanın biri kaçıverdi. O gün öldürülen hayvanların etleri kasap kamyonlarının içinde asılı duruyordu. Şehrin genç kızlarının yarısı güzelim giysileriyle kamyonlara atlayıp bu kanlı etlerin arkasına sığındılar. İnanın, gerçek fiesta brava buradadır; büyük şehirlerde değil. İspanya'da korridanın sürüp gitmesini sağlayanlar benim gibi ufak kentlerin emprezaryolarıdır. Biz olmasaydık fiesta, zengin İspanyolların ve yabancı güzel kadınların gidebildiği gösteriler olup çıkardı.

«Her ne hâl ise, o sabah taksinin içinde Rafael Sanchez El Pipo'nun şapkasını farkedince «İşte kabuklu deniz

hayvanları kralı, diye düşündüm; darbelerinden birini düzenlemeye geliyordur.» El Pipo o zamanlar sermayeyi kediye tam yüklemişti. Neye el atsa yürümüyordu. Biz, İspanyolların deyimiyle boş gemi var, dolu gemi var. O yıl toreroları gibi El Pipo da boş geminin ta kendisiydi.

«Bana Cordobés'inden söz etmeye gelmişti. «Bir harika, diyordu; göreceksiniz; bir harika: hepsinin pabucunu dama atacak.» Bu, El Pipo'nun yıllardan beri tekrarladığı bir nakarattı. Bana anlattığı Cordobés de, toromaşide devrim yapacak diye getirdiği bir yığın oğlandan farklı olmasa gerekti. Gelecek pazarın korridasını düzenlemiştim: iki matador ve dört boğa. Daha fazlasına imkânım yoktu. El Pipo yalvarmaya devam ediyordu.

«— Don Jesus, dedi, size Cordobés'imi bedavaya veriyorum».

«— Ve masrafımı çıkartamazsam boğaların bedelini de ödüyorsunuz.

«— Kabul» dedi, ona da.

«— Ve üç yüz bilet satmaya da söz veriyorsunuz.

«— Kabul.» «İşte bu son kabule şaştım. O mübarek oğlana müthiş güveniyordu demek. Ve haklıydı. İlk olarak, El Pipo, yalan söylemiyordu. Getirdiği gerçekten bir harikaydı.»

Hiç bir korridanın düzenlenmesi Jesus Torres'e bunca kaygı vermemişti. Gösterinin yapılacağı gün, öğleyin ne El Pipo'nun «harika»sı, ne de ötekiler, boğaların kurası için gelmişlerdi. «Harika», o sırada Ecija yolunda, bir toz bulutu içinde debeleniyordu. İlerde, İspanya'nın en zengin torerosu olacak genç, o gün yolculuğa, bir matador için alışıldığı şekilde, yani tavanı, pelerin ve kılıcını saran denklerle dolu bir Rolls-Royce'la, bir Hispano-Suiza'yla ya da bir Chrysler'le değil, Palma'nın tek garajcısından aldığı eski bir motosikletle çıkmıştı. Yolculuk, bir tavşa-

nın yolun kenarında görünüvermesiyle gecikmişti. Serserilik günlerinden kalma içgüdüsüyle, Manuel, motosikletten atlamış, hayvanın peşinden koşmuş ve bir taş darbesiyle öldürüp bagajına atmıştı. Yarım saat sonra, tavşanı muzafferane bir tavırla havada sallaya sallaya Ecija'ya girdi. Üstü başı toz ve çamurla kaplı, darmadağınık saçlı, pis ve yamalı pantolonuyla sersefil görünüşlü genci gören Torres irkildi. Resimlerini arenaya asıp, toromaşinin son harikası diye ilân ettiği genç bu muydu? «Toreradan fazla hapishane kaçkınını andırıyordu.» Emprezaryo, **Central** otelinde hazırladığı hafif yemeğe nasıl yumulduğunu görünce daha da şaştı. Kaza halinde mideleri boş olsun diye matadorların korrida günü az yemek yemeleri gerektiğini bilmiyormuşçasına Manuel, «üç günden beri ağzına bir lokma koymamış gibi, suratı mosmor kesilinceye dek» tıkındı.

Ama bunlar oldukça hafif kaygılardı. Emprezaryoyu üzen, bilet satışındaki düşüklüktü. Becerikli Torres'in düzenlediği korridalar içinde en az ilgi toplayanı bu olmuştu. Ancak dört yüz bilet satabilmişti; bu, zavallı emprezaryonun mesleğinin en büyük fiyaskosuydu. Torres şimdi, gösteriyi iptal etmek için bahane arıyordu. Bunu düşünürken dışardan bir Vespa'nın gürültüsü duyuldu, sonra bir daha... bir daha... derken gürültüler iyice çoğaldı. Pencereye koştu. Düşüncelerini yarıda kesen patırtılar şimdi kenti uyuşukluğundan uyandırıyordu. Öğle uykusundan fırlayan halk pencerelere koşup dışarda ne olduğunu anlamaya çalışıyordu.

Olanları 1936 istilâsına benzetmek hatalı sayılmazdı. Palma del Rio'dan bir kalabalık velomotorlere, scooterlere, motosikletlere atlamış Ecija'ya dolmuştu. Peşlerinden de taşkın ve şen Palmalıları taşıyan bir kamyon konvoyu geliyordu. Bağırışıyor, şarkı söylüyor ve aval aval kendilerini seyreden Ecijalılara sesleniyorlardı. Araçlarının karo-

serilerine Palmalı genç matadorun erdemlerini açıklayan pankartlar yapıştırmışlardı. Gürültüler, kahkahalar, şarkılar ve özellikle kamyonlardan atılan şarap tulumlarıyla sürüklenen yüzlerce ve çok geçmeden binlerce Ecijalı, geçide katıldılar. Bu istilânın düzenleyicisi Pedro Charneca, kadırgasının pruvasında duran bir fatih kadar mağrur bir ifadeyle, Palmalıları Plaza de Toros'a, iki kara Ecija boğasına karşı dövüşecek olan hemşerilerini desteklemeye götürüyordu.

Böylece, trompetlerin güreşin başladığını ilân ettikleri saatte gösteri fiyasko olmaktan kurtuldu. Charneca'nın geçidi gerçek bir mucize yaratmıştı. Jesus Torres'in beklediği dört yüz seyirci yerine dört bin aficionado plazayı doldurdu.

Ter ve dağınık saçları yüzünü kapatmıştı. On beş gün önce Palmalıları onca heyecana sürükleyecek şekilde sapladığı banderillaların yaralarından fışkıran kanla kostümü tepeden paçaya dek leke içindeydi. Arenayı dolduran halk zevkten ve sabırsızlıktan titriyordu. İkinci boğasını ithaf edeceği kimseyi bulmak için arenayı fırdolayı dolaşan genç kadar kimse Ecijalıları yıllardan beri bunca heyecanlandırmamıştı.

Pedro Charneca'nın önünde duran Manuel, monterasını ona doğru kaldırdı ve, «Sana, dostum! diye haykırdı. Buraya gelmeme yardım ettin. İthaf edeceğim ikinci boğadan sonra arenadan birlikte ve özel arabamla çıkacağımıza söz veriyorum.»

Ama vaadini tutmadan önce, Manuel Benitez'in güç bir sınav daha geçirmesi gerekiyordu. Her yıl bu sınav, sayısız genç ve yetenekli matador adaylarını elemektedir. Bu, bir kanla yargılamadır ve bir toreronun yürekliliği bununla ölçülür. İspanya, yeni bir matadoru benimsemeden önce, bu sınavın sonucunu, yani matadorun yaralanmasını bekler. Zira korridada, «cesaret, ilk boynuz darbe-

siyle uçar gider» diye eski bir atasözü vardır.

Bu ilkbahar akşamının boğucu sıcağında, dört bin seyircinin gözlerinin önünde, Manuel Benitez bu beklenen sınavı geçirmeye hazırlanmaktaydı. Dram, kılıçlamadan birkaç saniye önce meydana geldi. Kılıcı tam batıracağı sırada boğa saldırıya geçti. Boynuzu matadorun baldırına derince battı.

Manuel kalktı. Kan, pantolonunun dışına fışkırıyordu. Acıdan yüzü kasılarak boğaya doğru koşmak istedi. Halk sus-pus ona bakıyordu. Hayvana birkaç metre kala yere yuvarlandı. Bir kez daha ayağa kalktı ve birkaç adım daha attı. Sabırsız bir hareketle peonlara (yardımcılara) uzaklaşmalarını emretti. Sonra kumların üzerine devrildi. Bu kez peonlar, o daha ayağa kalkmadan yanına vardılar. Öfkeli itirazlarına rağmen kucaklayıp revire koşturdular. Orada, kanı yerlere fışkırırken, doktorun gerekli ilk yardımı yapabilmesi için, dört jandarma onu güçlükle zaptedebildi. Yarayı muayene eden doktor, kendisinin o ilkel imkânlarla yapabileceğinden çok daha ciddî bir ameliyatı gerekli bulduğunu söyledi. Kanamayı durdurmak için elinden geleni yaptı ve yaralının acele Kordoba hastanesine kaldırılmasını emretti.

Bir saat sonra, Manuel, Kordoba'nın plaza de Toros'unun operatörü olan yuvarlak yüzlü, yaşlı adamın acımalı bakışları karşısında baygın yatıyordu. Don Antonio Ortiz Clot, ameliyat masasına uzanmış yatan genci tanımıştı. Steril gömleğini sırtına geçirirken randevularının bir hafta gecikmiş olduğunu düşünüyordu. Sekiz gün önce, Doktor Clot, El Cordobés'in korridasında, Kordoba plazasındaki revirde onu beklemişti. Boğalardan birinin onu yakalayacağına öylesine emindi ki, asistanlarına her şeyi hazırlamalarını emretmişti.

Doktor Clot'un, yalnız İspanya ve Güney Amerika'da bir avuç kimse tarafından uygulanan ender bir ihtisası

vardır.

«Taureautraumatologiste» (torotraumatolojist)ti; yani boğaların boynuzlarıyla açılan yaraların mütehassıs operatörüydü. Bu acayip ihtisas, hiç bir yaranın, boynuzların insan bedeninde açtığı yarayla kıyaslanamayacağını belirtmektedir. Genellikle boynuz toreronun etine aynı delikten girer ve çıkar. Ama içte bulunduğu sürede boğa, başını kımıldattığından çeşitli lezyonlar meydana getirir; kasları, sinirleri, damarları ve organları yırtar. Öyle ki, bir **cornada'nın** yaptığı zararlar dıştan belli değildir. Bu zararları teşhis, değerlendirme, temizleme ve giderme güç ve nazik bir iştir. Ve Doktor Clot'un yirmi yıldan beri yaptıkları bunlardır.

Şu anda kan verdiği genç adam, masasında o güne dek yatmış olan sayısız matadorlardan biriydi. Belmonte, Manolete, Ortega, Dominguin ve daha bir yığın torero, anüsü yırtılmış, barsakları deşilmiş ya da damarı açılmış durumda getirilerek Doktor Clot'un karşısında ölüm-dirim anları yaşamışlardı. Sonbaharda, yani **capea** mevsiminde bölgede yaralanan çocuklar getirilirdi. Yaşlı doktorun bilgisi ve usta elleri, koskoca korrida ailesinin öyle çok sayıda üyesini kurtarmıştı ki, Kordoba sokaklarından geçerken bunların minnettar akrabalarına adım başında rastlar ve selâmlaşırdı.

Şimdi Manuel'i titizlikle muayene etmekte ve yarasını temizlemekteydi. Derinliği on santimetreydi ve boynuz tam damara isabet etmişti. Genç yaralı anesteziden uyanır uyanmaz, «Doktor, bırakın bu akşam çıkayım, dedi. İki gün sonra da korridam var.»

Doktor babacan bir gülüşle, «Yavrum, dedi epey zaman yatman gerekiyor.»

Yanılıyordu. İki akşam sonra, radyoda haberleri dinlerken Doktor Clot irkildi. Spiker şu haberi okumuştu: «Bu öğleden sonra, El Viso'da genç matador El Cordobés

sanatının öyle olağanüstü bir gösterisini sundu ki, hayran kalan seyirciler ona, iki hasmının dört kulağını, iki kuyruğunu ve bir ayağını armağan ettiler.»

«El Cordobés mi?» diye şaştı, Doktor Clot. «El Cordobés ha?» Hastaneye telefon etti. Hemşire çekingen bir sesle, «Evet, Don Antonio, dedi; El Cordobés dün gece hastaneden kaçtı.»

Manuel Benitez sınavı kazanmıştı.

Manuel Benitez'in deli yazı işte böyle başladı. Aç bir oğlanın yürekliliğiyle, bir iş adamının ticarî dehası birbirini tamamlayarak fiesta brava tarihinin en gözkamaştırıcı başarılarını elde ettiler. Sonbaharın ilk serin rüzgârları Kordoba şehrine ulaşmadan, bütün Endülüs ve çok geçmeden bütün İspanya, modern toromaşinin ilâhlarından biri olmaya aday olan genç adamı selâmladı. El Pipo'nun akrabalarının mücevheratı sahiplerine, aile reisinin cömertliğinin yeni kanıtlarıyla birlikte iade edildi ve Manuel Benitez bir korrida için iki yüz bin peseta almaya başladı. Öyle ki, arenada geçirdiği her yirmi dakikanın sonunda, yirmi yıldır çılgınca arzuladığı otomobillerden birini satın alabilirdi.

El Pipo, karargâhını Kordoba'da calle de la Plata'da (Gümüş sokağı) kurmuştu. Vaktiyle Aztek ve İnkalardan kalan altın ve gümüşler o sokağı dolduran usta kuyumcular tarafından paha biçilmez mücevherler haline sokulur ve Avrupa'nın bütün saraylarına gönderilirdi. Sokağın eski soylu faaliyetinin anıları olarak bugün ancak birkaç tefecinin tozlu vitrini kalmıştır. Ve şimdi ilgi çekici yönü mütevazi **İvory** kahvehanesinin orada bulunuşudur. Bu kahvehane, Kordoba'nın aficionadolarının toplandıkları yerdir. Şehirden geçen boğa yetiştiricileri, emekli banderillerolar, pikadorlar ve tıraşlı yüzleriyle, boş fincanlarının önünde kös kös oturan işsiz matadorlar taraça-

da, ufak tezgâhın başında devamlı toplanırlar.

Bu âlemin sözü geçen adamı kırklık ayakkabı boyacısı Curro'ydu. Vaktiyle banderilleroydu, ama efendisi Madrid arenasında bir boğanın boynuzlarıyla şarampola göğsünden çakılınca işsiz kalmıştı. Bir anda Curro, İvory kahvehanesinin müşterilerinin ayaklarının altında sürünmeye başladı. Kunduraların üzerine tükürüşündeki özen ve telâş kadar, insanın o yerdeki saygılılığını açığa vuran kesin bir belirti daha yoktu. Nitekim birkaç hafta içinde, taraçada en boyalı, en parlak kunduralara sahip adam Rafael Sanchez El Pipo, saraylılarıyla çevrelenmiş bir hükümdar edasıyla oturuyordu. Himayesindeki gencin erdemlerini sayıp dökmek ve mahallî emprezaryolara bir şans vermeleri için ricada bulunmak amacıyla köy köy dolaştığı günler çok geride kalmıştı. Şimdi onlar ayağına geliyorlardı.

El Pipo'nun hayali işliyordu, o yaz «Çamaşır sabununa uygun düşecek ambalajı» keşfetmişti. Yüreklilik, bölgede oldukça bol bulunan bir maldı; öyle ki, orijinal bir özellik yakıştırmak gerekiyordu. Bir öğleden sonra, Manuel'in «yoksulların torerosu» olmasını uygun buldu.

Buna karar verdikten sonra, El Pipo, himayesindeki gencin çevresinde bir destan örmeye başladı. Böylece Manuel yalnız arenalarda değil, onun dışında da Endülüslü hemşerilerinin kalbini fethedecekti. Bu destan sayesinde o güne dek arenaya ayak başmamış kimseler bile onun korridasına koşacaklardı. Ve bu, gerek Manuel, gerekse ötekiler için ortak bir yaşantı olan yoksulluk sayesinde gerçekleştirilecekti.

Bu destanı yaymak için, El Pipo, matadorunun hayatını anlatan resimli bir broşür hazırladı. Fiesta bravanın abartmaları hiç bir zaman o «yoksulların torerosu»ndaki düzeye ulaşamamıştı. El Pipo orada, «Manuel Benitez adlı paha biçilmez taşın Endülüs topraklarında» yaratılışını selâmlıyordu. Kaynağını halktan alan, bedeni ve ruhuyla

İspanyol destanlarının malı bu saf elmas, diyordu broşür, kendisi de bir halk çocuğu olan Rafael Sanchez «El Pipo» gibi dahi bir mücevher yontucusu tarafından keşfedilmiştir.

Daha sonra, El Pipo, Manuel'i İspanya tarihi ve kültürünün bütün olaylarının içine, Kurtuluş Savaşları'na, Yeni Dünya'nın keşfine, Napoleon'un zorbalarının ülkeden atılmasına, Goya'nın tablolarına, Don Quichotte'un soyluluğuna, kısacası her şeye katıyordu. Son bir şahlanmayla menacer sözlerini, «fiesta bravanın sunağında kanını cömertçe dökmekte olan dünkü baldırıçıplağa bugün İspanya gittikçe artan bir tutkuyla tapınmaktadır», diyerek bitirmekteydi.

Bu broşürü köy köy dolaşıp dağıtmak görevini alan bahtsız Juan Horillo, bu kez yapayalnız yollara döküldü.

Himayesindeki gencin canlandırdığı efsaneye elle tutulur bir boyut vermek isteyen El Pipo, Manuel'in cömertliğini açıkça göstermesini, böylece üne ulaştıktan sonra, dünkü sefalet yoldaşlarını unutmayacağını kanıtlamasını uygun buldu. Ama sadaka kavramından yana, El Pipo'nun kendine özgü bir anlayışı vardı. Bir sabah, Kordoba'da bir foto muhabirini yanına aldı. Manuel'i önceden kararlaştırılan yerde görünce, «Toreronun ne yapacağına dikkat edin» dedi. Manuel, bir ayakkabı boyacısına üç yüz peseta verdi ve «fırçalarını birkaç gün bir yana bırakmasını» söyledi. Ancak, foto muhabiri, bunun fotoğrafını alır almaz menacer ayakkabı boyacısına doğru koştu ve parayı geri aldı. Manuel bile onun bu gibi düzenlerine kurban gidiyordu. Bir gün, El Pipo, matadorun karides yerken resmini çektirdi; fakat Manuel, hayatında ilk kez ağzına koyabildiği bu yiyecekten ancak bir tane alabildi; zira gazeteci resmini çeker çekmez El Pipo, tabağı önünden aldı ve tekrar yerine, kardeşinin vitrinine yerleştirdi.

El Pipo, Andujarda bir sakata, «korridayı seyrede-

bilmesi için» bir tekerlekli sandalye hediye etti; ama bu davranışın çok sükse yaptığını görünce geri aldı ve başka yerlerde de tekrarladı. Posada'da tanıdık bir kahvehaneye matadorunun şerefine vereceği şölen için bir düzine yoksul dâvet etti. Fakat gazeteciler uzaklaştıktan sonra mükellef masayı hemen kaldırttı ve en ucuz yemekleri getirtti.

Menacerin kurnazlıkları ertesi yıl Barselona'da son haddine vardı. Arenadan zaferle döndükten sonra El Pipo matadora, odasının balkonuna çıkmasını emretti. El Cordobés yüz pesetalıklara imzasını atarak aşağıya savurmaya başladı. Kıyamet kopacaktı neredeyse, jandarmalar müdahale etmek zorunda kaldılar. Ertesi gün, İspanya'nın bütün gazeteleri olayı yazdılar. El Pipo sevinçten havalara uçuyordu. Üstelik atılan paraları toplamakla görevlendirdiği adamları, üçte ikisini kurtarmışlardı.

El Pipo, matadorunun çevresindeki cömertlik efsanesini yalnızca maddî şeylerle yaratmakla yetinmedi. Bir gün, Palma del Riolu ihtiyar bir kadına para verdi ve oğlunun, El Cordobés'in elinin değmesi sayesinde ölümden kurtulduğunu söylemesini sağladı.

Bir gün de şehre, korridaya giderlerken El Pipo tarlada çalışan bir grup köylü gördü. Şoföre durmasını söyledi ve matadora peşinden gelmesini işaret ederek işçilere doğru yürüdü. Gerçek bir politikacı coşkusuyla torerosunun erdemlerini öven söylevine başladı ve şu sözlerle bitirdi: «Şu genci görüyor musunuz? Bir gün zengin ve ünlü olacak ve sizi kölelikten kurtaracak. Gelin, elini tutun da şansınız açılsın.» Menacerinin bu yeni komedisine şaşan El Cordobés, köylülerin çekingen adımlarla gelip elini tuttuklarını hayretle gördü.

Taksiye döndüklerinde El Cordobés kızdı. El Pipo, «Ben ne yaptığımı bilirim, diye homurdandı. Göreceksin, hepsi, öğleden sonraki korridaya koşacaklar.» El Pipo'-

nun hakkı vardı. Zira birkaç saat sonra, plazanın gişesinin önünde bilet için kuyruğa girenlerin arasında o köylülerin de bulunduğunu sevinçle gördü.

Bu acayip reklâmların etkileri çok geçmeden kendini göstermeye başladı ve istekler çoğaldı. O kadar ki, Manuel ve El Pipo bir arenadan öbürüne durmadan koşmaya başladılar. Böylece matador, yürekliliğinin yarattığı şahane gösterileri sunmak, El Pipo da her gün artan seyirci kitlelerini çekebilmek zevkini bol bol tattılar.

İlk korridalarda Manuel'in fiyatı yirmi bin pesetaydı. Ama pek azı cebine giriyordu. Masraflar ve El Pipo'nun garip reklâmları kazanılan paranın büyük bir kısmını yutmaktaydı. Torero, ilk kazançlarının bir kısmıyla koca bir jambon parçası satın aldı. Bu jambon kendisi için hem sadık bir yol arkadaşı hem de içinde yaşadığı şu dünyanın bir düş olmadığını hatırlatan yatıştırıcı bir varlık olmuştu. İleride bunu, şöyle anlatacaktı: «Otele, elimde jambonla girerdim. Onu, pencereye asar ve acıktıkça bir dilim keserdim. Ona baktıkça kendimi mutlu hissederdim. Bütün bir jambonu satın alabilecek ve günün her saatinde kesip yiyebilecek kadar zengin olduğumu düşünmek şahane bir şeydi. Bazı kimseler arkadaşla yolculuğa çıkmaktan hoşlanırlar. Ben, o zamanlar, jambonumla çıkmaktan hoşlanırdım yalnız. Benim için arkadaştan da fazla bir şeydi. İnsanı düş kırıklığına uğratmaz, açlığı giderir ve azar azar yenebilirdi. Bittiği zaman bir yenisini alırdım; benim için aynı jambondu.»

Az sonra başka bir arkadaş, yolun kenarında bulduğu yaralı bir serçe, matadora turnelerde yoldaşlık etti. Genç boğa öldürücüsünün omuzuna konan bu maskot her yere birlikte gidiyordu. Ancak çok sürmedi. Bir otel kedisinin midesinde can verdi. Çok geçmeden, jambon ve kanadı kırık serçenin Manuel'in kalbindeki yerini başka bir tutku aldı. Otomobil. Andujar plazasından hayranlarının

omuzunda çıkan Manuel, birden yere atladı, havada salladığı iki kulağı yere attı ve tavanını gördüğü ufak bir arabanın sahibiyle konuşmaya gitti. Bu, iki dünya turu mesafesince yol katetmiş yeşil bir 4 CV Renault'ydu. Boyası pul pul dökülüyordu ve arka sıradaki yaylar döşemeyi delmişti. Ama bunun hiç önemi yoktu. Bunca acılı yıllardan sonra bu araba, yeni başarısının mükemmel bir sembolüydü.

Yüzü terler içinde kalan Manuel, El Pipo'ya doğru koştu ve o günkü korrida için verilen ücretin zarfını çekip aldı. Halkın şaşkın bakışları karşısında, Manuel, paraları arabanın üstüne savurmaya başladı. «Al bakalım! diye bağırdı. Bu araba benimdir.»

Manuel'in ehliyeti yoktu: Otomobilini satın aldığı genci şoför olarak tuttu. Ve küçük araba, genç torero için «dünyanın en güzel oyuncağı» oldu. Delice arzulamış olduğu Currito de la Cruz'un izinde en sonunda başarıya ulaştığının maddi kanıtıydı. «Şimdi, diye düşünüyordu; Don Felix'in konağına gidip büyük kapıdan girebilirim.»

Işıklı giysileri üstünden çıkarmadan ilk arabasına atladı ve Palma del Rio'nun yolunu tuttu. Sabahın ikisinde doğduğu şehrin sokaklarını hızla geçti ve yeşil pancurlu beyaz binanın önünde durdu. Klaksona bastı; pencerelerden birinde ışık görününceye dek çaldı.. Camın gerisinde öfkeli bir surat görünce kahkahayı bastı ve yoluna devam etti. Manuel, eski düşmanı Çavuş Mauleon'u son kez uykusunda rahatsız ediyordu.

Sıradağların vadilerinde uzanan Priego, Lucena, Andujar, Belmes, Cardenas gibi irili ufaklı kent ve kasabaların arenaları o çılgın yaz boyunca, yeni harika gencin yükselişinin dekorları oldu. El Pipo, «Zafer ve trajedi akşamlarıydı, diye anlatır. Cehennem gibi sıcak bir yazdı. Bir kişilik yere iki-üç kişi oturtulmuştu. Döşemeler ağırlıktan

çöküyordu. Bazan basamaklar kırılıyordu. Adamlar bağırıyor, kadınlar bayılıyordu. Bazan da boğalar halkın arasına dalıyor ya da torilden kaçıyorlardı. Jandarmalar peşlerinden ateş açıyordu. İnanılacak gibi değil. Çılgınlıktı, panikti.»

Panik, genellikle El Pipo'nun eseriydi. Menacerin, elindeki harikayı, yarı yarıya boş plazalarda güreştirmeye hiç gönlü yoktu. Doldurmak için her türlü yola başvuruyordu. Sık sık kullandığı usul de, kasabanın papazına, yoksullar yararına bir deste bilet vermekti. Bu cömertliğinin zararını gidermek için aynı biletleri bastırıp gişeye verirdi. Yer için gürültü çıksın diye fırsat buldukça aynı yerleri birkaç kişiye birden satardı. Gazetecileri rüşvetle kendine bağlayarak basında ve radyoda dilediği gibi reklâmının yapılmasını sağlamaktaydı. Bir gazete, «El Cordobés'in sanatının yarattığı heyecan nedeniyle kalbi ve sinirleri zayıf olanların korridalarına gitmemeleri rica olunur» diye yazarken ötekisi, «Yiğitlerin yiğidi ne zaman Kordoba'ya dönecek?» diye soruyor ve El Pipo reklâmlarında «Heyecan artıyor», «Aficion kaynıyor», «Yüzyılın harika olayı» gibi sözlerle heyecanı körükleyip yayıyordu. Hızını alamayıp, bir gün, Barcelona plazasının cephesine Bilbao arenasının, alkışlardan çıkan kıvılcımlarla yandığını yazacaktı.

O yaz, El Pipo, himayesindeki gencin ilk korridalarında başkan ya da yardımcı olmak için elinden geleni yapmıştı; amacı matadoruna cömertçe kulak ve kuyruk verilmesini sağlamaktı. Ama bu çare her zaman yeterli olmuyordu. Manuel bazan yazgının kötü darbelerine de uğruyordu; o zaman El Pipo, siyah bir kuyruk ve iki kulak satın almak üzere banderillero Antonio Columpio'yu bir kasaba yolluyor ve bunları alıp öyle yola çıkıyorlardı. El Cordobés boğanın kulaklarını kazanmadı mı, menacer onu hemen arenadan çıkmaya zorlar ve Columpio'nun kasaptan

getirdiği kulak ve kuyruklarla resim çektirirdi. Bu usul bir süre iyi sonuç verdi, ama Belmes'de Manuel, iki kahverengi boğa öldürmüşken siyah kulaklarla gazetecilerin önüne çıkınca iş çatallaştı.

Bir sonraki mevsimde El Pipo'nun mizansen yeteneği daha bir gelişti. Menacer yüklü bir rüşvet vererek operatörü, matadorun aldığı hafif yarayı yüzeysel olarak genişletmeye ikna etti. Yara dilediği büyüklüğü alınca foto muhabirlerini çağırıp o feci görünümün resmini aldırttı. Ve matador birkaç gün sonra yeni bir arenada gösteriye çıkınca bütün gazeteler onun cesaretini ve fiziksel direncini öve öve bitiremediler.

Ama yaz boyu menacerin kafasını kurcalayan kaygıların en önemlisi, matadorun hayatının korunmasıydı. Manuel, El Pipo'nun tahminlerini gerçekleştireceğe, Kordoba bankalarını —ve de Rafael Sanchez'in cebini— dolduracağa benziyordu. Bu amaca ulaşmalarını engelleyebilecek tek şey, onu haftalarca arenadan uzak tutmaya zorlayacak ağır bir yara almasıydı. El Pipo bu riski önlemek için bütün tedbirleri alıyordu.

Menacer matadoruna hep şöyle derdi: «Yoksul ve tanınmamış biri olduğunuz sürece, ötekilerin yemedikleri kırıntılarla yetinmek zorundasınız. Ama bir varlık gösterebildiğiniz anda, aslan payını kendiniz almalı ve kırıntıları başkalarına bırakmalısınız.» Himayesindeki genç, zaferden zafere uçtukça, emprezaryolar **İvory** kahvehanesindeki masasına akın etmeye başladılar. Artık Korrida organizatörlerinin teklif ettikleri boğaları kabul etmek zorunda değildi; hemen hemen her zaman dilediği hayvanları onlara kabul ettiriyordu.

El Pipo'nun dilediği boğalar, **toros comodos** diye anılan en yumuşak başlılarıydı. Otlaklara gider ve bizzat seçerdi. Açık boynuzlulardan kaçınır, mümkün oldukça içe dönük boynuzları ve başı iyice öne düşsün de öldürmesi

kolay olsun diye de boynu uzun hayvanları tercih ederdi.

Bu ilk seçimden sonra, El Pipo, altı boğadan en işine gelenlerinin matadoruna düşmesine çalışırdı. El Cordobés, Kordoba dolaylarının as matadoru haline geldiği için, menacer, afişi onunla paylaşacak matadorları da bizzat seçebiliyordu. Ama El Pipo, bir toreroya, bedelini ödemedikçe şans tanımıyordu. Bu bedel, sorteo'da (hangi hayvanların hangi matadorlara düşeceğini tesbit konusunda çekilen kura), El Pipo'nun seçtiği boğaları El Cordobés'e bırakmak suretiyle ödenirdi.*

Bu «formalite» den sonra menacer boğanın arenaya aşırı bir taşkınlık ve enerjiyle girmemesine de gözkulak olurdu. Bu amaca ulaşmayı sağlayan birçok yöntemler vardı. En kolayı hayvanları gösterinin başlayacağı an'a dek arenaya getirilirken içinde seyahat ettikleri sandıkta bırakmaktı. El Pipo aynı zamada onları iki gün besinden ve sudan yoksun bırakırdı. Yazın boğucu sıcağı, birden özgürlüklerini yitirmek ve besinsizlik hayvanların gücünü, canlılığını azaltırdı.

Başka yöntemler de vardı. El Pipo «dövüşten önce bir-

---

* El Pipo'nun bu hilesi aslında, büyük güreşlerde geniş çapta yapılanın minyatüründen başka bir şey değildir. Gerçekten sayısız önemli korridaların sorteo törenine böyle hileler karışmıştır. Ünlü bir matador, kendisiyle aynı günde gösteriye çıkacak öteki matadorları tayin edebilmektedir. Bu korridalar, daha az tanınmış olan torerolara, kendilerinin sağlayamayacağı nicelik ve nitelikte bir seyirci kitlesinin önünde yeteneklerini göstermek ve umduklarının üstünde kontratlar sağlamak olanaklarını verir. Bu nedenledir ki, boğaların paylaşılması sırasında velinimetlerinin isteklerine kolaylıkla boyun eğerler. Kura çekilişinde kullanılan usul basittir. Baş matadorun banderillerosu hangi boğayı istediğini ötekilerin temsilcilerine önceden bildirir. Kura kâğıtları mayoralın şapkasından çıktıktan sonra çekilen numaralar ne olursa olsun, temsilciler hayvanların numarasını önceden anlaştıkları şekilde söylerler.

kaç kum torbası darbesi kadar boğaların hızını kesebilen bir şeyin daha bulunmadığını» bilirdi. Ölçülü dozda olmak kaydıyla yiyeceklerine uyuşturucu bir madde katmak da vahşi içgüdülerini hafifletirdi. Ama menacerin tercih ettiği ve en sık kullandığı yöntem, boğaların saldırı ve savunma organlarını, yani boynuzlarını «tıraş etmek» ti.

Bu, tehlikeyi tam anlamıyla azaltan bir tedbir değildi: Uçları ancak iki santimetre kesiliyor ve eski görünümlerini alsınlar diye törpüyle aynı derecede sivriltiliyordu. İşlemin amacı çok daha başkaydı. Boğanın boynuzu damar ve sinir sistemlerine sahip bir organdır. Kedinin bıyıkları gibi, boğanın boynuzları da hayvanın dış dünyanın engellerini sezmesine ve ölçmesine yarar. Boynuzlarının ucu kesilmekle hayvan mesafe kavramını yitirir. Daha az isabetle vurur; engel var sandığı yerde havaya darbe atar. Aynı duyarlık eksikliği insanda da, örneğin tırnakları kesildiğinde meydana gelmektedir.

Boynuzları tıraş etmek savaş sonrası yıllarında öylesine almış yürümüştü ki, İspanyol Devleti bunu yasaklayan bir kanun çıkarmak zorunda kaldı. Bu usule başvurmakla en çok suçlanan matadorlar Manolete ve Dominguin olmuşlardır. Emniyet müdürlüğünde, şüpheli boynuzları X ışınlarıyla incelemekle görevli özel laboratuvarlar kuruldu ve tıraş edilmiş olduğu tesbit edilmesi halinde yetiştiriciye para cezaları verildi. Ancak hayvan sağken bu işlemi yapmak çok güçtür. Bununla beraber, yeni kanun sayesinde, büyük şehir korridalarındaki suistimallerin az-çok önüne geçilebildi. Ne var ki, polis ve veterinerlerin rüşvetle daha kolay tutulabildikleri köy ve kasabalarda bu hileye sık sık başvurulmaktaydı.

Ancak o ilk yaz, El Cordobés, İspanyol Devleti'nin polis müfettişlerinin dikkatini çekecek kadar ünlü değildi. Öyle ki, El Pipo boğaların boynuzunu rahat rahat tıraş edebilirdi. Bu işle de banderillero Antonio Columpio'yu gö-

revlendirdi. Otuz beş yıl toromaşi dünyasında yaşamış olmanın sonucu, Columpio, korridanın bütün püf noktalarını bilirdi. Endülüs'ün en kusursuz «boynuz tıraşçısı» olmakla ün yapmıştı.

İşlem, korridadan bir gün önce, otlakta yapılırdı. Zamanını titizlikle tesbit etmek gerekirdi, zira hayvanlar, boynuzlarının tıraşlanmasıyla yitirdikleri mesafe kavramını yirmi dört saat sonra bulurlar. Columpio gizlice **corral**'a süzülüverirdi. Orada, rüşvetle tutulmuş sığırtmaçların yardımıyla boğaları teker teker, hasta hayvanları muayene için soktukları tahta kafese alırlardı. Veteriner, dilediği yeri tehlikesizce muayene edebilsin diye kafeslerde delikler vardır. Boynuzları bu deliklerden çıkarır; başını ip ve çıkrıklar aracılığıyla iyice hareketsiz hale gelecek şekilde bağlarlardı. İşlem kolaydı ve çarçabuk biterdi. Columpio, «Birkaç testere darbesiyle uçlar tırnak gibi düşüverirdi, diye anlatır. Hemen törpüyle şekil verir; sonra da çamur ve gübreyle kirletirdim. İş oldu demekti: boynuzlar, yıllarca otlakların toprağını kazmış gibi tabiî bir hal alırdı.»

Bazı yetiştiriciler gayretkeş çıkar ve yola gelmezlerdi. O zaman Columpio, boynuzları hayvanları plazaya götüren kamyonun içinde tıraşlamak zorunda kalırdı. Banderillero, kestiği uçları hemen cebine indirmeyi ihmal etmezdi. Zira, görevini başardığını kanıtlamak için bunları El Pipo'ya göstermek zorundaydı.

Boynuzları tıraşlamak, gösterişli reklâmlar, El Pipo'nun bütün hileleri menacerin ve himayesindeki gencin delice arzu ettikleri dünyaya girebilmeleri için yeterli değildi. Boğa boynuzu, tıraşlı olsa da, olmasa da öldürür. Manolete'yi öldüren boynuz tıraşlanmıştı. El Pipo'nun çabalarının istenen sonucu verebilmesi için önemli bir etkenin bunlara eklenmesi gerekliydi. Bu önemli etken, matadorun yürekliliğiydi. Üne susamış bu genç, çılgın bir cesarete sahipti; akla-hayale sığmaz tehlikeleri göze alıyor ve mena-

cer korku içinde yaşıyordu.

El Cordobés minik banderillaları, boğanın önünde diz çökerek, barreraya sırtını dayayarak ya da arkası boğaya dönük olarak batırmaya devam ediyor ve bu son derece tehlikeli duruşlar nedeniyle feci bir yara almaktan kıl payı kurtuluyordu.

Muletayla, halkı dehşete düşüren faenalar yaratıyordu. Hayvanlara, boynuzlarını göğsüne değdiren ya da dizüstü çöküp gözünün, kafasının, ağzının yanından geçiren geçişler yaptırıyordu. Bazan sırtını tahta barreraya ya da şarampola dayayarak geçiş yaptırırdı. Hayvanı öylesine yanına yaklaştırırdı ki, yörüngesinde meydana gelebilecek en ufak bir sapma matadoru, kelebek gibi duvara çakmasına yeterdi.

Bir gün, Andujar yolunda Columpio'ya, o güne dek arenalarda gerçekleştirilmemiş bir şey yapacağını bildirdi. Uzun süren mesleği içinde görmediği hiç bir şey bulunmadığına inanan yaşlı banderillero ona kuşkuyla baktı. Yanılıyordu.

Kırçıl saçlı peonun hayretle açılan gözleri önünde, Cordobés, banderillaları her zamanki gibi kırdı, arenanın ortasında kendisini bekleyen boğaya doğru yürüdü ve sırtını döndü. Geri geri, ağır adımlarla ona doğru gitti. Boğa saldırıya geçince durdu. Boynuzlar tam kendisini şişleyeceği anda hayvanın dikkatini çekmek için sağ bacağını açtı ve saldırıyı saptırdı. Sonra birden döndü ve banderillaları, bedeninin hizasından geçen hayvanın omuriliğine saplayıverdi. Hayranlık içinde, soluk soluğa kalan yaşlı banderillero bütün plaza halkıyla birlikte çılgınca alkışlamaya başladı.

Daha sonra, Pozo Blanco'da, El Cordobés, Columpio'ya daha haklı bir sebeple alkışlama fırsatını verdi. O gün pistin ortasına dek geri geri gitti ve boynuzlara üç metre

kala durdu. Hayvan, bu alışılmamış varlığı koklamak üzere birkaç adım yürüdü. Manuel bir heykel kımıltısızlığı içindeydi. «O anda, diye anlatır Columpio; arenada sinek uçsa duyulurdu.» Sonra Manuel, usulca yere, tam boğanın boynuzlarının dibine oturdu. Aralarında elli santimetre mesafe vardı. Usulca öne doğru eğildi. Boğanın sıcak ve nemli nefesini ensesinde hissediyordu. Her hareketini dikkatle kontrol ederek iskarpinlerini çıkarttı. Her birini bir eline aldı, ayağa kalktı ve ağır ağır dönerek boğayla yüz yüze geldi. Sonra kolunu, yavaşlatılmış bir filmin akışına uygun bir şekilde uzatıp, iskarpinin ucuyla boynuzlara hafif hafif vurmaya başladı. Bu da bittikten sonra iskarpinlerini giydi. Yere eğilip muletasını aldı. Ufak bilek hareketleriyle titreterek boğanın önünde tuttu. Hayvan birden saldırıya geçti ve kumaşın içine atıldı.

Columpio, o güne dek arenayı böylesine bir alkış tufanının sardığını duymamıştı. «Bütün plaza ayaktaydı, diye anlatır: haykırıyorlardı, tepiniyorlardı.» Banderilleronun deyimiyle, o anda duyduğu heyecandan kalbi durmadığına göre kolay kolay durmazdı artık.

Genellikle, El Cordobés'in sunduğu gösterilerin, Sevilla ve Rondalı üstatların öğrettikleri soylu toromaşi sanatıyla hiç ilgisi yoktu. Faenaları, klasik toromaşinin ritim ve şekillerinin çok kaba bir gelişiminden başka bir şey değildi. Her dövüşünde arenayı bir vahşet havası sarardı. Yok saçları çok uzunmuş, yok hayvan saldırıya geçsin diye dürtüyormuş, yok pelerinini gerekli biçimde kullanmıyormuş ya da ayaklarını açık tutacağına bitiştiriyormuş, hepsi lâf; öylesine yürekliydi ki, kimsenin cüret edemeyeceği tehlikelerin üstüne üstüne gidiyordu. Daha işin başında olduğu halde isterik bir hayranlığa ve öfkeli eleştirilere konu oluyordu. Hayranları da, yerenleri de bir noktada birleşiyorlardı: iki taraf da El Cordobés'in gösterilerine koşuyordu.

Halkı çekmek için El Pipo'nun, yerleri birkaç kişiye satmasına kısa zaman sonra ihtiyaç kalmadı. Halk, El Cordobés adının gittikçe güçlenen büyüsüne kapılmış, koşuyordu. Korridalar bilet bulmak için yapılan kavga - dövüşlerle başlıyor, matadorun şerefine çılgın gösterilerle bitiyordu. Kasabalarda korridaların sonunu selâmlayan isterik alkışlar sırasında halk toreroyu kaz, tavşan, piliç, kangal kangal salam ve tulumlar dolusu şarap yağmuruna tutuyor; büyük kentlerde şapkalar, çantalar, mantillalar, kunduralar, çiçekler havada uçuşuyordu. Kadınlar işi, giysilerini parçalayıp matadora fırlatmaya dek vardırıyorlardı.

Şiddeti gittikçe artarak yayılan bir kiklon gibi, El Cordobés, korridadan korridaya yepyeni heyecanlar yaratıyordu. Ağustosta, pikadorlu ilk korridası için Palma'ya döndü. Üç ay önce, Palmalıların ona arena kiralamak şöyle dursun, olsa olsa bir hapishane inşa edeceklerini söyleyen cam imalâtçısı Antonio Caro, İspanya'nın en büyük portatif arenasını kiralamak için çırpınıyordu. Bir vakitler ücret olarak, pis bir mendile sarılı bir avuç eski püskü banknot alan genç, şimdi onbinliklerden gıcır gıcır bir deste istiyor ve elde ediyordu. Pedro Charneca, kahvehanesinin duvarlarından Manolete'nin resimlerini törenle indirdi ve yerine, yeni bir serseri sürüsünü Don Felix'in otlaklarına dadanmak üzere evi barkı terketmeye kışkırtacak yeni ilâhın resmini astı. «Manolete, ölülere karıştı, diye anlattı; El Cordobés ise yaşıyor.»

Birkaç gün sonra Manuel, Ecija'da dövüştü. Ona, bin pesetayı istemeyerek veren emprezaryo Jesus Torres, yüz bin pesetaya gelsin diye El Pipo'ya yalvarmıştı. Kordoba'da, bir öğleden sonra dört boğayla karşılaştı; radyo ve basın o gün, «Trenin Sevilla'ya korridadan sonra hareket edeceğini» ilân etti.

Kordoba gazetesi: «El Cordobés adı, Endülüs'de, her-

hangi bir arenayı doldurmaya yetiyor,» diye yazıyordu. Eylülde, ferialar mevsiminde ve sonbahar aylarında peşpeşe korridalarda bulundu. Belmes'de dövüştüğü dört boğa için sekiz kulak, iki kuyruk ve bir ayak aldı. Üstelik hayranlarının omuzlarında iki saat şehirde dolaştı. Priego'da görünmesi, dört saat boyunca anayolu felce uğratan bir trafik tıkanıklığına sebep oldu. Jaen'de, sağanak gibi yağan yağmurun altında dövüştü.

Kordoba'da bir gazete şöyle yazıyordu: «Bu yıl mevsim kapanmayacak. Her şehir El Cordobés'le bir korrida istiyor. Bu böyle devam ederse İspanya bankası onun olacak.»

Bu tahminler çok geçmeden gerçekleşecekti. O çılgın yazın sonunda, Jaen şehrinde, El Pipo, toromaşi dünyasının en şanlı kişilerinden biri olan Pedro Balana'ya, matadorunun cesaretinin öyle parlak bir gösterisini sundu ki, adam, «Rafael! diye haykırdı; toreron İspanya'nın tüylerini diken diken edecek.»

Balana'nın sözleri El Pipo'nun tüylerini diken diken etmişti; bu sözlerin milyonlarca peseta değerinde olduğunu biliyordu. Barcelona, Palma de Majorqua ve daha yarım düzine arenanın sahibiydi Balana. Bu nedenle, fiesta brava dünyasının en önemli adamlarından biriydi.

Şubatta, El Pipo, El Cordobés'le birlikte Barcelona'ya gitti. Bizzat yarattığı ilâhlardan başkasını kabul etmeyen bir kalabalığın önünde dört günde, dört zafer kazanan El Cordobés, Katalonyalı yeni hayranlarının omuzunda Plaza Monumentale'nin büyük kapısından çıktı. Bundan böyle İspanya'nın en büyük arenalarının kapısı, becerikli menacere ve değerli torerosuna açıktı.

Bu ikinci yaz, Manuel altmış yedi kez ışıklı giysilere büründü, 151 boğa öldürdü, 212 kulakla müthiş bir rekor kırdı ve geçen yaz Endülüs'te yarattığı taşkın heyecanı, İspanya'nın her bölgesine yaydı. Her gösteri için iki yüz

bin peseta, yani tapındığı Manolete'nin son yıllarındakine yakın bir ücret alıyordu.

Bir kış gecesi, otel odasında, menacer kibrit kutusuna bir sayı yazdı ve kayıtsız bir tavırla matadora uzattı. Bu, El Pipo'nun gelecek mevsim için tahmin ettiği astronomik bir sayıydı. Sıfırları sayarak okuduğu sayı karşısında Manuel'in gözleri karardı: 16.000.000 peseta! (4 milyon TL. yakın). El Pipo saf bir deyişle, bu tutarı üç kısma ayırmayı teklif etti: üçte biri toreroya, üçte biri menacere ve kalanı da ortak masraflarla, El Pipo'nun tasarladığı reklâm kampanyasına. El Pipo'nun bu hesabı, altın yumurtlayan horozu acele yolma ilkesine dayanıyordu. Zira matadorların yazgı ve mesleklerine güven olmayacağını bilirdi. El Pipo bu sert davranışında özürlüydü. Öyle inandırıcı bir konuşması vardı ki, yarattığı mite bazen kendisi de inanıyordu. O kadar ki, şimdi, İspanya plazalarının kahramanının asıl kendisi olduğunu ve El Cordobés'in kendi dehasının ürününden başka bir şey olmadığını sanıyordu. Devamlı gittiği kahvehanelerde çevresindekilere El Cordobés'in kendi dilediği sürece tutunabileceğini zira onu terkettiği gün matadorun dünyasının «kâğıttan şatolar gibi» yıkılıvereceğini anlatıyordu. Lokmanın üçüncü yani reklâm kampanyasına ayrılan bölümün aslan payının El Pipo'nun cebine ineceğine emin olan El Cordobés, menacerinin teklifini reddetti.

Anlaşmazlık kaçınılmaz bir şeydi ve mevsimin başında Barcelona'da patlak verdi. Ama Endülüslü torero aynı hızla mesleğinde ilerlemeye devam etti. Onu gören halk ayaklanıyordu. Ve jandarma şimdi, onu hayranlarının elinden kurtarmaya çalışıyordu. Valencia'da polis, halkı güçlükle dağıttı.

Başarıları etrafında sert tartışmalar sürüp gidiyordu. Her yanda hayranlarıyla eleştiricileri eni konu çatışıyorlardı. Sanatındaki başıboşluk, hareketlerindeki sert-

lik, kural ve gelenekleri hiçe sayması, dostları ölçüsünde düşman da kazandırıyordu. Arenalarda kopan gürültüler sevgiden çok düşmanlık gösterileriydi. Pampeluna'da, şarap ve düşmanlıktan sarhoş bir seyirci kitlesinin önünde öylesine küçümseyici bir kayıtsızlıkla faenalarını tamamladı ki, tarihî arena, misli görülmemiş öfkeli bir ayaklanmaya sahne oldu. Ama gittiği her yerde büyük ilgi uyandırıyordu. Gazete eleştirmenleri, daha beş yıl öncesine dek toromaşinin can çekiştiğini yana yakıla tekrarlarken, şimdi rönesansını alkışlamaya başladılar. Sanat değeri ne olursa olsun, kazandığı zaferlerle her gün daha geniş bir kitleyi kendine çekiyordu. Bedenini, boğaya her gün biraz daha ve hiç bir matadorun o güne dek cesaret edemediği kadar yaklaştırıyordu.

Yükselişi devam ededursun; İspanya'nın en güçlü menacerleri ve emprezaryoları El Pipo'nun yerini almak için çırpınıyorlardı. Bunların temsilcileri, matadorun kaldığı otellere dadanıyor ve efendilerinin son tekliflerini iletiyorlardı. Okuma - yazma bilmeyen ama sayılardan çok iyi anlayan matador daha düne dek kendisine burun kıvıranları tek tek geri çeviriyordu. 1963'de Pablo Chopera'nın teklifini kabul etti. Teklif şu ücretleri garanti ediyordu: korrida başına 525.000 peseta (yaklaşık 105.000 TL.); artı, boğa başına 2.000.000 peseta, artı, faenanın her dakikası için 200.000 peseta. Muazzam, masalsı bir tutar... Cahil yetim, fiesta brava tarihinin en fazla ücret alan sanatçısı olmuştu. Manuel'in hayalleri gerçekleşmişti: Koridalara, bir vakitler, Kordoba'da hiç bir gösterisini kaçırmamayı kurmuş olan Andrés Jurado'nun sürdüğü beyaz Mercedes'iyle gidiyordu. —İki Mercedes'i daha vardı—. İspanya'daki plazaların önünde satılan kartpostalların onda ikisi, kendisininkiydi. Bir gün, Kordoba'da, kendisine giysi kiralamayı reddeden terziye vaadettiği gibi, artık her korridadan sonra giysilerini atabiliyordu. Ve

özellikle; Rafael Sanchez El Pipo'nun uzun vadeli tahminleri gerçekleşmişti. Tarlalarda gezinen eski hayaletin bugünkü kazancı Kordoba ve Madrid bankalarını taşırıyordu. Vaktiyle, Salamanqua'lı bir papazın öğrettiği dört sözcüğü bin güçlükle yazarak, servetini yoksul bir köylünün düşünebildiği tek yatırıma, toprağa ve taşa bağlıyordu. Şimdi, malikânelerinin en ucra köşelerine dek sokulup kendi malı olan meyveleri çalabilir ve kendi boğalarıyla dövüşebilirdi. Jaen yakınında on beş bin zeytin ağacına: Kordoba - Palma arasında, sıradağların eteğinde on bin hektar araziye sahipti. Orada kendi dövüş boğalarını yetiştiriyor ve bir vakitler yalnız hapishanelerini tanıdığı şehirlere bu hayvanları gönderdiğinde, arenaların duvarlarında «Don Manuel Benitez»in yiğit boğalarını ilân eden yazıları zevkle görüyordu.

Mülklerinin içinde en sembolik olanı, adını taşıdığı şehrin kuzeyindeki tepelerden birindedir. Orada, mantar meşeleri ve vahşi zeytinliklerin içinde eski bir çiftliğin harabeleri vardı. Burası 1936'da Milliyetçilerin öncülerine konaklama yeri olmuştu. Sürüsüyle birlikte yalnız başına yaşayan bir çoban orada barınmadan önce, bir süre jandarma karakolu olarak kullanılmıştı. Manuel Benitez ve Juan Horillo fırtınalı bir gecede o civarda dolaşırken, komşu malikânelerin bekçileri tarafından kovalanmışlar ve bu harabenin kapısını çalmışlardı. İhtiyar çoban onları kovmamış, iki serseri oğlanı içeriye almış, keçilerinin sütünü onlara içirmiş, giysilerini kurutmalarına ve ateşin önünde uyumalarına izin vermişti. Ertesi gün yola düzüldüklerinde, Manuel, ihtiyar çobana zengin ve ünlü olduğu gün bu taşları satın alacağına ve bir konut yaptıracağına söz vermişti. Çoban ve sürüsü çoktan yok olmuştu; ama Manuel sözünü tuttu. O, arenadan arenaya koşadursun, bir alay işçi bu harabelerin yerine, özel arenalarıyla, ahırlarıyla ve bir vakitler çobanın keçilerinin otladığı vadide kocaman

yüzme havuzuyla mükellef bir konut inşa ettiler. Bugün kapının üstünde, Manuel'in amblemi olan Endülüs şapkasının yanında demir harflerle şu sözcükler okunur: «Hacienda* Manuel Benitez El Cordobés». Kovalanan ve soğuktan titreyen bir yoksul Endülüslünün düşlerinin somutlaşmış şekliydi bu.

Bu konutun sahibinin ünü İspanya sınırlarını aşmış, toreronun atalarının keşfettiği okyanusaşırı kıyılara ulaşmıştı. And dağlarından Popocatepetl volkanına dek Peru'nun, Meksika'nın, Kolombia'nın, Venezuela'nın halkları, sömürgeci anavatanın gönderdiği harikayı alkışlamaya koşuyorlardı. Turne bir zafer oldu. Manuel, Acapulco'nun güneşinden kararan bir tenle; cebi dolarlar ve gelecek mevsim için kontratlarla tıka basa dolu olarak döndü.

Fakat servetin güler yüzünün gerisinde acı anlar gizliydi. O üçüncü yıl, toreronun tehlikelerle dolu yazgısı onu yedi kez ameliyat masasına yollamıştı. İki seferinde, Barcelona'da ve Valencia'da yaraları çok ağırdı. Bir akşam Granada'da az kalsın ölüyordu. O yaz dokuz litre kan aldı ve boğalarla dövüşmesi gereken günlerinin kırk beşini hastane odasında geçirdi.

El Cordobés'in inanılmaz yükselişine sahne olan ilk yaz, mesleğinin birinci mevsimini şerefli bir şekilde kapamasını sağlayan bir olay oldu. İlk gösterisinde yarı yarıya boş olan Kordoba arenası, dört ay sonra şen bir kalabalıkla tıklım tıklım dolmuştu. Son boğa da yere yuvarlanıp, halk matadoru çılgınca alkışlamak üzere ayağa fırladığı sırada mağrur ve görkemli bir siluet, başkanın locasına doğru ilerledi. Kendine özgü bir hareketle adam, plazanın corralındaki son boğayı Cordobés'e sunduğunu ilân etti. Hayvanlardan birinin dövüşü reddetmesi halinde yerine alınmak üzere yedekte bir boğa bulundurmak âdetti.

---

* **Hacienda:** Tarımsal bir işletmeye ait konut.

Yılın son boğasını sunan bu adam, Manuel'i oldu olası inatla tientalarından uzak tutan ve damızlık boğası, bir gece İç Savaş'tan kalma süngüyle öldürülen Don Felix Moreno'ydu.

Angelita Benitez'in Anlatısı

«Evde yalnızdım; çamaşır yıkıyordum. Satın aldığı ufak, yeşil arabayla kapının önünde durdu. «Gel, gel çabuk gel Angelita! diye seslendi. Sana bir şey göstereceğim.» Öğle heyecanlıydı ki, beni Madrid'e götürecek sandım. Önlüğümü çıkarmadan ve ellerim sabun köpükleriyle dolu olarak koştum.

«O gün yağmur yağıyordu ve sokaklar çamur içindeydi. Çamurlu olmayan, parke bir yere doğru gitti. Durdu ve «Gel, benimle gel» dedi. Büyük bir evden içeriye girdi.

«Işık yoktu. Bir mum yaktık ve elyordamıyla odaları dolaştık. «Sana, evin yok diye, bir ev satın almak istiyordum» dedi. Benden habersiz satın almış ve bir gün gizlice gelip gerekli işlemleri yapmış.

«Sakin tabiatlı bir insanım. Heyecan beni kolay yıkmaz. Hayatımda az mı heyecan geçirdim. Biri bana bir şey için söz verirse, teşekkür ederim. Sözünde durmazsa, eh! unutur giderim; çünkü bilirim; insanlar böyledir.

«O, boğalarla dövüşmek üzere buraya geldiği ilk gün bana bir ev satın alacağını vaadetmişti. İnanmıştım; çünkü ciddî bir tabiatı vardır.

«Ama o gün nedense hemen inanamadım. Evde gezinmeye başlayınca gözlerim doldu. Odaları seviyordum. Böylelerine hiç sahip olmamıştık. Hayatımız boyunca hepimiz bir odada yatmıştık. Musluk suyu ve lavabosu da vardı. Daha önceleri evimizde hiç su olmamıştı. Ufak bir avlusu vardı; oraya da çamaşırlarımı asabilirdim.

«Ama beni en çok etkileyen evin büyüklüğüydü. Hatırladığım kadarıyla durmadan: «Que grande, que grande» (ne büyük, ne büyük) diye tekrarlıyordum. Gençliğimde böyle evlere gündeliğe giderdim; ama bizim gibi yoksullar böylesinde oturamazlardı.

«Manolo öyle mutlu ve kendinden öyle hoşnuttu ki! Kapıda mumu üfleyip söndürdü ve anahtarları cebine koyup çıktı. Sonra bana verdi.

«İşte! dedi. İşte sana vadettiğim ev.»

Manuel Benitez'in çılgın yazı böylece kızkardeşine armağan ettiği evin eşiğinde sona erdi. Böylesine bir başarının daha benzeri görülmemiştir. Torero yaz başında henüz bir portakal hırsızıydı; yaz sonunda bir kahraman oldu. Currito de la Cruz'un dünyasına giden yol, önünde upuzun açılmıştı.

İki gün sonra Angelita Benitez, kocası ve dört çocuğu yeni eve taşındılar. Onun için de yepyeni bir hayat başladı. Ama güzel konutunda ve onun sembolleştirdiği değişik yaşantı içinde bir düşünce Angelita Benitez'in uykularını kaçırmaktadır. Kardeşinin, o evin parasını nasıl kazandığını unutamıyor. Unutamayacağı bir şey daha var; kardeşinin bir gün, adını bile duymadığı uzak bir kasabanın arenasında bir kaza geçirip vaadinin kalan kısmını da yerine getirebileceğidir: «Ya sana bir ev satın alacağım, demişti; ya da yasımı tutacaksın...»

13

MADRİD, BİR MAYIS AKŞAMI: GERÇEK AN'I

Son dakikanın güzel bir adı var: «gerçek an'ı.» Boğa İmpulsivo, bir aralık gecesi, cennet ağacının altında, koridanın bu son perdesi için doğmuştu. Vahşi hayvan ölecek şimdi. Bugünkü gösteriyi tamamlayacak olan sungu töreni, bir arenanın kumlarıyla sınırlanmış değildir. Milyonlarca evde, binlerce kahvehane, mağaza, fabrika, büro, hastane, hattâ manastırda, yüreklilik ve trajedi tutkusuyla bir araya gelmiş yirmi milyon İspanyol, kanın bu sembolik sungusunda, El Cordobés'le düşünce ve duygu ortaklığı içindeler. Toledo çeliğinden yapılma ağır kılıcıyla ince ve uzun siluetli matador, arenanın ortasında bir yekpare taş anıt gibi dikilmiş duran koskoca yatay kitleye doğru ilerliyor. Biraz sonra yapacağı harekete boş yere «gerçek an'ı» dememişler. Korridanın ve belki de insanların yarattığı hiç bir gösterinin hiç bir safhası bunca tehlikeli değildir. Toreroların aldıkları en ağır yaraların onda sekizi bu safhanın eseridir; Manuel Benitez'in tapındığı Manolete'nin ölümü bunun en iyi örneğidir. Ne kargı yarası, ne banderillaların ısırıkları, ne de faenanın bıktırıcı kışkırtmaları boğanın gücünü ve öldürme içgüdüsünü yıpratmıştır. Bunların hepsi, sonucu haklı göstermek içindir. Ölüm saatinde, İmpulsivo, elinde kılıçla kendisine doğru ilerleyen

adamı öldürme gücüne sahiptir.

O sessiz, koskoca arenada kumlara düşen yağmur damlalarının boğuk sesleri duyuluyor yalnız. El Cordobés'in yüzünde en ufak bir gülümseme aydınlığı yok. Yüz hatları kasılmış, boğazı kupkuru. Ciddî bir edası var; dilini dudaklarında gezdiriyor ve elinin tersiyle sık sık alnındaki terleri siliyor. Göğsünde ve karnında duyduğu yanma, bacaklarından ayaklarına doğru inerek adımlarına robotsu bir sertlik veriyor. Terden ve yağmurdan oluşan bir sıvı ensesinden aşağıya doğru akıyor; gömleğini ıslatarak kuşağına doğru kayıyor. Bu son anda, zamanımızın en ünlü, en yürekli toreroları bile o amansız duyguyu, korkuyu duyarlar.

Modern çağın ilk hayvan dövüşçüleri tarafından ideal kurallara bağlanmış olan hilesiz kılıçlama, olağanüstü bir başarı ve soylu korrida sanatının en önemli hüneridir. Birkaç saniye sonra El Cordobés, vahşi hayvanın karşısında hiç kımıldamadan duracak. Muletasını belli belirsiz titreterek hayvanı, kılıçlama için gerekli pozisyonu almaya, yani başını eğmeye ve arka ayaklarını pergel gibi açmaya kışkırtacak. Bu tedbiri almazsa, omuz kemiği, kılıcı batıracağı yerin üstündeki ufacık mesafeyi tıkar. Bu mesafeyi açamadıkları için, birçok matador bileklerini incitmişler ve kılıç, kemiğe isabet ettiğinden hayvanı öldürememişlerdir. İmpulsivo'yu gerekli pozisyona geçirdikten sonra El Cordobés sol elinde muleta, sağ elinde kılıç, hayvanı öldürecektir. Bu, bir saniyeden fazla sürmez. Ama yapması gereken belirli hareketler öylesine tehlikeli bir yerde yapılmaktadır ki, en ufak bir kusur bir drama sebebiyet verebilir.

Gariptir, boğayı öldüren, kılıcı tutan el değildir. Muletayı tutan elin, kılıcın omuriliğe battığı andaki hareketi öyle önemlidir ki, bu iki hareket arasındaki en ufak bir uyumsuzluk, boynuzların matadoru şişlemesine yeter. Ma-

tador, hayvana doğru çöğündüğü anda, boğa saldırıya geçecektir; sol elin o anda hayvanın dikkatini muletaya çekmesi ve boynuzları bedenden uzaklaştırması gerekir. Sol eli, sağ koltuk altında gerekli şekilde çaprazlamadıkları ve boğayı yeterlice bedenlerinden dışarıya doğru çekemedikleri için düzinelerle torero, bedenlerinin en nazik noktasından, anatomide Scarpa üçgeni diye adlandırılan yerden vurulmuşlardır. Kasıkların altındaki bu üçgenin içinden insan bedeninin hayatî iki damarı geçer. Kılıçlamanın tehlikesi, iki ayrı hareket arasında tam bir uyumu gerektirmesinden ibaret değildir; ayrıca matadoru güvenliğinin temel yasasına aykırı davranmak zorunda da bırakır. İlk kez olarak, bakışlarını hasmının omurgasına doğru kaydırırken, kısa bir an, hayvanın başı ve boynuzları gözden uzak kalır.

Manuel Benitez, hayvanın salyalar akıtan ağzına iki metre kala, kayıtsız bir tavırla duruyor. Sunduğu güzel ve çılgın faenadan sonra sıra bu gösteriye son vermeye gelmiştir. Birkaç saniye sonra, boğa kan ve su kusarak kumların üzerine yıkıldığında arenayı ve fethetmeye geldiği halkı bugüne dek görülmemiş bir heyecan dalgası saracak. Bir metronom gibi çarpan iki siyah üçgene, İmpulsivo'nun kulaklarına bakıyor. Az sonra bir beyaz mendil denizi, dünyanın en büyük arenasındaki başarısını kutlamak amacıyla bu zafer sembollerinin kendisine verilmesini isteyeceğine emindir. Ama önce dövüşe mertçe son vermeli, açıkça boynuzlarla karşı karşıya gelmeli, kolunu dosdoğru uzatmalı, güçle vurmalı ve telâşsızca bir yana çekilmeli. Muletanın büyük üstatlarından çoğu gibi, El Cordobés de iyi kılıç kullanmayı bilmez. Kötü bir öldürücüdür. Üstelik Bilbao'da omuzundan ağır yaralandığı günden beri, kolunu rahatça kaldıramamaktadır. Bu eksiklik ve o anın kaçınılmaz sinirliliği, bazen faenalarına son veren kötü kılıçlamalarını yeteri kadar açıklamaktadır.

Bugün başarısız olma ya da yeni bir alkış tufanına dayanamama korkusuyla, El Cordobés son bir riski göze almaya karar veriyor. Az önce bedenini arayan boynuz ihtarını anlayamamıştır. Bu nedenle hayvan zekâsına son bir meydan okuma hevesiyle kılıçlamayı geciktirecektir. Hayvanı hemen öldüreceğine, ani bir hareketle muletayı yayıyor ve İmpulsivo'yu yeni bir geçiş için çağırıyor.

Burladerolarının gerisine sinmiş duran banderillerolar Paco ve Pepin dehşet dolu gözlerle ona bakıyorlar. Basamaklardan alkış sesleri gelmiyor; onun yerine boğuk bir korku ve sıkıntı homurtusu yükseliyor. Seyirci okyanusunun içinde, Las Ventas arenalarının papazı Don Espinosa Carmona, cüppesinin altında sinirli hareketlerle dua tesbihini çekiştirip duruyor. Özel iskemlesinde Livinio Stuyck, gözlerinin önünde oluşan sahneyi kaygıyla seyrediyor. Matadorun cüretine şaşan seyircilerin arasında onun kadar tedirgin olanı yok. El Cordobés bir aksiliğe uğrarsa, yalnız matador değil, kendisi ve bütün emprezaryolar zararlı çıkacaklar. Gelecek haftalar içinde ona güvenerek kurdukları kazanç hesapları bir anda bozuluverecek. El Cordobés'in yitireceği her kan damlası, onlara binlerce pesetaya mal olacak; çünkü en tuttukları matador arenaları bırakıp hastanede yatarsa, halk, satılan biletlerin parasını kuşku yok geri isteyecektir.

Televizyon kamerasının uzak teleobjektifi, Las Ventas'daki sıkıntılı havayı bütün İspanya'ya yayıyor. Konutunun loş salonunda, Don José Benitez y Cubero içini boğuk bir öfkenin sardığını hissediyor. Birkaç saniye önceki haykırışını durmadan tekrarlıyor: «Matalo, hombre, matalo» (Öldür onu; öldürsene!). Kordoba'da, **İvory** kahvehanesinin müdavimleri, Palma del Rio'do Juan Horillo, emekli çavuş Mauleon, Angelita Benitez, Papaz Don Carlos, Anita Sanchez ve daha düzinelerle dost, akraba ve tanış, Manuel'in bu yeni çılgınlığıyla allak-bullak olmuşlar-

dır. Cam küpelerle süslü avizenin altında bir adam, sıkıntılı bir edayla alnındaki terleri siliyor. El Pipo kocaman şapkası ve purosuyla Las Ventas'daki alışılmış yerinde oturmuyor bu gün. O anda bütün İspanya'nın seyrettiği ilâha, bir vakitler ilk arenayı kiralamak için mücevherlerini almak üzere ailesini topladığı salonun perdelerini çekmiş, yalnız başına oturuyor ve geçmişteki başarılı günlerini özlemle anıyor.

İmpulsivo, koşup kırmızı kumaşın titrek plilerinin içine dalıyor. Ayaklarını kımıltısız ve sol kolunu iyice gergin tutan Manuel, hayvana, boynuzlarını baldırlarının ta yakınında dolaştıran zarif bir «doğal» yaptırıyor. Hiç bir ihtar, hiç bir yakarı onu durduramaz. O anda, ilerde anlatacağı gibi «çılgın bir mutluluk içindedir.» Hayvana bunca yakın bulunmanın heyecanı içinde, hareketlerinin güzelliğinden başka bir şey düşünemiyor; dönüyor, gidiyor, geliyor, hayvanı sürüklüyor, durmadan alnındaki saçları savuruyor. Her seferinde, bir bilek darbesiyle, mavimtrak boynuzları uzaklaştırmayı başarıyor. Her geçişi huzursuz bir haykırış izliyor; seyirciler, boynuz kendilerini tehdit ediyormuşcasına korku içindeler. Televizyonlarının önünde toplanan milyonlarca İspanyol konuşmayı, içmeyi, gülmeyi bir yana bırakmış; bu kasvetli ölüm dansını büyülenmişcesine seyrediyorlar. Sağ eliyle, ağır kılıcı kalça hizasında tutan ve sol eliyle çamurlu muletayı yayan El Cordobés bir üçüncü «doğal»a hazırlanıyor. Boğa, kırmızı kumaşla büyülenmiş sanki; ama bu kez, El Cordobés'in bedenini çevreleyen kumaşı izlerken, gittikçe yakından kıstıran bir burgaç gibi matadorun etrafında dönüyor. Bu muazzam kitlenin itiklemesi sonucu El Cordobés dengesini yitiriyor, kayıyor, toparlanıyor ve ölümcül burgaçtan kurtulmak istiyor. Boğazlar kuruyor, soluklar kesiliyor. Boğa, çemberi gevşetmeyi kabullenmiyor.

Ve nihayet dram... İmpulsivo'nun omuzuna tutunan Manuel sendeliyor; yeniden hayvanın kanayan bedenine tutunmak istiyor ve yere yuvarlanıyor. Bir süredir havayı tırpan gibi delen boynuz, sonunda aradığını buluyor. Manuel, baldırında «şiddetli, yakıcı bir acı» hissediyor. Boynuz, ölümcül yaralara yol açan mahut üçgene batmış ve kasları iyice didikleyerek çıkmıştır. Manuel, boynuzun bir ok gibi geçtiğini, başının üstünde dolaştığını, bu sefer, dada bir öfkeyle kendisine doğru geldiğini görüyor. Birden cüretinin cezasını çekmekte olduğunu anlıyor. Ve aynı anda, arenanın tam ortasında ve kendisini o korkunç hayvandan uzaklaştırabilecek pelerinlerden çok uzakta bulunduğunu kavrıyor. Boynuzun karnına değip geçtiğini hissediyor. Umutsuz bir çabayla kolunu uzatmak, tepesinde homurdayan ve salya saçan iğrenç kafayı itmek istiyor. Ama bu gücü kendinde bulamıyor. Çamurun içinde yatmış, yüzü acıyla kasılmıştır. O haliyle, hayvanın öfkesi karşısında tam anlamıyla acizdir. Yanık, boynuna doğru çıkıyor. Can çekişmeli bir haykırışla Paco ve Pepin'i imdadına çağırıyor. Sonra hiç bir şey duymaz oluyor. Bayılmıştır.

Kurtarıcılar çamurlara bata çıka dram yerine doğru koşuyorlar. Paco Ruiz, «deli gibi koşarken gözlerimin önünde meydana gelen o feci sahneyi ömrün oldukça unutmayacağım, diye anlatır; sol boynuz karnını deşiyor ve Manuel acıyla kıvranıyordu.» Paco'nun aklına hemen Manolete geliyor. «Kasıklar! diye haykırıyor. Tanrım, kasıklar!»

El Cordobés, «ilk ayılışımda, boğayı uzaklaştırmak için tepemde dev çiçekler gibi uçuşan pembe ve sarı pelerinleri görmüştüm» diye anlatır. Hayvanın salyalı ağzı, boğa kokusu, peonların haykırışları, halkın gürültüsü, o renk çümbüşüne katılmaktadır. Çevresinde rakseden yüzlerin içinde Paco'yu tanıyor. «Me ha dado fuerte» (Bana müthiş bir darbe indirdi) diye inliyor. Bir an, Manuel,

«canının boynuzun açtığı bu delikten akıp gittiğini» hissediyor. Başının üstünde uçuşan sarı ve pembe bir pelerin daha görüyor. Sonra her yan kararıyor. Gene bayılmıştır.

O ölümcül yakınlık içinde bulunan hayvanı pelerinlerin uzaklaştıramayacağını anlayan Paco, İmpulsivo'nun arkasına koşuyor, kuyruğuna yapışıp, var gücüyle çekiştiriyor. Ama saldırı halindeki yarım tonluk hayvanı tutmak, tek kişinin gücünün yeteceği bir şey değildir. Kırmızı giysili arena hizmetkârları koşuyorlar. Beş kişi birden hayvanı avından uzaklaştırmaya çalışıyor. Bunu başarır başarmaz, başka hizmetkârlar yetişiyor ve hareketsiz bedeni taşıyıp uzaklaştırıyorlar. Bu sırada peonlar da boğayı pelerinden bir duvarla çevreliyorlar. Az önce, İmpulsivo'nun boynuzları Manuel'i bulduğunda Las Ventas'daki ve televizyonların önündeki seyirciler ayağa fırlamışlardı. Şimdi aynı üzüntüyle, ilâhlarının hareketsiz bedeninin pistten çıkışını izliyorlar. Basamaklardan, pencerelerden, balkonlardan, kahvehane kapılarından aynı acınmalı homurtular yükseliyor; herkes de, Paco gibi, yaslı bir anın, Linares'de ölen Manolete'nin hayalinin dehşetini duyuyor.

Revire uzanan koridorda büyük bir kargaşalık göze çarpmaktadır. Arenanın her yanından kanını, gözyaşlarını, dualarını ya da sadece meraklı bakışlarını sunmaya koşan kalabalık oraya dolmuştur. Polisler, foto muhabirleri, gazeteciler ve tanınmış kişiler itişip kakışıyor, yolu tıkayıp matadorun revire taşınmasını engelliyorlar. O gün Las Ventas'da bulunan İspanya plazalarının hükümdarları ya da temsilcileri, El Cordobés'in kasıklarındaki yaraya kaygıyla bakıyor, İmpulsivo'nun boynuzlarının, gelecek günler, haftalar, aylar için düzenledikleri projelere yaptığı zararları değerlendirmeye çalışıyorlar.

Taşıyıcılar, matadorun bedenini yüklenip callejona girdiklerinde, kılıç taşıyıcısı Paco Fernandez, onlara doğru koşuyor. Elinde, cebinden hiç eksik etmediği kauçuktan bir ip var. Taşıyıcılar bir yandan yolu açadursunlar, Paco, umutsuz bir çabayla, ipi, yarasından harıl harıl kan fışkıran matadorun bacağına dolamaya çabalıyor. İlk sıralarda oturan kadınlar, baygın olarak yanlarından geçirilen matadora çiçek atıyorlar; erkekler haç çıkarıyor ve ellerini uzatıp, kana bulanmış ışıklı giysilere dokunuyorlar. Polisler, revire uzanan koridorda itişen kalabalığı dağıtmak için cop kullanıyor. Bu kargaşalıkta yerinden bile kıpırdamayan Las Ventas'ın papazı Don Juan Espinosa Carmona, çaresizlik içinde matadoru uzaktan takdis ediyor. Son bir çabayla, taşıyıcılar kalabalıktan kurtulup sonunda revire giriyorlar.

Orası da dolu. Bugün plazada nöbetçi olan iki hastabakıcı beyaz gömleklerini giymişler. Bunlardan biri, ameliyat masasının tarihî örtüsünü kaldırıyor. Bu örtü, yüzyılın başında büyük ün yapmış matadorlardan, Bambita lakabıyla anılan Ricardo Torres'in armağanıdır. Öteki hastabakıcı buzdolabına koşuyor ve bu sabah, iki bilet karşılığı sağlanmış olan iki genel verici kanla dolu şişeyi çıkarıyor. Şişeleri çengellere asıyor, aceleyle tüpleri takıyor ve alet, pansuman, şırınga kutularını masanın üzerine yerleştiriyor. Taşıyıcılar Manuel'i ameliyat masasına bırakır bırakmaz anestezi mütehassısı, kauçuk maskeyi, oksijen ve azot protoksidi şişelerine bağlıyor.

Takma bacaklı doktor Maximo de la Torre, revire dolan münasebetsiz kalabalığı öfkeli bir hareketle kovuyor. Polisler adamları dışarıya çıkarmaya çalışırlarken, operatör, ameliyat masasının üzerinde yatan solgun ve kanlı siluete doğru eğiliyor. Manuel bir an gözlerini açıyor. Don Maximo'yu görünce yüzünde hafif bir gülümseme beliriyor. İniltiler içinde, Paco'ya söylediği sözü tekrarlıyor:

«Me ha dado fuerte». Bu sözleri bir şakırtı izliyor. Revirin kapısı kapanmıştır.

Bu kapının gürültüsü ve bunu izleyen dram İspanya'yı şaşkına çeviriyor. Herkes kapıdan kapıya koşuyor, kaldırımdan kaldırıma birbirine sesleniyor, kahvehanelerde ve dükkânlarda dertleşiyor. Duydukları acıyı anlata anlata bitiremiyor ve ağlaşıyorlar. Palma del Rio'da, İmpulsivo'nun boynuzlarının, kardeşinin kasıklarını deştiğini gören Angelita Benitez koltuğundan fırlamıştır. Korrida denen korkunç gösteriyi bir daha seyretmeye tövbe ediyor. Yazgının, kardeşini, vaadinin ikinci kısmını da tutmak zorunda bıraktığına inanan kadıncağız bayılıp yere düşüyor.

Don Carlos Sanchez, pus - pus televizyonun ekranına bakıyor. Matador yaralandığı sırada, «Kanıyla halkını kutsadı» diye düşünüyor. El Cordobés boynuzların ölümcül tehdidini hissettiği halde milyonlarca vatandaşının önünde gösterdiği cesaretle, ailesine sürülen bunca kirin öcünü almıştır. Bunu düşünen yaşlı papaz ayağa kalkıyor ve dua etmek üzere kiliseye gidiyor.

Palma'yı bir anda, kaygılı bir hava sarıyor. Feriada, çocukları döndüren atlı karıncalar birden duruyor. Falcılar bile susmuşlardır.

Pedro Charneca büyük masraflarla takdırdığı telefonun alıcısını kaldırıyor ve Madrid'i istiyor. Kahvehanesinin önündeki meydanda sabırsız bir kalabalık birikmiştir. Halk, sabahın üçüne dek yerinden kımıldamıyor. Ve o saate dek, sadık Charneca on beş dakikada bir Madrid'i arıyor, haber soruyor, halka iletiyor.

Az ilerde, Anita Sanchez odasının loşluğuna sinmiş, kısık kısık hıçkırıyor. Az sonra yerinden kalkacak, bugünün şerefine eliyle diktiği mavi elbiseyi çıkaracak. Anita ve öteki Palmalılar için bu yıl feria olmayacak.

İspanya'nın her yanında halk, Palmalıların acısını

paylaşıyor. Kordoba'da, büyük bir otelin kapıcısı, bir Amerikalı turist otobüsünü, «Muy grave» (çok ağır) çığlıklarıyla karşılıyor. İvory kahvehanesine, yaslı geceleri andıran bir hava çökmüş. Aynı arenada, boğanın boynuzları matadorunu öldürdükten sonra ayakkabı boyacılığı yapmakta olan banderillero Curro, bir kenara çekilmiş ağlıyor. Çavuş Mauleon ve Juan Horillo allak-bullak bir yüzle yanyana oturmuşlar Madrid radyosunu dinliyorlar.

El Pipo hüzünlü bir yüzle ve dudaklarının arasına sıkıştırdığı puroyu çiğneye çiğneye, ekrandaki olayları seyrediyor. El Cordobés, onun hayalinde, 1960 yılının o çılgın yazındakinden farksızdır; yani kendi dehasının imgesinden başka bir şey değildir. İmpulsivo'nun boynuzları, onun, Madrid arenasının büyük kapısından zaferle çıkmasını engellemekle kalmamış, El Pipo'yu da yüce, son bir kıvançtan yoksun bırakmıştır.

Las Ventas'ın kumları üzerinde yapılacak son bir iş kalmıştır. Hasmını tepelediği için hiç bir şey İmpulsivo'yu affettiremez. Yaralı meslekdaşının yerine boğayı öldürmeye hazırlanan Pedrés'in davranışı her türlü şatafattan ve gösterişten uzak olmalıdır. Kılıcıyla vurmaya hazırlandığı hayvan bir insanı yaralamıştır ve Pedrés, sol boynuzun ucunda El Cordobés'in kanını görmektedir. İmpulsivo, bir süre boş yere aradığı katı cismin nerede olduğunu artık biliyor. Herkes şimdi hızlı ve tedbirli bir kılıçlama bekliyor.

Don José Benitez y Cubero, bütün dikkatiyle ilerlemekte olan matadoru izliyor. Kılıç, ekranın griliği içinde ışıklar saçıyor. Sonra öldürücü kol boynuzların üstünden boynun gerisindeki kasa doğru uzanıyor. Kılıç bükülüyor, kayıyor, yolunu arıyor, buluyor, İmpulsivo'nun kara kitlesinin içine kabzasına dek gömülüyor. Pedrés bir kenara çekiliyor.

Beyaz saçlı boğa yetiştiricisinin yoğunca hissettiği heyecanlı bir andır bu. Titiz bir ayıklanmanın yetiştirdiği soylu yaratığın beş yıllık vahşi yaşantısı burada sona erecek Endülüs topraklarında daha düne dek başıboş koşuşmakta olan görkemli hayvan son ve boş bir debelenme içindedir. Bugüne dek yemyeşil ufuklardan başka bir şey görmemiş olan gözlerinin önünde şimdi devasa arena sallanıyor, yıkılıyor. Bulanık görmeye başlamıştır. İmpulsivo'nun ağzından salyalı kanlar fışkırıyor. Sendeliyor, toparlanır gibi oluyor, gene sendeliyor. Uçuşan pelerinler onu son kez sersemletip, dönmek zorunda bırakıyor; böylece kılıcın bedenindeki işini çabuklaştırıyor. Arka ayakları gevşiyor. Kurban edildiğini biliyormuşcasına diz üstü düşüyor. Sağrısı da yıkılıyor. İmpulsivo, kendisini çevreleyen dünyaya son bir kez daha bakıyor. Gözleri yaşlarla doluyor. Yana doğru devriliyor. O an için doğmuştu, o anın onuru içinde ölüyor.

Son kez baktığı arenada, o ölürken, sevinçli haykırışlar yükseliyor. Beyaz mendillerden oluşmuş dalgalı bir deniz, kulaklarının, ameliyat masasında dünyadan habersiz yatan ve bir operatörün yaşatmak için çırpındığı matadora verilmesini diliyor.

Doktor Maximo de la Torre'nin eldivenli eli yaranın derinliğini araştırıyor. Operatörün ilk işi, tetanos iğnesi vurmak, ikincisi de anestezi mütehassısına direktif vermek olmuştu. Yara çok ağır olduğundan, etkisi yavaş olan bir uyuşturucunun matadoru tamamiyle bayıltmasını bekleyemezdi; bu nedenle damarına pentotal verilmesini istiyor.

Şimdi, parmakları yaranın iyice derinlerine dalarken Doktor de la Torre, yarı baygın yatan matadorun yüzünün acıdan kasıldığını görüyor. Bu içleracısı görünüme rağmen araştırmasını sürdürmesi gerekmektedir. Parmaklar deri-

ne battıkça boynuzun yaptığı zararları tesbit ediyor: sinirler birkaç yerden kopmuş, kaslar ezilmiş, dokular delinmiş. Yaranın ta dibinde kocaman bir kan pıhtısı var. Operatör bunu yokluyor ve yaralının yüzü yeniden acıyla kasılıyor. Yandaki damarlar ve sinirler kopmuş. Birden iç geçiriyor ve yüzünde bir rahatlama beliriyor. Atardamar kopmamıştır. İmpulsivo'nun boynuzu bu hayatî damarın tam beş milimetre ötesinden geçmiştir.

Doktor de la Torre, elektrikli bir emiciyle kanları boşaltıyor. Sonra boynuzun açtığı yaralardan hiç birinin gözünden kaçmadığına emin olmak için, bir neşterle ağzı genişletiyor. Usulcacık uzun bir pensle, yaranın içindeki yabancı maddeleri teker teker çıkarıyor. Bunları bulmak kolay değildir. Yanındaki beyaz bezin üzerinde yavaş yavaş saten parçaları, boynuz kırıkları, hattâ Manuel'in ışıklı giysilerinden kopma sırma teller yığılıyor.

Birden, kaygılı bir ses damarın atışlarının yavaşladığını bildiriyor. Don Maximo, «Kan verin!» diye emrediyor. Şişelerin içinden damara kan sızmaya başlıyor.

Operatör sabırla işini sürdürüyor. Kopmuş damarları bağlıyor ve yırtılan kas dokularını yerli yerine getirmeye koyuluyor. Ameliyat odasında nemli bir sıcak hüküm sürmektedir. Beyazlı adamların alınlarını ter damlacıkları kaplamış, maskeleri yüzlerine yapışmıştır. Odada sadece yaralının soluyan nefesi ve doktorun zaman zaman verdiği emirler duyuluyor: «kompres... iplik.... neşter... kan verin... penisilin... tansiyon kaç? nabız...?» Yaranın ortasında kanın boşaldığı yer aletten bir dantelin içinde. Pens ve bağ dinlemeyen kanama devam ediyor; yara durmadan ağırlaşıyor. Doktor, bunun önüne geçilememesi halinde El Cordobés'in ölümcül komaya gireceğinden korkuyor. İkinci şişedeki kanın da verilmesini istiyor. Ve nabızla tansiyonu gittikçe daha sık soruyor. Manuel Benitez'in yüzü, bir ölününki kadar beyazdır.

Yetmiş dakika sonra ameliyat bitiyor. Matadorun yaşama şansı, boğanın boynuzlarının açtığı yaralara ve bundan duyulan şiddetli şoka karşı bünyesinin ne dereceye kadar dirençli olduğuna bağlı. Revirin kapısının önünde bir ambulansın farları yanıp sönüyor. Hastabakıcılar kımıltısız bedeni taşıtın içine yerleştirirlerken, biri koşuyor ve sedyenin ayak tarafına bir şey koyuyor. Paco Ruiz Matadorun, bunca fedakârlıklar ve umutsuz çabalar döktüğü bu plazayı, halkın sunduğu ganimeti yani İmpulsivo'nun kulağını almadan terketmesini istememiştir.*

Ambulans hareket ederken, revirin eşiğinde yorgun bir yüz beliriyor. Hâlâ eldivenli ve kanlı elleriyle kaleme aldığı raporu, Doktor de la Torre gazetecilere uzatıyor. «Pronostico muy grave» (Durumu çok ağır) diye bildiriyor.

Plazayla Toreros kliniği arasındaki kısa yolda binlerce Madridli toplanmış. Kalabalıkta, atlı polisler yolu güçlükle açıyorlar. Ve insan denizi hemen gene kapanıveriyor. İtişme başlıyor, kadınlar haykırıyor, çocuklar yere düşüyorlar. Arabanın peşinden herkes «Yaşasın El Cordobés» diye haykırıyor. Bir kısmı haç çıkartıyor; öpücükler gönderiyor ve ağlıyorlar. Ünlü meydanın çevresi böylesine kargaşalığa ilk kez sahne oluyor. Bir otobüsün tepesinden, bir televizyon kamerası bu inanılmaz görünümü seyircilerine aktarıyor. Sirenleri çığlıklar savura savura ambulans Las Ventas'ın kapısından çıkıyor. El Cordobés az önce verdiği sözü tutmuştur. Bu arenadan ya omuzlarda, ya da sedyenin üzerinde çıkacağım, demişti.

Mutlu ve zafer tutkusuyla dopdolu olarak oraya gir-

---

* Bu, olağanüstü bir onurdur; zira, korrida gelenekleri sadece boğayı öldürebilen matadorlara ganimet verilmesini gerektirmektedir.

miş bir insanın, ambulansla götürülmesi içler acısı bir görünümdür. Ama bugün, bu görünüme eklenen özel bir üzüntü daha var: taşıtın içindeki adam, fiesta brava tarihinde bugüne dek görülmemiş bir heyecan yaratmasını bilen sadece ünlü bir torero değildir. Milyonlarca İspanyol için, El Cordobés, El Pipo'nun 1960 yılının o çılgın yazında yarattığı efsanenin canlı örneği, sayısız kent ve köylerin yoksul, ezilmiş insanlarının hayâl ettikleri başarının sembolüdür. Çoğunluk için, yeni bir İspanya'nın, millî fiestanın kutsal geleneklerinin, güneşli ve gölgeli yerlerine dek duyulan bir devrim rüzgârının kişileşmiş şeklidir. Dün zaferlerini kendi zaferleri sayıyorlardı; bugün felâketini kendi felâketleri sayıyorlar. Bugün, toromaşinin o tapınağının kapısından çılgın bir kalabalığın omuzlarında çıkacağına, bir ambulansla çıkması onlar için bir dramdan da beterdir. Her birini canevinden vuran bir trajedidir.

Bir polis duvarıyla korunan ambulans, Toreros kliniğinin kapısının önünde duruyor. Hastabakıcılar yaralının yattığı sedyeyi çıkarırlarken, kalabalıkta birden ses soluk kesiliyor. Bir flaşın göz kamaştırıcı ışığı parlayıp sönüyor ve birkaç ses «Suerte, Manolo!» (İyi şanslar Manolo!) diye haykırıyor. Ve yüzü acıyla kasılan El Cordobés, tam beş yıl beş ay önce kendisini kabul etmeyi reddetmiş olan kliniğin kapısından giriyor.

Sedyenin geçtiği koridorlar boyunca saygılı bir kalabalık duruyor. Fiesta bravanın o yılki iki yüzü aşkın kazazedelerinden o anda orada bulunanlar, koltuk değneklerine dayanarak ya da tekerlekli sandalyeleriyle veya hemşirelerin desteğiyle, en ünlü meslekdaşlarını görmek için pijamayla oraya koşmuşlar. Işıklı giysi düşleriyle sürüklenerek kanlarını arenada akıtan o insanların bir vakitler duydukları kıskançlığı, öfkeyi ve kini bir yana bırakıp, derin bir dayanışma duygusuyla titredikleri heyecan dolu bir an.

Bacağını kesip aldıkları ameliyatın şokundan yeni yeni kurtulmuş olan Robustiano Fernandez koridorda gürültüler duyuyor. Dirseklerine dayanıp doğruluyor. El Cordobés'i taşıyan sedyeyi görüyor. Adamlar üç kapı öteде duruyorlar. Orada, Toreros kliniğinin ikinci katındaki 9 numaralı odada, Manuel Benitez yaşamak için insanüstü bir mücadele içindedir.

Gece oluyor. Dışarıda, kliniğin çevresinde ve civar sokaklarda kalabalık gittikçe yoğunlaşıyor. Maletillalar parmaklıklara tırmanıyorlar. Gazeteciler, foto muhabirleri, radyo röportajcıları kliniğin bütün çıkışlarını tutmuşlar.

Matadora yaklaşamadıklarından, foto muhabirleri trajedinin kalıntılarını arıyorlar; El Cordobés'in çamurlu kunduralarının, yırtık ve kanlı pantolonunun, İmpulsivo'nun toynaklarının ezdiği Monterasının fotoğraflarını çekiyorlar. Caracas'da aldığı ağır bir yara sonucu arenaları bırakmış bir matador olan santral memuru, kliniğin parmaklıklarını yıkmak üzere olan kalabalığın dağıtılması için telefon edip polisin takviye göndermesini istiyor. Az sonra peşpeşe gelen arabalardan önemli kişiler iniyor; matadorlar, sanatçılar, Madrid Belediye Başkanı, Polis Müdürü, gazete sahipleri, aristokratlar, ünlü kimseler yaralı toreronun durumunu sormaya geliyorlar. Telefon santralı durmadan işliyor. Binlerce telgraf yağıyor.

Güçlü kuvvetli iki hademenin nöbet tuttuğu hastane odasının önünde matadorun yakınları ve akrabaları bekleşiyorlar: Paco ve Pepin, ablaları Carmela ve Encarna, ve Las Ventas'daki gösteri için masalsı kontratı sağlamış olan menaceri Chopera.

Yaslı bekleyiş yalnız kliniğin kapılarında birikenlerden ibaret değil. Barcelona'da, Salamanqua'daki Mayor meydanının kemerleri altında, Sevilla kahvehanelerinde, kaygılı bir kalabalık radyoların önünde birikmiş, haber

bekliyor. Kordoba'da, halk, kiliselere dolmuş, kentlerinin adını taşıyan genç matador için dua ediyor. Lima'da, Caracas'da, Meksiko'da radyo istasyonları programlarını zaman zaman kesip yaralıyla ilgili son haberleri yayımlıyorlar.

Gece yarısına yakın, kliniğin çevresinde bir söylenti yayılıyor: El Cordobés ölmüş. Şaşkınlık homurtusunu, az sonra haberin yalanlanmasının verdiği sevinç mırıltıları izliyor.

Birkaç dakika sonra 9 numaralı odada zayıf, inlemeli bir ses duyuluyor. El Cordobés anestezinin uyuşukluğundan uyanıyor. «Agua, da me agua» (Su, bana su verin). Sonra Paco Ruiz'i çağırtıyor. Banderillerosunun yüzünün kendisine doğru eğildiğini görünce: «Boğa öldü mü?» diye soruyor.

Paco, evet işareti yapıyor. Sonra, matadorun yattığı sedyenin üzerine koymuş olduğu şeyi cebinden çıkarıyor. «Manolo, diyor. İşte İmpulsivo'nun kulağı.»

Ertesi gün, öğleyin, El Cordobés tehlikeyi atlatmış ama yaralanmasıyla meydana gelen dram, yarattığı heyecandan bir şey yitirmemiştir. Manolete'nin ölümünden bu yana hiç bir torero, radyoyu ve basını bunca meşgul etmemişti. El Cordobés'in, boğanın boynuzunu iterkenki trajik çehresi, ülkenin bütün gazetelerinin baş sayfasını kaplamaktadır. Genellikle yalnız A. B. D. başkanlarının kalp krizleri ya da ameliyatları nedeniyle yapıldığı ölçüde, sayısız yazılar klinik ayrıntıları anlatıyor. **New York Times**, Londra'daki **Times**, **Le Monde**, Tokyo'da çıkan **Mainishi** gibi korrida işlerine en ufak bir ilgi göstermemiş olan gazeteler bile, matadorun geçirdiği kazaya olağanüstü bir yer ayırıyorlar.

Kliniğin çevresi hâlâ kalabalık. Ziyaretçiler matadora verilmek üzere kutsanmış armağanlar, kocakarı ilâç-

ları, nazar değmesin diye dualar, pastalar, meyvalar, piliçler getiriyorlar. Telefon santralı hâlâ durmadan işliyor. İlâhlarını seyretmek için uçakla Madrid'e gelmiş olan iki Fransız kızı, gönüllü telefoncu oluyorlar. Bazılarında adres diye sadece «El Cordobés - İspanya» yazılı binlerce telgraf yağıyor. Ziyaretine gelenler arasında sinema aktrisleri, kahvehane garsonları, resmî kişiler, işçiler, kilise adamları var. Polis aracılığıyla yıllarca El Cordobés'i tartaklamış olan kişi, İspanya'nın Caudillo'su da onların arasında.

Garip bir rastlantı sayesinde bu kazadan yararlanan biri de var: Robustiano Fernandez. Bir gazeteci klinikte ne yapacağını bilmeden gezinirken, röportaj yapmaya geldiği matadorun yanındaki odada, pencereden dışarıyı seyrederken ağlayan birini görüyor. Merak edip içeriye dalıyor.

Bacağını yitirdiği gün bir Endülüslü'nün düşleri gerçekleşti diye, hurda demir alıcısı, birdenbire gün ışığına çıkıveriyor. Gazeteci onun hakkında bir yazı yazıyor ve fotoğrafı en sonunda birinci sayfada yayımlanıyor. Bu röportaj ne yazık ki, başarılarını değil, trajedisini anlatıyor. Bununla beraber bu acı reklâm, meyvelerini veriyor. Makale «Torero ölmüştür, ama kişi yaşıyor,» sözleriyle son buluyor ve bu insanın yaşamasına yardım etmek için gazete bir kampanya açıyor.

Fazla bir şey elde edilemiyor; 9 numaranın sakini bu parayı arenada kaldığı birkaç dakika için almaktadır. Ama Robustiano Fernandez'e hiç değilse biraz umut ve Doktor de la Torre'nin ameliyat masasında her şeyin bitmemiş olduğuna güven veriyor. Nitekim bu sayede, sakat torero, Madrid'in bir banliyösünde, ucuz bir binada iki odalı bir daire satın alabiliyor. Kısacık bir süre için karanlıklardan kurtulan, korrida kazazedelerinin hazin ve adsız sembolü olan hurda demir alıcısı orada, yep-

yeni bir hayata başlayacaktır.

Onbir gün sonra, Manuel Benitez, halkın alkışları ve düzinelerle foto muhabirinin flaşları arasında bir bastona dayanarak klinikten çıkıyor.

Üzerinden on gün geçmeden, doktorların yasaklamalarına ve dostlarının yakarılarına rağmen solgun ve zayıf silueti, ufak bir kıyı kenti olan Marbella'nın arenasında görülüyor. Orada, henüz açık olan yarasına ve güçsüzlüğüne rağmen boğaların dört kulağını ve bir kuyruk elde ederek cesaretinin, İmpulsivo'nun kasıklarında açtığı yaradan akıp gitmediğini tüm İspanya'ya ve dünyaya kanıtlıyor. Faena sırasında yara kanamaya başlamıştı. Bunun önemi yoktu. Çocukken, günün birinde koyulmuş olduğu yolda ilerliyordu ya. Bir gün sonra, başka bir kentin başka bir arenasında, iki cesur boğayla daha randevusu var.

SONUÇ

Sıradağlardan esen dondurucu rüzgârın körüklediği kıvılcımlar balesi karanlık gecede uçuşuyordu. Ateşin yanında birbirine sokulmuş oturan çocuklar, içlerinden birinin gömleğinden yırttığı bir bez parçasının üstüne mangal kömürüyle bir şeyler yazmaya çalışıyorlardı. Çevreleri, üç günden beri tek besinleri olan meşe palamutlarının kabukları ve üstüne çömeldikleri ot yığınlarıyla doluydu. Yazı bittikten sonra soğuktan uyuşmuş bacaklarını oğuşturarak ayağa kalktılar, karanlıkta, civardaki dar sokağın başında görünen demir kapıya doğru ilerlediler. Bezin dört köşesini, kapının gerisinde uzanan malikânenin sahibinin amblemi olan madenden Kordobalı şapkasını çevreleyen siyah parmaklıklara iyice bağladılar. Sonra biraz geriye çekilip eserlerini seyrettiler.

Bu aç maletillalar için, bu parmaklıklar bir arz'ı mevut, girmeyi hayal ettikleri dünyayı sembolleştiren bir hac yeriydi. Bu çocuklar ve İspanya'nın yollarında durmadan aylak dolaşan arkadaşları için, o demir kapının gerisinde yaşayan adam yeni bir Currito de la Cruz; onları yırtık çarıklar ve yamalı pantolonlarla yollara düşüren destansı bir kahramandı. Yalnız beşi hayatta kalan onaltı çocuk sahibi bir çobanın en ufak oğlu olan Antonio Car-

bello, henüz yedi yaşındayken tarlalarda çalışmaya başlamış. Bir dilencinin dördüncü oğlu olan Juan Garido «El Carabinero», jandarmanın dayağıyla yarı yarıya sakatlanmış ekşi suratlı, çelimsiz bir oğlan. Constantino «El Grande» ise ana ve babasının kim olduğunu bilmiyor. O amansız 1941 kışında doğmuş ve Huelva'da bir manastırın kapısına bırakılmış.

Üç maletilla ısınmak için ayaklarını yere vurarak ve midelerine sancılar saplayan açlığı unutmaya çalışarak konutun ışıklarına kıskanç gözlerle bakıyor ve malikâne sahibinin çıkmasını bekliyorlardı.

Sonunda yüzme havuzunun gerisinde bir çift far göründü. Birkaç saniye sonra da arabanın tekerlekleri yerdeki çakılları çatırdatmaya başladı. Üç maletillanın soğuktan ve açlıktan titreye titreye bekledikleri insan: Manuel Benitez, üstü açılan koskoca beyaz jaguarının direksiyonunda göründü. Onunla konuşamayacak kadar heyecanlı olan çocuklar demir kapının üstünden bez parçasını çekip aldılar ve getirip farın ışığına tuttular. Acemi bir elin yazdığı mesaj, «Manolo, diyordu. Meksika'daki başarından ötürü seni kutlarız. Senin gibi, biz de şöhrete ulaşmak istiyoruz. Arenanda çalışmamıza izin ver.» Manuel, kış rüzgârında dalgalanan bez parçasına bir süre baktı. Sevimli bir gülümsemeyle çocuklara mutfağa gidip bir şeyler yemelerini söyledi. Sonra, gaza basıp gecenin karanlığında kayboldu.

Sert bir virajdan sonra, ay ışığının pırıltılı aydınlığında Halifelerin kenti Kordoba göründü. Meksika'dan döneli ilk kez geceyi Kordoba'da geçiren Manuel randevusuna koşuyordu. Oraya gitmesini hiç bir şey engelleyemezde. Eve her dönüşünde bu randevuya büyük bir bağlılıkla saygı gösterirdi.

Antonio Maura sokağında 71 numaralı binanın önünde arabayı durdurduğunda, kaldırımları dolduran kalaba-

lık hemen çevresini sardı. Halbuki bu binanın içinde ne bir sevgili, ne bir flamenko dansözü, ne de bir lokanta sahibi onu bekliyordu. Onu bekleyen bir papazdı; bir gün umutsuz bir atılışla, «Peder, beni adam edin!» diye haykırdığı basit bir mahalle papazı. Manuel Benitez, korrida tarihinin en zengin torerosu, ünüyle yalnız General Franco'nun kendisine rakip gösterilebileceği bu İspanyol, malikânesinin kapısında bekleşen maletillaların yazdıklarını okuyamamıştı. Okuma, yazma bilmiyordu.

Gariptir, Peder Arroyo, müziği sevdiğinden ötürü Manuel Benitez'le tanışmıştı. Bir yaz günü, matador, odasında bir yığın insanın önünde ışıklı giysilerini kuşanırken papaz içeriye girmişti. O heyecanlı anda, dinî göreviyle ilgili hiç bir şey yoktu elinde. Bir akordeon getirmişti ve toreronun şerefine bestelediği bir pasodobleyi çalmaya başladı. «El Cordobés'in Tebessümü» adını taşıyan şarkı İspanya'nın en popüler ezgisi olacaktı. O günden başlayarak din adamıyla boğa öldürücüsü arasında samimi bir dostluk kuruldu. Ve El Cordobés'in, Kordoba'da geçirdiği her gece, iki saat, rahibin ufak salonu, mavi kadife koltuğa gömülmüş olarak oturan Manuel'in «adam olma»yı öğrenmeye çalıştığı bir okul sınıfı oluyordu.

Kare çizgili bir öğrenci defterinin sayfaları üzerine, bin boğa öldürmüş olan eller, papazın yazdığı şu sözcükleri benzeterek çizmeye çalışıyordu: «Yo soy Manuel Benitez» (Ben Manuel Benitez'im). «Me gusto mucho torear» (Boğalarla güreşmeyi çok severim). Bazan ödül olarak, Peder Arroyo yazı dersine bir de Fransızca dersi eklerdi. Bu, cahil Endülüslünün hayran olduğu dildi. Öbür yandan, okuma dersine el yazısından başlamak zorunda kalmışlardı. Bu, pratik bir zorunluk sonucuydu: Torero, malî şartları, el yazısıyla yapılan anlaşmaları okuma ihtiyacını duyuyordu.

Ünlü matadorun gece öğrenimi daha değişik konularla tamamlanıyordu. Peder Arroyo kitaplıktan kırmızı ciltli, «Düşünceler ve Doğru Sözler» adlı kitabı çıkarıyor, bazı satırlar okuyup öğrencisinin anlayış ve hayaline sunuyordu. Pitagoras'dan, «Bedenini, ruhunun mezarı yapma»; Auguste Comte'dan, «Başkaları için yaşamak sadece kesin bir ödev değil, mutluluğun ta kendisidir.» Kant'dan, «Dostluk, erdemin güzelliğidir.» O güne dek dünya diye, içinde doğduğu amansız yoksulluğu, jandarmanın sopasını, hapishanelerin parmaklıklarını, şehir denen cengel ormanlarını tanıyan ve bugün de kaşerlenmiş ama zafere ulaşmış olarak açgözlülüğün ve dalkavukluğun hüküm sürdüğü bir ortamda yaşayan o insan, gözlerini hayretle açıyor ve mutluluk, erdem, ruh gibi kendisine garip gelen kavramları anlamaya çalışıyordu. Papaz sadece imgelerden yararlanarak bunları ona anlatıyordu. Ün ve servet sahibi bir insanın, adını taşıdığı kentin mütevazi bir evinde varolmanın değerini keşfetmeye çalışması etkileyici bir görünümdü. İspanya'nın en büyük torerosu, Antonio Maura sokağındaki evin, mavi kadifeli koltuklarında başka yeniliklerle de karşılaşıyordu. Bir gün, televizyonda uzayın manzaralarını seyrederlerken, papaza döndü ve «Peder, dedi; bu astronot hikâyelerini anlamıyorum. Dünyanın çevresinde nasıl dönebiliyorlar?»

Rahip yandaki odadan dünya yuvarlağını getirdi. Kristof Kolomb'un geçtiği denizleri göstererek yuvarlağı döndürmeye başladı. Bu parmaklar, atalarının beşyüz yıl önce keşfe çıktıkları kıtalarda gezinirken, El Cordobés, yepyeni bir sır keşfetmekte olduğunu hissetti. Ay ışığı altında muletanınkini keşfettiği geceki gibi: «İnanılacak şey değil. Harika! Harika!» diye haykırdı. O güne dek, dünyanın en ünlü matadoru yeryüzünün yuvarlak olduğunu bilmiyordu.

Kordobalı papazın salonundaki sessizlik, Manuel Benitez'in gürültülü yaşantısında geçici bir limandır. Aslında arenaların bu ilâhı kadar yalnız bir insan daha yoktur. Çevresini saran kalabalık ona önemini ve ününü hatırlatan uyarıcıdan başka bir şey değildir. Bir sürü dalkavuk, sömürgen ve çıkarcı, doğulu mabeyinciler gibi peşini bırakmazlar. Günün ve gecenin her saatinde konutunu, otellerin odalarını, callejonu doldururlar. Pazarlığa gelen plaza müdürleri, bir dedikodu konusu bulmaya çalışan toromaşi eleştiricileri, boğa yetiştiricileri, eş-dost, hayranlar, akrabalar, cuadrillanın üyeleri, hizmetkârlar, dünyanın dört yanından gelen gazeteciler ve foto muhabirleri, macera arayan güzel kadınlar, genç torerolar yakasını bırakmazlar; yaşantısının en gizli yönlerine dek burunlarını sokarlar.

İspanya'da giremeyeceği bir kapı yoktur. Düşesler balolarına şeref vermesi için ricalarda bulunuyorlar. Geraldine Chaplin'in reklâm ajanı, yıldızın, toreronun ününden yararlanması için boğalardan birini ona ithaf etmesini diliyor. Torero, A.B.D. hayvanları koruma derneklerinin öfkesine aldırmadan, boğalardan birini Jacqueline Kennedy'ye sunmaktan çekinmiyor. Paris'de, peşinde bir sürü gazeteci ve foto muhabiriyle Eyfel Kulesi'ni ziyaret ediyor ve gece hayatının kraliçesi Régine, yakışıklı Endülüslüye âşık olduğunu ilân ediyor. En zenginlerinden en mütevazisine dek ona kapılarını açmayacak ve konuk etmekten kıvanç duymayacak bir aile bulunamaz. Ama o, sadece uçsuz bucaksız malikânelerinin kayalık ve çorak sonsuzluğunda ceketsiz ve kravatsız dolaşırken kendini rahat hissetmektedir. Zira, toplum yaşamının sıkıntılarından salt orada kurtulabilmektedir. Nitekim bir gün Saint-Sebastian Sinema Festivali'nde, yanında oturan yıldız adayı bir genç kıza tabağındaki balığı ayıklamasını rica etmişti; zira çatal bıçak takımının nasıl kullanılacağını bilmiyordu.

Bir lokma ekmek satın alamadığı için üç gün aç kaldı-

ğı zamanlardan bu yana sadece yedi yıl geçmiştir; ve şimdi servetinin hesabını bile bilmemektedir. Bankaya ilk para yatırmaya gittiğinde müdür, ne kadar yatıracağını sorunca, «Bilmem, diye cevap vermişti. Kaç kilo istersiniz?» Tam olarak tayin etmek olanaksızsa da, servetinin beş yüz milyon pesetayı bulduğu tahmin edilmektedir. (yaklaşık olarak 100.000.000 TL.) Yüz beş kişiye bakar. Ablaları Encarna ve Carmela'nın kocaları onu, serseriliğe mahkûm ve işe yaramaz biri sayarlarken bugün onun işleriyle meşgul olmakta ve daha on yıl önce hayal bile edemeyecekleri prensler gibi bir hayat sürmektedirler. Resimleri bir yığın ürünlerin reklâmlarında görünmektedir: şarap şişelerinde, küllüklerde, kartpostallarda, kalem açacaklarında, oyun kartlarında, purolarda, bebeklerde, biblolarda, tabaklarda...

Boğaların boynuzları önünde kazanacağı ilk pesetalarla ablasına bir ev almaya söz veren adam şimdi bir inşaat şirketinin sahibidir. Kordoba'nın jandarmaları, kışlalarının penceresinden, karşılarında inşa edilen otelin üzerinde, bir zamanlar hapishanelerinde konuk ettikleri gencin adını okumaktadırlar. Bu otel, bizzat matadorun fırçasından çıkma tablolarla süslü 500 odasıyla, yüzme havuzuyla, gece kulübüyle, turist istilâsına uğrayan yeni İspanya'nın en lüks kurumlarından biridir.

Madrid, Kordoba ve Palma, Belen sokağının eski sefil sakininin misli görülmemiş yükselişinin kanıtları olan sayısız binalarla doludur.

Garajlarında bir Jaguar, bir sürü Mercedes ve bir Alpine Renault yarış arabasıyla, sayısız Land Rover durur. Geçmişteki düşlerinin konuları olan bu arabaları delice sürmeye bayılır. Ancak, başarının sembollerinin kalbindeki yerini şimdi başka bir taşıt aldı. Yaklaşık bir milyon TL.'sına satın aldığı iki motörlü Piper Aztec'e «El Cordobés» adını verdi ve Peder Arroyo taşıtı kutsadı. Böylece

korridalarına özel uçağıyla giden tarihin ilk matadoru, Manuel Benitez oldu.

Bu aracı kullanması için matador İspanyol ordusunun en değerli tepkili uçak pilotunu kendi hizmetine aldı. Ama çoğu kez kendisi komutaya geçer ve iniş-çıkışlarda bile pilot, elleri ensesinde oturur. Ve arkada yer alan banderillero Paco Ruiz avazı çıktığı kadar kırk peygamberine dua eder. Kastilya'nın ve Estremadura'nın kıraç düzlüklerinde yıllarca durmadan taban tepmiş bir insan olarak Arles ya da Nimes'deki bir korridada, son boğayı da şişledikten sonra hemen uçağa atlayıp Madrid'e, ablası Encarna'nın evine akşam yemeğine gitmek kadar eşsiz bir zevk düşünülemez.

Manuel Benitez birkaç konuta sahiptir, ama kendisine acıyıp yardımına koşan yoksul çobanın sığındığı harabelerin üzerinde yattığı malikânesine özel bir sevgi göstermektedir. Benitez ailesi, herkesin «kabuğuna çekilen bir salyangoz gibi» kendi yoksulluğuna kapanmaya karar verdiği o uğursuz 1940 yılı Noel akşamından bu yana ilk kez orada, zemin kattaki salonda biraraya geldi. O gece, ablalarının, eniştelerinin ve on üç yeğeninin arasında Manuel şarkı söyledi, şakalar yaptı, güldü ve o şen hava, eski acı anıları bir anda yok etti.

Malikânenin karargâhı, yemek odasında az ötede bulunmaktadır. Orada, bir masanın başında oturan adam, Manuel'in 1960'da ilk arabasını kendisinden satın aldığı gün şoför olarak tuttuğu Luis Gonzales'dir. Genç adam iyi bir şoför çıkmadığından şimdi malikânenin kâhyalığını yapmaktadır. Başlıca işi de, her gün El Cordobés'e yağan mektupları cevaplandırmaktır. Acemi ellerin kaleme aldığı bu yazılar kadar içler acısı ve anlamlı bir edebiyat daha düşünülemez. Gaeta de Venta imzalı bir mektupta şunlar yazılı: «Çok sevgili Manolo. Ufak köyümüz 17 hanelik ve en yakınımızdaki köy 50 kilometre mesafede. Ne iyi kalpli

olduğunu biliyoruz; bize bir televizyon armağan et.» Bir başkası, «Yetiş, merhametli Manuel, diye yakarıyor. Hiç bir gelirim yok. Sekiz çocuğumdan, biri kalp hastası, biri de kötürüm. Onları Madrid'e götürmem gerekiyor. Bu yolculuk için bana biraz para yolla.» «Manuel, bana 40.000 peseta borç ver; aksi halde kocam, oturduğumuz o nemli ve karanlık evde astımdan ölecek. Henüz otuz dört yaşında. Biraz güneş gören bir eve öyle ihtiyacı var ki.»

Ona başvuran hiç bir maletilla aç karınla, hiç bir dilenci cebine bir sadaka konmadan geri çevrilmiş değildir. Malikânelerinde verdiği görkemli davetler dolayısıyla civardaki yoksullar şarap içmek ve güzel yiyeceklerle karınlarını doyurmak fırsatını bulurlar. Palma yakınındaki malikânesinin özel arenasının açılışı nedeniyle verdiği şenlikte, bin davetlinin arasında iki yüzden fazla maletilla vardı ve onlar için özel olarak kamyon dolusu jambonlarla, Montilla şarapları getirtmişti. Yaşlı papaz Don Carlos Sanchez'e bütün gereçleriyle birlikte yeni bir okul armağan etti. Yardım dernekleri yararına onun kadar sık güreşe çıkan matador azdır.

El Cordobés şaşılacak bir bünyeye sahiptir. Dövüştüğü boğalardan daha çevik, daha içgüdüsel, daha hayvansı olduğu gibi, arenada neyse, yaşamında da öyledir. Mücadeleci, açık yürekli, hayalci; öyle bir yaratık ki, geceleri sabahlara dek içebiliyor, gülüyor, gitar çalıyor ve Endülüs'ünün flamenkolarını söyleyip dansedebiliyor. Yabancılara karşı hemen hemen her zaman ateşli olduğu halde en yoksul İspanyol'da bile bulunan o eşsiz ağırbaşlılığı daima takınabiliyor. Oldukça da içine kapanık; elini içtenlikle ve kolayca uzatıyor, ama en samimi düşünceleri kalbinin içinde gömülü. Kendisini bugünkü yaşama ulaştıran yolun, ne sarp, ne acılarla dolu olduğunu hiç unutmaz ve nasıl bir uçurumdan kurtulduğunun bilincindedir. Açlık ve yalnızlıkla geçen gençlik yılları ona kuşkulu ve tedbirli

olmayı öğretmiştir. Yaşamının o çağından utanmayacak kadar onur sahibidir ve «yoksulluk bir günah değildir», diye tekrarlar her zaman. Ama anılarının uzak ufuklara doğru kaymasından sakınır ve geçmişten söz etmeyi sevmez. Olduğu yerde yaşamaktadır ve bu masalsı günlerde, dünkü adaletsizliklerin ve felâketlerin yeri yoktur. Bedeni ve ruhu jandarmanın jobuyla ve Madrid şantiyelerindeki dondurucu gecelerde şekillenen Manuel, bir gerçekçidir. «İsyan edebilmek için zengin olmak gerekir, demişti bir gün. Zira insanları yalnız para etkiler.»

Karakterinin belli başlı özelliği, ani kararlara yatkınlığıdır. Yaşamının her dakikası, aklına estiği şekilde aldığı kararlarla geçer. Saatinde iş yapmaktan öylesine acizdir ki, bunu kural haline sokmuş bir ulusu bile kızdırmıştır. Peder Arroyo'da bulunduğu bir gece, papazın ufak bir deftere bir şeyler not ettiğini görerek şaşıyor. Bunu fark eden rahip, bu defterin, insanın, yaşamını düzene sokabilmek için yapacağı işleri ve randevularını not ettiği bir çeşit akıl defteri olduğunu söylüyor. Manuel Benitez'in itici ruhuna bunca yabancı bir kavram daha düşünülemez. Birgün olsun onu izlemek yorucu, şaşırtıcı, düş kırıcı bir serüvendir. Birden, bir ata atlar ve sığırtmaçlarını peşine takıp, kaybolan bir boğayı aramaya çıkar. Birkaç dakika sonra tüfeğini ister ve kuş avına çıkar. Sonra bir taşa oturur; uşağına gidip ekmek ve sucuk getirmesini emreder. Adam döndüğünde Manuel yokolmuştur. İnşaat halindeki oteline bir kat ilâve ettirmek için Mercedeslerinden birinin direksiyonuna geçip Kordoba'ya koşar. Daha bir saat öncesine dek atla gezinirken çizmelerini ayağından çıkarmadan uçağına atlar Sevilla'ya, Madrid'e, ya da Malaga'ya, kendisini beklemeyen bir arkadaşla geceyi geçirmeye gider. Üzerinden iki gün geçmeden sabah gazetelerini açan İspanyollar matadorun Lima'da ya da Caracas'da olduğunu ve boğalarının kulaklarını doğradığını öğ-

renirler. Bir seferinde de bütün gece flamenko dansı yaptıktan sonra, şafakta Kordoba'daki kabareden çıkar çıkmaz Alpine yarış arabasına atlayıp Madrid'e hareket etmişti. Yüzelli kilometre sonra yoruldu; henüz uykuda olan bir köyün ıssız meydanında durdu, arabadan indi, çimlerin üzerine uzanıp güzel bir uyku çekti. Birkaç saat sonra uyandığında, köy halkının tepesinde toplanmış ve hayran hayran kendisine baktıklarını gördü. Bu ücra köyün zavallı sakinleri için, meydanda uzanmış yatan kişi mucizevî bir görüntüden farksızdı.

An'ın esintileriyle yaşamaktan hoşlanmakla beraber kişiliğine belli bir görünüm vermeyi de ihmal etmez. Hayranlarının ne istediklerini ve kendisinden ne beklediklerini, sezinler. El Pipo'dan, dikkati çekmesi gerektiğini öğrenmişti. Bu amaçla sık sık, kafasında kocaman bir beyaz sombreroyla sokağa çıkar. Çok uzun ve darmadağınık saçları, küstah ve salınmalı yürüyüşü doğal olduğu kadar da bilinçlidir. Bu samimiyetsizlikten az çok utanç duyduğundan, bu maskeyi benimsemeye çalışmaktadır. Bir vakitler, ücret karşılığı tarlalarda didinmekten nefret ederken; şimdi, yaşamı sürekli bir mücadele içinde geçmektedir. Rulet ya da yarışta kazandıkları paraları mubah saymak için sürekli bir vicdan mücadelesi içinde yaşayan kumarbazlar gibi Manuel de arena oyunları dışında sonsuz bir faaliyet gösterme ihtiyacını duymaktadır. «Çalışmak» denen şey zihnine öylesine saplanmıştır ki, durmadan sağa sola koşar, inceler, emir verir, malikânelerinin yönetimine göz kulak olur, bıkmadan usanmadan yeni girişimlere atılır.

Oysaki yazları, onun için hakedilmiş bir dinlenme mevsimi olmalıydı. 1965'de, yalnız İspanya'da, Juan Belmonte'nin rekorunu kırarak, yüz on bir kez arenaya indi. O yılın ağustos ayında, 1500 km. yol alarak otuz günde otuz iki korridaya katıldı, altmış dört boğa öldürdü ve elli üç kulakla on bir kuyruk aldı.

Bu yorucu maratondan kendisine kalan on dokuz yara izi —yanyana sıralandığında belini üç kez sarar— omuzdan iki ağır ameliyat, uzun yolculuklar, seyircilerin amansız istekleri sonucu çökmüş bir yüz ve sıskalaşmış bir bedendir. Boğaların boynuzlarının karşısında durmak, aç ve sefil bir oğlan için bir cesaret gösterisidir; ama bankada 100 milyon liradan fazla parası olan biri için misli görülmemiş, anlamı olmayan bir davranıştır.

Manolete'nin son yıllarında yaptığı gibi, Manuel, yaşamı böylesine yorucu çabalar içinde geçen bir insanın tehlikesizce dayanabileceği dozun çok üstünde alkol almaktadır. Korrida mevsiminde, Meksika'dan getirttiği kuvvetli uyku ilâçlarını almadan uyuyamamaktadır. Ertesi gün de, bunun uyuşukluğundan kurtulmak için yeniden ilâç alarak, gittikçe yapay olan bir yaşantının çıldırtıcı burgacını daha da derinden duymaktadır.

Malaga'da, Murcia'da, Saragosa'da gazeteciler onu öyle yorgun gördüler ki, gazetelerinde sağlığını korumaması halinde işin kötüye varacağı konusunda ihtarlar yağdırmaya başladılar. Ama o güne dek hiç bir toreronun yaşamında görülmemiş bir ritmle birbirini izleyen sözleşmelerin, hayranlarının, ününün ve dopdolu yaşama tutkusunun esiri olan El Cordobés seçme hakkını yitirmiştir. Bununla beraber bir kış gecesi, bu hızlı akışı durdurmaya teşebbüs etti; ama o ritm sonunda çabalarını boşa çıkardı. Yeni malikânesinin lüks yatak odasında bir sabah irkilerek uyandı ve dehşet içinde kalkıp oturdu. Kâbus görmüştü: kocaman, siyah bir boğanın boynuzları bedenini delip geçmişti. İmpulsivo'nun boynuzladığı günün akşamında olduğu gibi «hayatının bu yaradan akıp gittiğini» hissetmişti. Şoförünü uyandırdı, Mercedeslerinden birine atladı, Kordoba'ya vardı ve Madrid'e telefon edip arenayı bıraktığını bildirdi.

Dört gün sonra, tıpkı bir cenaze alayı gibi, peşpeşe

bir yığın siyah araba gelip malikânesinin kapısının önünde durdu. İçlerinde kendisini Madrid'e çağırmış olan Livinio Stuyck; El Pipo'ya torerosunun «İspanyolların tüylerini diken diken edeceğini» söylemiş olan yaşlı matadorun oğlu Pedro Balana, «Fiesta bravada devrim yaratacağını» iddia eden genç serseriyi bir vakitler kapı dışına atmış olan Sevilla arenasının emprezaryosu Diomède Canorea da vardı.

El Cordobés'in, televizyonun ve turistlerin sayesinde, bu adamların yönettiği gösteriler olağanüstü bir ilgi görmekteydi. Fiesta brava tarihinde güreşleri görmek için asla bu kadar insan bunca para dökmemişti. Emprezaryolar 1959'da ancak üç yüz otuz üç korrida düzenleyebilmişlerken şimdi her yıl bu sayı bini aşmaktaydı. Beş yıl içinde on iki arena inşa edilmişti. Büyük ferialar daha da önem kazanmış ve korrida mevsimi uzamıştı. Kendi saygınlıklarıyla birlikte bankadaki hesapları artmıştı.

Ve şimdi, kaprisli bir gencin gördüğü bir kâbus yüzünden saltanatları yıkılma tehlikesi geçiriyordu. Çekilme haberi yayılır yayılmaz yüzlerce seyirci Sevilla'daki Maestranza arenasına koşup nisan feriası için satın aldıkları abonmanları geri vermek istemişlerdi. Castellon de la Plana kaplıcalarındaki en büyük otelin sahibi, şehirlerinde El Cordobés'siz «ne feria, ne de turist» olacağını ilân etti. Ünlü bir iktisatçı, matadorun çekilmesi sonucu otellerin, taksi şoförlerinin, karaborsacıların, lokanta sahiplerinin ve öteki tüccarların yıllık toplam zararının yaklaşık altmış milyon lirayı bulacağını hesapladı.

Ziyaretçiler, kasvetli bir hava içinde Manuel Benitez'in bürosuna girdiler. Spor bir gömlek giymiş olan matador onları, Manolete'nin büstünün ve bir başka ünlü Kordobalının, filozof Seneka'nın heykelciğinin altında karşıladı. Bir zamanlar, Benitez adlı sefil oğlanı programlarına almayı reddetmiş olan bu kendini beğenmiş adamlar, arenaya

dönmesi için El Cordobés'e kırk beş dakika yalvardılar. Bir kâbusun kendisine yaklaşık on milyon liralık bir tazminata mal olacağını bildiği için olsa gerek, sonunda boyun eğdi. Ziyaretçilerinin, «İspanya'nın boğa güreşlerine, halkına ve fiesta brava»ya vereceği zararları düşünerek kararından vazgeçtiği konusunda hazırlamış oldukları beyanatı koskoca, acemi yazısıyla imzaladı.

Böylece Manuel boğalara, seyircilere, bitmez tükenmez yolculuklara ve o yıkıcı heyecanlarla dolu yaşantıya döndü. Ama bu dönüş nedeniyle, Joselito'yu ve Manolete'yi yenmiş olan tehlike şimdi onu da tehdit etmekteydi. Seyirci bir gün onu da, hiç bir insanın aşamayacağı sınırların ötesinde hayatıyla oynama zorunda bırakacaktır.

Kentlerin ve insanların, otel odalarının ve yolculukların çıldırtıcı burgacından kaçıp uçağına atlayan El Cordobés, bazan nerede olduğunu ve yarın hangi korridaya çıkacağını bilmemektedir. Bildiği tek şey, her gün, yirmi dakikalık bir tehlike için bir milyon peseta (yaklaşık 200.000 TL.) kazandığıdır.

Ancak onun asıl serveti bitmez tükenmez hayvansı gücüdür. El Cordabés olabilmeyi her şeyden önce o güce borçludur. Milyonlarca İspanyol ona ilâhlar gibi tapınakta, ama bir o kadarı da ondan nefret etmektedir. Onu sevmeyenler, korridayı kaba, çirkin ve vahşi bir dövüş haline sokan bir sahtekâr, gösterişçi bir maskara olduğunu ileri sürerler.

Uğradığı saldırılara Manuel kadar aldırmayan biri daha bulunamaz. «Beni eleştirenler, hele benimle birlikte arenaya bir insinler, der. Boynuzların karınlarını, göğüslerini ve başlarını sıyırdığını gördüğüm zaman onları ciddiye alabilirim. Şunu bilsinler ki, ben de Manolete ve Ordonez gibi güreşebilirim. Ama o zaman onların taklitçisi olmaktan öteye gidebilir miyim? Olmak istediğim kişi El Cordobés'dir; yalnız El Cordobés.»

Zayıflıklarına, başarısızlıklarına, milyonlarına, arabalarına ve gayrimenkullerine rağmen Manuel Benitez, dün neyse bugün de o'dur: Destanı plazaların sınırını aşan, bir ulusun kalbine ve umutlarına ulaşan bir insan. Juanita moro adlı bir hizmetçi kadın için, «Bir ilâhtır, çünkü benim yaşayamayacağım bir hayatı yaşamıştır.» Eugenio Suarez adlı bir gazetecinin kanısınca, «Kennedy Amerika için, De Gaulle Fransa için, Gandhi Hindistan için neyse, El Cordobés de İspanya için o'dur; yani her ulusa gerekli ilâhlardan biridir.» Hiç korrida seyretmemiş olan felsefe öğrencisi Victor Frage ise, onu «İspanya'nın ihtiyacı olan bir sembol olarak görmektedir. Zira sıfırdan başlayıp servete kavuşmuştur.»

El Cordobés'in hasımlarının biraz hakları olsa gerek: Korridanın bazı bakımlardan düşüşünü bunca iyi yansıtan bir şey daha bulunamaz. Ama Manuel Benitez'in arenaların kumları üzerinde yarattığı gösteriş havası, bütün ülkeyi saran havanın aynıdır. Kastanyetlerin, mantillaların, paseoların, kısacası Montherlant ve Hemingway'in anlattıkları güzel, soylu, romantik İspanya, Coca-Colaların, neonların, blok binaların, aynı zamanda tok karınların yarattığı yeni bir uygarlığın karşısında yavaş yavaş yok olmaktadır. Toromaşi eleştiricilerinin onun sanatı hakkındaki kesin kararları ne olursa olsun; ister iyi, ister kötü hükme varsınlar El Cordobés, arenaların güneşli basamaklarından onu ve dolayısıyla yepyeni, daha rahat bir yaşantının doğuşunu alkışlamaya hazırlanan kitlelerin torerosudur.

Yeni, güzel bir dairedeyiz. Duvarlarında ünlü fırçaların tabloları yerine matadorların renkli portreleri asılmış. Salona uzanan uzun, loş koridorda durmadan koşuşan beyaz önlüklü hizmetçiler ve esrarengiz tavırlı uşaklar o yere kumarhane ya da batakhane havası veriyor. Salonun köşesindeki ufak bar tezgâhının gerisinde süzgün yüzlü

bir genç kadehleri kuruluyor. Halbuki bu genç oranın barmeni değildir. Adı José Fuentes'dir ve matadordur. El Pipo'nun son keşfi, geleceğin harikası. Orada, İvory kahvehanesindekinin yerini alan Madrid'deki karargâhında, eski deniz hayvanları kralı hayatının son tutkusunun peşinde koşuyor. Manuel Benitez El Cordobés'i unutturacak yeni bir harika matador lanse etmeye çabalamaktadır.

El Pipo yaşlanmış, yüzü kırışmış, kilo almış, ama o da, hâlâ destansı bir kişi. Onunla ilgili bir günlük olayı İspanya'nın bütün gazetelerinin yayınlaması hâlâ ne kadar popüler olduğunu kanıtlamıştır. Zavallı bir maletilla, fiestanın kapılarını açmaktan umudunu kesince, Kordoba'nın en yüksek binasına çıkmış ve güreşme fırsatı verilmediği takdirde kendisini aşağıya atacağını ilân etmişti. İtfaiyeciler koşup merdivenlerini uzattılar; yoldan geçen papazlar ve polisler zavallı oğlana bunu yapmaması için yalvarmaya başladılar. O sırada bir itfaiye erinin aklına bir fikir geldi. Üniformasını çıkardı, geniş kenarlı kocaman bir şapka giydi, dişlerinin arasına kalın bir puro sıkıştırdı ve merdivenin basamaklarına tırmanmaya başladı; bir yandan da, «Ben, El Pipo'yum; atma kendini, sana şans vereceğim» diye sesleniyordu. Ünlü menacerin siluetinin kendisine doğru geldiğini gören zavallı oğlan, kurtarıcısına doğru koştu. Kara yazgısının artık son bulacağına ve İspanya plazalarında şöhret kapılarının açılacağına inanıyordu.

Angelita Benitez bugün, kardeşinin satın aldığı yeni evde yaşamaktadır. Palmalılar için orası «La casa del Cordobés» (Cordobés'in evi) dir. Manuel'in onu, o sefalet yuvasından kurtarma vaadini tuttuğu çılgın yazın sonundan bu yana Angelita Benitez'in hayatı değişmiştir. Madrid'in ışıklarını görmemiştir henüz ve herhalde göremeyecektir. Ama oğlu, Don Felix Moreno'nun tarlalarına gitmeyecek. Sevilla'da bir okulda muhasebecilik öğreniyor; milyarder

dayısının işlerinin yönetimi için gerekli bir meslek bu. Hayat dolu ve sağlıklı bir kadın olan Angelita, eski enerjisi ile evinin işlerini yapar. Şafakta başlar, karanlık basıncaya dek temizler, paklar ve bütan gazlı yeni fırınında, çocukken yiyemediği nefis yemekleri pişirir. Ama onun şen, canlı duruşunun gerisinde acı anılar gizlidir.

İç geçirerek, «Yoksulken ve açlıktan ölürken kimse bize ilgi göstermezdi, diye anlatıyor. Bugün Manuel ünlü ve zengin oldu ya, bir zamanlar üstümüze tükürmeye tenezzül etmeyenler, şimdi dostuz diyorlar.»

Ama El Cordobés'in ablasının asıl dramı geceleri, karanlıkla birlikte ve Palma del Rio'nun damları üzerindeki leylek seslerinin kesilmesiyle başlar. Her gece, geniş karyolasının içinde Angelita, dua eder. Kardeşini boğalardan, boynuzlardan, halktan, kısacası şöhret basamaklarını çıkmaya başladığı günden beri onu tehdit eden tüm tehlikelerden koruması için Tanrı'ya yakarır.

O evden az ötede, Averroes sokağındaki ucuz blok apartmanlarından birinin ufak bir dairesinde bir kadın daha Manuel Benitez'i düşünmektedir. Ufacık odasında, Anita Sanchez gün boyu Palmalı hanımlara elbise diker. Güzel ve hüzünlü yüzüyle tatlı, sakin bir genç kadındır. Kapanık bir hayat sürdüğü bu ufak toplumun gözünde bir olay onu mimlemiştir: El Cordobés'in nişanlısıydı ve bir zamanlar evlenebileceği kişiler şimdi başkasına bakmaktadırlar.

Evli ve üç çocuk sahibi Juan Horillo, Palma'nın yeni mahallesinde, bir zamanların sefalet yoldaşının armağan ettiği dairede oturuyor. Gençliğinde geçirdiği serseri hayattan hâlâ vazgeçmemiş; hâlâ çocukluğundaki gibi aklına eseni yapan, kaygısız, en ufak disipline tahammül gösteremeyen bir yaratık. Evden çıkar, günlerce haftalarca dönmez ve kimse nerede olduğunu bilemez. Manuel, armağan etmek istediği konutun satış anlaşmasını yapmak üze-

re verdiği randevuya geldiği halde, Juan, başıboş dolaştığı sırada girdiği bir çiftlikte migas yemeyi randevusuna tercih etmişti. Matadorun malikânesinin ilk kâhyasıyken, Manuel onu üç gün içinde kapıdışarı etti. O günden beri de Juan Horillo, Kordoba'da, bir servis istasyonunda otomobil tekerleklerini pompalayarak üç beş peseta kazanmaktadır.

Bununla beraber anılar, iki eski arkadaşı sonsuzca birleştirmektedir. Milyarder ve yola gelmez serseri her rastlaştıklarında hemen yola çıkarlar. Mercedes'e atladıkları gibi uzaklara sürer, portakal çaldıkları bahçelerden geçerler.

Kasabanın öte ucunda, Pedro Charneca'nın kahvehanesi eskisi gibi pis kokulu ve gürültülüdür. Bedeni yağ tulumuna dönen Charneca yaşamayı sevenlere özgü o sürekli gülümsemesiyle ve Palma del Rio'nun aficionunun hükümdarı olmanın kurumuyla tezgâhın gerisinde oturur.

Boğa yetiştiricisi, amansız Don Felix Moreno Saint - Jean - Baptiste mezarlığındaki aile kabrinde, İç Savaş sırasında ünlü Saltillo soyunun boğalarını yiyerek açlıklarını bastırmanın cezasını hayatlarıyla ödeyenlerin gömüldükleri ortak çukurun az ötesinde, son uykusunu uyumaktadır.

Endülüs'ün göbeğinde bir vaha gibi yükselen kasabanın portakal ağaçlarıyla çevrili meydanlarında ve güneşten kavrulan daracık sokaklarında hiç bir şey değişmemiş gibidir. Arap surlarının dibinde çocuklar hâlâ korrida oynarlar ve caddeden geçen bir yabancı araba hâlâ dikkati çeker. Halbuki Manuel Benitez ve Juan Horillo'nun on yıl önce kovuldukları günden bu yana birçok değişiklikler olmuştur. Eski kentin yosunlu kiremit damlarının gerisinde yeni okulların, tuğla fırınının ve bin beş yüz konutun kübik siluetleri görünür.

Bir zamanlar yazın tozla, kışın çamurla kaplı olan sokakları bugün parke ya da asfalt döşelidir ve Palmalılar

artık mum yerine elektrik yakmaktadırlar. Kasabanın sakaları olan Miguel ve Antonio yeni bir iş aramak zorunda kalacaklar, zira Palma uygarlığın ilk lüksü, akar suya yakında kavuşuyor.

Kasabayı bin yıllık uyuşukluğundan yavaş yavaş kurtaran ekonomik ve toplumsal gelişme daha da belirli: Yeni su yolları sayesinde Guadalquivir, ekilen toprakların yüzeyini on yıl içinde on kat artırmıştır. Daha dün, kasabanın ihtiyacını ancak karşılayan portakal ürünü şimdi Fransa'ya, Almanya'ya, Hollanda'ya ihraç edilecek seviyeye ulaşmıştır. Bir zamanlar Manuel Benitez'in çarıklarının teptiği düzlüklerde dolaşan boğaların kara görüntüsü yerine şimdi bembeyaz pamuk tarlaları uzanıyor ve buradan alınan ürünler Katalonya'nın dokuma fabrikalarını besliyor. Saban, yerini yavaş yavaş traktöre bırakıyor. Dokuz yüz aracı, iki biçer-döveri, iki pamuk balyalama makinesi ve sadece kırk işçisiyle bir Don Felix Moreno'nun toprakları bugün İç Savaş'ı izleyen yıllarda iki yüz on işçi, yetmiş öküz ve otuz katırla alınan ürünün dört katını veriyor.

Ama bu değişikliklerin getirdiği toplumsal gelişme daha da anlamlıdır. Büyük malikâne sahibi ailelerin yanında devletin verdiği uzun vadeli krediler sayesinde verimleştirilmiş topraklara yerleşmiş ufak teşebbüs sahipleri, zanaatçılar, esnaf, kalifiye işçi ve tarım kooperatifleri kadrosundan oluşan yeni bir sınıf türemiş. Plaza de los Trabajadores, Manuel Benitez'in babasının zamanındaki gibi birkaç günlük iş dilenen emekçilerle dolu hâlâ; ama tarımın gelişmesi uzun işsizlik devirlerini kaldırmış. Bir günlük alınteri için işçi şimdi, José Benitez'den on kat fazla para alıyor.

Daha iyi bir hayata doğru bu ağır fakat sürekli gidiş içinde yeni faaliyetler ortaya çıkıyor. El Cordobés'in, doğduğu kasabaya dönüp ilk kez ışıklı giysilere büründüğü yıl Palma'da bir tek benzin istasyonu yoktu. Bugün kırmızı

görüntüleri kasabanın altı yerinde nöbetçi askerler gibi dikilmiş. Savaştan önce bu Endülüs kentinin ıssız sokaklarında hayaletler gibi gezinen iki taksi ve ağaların özel arabalarına karşılık dört yüz otomobil ve yüz elli kamyon dolaşıyor. Las Ventas'daki tarihî korridanın görüntülerini Palmalılara sadece 3 televizyon ulaştırmışken şimdi kasabada beş yüze yakın anten göze çarpıyor.

Yüzyıllardan beri Palmalılar, soğuktan donan bedenlerini **brasero**'ların çevresinde toplanıp ısıtırlarken, şimdi elektrikli radyatörler kullanıyorlar. Ve yirmi yıl öncesine dek bilinmeyen elektrikli ütü en yoksul evlere bile girmiş. Kadınlar çocuklarını şallarında gezdirirlerken, kaldırımları yeni bir taşıt aracı tıkıyor artık: bebek arabaları. Hattâ bir de oyuncakçı dükkânı açılmış. Vitrine de, Manuel Benitez'in babasının yüz elli günlük emeğinin karşılığınca değerde olan olağanüstü lüks bir oyuncak konmuş: Konuşan, gözlerini açıp kapayan bir bebek; fiyatı 915 peseta.

El Cordobés'in doğduğu kasabanın bu yeni çehresi bütün İspanya'yı son on yıl içinde altüst eden muazzam değişikliklerin zayıf bir yankısından başka bir şey değil. On yıl önce Manuel'in ve Horillo'nun iş aradıkları Madrid'deki yapılar bugün yeni bir beton ormanının içinde kaybolmuşlar. Düne dek İspanyol olmayan her şeyi reddeden başkentte şimdi **Dolce Vita** gibi anlamlı adlar taşıyan barlar, defilelerde mini-etek sunan mankenler, Eyfel ya da Londra kuleleri gibi kozmopolit semboller kullanan reklâm afişleri var. Dört yüz bin arabanın, (yani altı kişiye bir) doldurduğu Madrid gelişmiş toplumların lüksü olan trafik tıkanıklıklarına sahne olmuş sonunda. Bir zamanlar kentleri saran kasvetli gecekondu mahalleleri yerlerini blok apartmanlara bırakmışlar.

Avrupa'nın en büyük çarşısı Pryca'da (Madrid) Polonya votkasından Rus havyarına dek bütün dünyanın ürünleri satılıyor.

Daha on yıl öncesine dek kadınlara hiç bir hak tanımayan bu toplumda şimdi kadın barmenler ve şoförler göze çarpıyor. Madrid'de, büyük bir benzin istasyonunda James Bond stili giyinmiş kızlar servis yapıyorlar. Tümüyle Kilise'nin vesayeti altında yaşayan bu ülkede açık saçık filmlere karşı sansür artık daha hoşgörülü. O kadar ki, **İtalyan Usulü Evlenme, Eva** gibi filmler bile gösteriliyor; Marilyn Monroe, Brigitte Bardot sükse yapıyor. Kitapçıların vitrinlerinde de o güne dek yasak olan kitaplar ve İspanyolların adını ağızlarına almaya korktukları Marx, Sartre, Joyce, Hemingway gibi yazarların eserleri görülüyor. İspanyol mucizesinin bütün bu görünümleri, bu ulusun tarihinde görülmemiş bir ekonomik gelişimin ufak ve yüzeysel belirtileridir.

İlk otomobilini ancak 1954'te yapabilen İspanya, bugün yılda yüz elli bin araba yapıyor. Ve fabrikalarından yılda yarım milyon televizyon aygıtı çıkıyor. Enflasyona rağmen ücretlerin muazzam artışı, kitlelerin genel refah düzeyine yavaş yavaş katılmasını sağlıyor. Ama bu yeni durum siyasal özgürlüğe duyulan ihtiyacı artırıyor.

Bugünkü İspanya, iktisatçıların, «umudun yarattığı devrim» dedikleri oluşumun içindedir ve General Franco rejimi, Alexis de Tocqueville'in, «reforma kararlı otoriter hükümetin tehlikeli çağı» dediği aşamada bulunuyor.

Öğrenci hareketleri, işçi gösterileri, kendi üstlerine karşı çıkan genç papazların eylemleri, kısacası, İç Savaş'ı «kibirleri uğruna vatanı ikiye bölen bencil insanların kanlı kavgası» sayan genç kuşağın ayaklanması karşısında Caudillo'nun rejimi, baskıları önlemek ve otuz yıl İspanya'yı yönetmesine olanak veren kurumları zayıflatmadan siyasal reformları gerçekleştirmek zorundadır.

Şimdiye dek bu reformlar çok gürültü yaptı, az yenilik getirdi. Basında sansürü kaldıran kanun, devlete hakaret suçunu işleyen gazetelerin sorumlu müdürlerine öyle

ağır cezalar koyuyor ki, reform anlamını yitiriyor. Rejim Corte (İspanyol Parlamentosu) üyelerinin ilk kez genel seçimle tayin edilmesini kabul etti, ama muhalefetin adaylığını hemen hemen olanaksız kıldı.

İspanya'nın en önemli sorunu, yani Franco'nun halefliği henüz çözümlenmiş değildir. Bu, kendisine hatırlatıldığında, Caudillo, ailesinde herkesin uzun ömürlü olduğu cevabını veriyor; hasımları bunu, tek nükteli sözü diye nitelerler. Ancak, kesin olan şu ki, hükümet hık-mıkla vakit geçiredursun, hoşnutsuzluk artıyor, grevler gittikçe ciddi bir hal alıyor, öğrenci hareketleri kızışıyor, genç papazlar daha şiddetli davranışlarda bulunuyorlar, yeni kuşak daha huzursuz. Ne yapacağını bilemeyen Franco gene kuvvete başvuruyor.

Kastilya'nın, Ay'dakini andıran kasvetli kıraç sonsuzluğunda dondurucu bir rüzgâr esiyor. Kış gelmiştir. Sayısız göçmen kuşlar bulut kümeleri arasından güneye doğru uçuyorlar. Yarımadanın güneşli cennetini istilâ etmiş olan milyonlarca turist, milyonlarca frank bırakarak, geçirdikleri şahane tatillerinden ülkelerine dönmüşler. Işıklı giysiler içinde, matadorların, o yaz da bir yığın boğa öldürdükleri arenaların basamaklarına garip bir sessizlik, garip bir ıssızlık çökmüş. Kâğıtların uçuştuğu, portakal kabukları ve puro izmaritleriyle dolu İspanyol plazaları, göçmüş bir uygarlığın açık hava tiyatrolarını andırıyor. Fiesta brava gelecek mevsime dek uykuya dalmıştır. Buna rağmen, Kastilya'nın ıssız yollarında sürü halinde serseriler, olağanüstü bir kongrenin, maletillalar kongresinin yapılacağı Madrid'in plaza de Toro'suna doğru akıyorlar. Ünlü matador Luis Miguel Dominguin'in kardeşi Dominguito Dominguin'in düzenlediği bu toplantıya yüzlerce, binlerce maletilla koşuyor. On dört yaşından kırk dört yaşına dek, kimi ufak tefek, kimi boylu boslu, kimi mükemmel atlet, kimi yarı

sakat çocuklar. Garip adlar taşıyorlar: «Ufak muz», «Çingene Firavun», «Kiklon», «Umutsuz». Ortak yönleri yok değil: hepsi yoksul, son derece yoksul. Bir kent çocuğuna karşılık, dokuzu Endülüs'ün ya da Estremadura'nın en ucra köşelerinden geliyorlar. «Maletillalar: işte şansınız!» Dominguito'nun bu çağrısı, taşradaki kıyı köşeye dek ulaşmış ve bir zamanlar Manuel Benitez'in Currito de la Cruz'un serabının peşine düştüğü gibi onlar da yollara dökülmüşler.

Arenada kamp yaparak, soğuktan donmamak için ateş yakarak, İspanya'nın maletillaları sekiz gün, ineklerin önünde cesaret sınavı verdiler. Az kişi seçildi. Bu bir düzine delikanlı için gelecek pazar günü fiestanın kapıları açılıyor: gerçek korridalarda ışıklı giysilere bürünecekler. Ve özellikle, televizyon sayesinde bir anda üne kavuşacaklar. Nitekim «Oportunidad» adlı programda röportajları yayımlanıyor. Acı dolu yaşantılarının kendilerini nasıl boğaların boynuzlarının önüne attığını anlatıyorlar. Açıklamaları öyle feci ki, televizyonun müdürü, bu garip kongrenin organizatörlerini çağırıyor ve yayını derhal kesmelerini söylüyor. Resmî sözcü «Bütün bu yoksulluk ve umutsuzluk hikâyeleri, hapishanedeki babalar, kalabalık gecekondularda bakımsızlıktan doğum sırasında ölen anneler ve boş mideler hep lâf, uydurma anlatılar, diye konuşuyor. Göstermemiz gereken şey korridanın anlamı, ulusumuzun yürekliliğe karşı duyduğu tapınma, ölüme karşı duyduğu küçümseme ve maletillaların damarlarında atalarımızın mirası olan yiğit kanın dolaştığıdır. İspanya yaşamaya devam etmesini bu gerçeğe, korridanın bu yiğitlik destanına borçludur.»

Endülüs kenti Jaen'in on sekiz kilometre doğusunda, Magina sıradağlarının eteklerinde, bin yıllık zeytin ağaçlarının gümüşten halısının üstünde, Arroyo Vil şatosunun

haşmetli surları yükselir. Her yıl, otuz bir aralıkta bu malikânenin sahipleri Kont ve Kontes d'Argillo, oğullarını, gelinlerini ve onun ebeveynini davet ederler. Program hiç değişmez. Sabahın onundan akşamın altısına dek keklik avına çıkılır; öğleyin tarlaların içinde yumurta ve Serrano jambonu yenir, Montilla şarabı içilir. Gece yarısına dek dinlenen aile, o saatte şatonun kilisesindeki âyine katılır. Sonra yemek yenir ve sabahlara dek flamenko dansı yapılır. Gün, bütün malikânelerde geçirilen sakin aile toplantılarından farksız bir hava içinde geçer.

Ancak, onlarınkine özel bir resmiyet veren gelinin ebeveyninin kimliğidir. Gerçekten bu kayınpeder General Francisco Franco'dur.

Bu toplantı öylesine samimiyetle geçer ki, iki aileye yabancı kimseler ender olarak o gün Arroyo Vil'e davet edilirler. Bu yıl, o katı geleneğe rağmen, Bayan Franco'nun yanındaki iskemlede, şeref mevkiinde saygılı bir konuk oturmuştu ve İspanya'nın Caudillosu'nun özel av partisine katılmaktaydı. Bu konuk Manuel Benitez «El Cordobés» di.

Palma del Riolu eski portakal hırsızı, babasının ölümüne sebep olan adamın yaşantısını iki gün paylaştı. Herhangi bir turist gibi, Franco son oyuncağı 8 mm. kamerasıyla arenanın basamaklarından matadorun filmini çekti. El Cordobés otuz beş keklik vurdu, Franco'nun kızı için, flamenko dansı yaptı ve ev sahipleriyle zeytin ekimi sorunlarını tartıştı. Sonra iki ünlü kişi, bir Cumhuriyetçi askerin oğluyla, modern tarihin en kanlı iç savaşının başına geçmek üzere Hızlı Dragon'la gizlice ülkesine girmiş olan adam, bir foto muhabirinin objektifi önünde durup yanyana poz verdiler; biri, hayatının ve iktidarının son yıllarını yaşayan bir ihtiyar; ötekisi, ülkesinin tatmin edilmemiş sayısız tutkularını sembolleştiren dağınık saçlı, genç bir matador.

TEŞEKKÜRLER

Manuel Benitez El Cordobés'in sabırlı ve etkili yardımı olmasaydı bu kitap asla meydana gelmezdi. 1965 yılında Kordoba'da ilk karşılaşmamızdan, on beş ay sonra, tehlikelerle dolu mesleğinin onu sürüklediği Madrid'teki klinikte ayrılmamıza dek, El Cordobés yaşamını paylaşmamıza izin verdi. Bizi minnettar bırakan nezaketi ve içtenliğiyle, El Cordobés ayrıntılı sorularımıza boyun eğdi, oturduğu malikânesinin kapılarını bize ardına kadar açtı, bizimle birlikte boğalarının arasında at sürdü, arenadan arenaya yaptığı yolculuklar sırasında yanında bulunmamızı sağladı ve böylece sayısız plazaların callejonlarında onunla birlikte kalabilme olanağını bize vermiş oldu.

Bizi, çalışmamızda sonsuz yardımları olan aile çevresi ve dostlarıyla tanıştırdı. Çocukluk ve gençlik yıllarının acılı anılarını bize anlatan ablaları Angelita, Encarna ve Carmela'ya özellikle minnettar olduğumuzu belirtmek isteriz. Ayrıca El Cordobés'in İspanya'yı boydan boya dolaştığı gençlik çağını anlatabilmemize olanak veren eniştesi Manuel Montes'e, kahvehane sahibi Charneca'ya, papaz Don Carlos'a, Peder Arroyo'ya ve Juan Horillo'ya, ayrıca sevimli Anita Sanchez'e, yaşamındaki olayları ve matadorun tanınmasına önayak olan çılgın yazı

sabırla bize anlatan El Pipo'ya, Cuadrillası: banderillerolar Paco Ruiz ve Pepin Garrido, pikador Jose Siguenza ve kılıç taşıyıcısı Paco Fernandez'e, şoför Andres Jurado ve Luis Gonzales'e en derin teşekkürlerimizi sunarız. Uzun soruşturmamız sırasında El Cordobés'in yaşamının bu tanıkları ayrı ayrı dostlarımız oldular.

Bize dostça yardım eden fiesta bravanın yöneticileri, Madrid arenalarının müdürü Livinio Stuyck, ünlü matador Antonio Bienvenida, Doktor Maximo de la Torre ve Ortiz Clot, boğa yetiştiricileri Jose Benitez y Cubero, Eduardo Miura, Alonso Moreno, Jose ve Antonio de la Cova'ya da teşekkür ederiz.

İspanyol basınındaki meslekdaşlarınız Jose Maria Novais, Eugenio Suarez, Gonzalo Carvajal, Lozano Sevilla ve Antonio Olano'dan teşekkürlerimizin kabulünü rica ederiz. 20 mayıs 1964 tarihli ünlü korridayı onların yardımları olmadan canlandıramazdık.

Paha biçilmez yardımlarından ötürü anketçilerimiz Pat Tarnovski, Bernadette Lapierre ve Wendy Gordon'a teşekkür ederiz. Dominique Conchon gibi zeki ve olağanüstü bir yardımcımız bulunmasaydı İspanya'dan düzinelerle dosya, kilolarca belge, kilometrelerce teyp bandıyla dönemezdik. Sonsuz bir sabırla bu belgeleri sınıflandırmış, düzenlemiş ve elyazılarımızı kontrolden geçirmiştir. Ve **Yasımı Tutacaksın**'ı yazmaya koyulduğumuz aylar içinde büyük bir dikkatle bize yardımcı olan Manuela Andreota, Annie Philippe, Marie Benoite Allizon, İrène Givatovsky ve Germaine Gabry'ye teşekkür ederiz.

Yazı hayatındaki tecrübeleriyle metinde gerekli düzeltmeleri yapan Jacques Peuchmaurd ve Paul Andreota'a ve büyük toromaşi uzmanı Claude Popelin'e sonsuz teşekkürlerimizi sunarız.

Ve nihayet tasarımıza güven gösteren Robert Laffont ve yardımcıları Hughette Remont'a, Jean Claude Lat-

tès'e, Jacques Labour'a ve Françoise Lebert'e teşekkür ederiz.

Kitabımızın bazı bölümleri El Cordobés'in doğduğu köyün İç Savaş yıllarındaki dramını anlatmaktadır. Bu acılı günleri büyük bir sadakat ve tarafsızlıkla anmayı amaç bildik. Bize yardım edenlerden, İspanya'da bulunan hattâ bulunmayanlardan birçoklarının adını onlara zarar vermeksizin anamayacağımızdan burada kaydedemiyoruz. Bazı ifadeleri Endülüs'ün veya başka bölgelerin ucra bir köşesinde bir otomobilin içinde almak zorunda kaldık. Geçmişin bu tanıkları kitabımızı okuduklarında kendilerine olan minnettarlığımızı anmadan geçmediğimizi düşünmek lütfunda bulunsunlar.

«Les Bignoles»
Ramatuelle
5 mayıs 1967

BU KİTAP İÇİN NE DEDİLER :

«El Cordobés ünlü bir boğa güreşçisi. Ama *Yasımı Tutacaksın*, birtakım romanlardan ve filmlerden edindiğimiz boğa güreşçisi imgesini alt üst eden bir kitap: 'Turistik' boğa güreşçisi imgesinin yerine 'gerçek' boğa güreşçisini koyuyor; İspanyol'u, fakir İspanyol'u, boğa güreşçisi olmaya iten gerçek ekonomik, toplumsal nedenleri gözler önüne seriyor: 'Manuel Benitez (El Cordobés'in gerçek adı) gibi sayısız çocuğu arenalara doğru sürükleyen açlık ve umutsuzluk'tur (s. 227). Fukara İspanyol çocuğu için refaha, insanca yaşamaya, üne götüren bütün yollar kapalıdır; bir tek imkân kalmıştır onun için: Canını ortaya koyarak boğa güreşçisi olmak. Ve bunu binlerce isteklinin içinden sıyrılarak yapabilmek. El Cordobés'in hayatı, bu savaşın hikâyesidir. Neden torero olmak istediğini soran 'El Pipo'ya verdiği cevap gayet açıktır: 'açlıktan, yoksulluktan kurtulmak için.'

Bugünlerde iyi bir kitap okumak istiyorsanız, ayrıca bu kitabın bir solukta okunacak bir kitap olmasını istiyorsanız, ilk okuyacağınız kitap *Yasımı Tutacaksın* olsun, derim.»

1.8.1972 *Fethi NACİ* (Yeni Dergi)

□

«Artık tek insanın yaşantı gözlemi, anı yükü, düş gücü ve anlatım ustalığıyla yetinmek istemeyen yeni roman, çeşitli çıkış yolları aramakta; sinema ve televizyonun kolaylıkları karşısına beklenmez güçler koymaktadır. D. Lapierre'le L. Collins'in eserleri bu başarı yeniliğinin en olgun örneklerinden biri. Bütün tanıklıklara başvuran bir titizlik, dört yüz sayfalık bir kitabı oluşturmak için binlerce sayfalık derleme yoluna yönelen bir yorulmazlık, önümüze çok etkili bir verim getiriyor. *Yasımı Tutacaksın*, karışık kitaplarla dolu yayın hayatımıza çok bilinçli bir seçimin ürünü olarak geliyor. Bu kitabı okumamış olmak, gerçek bir kayıptır. Bu kitabı okurken aynı iklim ve uygarlık çizgisindeki ülkemizin ana sorunlarını düşünmemek de büyük eksikliktir. Eğer okur olarak bir kitaba para ödeyecekseniz, hiç çekinmeden edinin bu eseri; sanırım aynı bandırayı taşıyan gemiler, aynı bayrağa saygı duyan kişiler gibi uzaktan uzağa bu kitabın okurları olarak aynı sevgi ve düşüncelerde kolayca birleşeceğiz.»

14.9.1972 *Rauf MUTLUAY* (Cumhuriyet)

«Collins ve Lapierre, El Cordobés'in hayatına paralel olarak bir ulusun dramını dile getiriyorlar böylece. Gerilimi romanın sonuna kadar koruyorlar. 20 mayıs 1964'de Madrid'de yapılan bir korridayı (boğa güreşi) anlatmakla başlıyorlar işe. Sonra belli aşamalarda keserek boğa güreşini, buna paralel bir anlatıyı sürdürüyorlar. Bir boğa güreşi sırasında çizdikleri El Cordobés'in portresinden, geçmişe dönüp, onun hayatından kesitler veriyorlar. Zaman zaman doğrudan doğruya tanıkları konuşturuyorlar. Özelden genele açılıyorlar böylece. Ayrıca bu tür bir teknikle yarattıkları tempo, okuyucuyu sarıyor. Romanı elinizden bırakamıyorsanız, bu biraz da, yazarların ustaca kullandıkları anlatım biçiminin sonucu oluyor. Soluk soluğa kalıyorsunuz.

Bir romanı övmek için başka ne söylenebilir, bilmiyorum. Ama bana yetki verselerdi, sanırım herkese zorla okuturdum *Yasımı Tutacaksın*'ı.»

19.11.1972 *Atillâ ÖZKIRIMLI* (Yeni Ortam)

□

«1972 yılı içinde okuduğum kitaplardan en ilginç bulduğum, Dominique Lapierre ve Larry Collins'den Ayda Düz'ün dilimize çevirdiği *Yasımı Tutacaksın* oldu.

Belgesel teknikle çalışan yazarların 'düzinelerle dosya, kilolarca belge ve kilometrelerce teyp bandı'na dayandırdıkları kitapları, 'Manuel Benitez El Cordobés'in hayat öyküsüyle iç içe geçirdikleri Franco İspanya'sının da canlı fakat buruk, yoksul ama görkemli bir kesitini başarıyla önümüze seriyor.

Yasımı Tutacaksın, bana öyle geliyor ki, 'romancı'larımız kadar 'okur'larımız için de ibret dersleri getirmektedir. Kişisel masa başı avuntularının, başarısını yüzlerce kişiye dönük 'teşekkürler'le paylaşmadığı bir 'roman', artık topluma seslenmek ve toplumu anlatmak savında bulunamaz. Öte yandan, anlatım ustalığı, önemini günümüzde de sürdürmektedir ve gazeteci-yazarların gösterdiği üstün başarı, bir tesadüfün sonucu değildir.»

1.1.1973 *Cavit Orhan TÜTENGİL* (Türk Dili)

PAYEL YAYINEVİ — Nuruosmaniye Cad.
Atasaray No.: 405 Cağaloğlu
P. K. 889 — İSTANBUL
Tel.: 28 44 09

LARRY COLLINS—EL CORDOBÉS—DOMINIQUE LAPIERRE

basından seçmeler!..

"Okurken insanı allak bullak eden bir eser..."
Fethi Naci (YENİ DERGİ)

"Bu kitabı okumamış olmak, gerçek bir kayıptır."
Rauf Mutluay (CUMHURİYET)

"Bana bir yetki verselerdi, sanırım herkese zorla okuturdum "Yasımı Tutacaksın" ı."
Atillâ Özkırımlı (YENİ ORTAM)

"Yasımı Tutacaksın", bana öyle geliyor ki, "romancı"larımız kadar "Okur"larımız için de ibret dersleri getirmektedir."
Cavit Orhan Tütengil (TÜRK DİLİ)

„Hadise yaratacak bir kitap"
Jean Cau (PARIS MATCH)

„Derhal okunması gereken çok güzel bir kitap".
René Maine (JOURNAL DU DIMANCHE)

„Bu kitapta, insanı okumaya zorlamayan bir sayfa bile yok".
Jean-Louis Ferrier (L'EXPRESS)

„Ritmi hiç yavaşlamayan olağanüstü bir kitap".
Michel Droit (FIGARO LITTERAIRE)

kapak resmi: goya

Filmler: Ebru Grafik 27 28 77
Kapak Baskısı: Çetin Ofset 27 32 87